magazin istoric

SERIE NOUĂ – FEBRUARIE 1996

Cum
și-a scos pantoful
Hrusciov la ONU

Abdicarea lui Cuza
într-o
viziune inedită

القديس يومنا
فم الذهب

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 2 (347)
februarie 1996

București, strada Ministerului, nr.2, parter – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70109, Telefon: 222.38.50, interioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Temeiul civilizației – munca: S. Mehedinți 2
„Prințul Cuza nu mai domnește în România...": Valeriu Stan 3
1956. Trei academicieni denunță mistificarea istoriei României: Pavel Țugui 9
Contra „armatei negre a călugărilor și călugărițelor": C. Aioanei, Cr. Troncotă 17
Din iadul închisorilor comuniste: V. I. Rusu 22
În București, acum 50 ani 28
Invitație în muzeul „Bătrânei Doamne": O. Iliescu, Cr. Păunescu, M. Ștefan 33
Din jurnalul unui preot militar: Marin H. Dumitrescu 36
S-a discutat la Montréal: Cristian Popișteanu, Dorin Matei 42
Vechimea orașelor: Ștefan S. Gorovei 43
Marea Britanie se interesează, din nou, de Țările Române: Dan A. Lăzărescu 48
Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur: I.C. Dumitrescu 53
Procesul Socrate continuă: Florin Hera 61
În culisele O.N.U. Pantoful lui Hrușciov: Eugen Preda 65
Cazul Wallenberg: Simon Wiesenthal 72
Bătrânul... și moartea: Leon Sărățeanu 77
Guvernul de la Vichy și evreii 84
Un Bonaparte – creatorul viitorului FBI 88
Baalbek – minunea deșertului: F. Dolghin 90
• Cărți sosite la redacție ... 21,27 • Cititorii scriu istorie... 92 • Rebus istoric 94
• Dialog cu cititorii 95

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

S. MEHEDINȚI

Temeiul civilizației – munca

Epoca dacică a fost pentru noi timpul de pregătire și închegare. Față de viesparul din Mediterana (rând pe rând disputată de fenicieni, greci, cartaginezi și romani); față de hoinarii dinspre răsărit (sciți) și barbarii de la miază-noapte (slavi, germani și celți), blocul dacic părea o insulă neclintită în mijlocul valurilor.

Sub suveranii cei mari (Dromihete, Burebista, Decebal), țara noastră înfățișa ceva din stabilitatea țărilor privilegiate: Egiptul, Mesopotamia și Industanul, unde omul putea trăi din plin, ajutat de dărnicia pământului și de munca statornică a localnicilor.

Plugăria, creșterea vitelor, podgoria, prisăcile, pescuitul, sarea și aurul dau țării noastre un belșug unic în toată Europa. Dacă nevoile strategice și cele financiare n-ar fi adus cucerirea Daciei, poate că s-ar fi înfiripat aici un stat cu perspective mai fericite decât ale provinciei Dacia Traiană.

Cum dacii rezistaseră timp de secole sciților, apoi celților, risipindu-i ori asimilându-i, statul lor rezemat pe o civilizație atât de solidă și pe o cultură superioară celei mediteraneene, în latura etică (Zamolxe), s-ar fi putut să aibă altă soartă. De barbarii de la miază-noapte, adică de germani, îi despărțea „frica reciprocă" (Tacitus); pe nomazii stepei știau să-i primească în vârful lăncilor, încă din timpul lui Daria Histaspe; nu se sfiiseră a se împotrivi chiar urdiilor monarhului persan. Dezvoltarea milenară a poporului Daciei putea deci să dureze încă multe secole, dacă n-ar fi fost legată de haosul Imperiului roman, iar după două veacuri de ocupație romană părăsită de legiuni, în voia năvălirilor asiatice, care au durat aci aproape o mie de ani.

De aceea, redeșteptarea la o viață autonomă a fost pentru noi cu deosebire grea. Ea fu opera vitalității neamului și a câtorva personalități eminente. Basarabi și Mușatini, care au afirmat voința lor nu numai în Carpați și de la Munte până la Mare, Dunăre și Nistru, ci au încălecat de la început și lanțul carpatic, întinzându-și stăpânirea lor până în mijlocul cetății transilvane, *în valea Someșelor (Ciceu, Vad) și a Târnavelor (Cetatea de Baltă). Mihai a făcut apoi o clipă reconstituirea hotarului dacic aproape în toată întregimea lui.*

Din această foarte scurtă privire, ies la iveală câteva fapte mai răsărite.

Întâi, rolul decisiv al personalităților istorice: *atâta prețuiește o epocă în viața unui neam, cât prețuiesc oamenii săi reprezentativi. Mulțimea nu face istorie niciodată și nicăieri, ci dă numai substratul evenimentelor. Începând de la Marele Basarab, cu care începe renașterea noastră în evul mediu și până la Mihai, lucrul e vădit.*

Al doilea, stabilitatea poporului legat de Carpați și Dunăre. *Gloata dacică, daco-romană apoi română s-a ținut lipită de Dunăre (fluviu sfânt ca și Gangele) și de munții ocrotitori de sihăstrie dacică și creștină, cum se ține codrul cu rădăcinile înfipte printre stânci...*

Al treilea, e caracteristică pentru neamul nostru stăpânirea „spațiului vital" prin muncă, nu prin cucerirea cu armele. *Ca „popor de margină", așezat într-o cetate muntoasă, învecinată cu două stepe (cea panonică, la Apus și cea ponto-caspică, la Răsărit), românii s-au apărat cu munca și cu armele, iar expansiunea lor teritorială spre Carpații nordici (până în Polonia și Moravia), peste Tisa, peste Nistru și Dunăre, s-a făcut pe temeiul muncii, adică al civilizației, nu al războiului de cucerire.*

(Fragment din Momente pierdute, *în volumul* Omagiu I.P.S. dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire, *Sibiu, 1940)*

„PRINȚUL CUZA NU MAI DOMNEȘTE ÎN ROMÂNIA...“

Abdicarea silită a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 11/23 februarie 1866 – moment nu lipsit de semnificații în istoria modernă a României – a suscitat în decursul celor 130 ani care s-au scurs de la acest eveniment interesul a numeroși istorici și cercetători. Dacă în ceea ce privește semnificația actului lucrurile sunt clare, în sensul că aproape în mod unanim a fost recunoscută necesitatea înfăptuirii lui, în schimb persistă încă unele neclarități și aspecte mai puțin cunoscute în ceea ce privește organizarea complotului prin care a fost răsturnat domnitorul, participarea unor protagoniști ai vieții politice sau a unei părți a armatei la această acțiune etc. Iată de ce, orice mărturie care poate clarifica unul sau altul din aspectele problemei, care aduce detalii necunoscute asupra celor petrecute în noaptea de 11/23 februarie 1866, ni se pare demnă de atenție.

De-a lungul anilor, Magazin istoric **a publicat mai multe articole și mărturii consacrate acestui eveniment (nr. 10/1972, 5/1991 și 1/1995). În cele ce urmează prezentăm cititorilor revistei un** document inedit, **consacrat în exclusivitate descrierii circumstanțelor înlăturării din domnie a lui Cuza Vodă. Este vorba despre un raport întocmit de** locotenent-colonelul Eugène Lamy, șeful misiunii militare franceze, **aflată atunci în România, înaintat superiorului său din Paris,** ministrul de război mareșalul conte Randon. **Aflat în țara noastră încă din aprilie 1861, ca urmare a solicitării adresate de domnitorul Cuza guvernului francez de a i se trimite ofițeri și instructori militari spre a-l ajuta în opera de organizare și instruire a armatei române pe baze moderne,** E. Lamy **a redactat numeroase rapoarte în care descrie pe larg activitatea sa și a colegilor săi în acest scop. Aceste rapoarte**

• INEDIT • INEDIT • INEDIT • INEDIT • INEDIT •

se găsesc în Dosarul nr. 1 623 din Arhivele istorice ale armatei franceze de la Vincennes și, sub formă de microfilme, la Arhivele Statului București, unde le-am putut consulta.

Desigur, aspectele de natură militară sunt preponderente în rapoartele lui Lamy, dar, atunci când a fost cazul, ofițerul francez nu a neglijat nici problemele de politică internă sau externă cu care s-a confruntat statul român în anii domniei lui Cuza. Găsim în aceste rapoarte informații prețioase referitoare la reformele introduse de domnitorul Unirii, la lovitura de stat din 2/14 mai 1864 sau mișcarea potrivnică domnitorului din 3/15 august 1865 etc.

Detronarea lui Al. I. Cuza, pe care de altfel E. Lamy a prevăzut-o cu câteva luni înainte, era un eveniment mult prea important pentru ca ofițerul francez să nu se oprească pe larg asupra lui. Ca militar, el insistă mai ales asupra implicării unor ofițeri ai armatei române, în frunte cu maiorul Dimitrie Lecca, comandantul gărzii Palatului, în acțiunea de răsturnare. Era conștient însă că lovitura, organizată cu mult timp înainte, era în primul rând opera unor fruntași politici, pe care îi și nominalizează.

Reține atenția și faptul că E. Lamy a sesizat corect unele din cauzele care au determinat căderea lui Cuza, a cărui domnie, spre sfârșitul anului 1865 și începutul celui următor, intrase în impas, după cum nu este lipsită de interes nici reacția locuitorilor Capitalei la aflarea știrii despre căderea lui Cuza. Lamy arată că majoritatea păturilor și categoriilor societății românești a primit cu satisfacție schimbarea de regim, fapt confirmat și de alte izvoare. În sfârșit, se cuvin remarcate și unele detalii necunoscute privitoare la desfășurarea loviturii din noaptea de 11/23 februarie 1866, cum ar fi, de exemplu, prezența în anticamera dormitorului lui Cuza a cumnatului său George Lambrino, care a încercat să se opună conspiratorilor, fiind însă repede anihilat.

Scris la numai câteva zile după evenimente, bine informat, aparținând unui străin fără legături vădite cu vreuna din tabere, deci având un plus de detașare și obiectivitate, raportul lui E. Lamy reprezintă un document de o importanță deosebită pentru cunoașterea evenimentelor prin care a luat sfârșit domnia lui Al. I. Cuza. Îl redăm în continuare, cu precizarea că versiunea românească ne aparține, ca și completările marcate prin paranteze drepte. Titlul aparține redacției Magazin istoric.

Valeriu STAN

Prințul Carol depune jurământul (10 mai 1866), după tabloul lui Th. Aman

Şefii de corpuri ai armatei române în 1862, aşa cum fusese ea reorganizată în timpul domniei lui Al. I. Cuza

No. 54 Bucureşti,
14/26 februarie 1866

Domnule Mareşal,

Prinţul Cuza nu mai domneşte în România. El a fost răsturnat de pe tron la 11/23 ale acestei luni şi a semnat un act de abdicare. Un guvern provizoriu a fost instalat. La propunerea acestui guvern, cele două camere [Adunarea Deputaţilor şi Senatul] reunite au proclamat în unanimitate pe Alteţea Sa Regală contele de Flandra domnitor al României sub numele de Filip I.

Toate aceste evenimente s-au derulat în câteva ore, fără nici cea mai mică vărsare de sânge, fără nici o dezordine în Capitală şi în districte.

Printr-o scrisoare pe care am trimis-o direct prin poştă domnului colonel de stat major Colson, şeful de cabinet al Excelenţei Voastre, am dat deja câteva detalii. Am recurs la acest mijloc pentru a evita orice întârziere în comunicare.

Astăzi sunt în măsură să completez aceste detalii. Dar pentru a da o imagine mai exactă şi mai clară a situaţiei, voi începe prin a expune câteva fapte care au precedat catastrofa finală.

Dezbaterile furtunoase din Camera Deputaţilor cu ocazia discutării adresei [de răspuns la mesajul tronului], acuzaţiile de delapidare şi corpuţie aduse unora dintre miniştri au produs o mare agitaţie în rândul opiniei publice şi au indispus puternic spiritele. Penuria tezaurului, de care am vorbit în precedentele mele rapoarte, şi care a devenit atât de mare încât ofiţerii şi funcţionarii nu-şi mai primeau de mult retribuţiile, faptul că militarii nu trăiau decât de pe o zi pe alta, recurgându-se la expediente, au făcut să sporească şi mai mult nemulţumirea generală.

Camera votase un împrumut de 6 milioane de piaştri pentru a face faţă necesităţilor presante. Acest împrumut n-a putut fi însă realizat nici în ţară nici în străinătate. Nu se găseşte nici un bancher care să vrea să acorde credite guvernului, cunoscut prea bine pentru faptul că nu-şi respectă angajamentele.

La 16/28 ianuarie, foi volante conţinând doar cuvintele, *„Jos hoţii!"* au fost răspândite peste tot în Bucureşti. La 17/29 ianuarie, afişe anunţând că *„Palatul şi mobilierul sunt de închiriat începând cu 24 ianuarie"* au fost lipite pretutindeni, inclusiv pe zidurile Palatului domnesc. Potrivit obiceiului său demn de laudă, poliţia se ferea cu grijă să încerce să descopere pe autorii acestor manifeste.

Se vorbea mult despre o mişcare [programată] pentru ziua de 24 ianuarie. Autorităţile n-au prea dat crezare acestor zvonuri. Ele s-au făcut totuşi că iau serioase măsuri de precauţie. În ziua de 22 ianuarie/ 3 februarie chesoanele de artilerie au fost folosite numai pentru a transporta muniţii de la Arsenal la diferite cazărmi. Apoi, a doua zi, patrule au împânzit tot oraşul. Pe 24 ianuarie/ 5 februarie, ziua marii sărbători naţionale, aceste patrule au continuat să circule chiar şi atunci când toate unităţile garnizoanei se aflau sub arme, fiind eşalonate, potrivit obiceiului, de la Palat până la Mitropolie, unde se celebra un Te-Deum. După Te-Deum, prinţul a apărut în balconul Palatului pentru a primi marea defilare obişnuită şi a fost salutat cu urale de trupă.

După-amiază, Alteţea Sa, însoţit de generalul [Ioan Emanoil] Florescu, ministrul de interne, a parcurs călare cartierele cele mai populate [ale oraşului] şi pretutindeni, spun relatările oficiale, el a fost aclamat cu entuziasm. Seara, aclamaţii entuziaste au salutat de asemenea sosirea sa la Teatru, unde a avut loc o reprezentaţie de gală oferită de municipalitate.

Se punea de mai mult timp problema unei schimbări a guvernului. Miniştrii, atât de puternic atacaţi în camere, se decid în sfârşit să-şi dea demisia la 26 ianuarie/ 7 februarie. Demisiile generalilor Floreşcu şi [Savel] Manu sunt singurele acceptate; toţi ceilalţi miniştri au

trebuit să intre într-o nouă combinaţie guvernamentală ce s-a realizat cu multă greutate, sfârşind prin a fi acceptată la 30 ianuarie/ 11 februarie. Colonelul [Alexandru] Solomon a înlocuit la război pe generalul Manu, dl. [Nicolae] Creţulescu a trecut la interne în locul d-lui Florescu, iar dl. [Ioan] Oteteleşeanu a primit portofoliul finanţelor. Totuşi, se afirma că această remaniere nu era decât provizorie şi că un nou guvern în întregime [filo] rus nu va întârzia să fie constituit; se adăuga că acest guvern avea să fie ultimul.

Dificultăţile de tot felul n-au făcut decât să crească, lipsurile financiare au luat o gravitate deplorabilă. Camera Deputaţilor a consimţit să voteze un împrumut de 40 de milioane. Dar unde să găseşti aceste 40 de milioane când guvernul nu se bucură de nici un fel de credit? Nimeni nu crede în posibilitatea acestui împrumut şi situaţia se agravează din ce în ce mai mult.

La 9/21 februarie, domnii Creţulescu, [Dimitrie] Cariagdi şi [Alexandru Calimachi-]Papadopol îşi dau demisia, care este acceptată. Atunci apare combinaţia anunţată deja de mai multe ori: prinţul [Alexandru C.] Moruzi, preşedinte al Consiliului, şi domnii [Nicolae] Docan, [Alexandru] Plagino, Solomon ad-interim şi Oteteleşeanu, care rămân din vechiul minister. Era o compoziţie foarte caracteristică, o manifestare [filo] rusă foarte pronunţată. Dar acest guvern n-a avut timp să intre în funcţiune. Se pretinde că numirile au fost semnate la 10/22 februarie seara şi că ele trebuiau să fie publicate [în *Monitorul oficial*] a doua zi. Pe la orele 11 seara, pe 10/22 februarie, prinţul Cuza a fost avertizat că o mişcare trebuia să izbucnească în acea noapte. Se vorbea şi în oraş despre această mişcare, dar de atâtea ori se repetaseră astfel de zvonuri fără să se producă nimic, încât nimeni nu mai credea aşa ceva. Prinţul însuşi n-a făcut decât să râdă de avertisment. S-a mulţumit să dea ordin să se dubleze santinelele Palatului.

Pericolul era totuşi mult mai serios decât îşi putea imagina Alteţea Sa. Un complot exista şi el era abil dirijat, contând pe numeroşi aderenţi în rândul populaţiei civile şi în armată. Comandantul batalionului de vânători pedeştri [maiorul Dimitrie Lecca] era unul din principalii şefi. El a fost acela

Contele Filip de Flandra s-a dovedit o variantă neviabilă pentru tronul României

care a pus la punct detaliile execuţiei. Tot el a furnizat în acea zi şi garda Palatului, trimiţând acolo ofiţerii pe care credea că poate conta şi cărora le-a dat instrucţiuni cu totul particulare.

La 11/23, către orele patru şi jumătate dimineaţa, batalionul de vânători pedeştri, regimentul de artilerie, regimentele 3 şi 7 de infanterie şi batalionul de geniu iau armele, părăsesc cazărmile şi ocupă poziţii în punctele dinainte stabilite. Vânătorii înconjoară Palatul ajutaţi de câţiva artilerişti călare făcând oficiul de cavalerişti. Santinelele primiseră ordin de la ofiţerul comandant al postului să lase să sosească batalionul lor. Principalii conjuraţi, civili şi militari, sosesc atunci în faţa Palatului şi garda, ale cărei santinele fuseseră toate înlocuite cu oameni noi şi care vin să primească noile ordine de la maiorul Lecca, îi lasă să intre fără nici o dificultate.

Cinci ofiţeri se îndreaptă spre apartamentele particulare ale prinţului; ei pătrund pe neaşteptate, găsesc aici pe dl. [George] Lambrino, cumnatul Alteţei Sale, care vrea să opună o oarecare rezistenţă, dar care este imediat înhăţat şi scos afară. Domnitorul a auzit zgomotul acestei scurte lupte care avusese loc într-o cameră vecină cu a sa şi a încuiat uşa camerei sale cu cheia. Uşa a fost împinsă puternic şi a cedat, iar ofiţerii s-au îndreptat direct spre prinţ, care se afla în pat împreună cu amanta sa, doamna [Maria] Obrenovici. Ei încearcă să-l liniştească cu privire la intenţiile lor faţă de persoana sa, dar îi fac cunoscut că interesele ţării cer renunţarea sa la tron. Îi prezintă un act de abdicare gata pregătit şi îl invită să-l semneze imediat. La început prinţul ezită şi cere timp de gândire, dar apoi, la răspunsul lor negativ, declară că este gata să cedeze coroana dacă acest lucru este spre binele României şi semnează la sfârşitul actului.

Este invitat atunci să se îmbrace şi este scos din Palat. El întâlneşte la capătul scării guvernul provizoriu deja constituit şi gata să intre în atribuţii. O trăsură aştepta în curte. Urcă în ea şi este condus într-o casă particulară, aceea a unui domn numit Ciocârlan, unde este însoţit de un căpitan de artilerie, căruia îi este încredinţată paza sa. Doamna Obrenovici părăseşte liberă Palatul.

Se instituie imediat o locotenenţă domnească. Ea este com-

pusă din domnii: Nicolae Golescu, general în retragere, [Nicolae] Haralambie, colonel al regimentului de artilerie, şi Dimitrie Sturdza, ad-interim în absenţa d-lui Lascăr Catargiu.

Guvernul se compune din domnii Ion Ghica – afaceri externe şi preşedinte al Consiliului; Dimitrie Ghica – interne; Ion Cantacuzino – justiţie; [Petre] Mavrogheni – finanţe; C.A. Rosetti – culte; Dimitrie Sturdza – lucrări publice; maiorul Lecca – război. Proclamaţii pregătite dinainte şi anunţând abdicarea prinţului şi instaurarea guvernului provizoriu sunt imediat lansate. Populaţia, în parte prevenită, în parte deşteptată de aclamaţiile care izbucnesc în Piaţa Palatului şi în toate locurile unde este staţionată trupa, se precipită în masă pe străzi. Trupa şi poporul fraternizează. Fiecare se felicită de căderea prinţului şi nu se aude nici un protest împotriva faptelor care tocmai avuseseră loc. Pe la orele şapte şi jumătate, când noul guvern a apărut în balconul Palatului, a fost primit cu aclamaţii unanime de mulţime. Apoi, aclamaţiile se reînnoiau de fiecare dată când se vedea apărând unul din locotenenţii domneşti sau vreun ministru. Doi dintre miniştri au fost chiar purtaţi în triumf de popor, este vorba despre domnii Dimitrie Ghica şi C.A. Rosetti.

În acest timp s-a procedat la câteva arestări. Maiorul [Cezar] Librecht, directorul poştelor şi telegrafului, a fost arestat la el acasă încă de la început. Împotriva lui se manifestau sentimentele cele mai ostile. Prefectul poliţiei [Alexandru] Beldiman şi prefectul districtului [Mihail] Marghiloman au fost de asemenea arestaţi la locuinţele lor. Aceste trei persoane au fost închise în arestul gărzii Palatului. Câţiva aghiotanţi ai prinţului au fost şi ei arestaţi pe măsură ce se prezentau [noilor autorităţi], dar au fost puşi în libertate aproape imediat. Însuşi prefectul de poliţie Beldiman, o nulitate absolută, a fost eliberat seara.

Miniştrii, precum şi generalii Florescu şi Manu, au fost anunţaţi că nu trebuie să iasă din casă până la noi ordine, iar locuinţele lor au fost puse sub supraveghere. Prin această măsură se urmărea evitarea oricărei surprize din partea lor, dar era şi în folosul lor, deoarece se evita ca ei să fie expuşi vreunui tratament neplăcut din partea populaţiei.

Regimentul 1 de lăncieri, Regimentul 1 de infanterie şi Batalionul de pompieri n-au luat parte la mişcare şi au rămas în cazărmile lor. Pe străzi şi în faţa Palatului s-a văzut totuşi un destul de mare număr de ofiţeri ai acestor unităţi. Ministrul de război, colonelul Solomon, a reuşit să ajungă la regimentul său – nr. 1 de infanterie. El s-a închis în cazarmă, declarând că se va apăra dacă va fi atacat şi că va aştepta votul camerelor pentru a se supune ordinelor guvernului provizoriu.

Jandarmeria şi poliţia mi-au părut foarte favorabile mişcării, pentru că dis-de-dimineaţă s-au văzut agenţii celor două servicii dând dovadă de un zel neobişnuit şi menţinând ordinea pretutindeni în numele locotenenţei domneşti.

Prinţesei domnitoare i s-a acordat cea mai mare atenţie. Ea şi-a exprimat dorinţa de a se retrage provizoriu la doctorul [Carol] Davila, inspectorul general al serviciului sanitar al armatei române, şi i s-a lăsat deplina libertate de a acţiona după cum dorea. Pe la orele 9 dimineaţa, când, însoţită de dl. Davila, a părăsit Palatul, luând cu sine pe cei doi copii adoptaţi, ea a fost obiectul unor mari dovezi de simpatie şi chiar de aclamaţii ale mulţimii care se găsea în drumul său.

Pe durata întregii dimineţi, numeroase corporaţii şi clerul, cu steaguri în frunte, s-au prezentat la locotenenţa domnească, iar apoi au parcurs oraşul strigând: „Trăiască contele de Flandra!“

Ordinea cea mai perfectă n-a încetat o clipă să domnească; nu s-a semnalat nici cel mai mic act de violenţă fie contra persoanelor, fie contra proprietăţii. Nici un strigăt de ură sau de răzbunare n-a răsunat, nici o picătură de sânge nu s-a vărsat. Mulţimea împânzea străzile, dar nu s-a dedat decât la manifestări de bucurie. Magazinele au rămas deschise. S-ar fi putut mai degrabă crede că asişti la o sărbătoare publică decât la o revoluţie.

La prânz, Senatul şi Adunarea Deputaţilor, reunite în şedinţă comună în sala de pe Dealul Mitropoliei, au primit actul abdicării prinţului Cuza, au proclamat guvernul provizoriu şi au votat în unanimitate venirea pe tronul României a Alteţei Sale Regale contele de Flandra. Această ştire s-a răspândit imediat, fiind primită pretutindeni cu strigăte de entuziasm. Corporaţiile şi o mulţime de locuitori parcurg din nou străzile, fiind însoţite de muzici militare; se duc să felicite pe locotenenţii domneşti, miniştri şi pe consulul general al Belgiei.

La orele trei, ofiţerii superiori prezenţi la Bucureşti sunt convocaţi la Palat pentru a depune jurământul de credinţă faţă de noul guvern, apoi şefii de corpuri iau măsuri pentru a se presta acelaşi jurământ de către ofiţerii şi soldaţii lor.

Seara, pe faţadele caselor particulare, se remarcă numeroase iluminaţii. Membrii guvernului ca şi consulul general al Belgiei sunt din nou aclamaţi.

Noaptea, prinţul Cuza a fost transferat din casa lui Ciocârlan la Palatul Cotroceni, reşedinţa sa de vară, aflată la circa un kilometru de oraş, fiind păzit în permanenţă de acelaşi ofiţer. Acolo, Alteţea Sa este autorizată să primească vizita consulilor. Deja la ora 11, în casa lui Ciocârlan, el putuse primi pe domnul [Henri] Tillos [consulul general al Franţei la Bucureşti].

La 12/24 februarie, Camera Deputaţilor numeşte o comisie de

şapte membri pentru a merge să se prezinte tuturor puterilor garante şi a oferi coroana României Alteţei Sale Regale contele de Flandra. O altă comisie a fost numită pentru a inventaria ceea ce există la Palat şi pentru a separa tot ce este proprietate personală a prinţului de ceea ce aparţine statului. Aceeaşi comisie trebuie să examineze şi hârtiile sechestrate la Palat şi să stabilească pe acelea care trebuie să fie înapoiate imediat prinţului Cuza.

În aceeaşi şedinţă, Camerei i-a fost comunicată o scrisoare adresată de prinţ d-lui Nicolae Golescu prin care cerea permisiunea de a părăsi ţara. Această scrisoare conţine o aprobare deplină dată alegerii unui prinţ străin. În acest sens pot fi citate şi alte scrieri ale principelui. Iată un extras din scrisoarea adresată de el d-lui Golescu: „În ce mă priveşte, nesilit de nimeni, vin să declar solemn că, în împrejurările de faţă, indiferent care ar fi evoluţia evenimentelor, orice român care nu concură din toate puterile sale la realizarea dorinţei naţionale, adică a principiului proclamat de marile corpuri ale statului, este un trădător către ţara sa".

Plecarea a fost autorizată la 13/25 februarie şi chiar în aceeaşi zi, la orele 7 seara, prinţul Cuza a pornit la drum, îndreptându-se spre Cronstadt [Braşov]. El a fost escortat până la frontiera Austriei de trei ofiţeri. Prinţesa urmează să plece peste câteva zile.

În noaptea de 11 spre 12, domnii Librecht şi Marghiloman, singurii menţinuţi în stare de arest, au fost transferaţi la cazarma Malmaison. Încă din data de 11 locuinţa d-lui Librecht a fost sigilată. El este acuzat de delapidarea banilor publici şi de corupţie, ca şi tovarăşul său de captivitate. În plus, amândoi sunt implicaţi în afacerea din 3/15 august [1865]. Procesul lor va avea loc în curând. Acela al maiorului Librecht va fi, se afirmă, foarte grav; numeroase probe de vinovăţie au fost descoperite în hârtiile sale şi acuzaţii copleşitoare apasă asupra lui. Dl. Marghiloman pare a fi de asemenea foarte grav compromis.

Mă abţin pentru moment de la orice detaliu sau opinie în legătură cu acest subiect. Faptele se vor însărcina să dovedească că n-am exagerat cu nimic în raportul meu nr. 53 din 10/22 ianuarie, semnalând că dl. Librecht este nedemn de orice favoare.

Evenimentele care tocmai s-au produs par să fi fost primite cu satisfacţie de masa românilor. Abuzurile scandaloase care se reînnoiau cu fiecare zi, penuria tezaurului, starea de jenă [financiară] a majorităţii proprietarilor, mizeria crescândă a populaţiei rurale şi creşterea considerabilă a preţurilor tuturor produselor de primă necesitate la oraşe provocaseră o nemulţumire generală, iar această situaţie nu mai putea fi prelungită. Dar era dificil să se prevadă o soluţie atât de neaşteptată şi să se presupună că ea urma să se desfăşoare în acest mod. Şi aceasta pentru că armata era aceea căreia prinţul Cuza arăta că îi acordă favorurile sale, pe ea afişa el că se sprijină şi tocmai ea s-a dovedit a fi instrumentul principal al căderii sale. Mişcarea din 3/15 august [1865] n-a contribuit puţin în determinarea unui astfel de rezultat.

Complotul a fost dirijat, se spune, de prinţul de Samos, Ion Ghica, de Dimitrie Ghica, C.A. Rosetti, colonelul Haralambie, maiorul Lecca şi alţii. Secretul n-a transpirat prea mult, dar, repet, lumea fusese indusă în eroare de prea multe ori de astfel de zvonuri, încât nimeni nu mai credea în ele. Tocmai acest lucru a facilitat în mod deosebit acţiunea maiorului Lecca, unul din principalii instigatori şi principalul actor în acest complot.

Numirea cabinetului Moruzi, guvern în întregime [filo]rus, a grăbit explozia. Mişcarea a fost deci antipatică Rusiei. O dovadă în acest sens este însăşi compoziţia noului guvern, precum şi o scrisoare a maiorului Lecca, ministrul actual de război, scrisoare publicată în *Monitor* şi în care acest ofiţer superior, după ce recomandă păstrarea ordinei şi a disciplinei, îşi exprimă regretul de a fi nesocotit acest principiu numai o singură dată. Dar era vorba, afirmă el, de a salva ţara de o oribilă trădare care se pregătea şi care ar fi făcut din România o a doua Polonie.

Locotenenţii domneşti şi miniştrii se bucură de o mare consideraţie atât în Valahia cât şi în Moldova. Ei aparţin aproape toţi marii boierimi, dar boierimii liberale. Elementul pur democratic este reprezentat în guvern de C.A. Rosetti, boier şi el, dar un om foarte exaltat, ziarist foarte popular, şef al corporaţiilor din Bucureşti. El este ministrul actual cel mai capabil de a compromite, prin exagerările sale, succesul cauzei. Dar, pentru moment, el este ţinut într-o oarecare măsură deoparte.

Spiritul de moderaţie care se manifestă în toate actele noului guvern poate da speranţe pentru viitor, dacă nu va surveni cumva vreun motiv de discordie între membrii săi.

Se va încerca să se facă un împrumut naţional de 40 de milioane pentru a acoperi deficitele anterioare şi pentru a se face faţă tuturor nevoilor.

Câţiva ofiţeri şi-au dat demisia. Sunt citaţi generalii Florescu şi Manu, care au refuzat să presteze jurământul, şi câţiva colonei şi locotenenţi-colonei. Nu este un rău prea mare. În rândul gradelor superioare sunt atât de multe nulităţi, încât nu este cazul să se regrete ştergerea lor din evidenţă.

Voi continua să ţin pe Excelenţa Voastră la curent cu situaţia. ■

1956. ISTORICI ROMÂNI

C. Daicoviciu Andrei Oțetea B. Câmpina

CU FAȚA SPRE ADEVĂR

Documentul inedit **pe care-l publicăm – un raport din 1956, semnat de acad. C. Daicoviciu, acad. A. Oțetea și conf. univ. Barbu Câmpina – constituie o semnificativă mărturie din perioada în care istoriografia română, trecută sub mantia stalinistă, încerca să se desprindă de denaturările impuse de influența sovietică și să lege firul tradiției adevărului în cercetarea și scrierea istoriei.**

Este bine știut faptul că, odată cu sovietizarea României, istoricii au fost siliți să abordeze teze false, propagate de istoriografia sovietică, de Comintern și de Partidul Comunist din România, despre trecutul românilor, cum au fost: preponderența elementului slav în etnogeneză, caracterul reacționar al procesului de formare a statului unitar modern, tendințe imperialiste în făurirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și o politică agresivă interbelică etc.

După moartea lui I.V. Stalin, conducerea partidului comunist (Partidul Muncitoresc Român în acea perioadă) a inițiat treptat un proces de revenire pe calea adevărului și în cercetarea istorică, păstrând, desigur, fetișurile dictaturii ideologice a partidului unic. Chiar și dorința de a se arăta unele adevăruri ale istoriei naționale era extrem de greu de afirmat, având în vedere mentalitățile care se confruntau și practicile dogmatice și totalitariste – după cum o consemnează și acest raport – ale celor care nu erau dispuși să cedeze.

Din acest punct de vedere, documentul care vede acum pentru prima dată lumina tiparului ajută să fie mai bine cunoscut, nu numai de către istorici, dar și de către profesori, elevi, studenți, de către marele public de cititori ai Magazinului istoric, **cât de greu a fost drumul parcurs spre restabilirea adevărului istoric și în ce stare de mistificare și rusificare se găsea studiul și predarea istoriei naționale, ca și modul de abordare.**

Câteva cuvinte despre domnul prof. dr. Pavel Țugui. După studii juridice și la școli de partid, în 1948 a fost repartizat la Secția de propagandă și agitație a C.C. al P.M.R. (colectivul „învățământ de partid"), în toamna aceluiași an fiind numit și asistent la catedra de materialism dialectic și istoric a Facultății de pedagogie și psihologie din București (decan acad. Mihai Ralea). În 1950 a fost transferat la catedra de estetică generală a Institutelor de artă.

În ianuarie 1953, la constituirea Secției de literatură și artă de la C.C. al P.M.R. a fost

numit adjunctul șefului acestei secții, iar în octombrie același an, odată cu înființarea Ministerului culturii, a devenit locțiitor al ministrului.

În februarie 1955, a fost transferat ca șef al noii Secții de știință și cultură de la C.C., care avea directă legătură cu prim-secretarul C.C. al partidului (Gh. Apostol, pe atunci). Ulterior, Gh. Gheorghiu-Dej a înființat Direcția de propagandă și cultură (director L. Răutu), secția respectivă trecând în subordonarea acestei direcții.

În septembrie 1960, pentru atitudinea sa intransigentă în încercarea de promovare a adevărului istoric și a veritabilelor valori, a fost destituit din postul de șef de secție și exclus din partid. Cu sprijinul acad. Ilie Murgulescu, ministrul învățământului, a urmat studii filologice, fiind repartizat apoi lector suplinitor la Facultatea de filologie a nou-înființatei Universități din Craiova, unde a parcurs toate treptele ierarhiei didactice. În 1972 a fost reprimit în partid.

În primăvara anului 1984, conducerea Universității craiovene a primit dispoziții de la forurile superioare ale partidului ca prof. dr. Pavel Țugui să fie destituit de la catedră, pentru manifestările sale politice, neconforme cu linia oficială. A fost pensionat în același an, ocupându-se de atunci cu munca de cercetare, publicând mai multe volume de istorie literară, ediții din scriitori români etc. În 1995, anul centenarului Lucian Blaga, a editat, în trei volume, o culegere de documente privind activitatea diplomatică a poetului din Lancrăm.

Să-l urmărim pe dl. Pavel Țugui relatându-ne istoria acestui raport istoric inedit.

• Plagiatul – piraterie veche și foarte răspândită • Editare fără metode • M. Roller impune cenzura documentelor • Un manual de istorie de tristă amintire • Identitatea românilor pusă la îndoială

„Raportul" care urmează, a fost redactat de academicienii Constantin Daicoviciu și Andrei Oțetea și conf. univ. Barbu Câmpina, în următoarele împrejurări.

La sfârșitul lunii februarie 1955, semnatarul acestor rânduri a fost convocat de președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Gheorghiu-Dej și de primul secretar al C.C. al P.M.R. Gheorghe Apostol. Cei doi au arătat că s-a hotărât înființarea, la C.C. al P.M.R., a Secției de știință și cultură, care să îndeplinească rolul de „consilier" pentru problemele de științe, învățământ, sănătate, literatură și artă, în subordinea directă a primului secretar al partidului. Mi s-a spus că Biroul Politic a hotărât ca Pavel Țugui, locțiitor al ministrului culturii, să preia postul de șef al noii secții. Pe parcursul a patru ore, s-a discutat situația reală din sectoarele respective, problemele ce trebuie rezolvate imediat *și vreo 32 propuse spre studiere și elaborarea de hotărâri de partid și de stat.*

S-a stabilit că, în lunile următoare, să se convoace o Sesiune generală de alegeri la Academie. Șeful guvernului a vorbit despre situația „gravă", existentă la Academia R.P.R., datorită „greșelilor", „stilului de comandă" și „amestecului brutal" al lui M. Roller și L. Răutu în treburile academice, ceea ce a făcut ca „un grup important de academicieni, în frunte cu președintele Săvulescu", să ceară schimbări la secția de partid și alegeri la Academie.

Gheorghiu-Dej a criticat cu asprime atitudinea „irresponsabilă" *a lui Roller și a colaboratorilor săi față de „vechea intelectualitate". Mulți oameni de valoare „sunt socotiți reacționari" sau „legionari". În final, a insistat asupra a ceea ce a numit „monopolul și dictatul lui Roller" în domeniul istoriei prezentându-se tot timpul „în postura de istoric al partidului". (Tot ce am auzit și notat la întâlnirea respectivă am introdus în evocarea despre Tudor Arghezi,* Avatarurile spulberării unor erori..., *fragmente publicate în revista* Steaua, *nr. 5, mai, 1980).*

Am plecat din Palatul Victoriei descumpănit și tulburat, dar și încurajat de declarațiile celor doi lideri politici că vor sprijini acțiunea de reintegrare, fără condiții, a lui Tudor Arghezi în viața culturală a țării, precum și revenirea în Academie a lui Lucian Blaga, Dimitrie Gusti și C. Rădulescu-Motru. Cum s-au rezolvat lucrurile, mai târziu, poate face obiectul altei „reconstituiri".

Alegerile academice, din iunie-iulie 1955, de bună seamă cele mai ample din istoria Academiei Române până în anul 1990, au determinat o nouă configurație a Subsecției de istorie. Astfel, pe lângă membrii titulari – Const. Moisil, P. Constantinescu-Iași și M. Roller – membri corespondenți, din 1948, David Prodan *și* Emil Condurache *au fost aleși* titulari. *Totodată, au candidat și au obținut voturile necesare de*

membri titulari Andrei Oțetea *și* Constantin Daicoviciu, *amândoi ținuți de Roller și amicii lui în afara Academiei. A fost ales membru corespondent arheologul Ion Nestor, oponent de marcă al lui Roller. Pe un loc de corespondent a candidat profesorul Victor Cherestețiu, atunci director al Institutului de istorie al Academiei, dar, fiind recomandat de M. Roller, a fost respins de plenul academic.*

După săvârșirea alegerilor a început înfruntarea deschisă între „partida rolleristă" ce avea mulți, chiar prea mulți suporteri tineri, și „partida Oțetea-Daicoviciu-Nestor", realitate pe care am sesizat-o imediat. Nu era zi în care să nu primesc la secție un istoric din București sau celelalte centre universitare. Problemele științifice în dispută, doleanțele oamenilor, abuzurile comise de Roller și colaboratorii lui au constituit motivele ce m-au determinat să solicit academicienilor Oțetea și Daicoviciu elaborarea unui material despre cauzele care „frânează activitatea istoricilor români".

După redactare, s-a pus chestiunea cine îl semnează. Am sugerat să fie semnat de academicienii A. Oțetea, C. Daicoviciu, E. Condurache, D. Prodan, de profesorii V. Maciu și Barbu Câmpina și cercetătorul Gh. Haupt, propunere acceptată de autorii textului. Până la urmă, au semnat materialul – exemplarul unic – C. Daicoviciu, A. Oțetea și Barbu Câmpina, ceilalți refuzând, sub diferite pretexte. (V. Maciu s-a recuzat pentru că „este implicat personal în material", iar Gh. Haupt a invocat „motive morale", Roller acordându-i sprijin important în efectuarea studiilor în U.R.S.S.).

Evident, am înțeles perfect reținerile nesemnatarilor. Am apreciat în mod deosebit comportamentul lui Barbu Câmpina, deoarece a contribuit la înlăturarea ab initio a oricărei interpretări tendențioase, personal beneficiind de experiență publică bogată în ce privește sensibilitățile etnice. Însoțit de o notă *de prezentare, am predat documentul primului secretar al C.C. al partidului.*

În anul 1956, conducerea Academiei, secretariatul științific, reprezentat de academicienii Ștefan Milcu *și* Vasile Malinschi, *au programat întocmirea tematicii* Tratatului de istoria României, *eveniment ce a declanșat confruntările acerbe între istoricii din România, oglindite în sesiuni, dezbateri ale tematicii, consfătuiri, comunicări ținute la manifestări științifice din străinătate. De la bun început, secția de partid s-a ridicat împotriva concepțiilor antinaționale ale lui Roller și adepților săi, răspândite prin manuale, broșuri și articole, în țară și țările vecine.*

Am declarat în public (martie 1956) că „teoriile" lui Roller despre caracterul imperialist al participării României la primul război și considerarea Marii Uniri din 1918 ca act politic imperialist ofensează demnitatea și conștiința națională a poporului român. Ne-am asumat întreaga răspundere, când am vorbit studenților, la Sinaia, sau cadrelor didactice din București despre necesitatea „reconsiderării totale" a lucrărilor de istorie publicate între anii 1945-1956.

În același timp, am înaintat conducerii materiale de analiză a ideilor și concepțiilor lui M. Roller. Până la dispariția fizică a acad. Roller (21 iunie 1958), s-a constituit, la secretariatul partidului, un dosar ce cuprindea replicile rolleriste *la referatele depuse de șeful secției. Se vede treaba că, datorită relațiilor sale cu membrii din conducerea de partid, primea rapoartele secției și le „amenda".*

Această realitate, în sine interesantă și normală, am aflat-o abia în anul 1959. Într-o zi de toamnă, am fost invitat la cabinetul lui Gheorghiu-Dej. Secretarul șef –Vladu – mi-a înmânat un plic, format mare, sigilat, pe care scria: „Pentru tovarășul Pavel Țugui. Strict personal." Vladu a spus că în plic se află niște „materiale de istorie", iar „Șeful" (Gheorghiu-Dej) a spus să nu las plicul la secție, ori să dau materialele altcuiva.

Chestiunea mi s-a părut de-a dreptul ciudată. Am deschis plicul acasă și, spre surprinderea mea, am dat peste vreo opt documente, semnate de M. Roller – replici la referatele secției – niște informații despre disputele între istorici și poziția adoptată de șeful secției de știință și cultură și raportul original semnat de A. Oțetea, C. Daicoviciu și Barbu Câmpina, pe care îl reproducem în continuare.

Materialul documentar de la cabinetul lui Gheorghiu-Dej s-a îmbogățit cu scrisori și note personale, trimise de acad. Roller lui L. Răutu, pe care d-na Angela Laic, șefa de cabinet, nu le-a ars (conform dispoziției primite), ci a socotit că e potrivit să fie cunoscute de cel despre care se vorbea în ele. Publicarea acestor documente va spulbera definitiv denaturările și minciunile privitoare la activitatea istoricilor și poziția reală a unor instanțe de partid față de probleme fundamentale ale istoriei poporului român. ■

Prof. dr. Pavel ȚUGUI

În legătură cu unele fenomene care frânează activitatea istoricilor români

La cererea Secției de științe și cultură a C.C. al P.M.R., îngrijorată de unele fenomene care turbură atmosfera de muncă și creație în rândurile istoricilor, semnalăm câteva cazuri pe care le-am putut cunoaște personal și pe care le socotim de natură a îndreptăți această îngrijorare.

Pirateria literară și științifică e un fenomen vechi și foarte răspândit. Ea prezintă formele cele mai variate, de la „împrumutul" referințelor unei lucrări, până la plagiatul cel mai grosolan. O variantă actuală foarte răspândită a pirateriei e aceea a „coautorilor".

Ne-am fi așteptat ca aceste procedee să dispară odată cu instituirea regimului de democrație populară, întemeiat înainte de toate pe respectul și dreapta răsplătire a muncii. Dacă totuși asemenea practici au continuat, faptul se datorește persistenței unei mentalități greu de dezrădăcinat. Astfel, unele elemente au căutat să profite de interzicerea unor autori și să ascundă, sub aparența unei false partinități, însușirea muncii altora.

A. – Cazul tov. M. Roller

Procedeele tov. Roller de însușire a muncii altora sunt foarte variate. În studiul consacrat Anei Ipătescu, el a luat informațiile și referințele din articolul lui Ioan Breazu, *O foaie volantă despre Ana Ipătescu, eroina Revoluției de la 1848 din București.* (În *Anuarul Inst. de Ist. Nat.*; Cluj, vol. V (1928-1930), pp. 520–24), fără să citeze pe autor. Doar în cuprinsul textului e amintit odată „Anuarul Institutului de Istorie Națională, 1928-1930". Tov. Roller nu spune nici măcar de care Anuar, al cărui Institut, e vorba. Astfel descoperirea și munca lui I. Breazu au intrat anonime în lucrarea tov. Roller.

I. – *Răscoalele țăranilor din 1888 și 1907*

Mult mai gravă e istoria culegerilor de documente privind răscoalele țăranilor din 1888 și 1907.

Documentele relative la răscoalele din 1888 au fost descoperite la Arhivele Statului din București de Ion Fănuică, funcționar la aceste Arhive. Pe baza acestor documente, el a prezentat la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. o comunicare. Tov. Roller care asistase la ședință a cerut tovarășului Fănuică textul comunicării și l-a rugat să continue transcrierea documentelor. Apoi, fără să-l avertizeze măcar pe Fănuică, tov. Roller a însărcinat un colectiv de tineri absolvenți ai Facultății de istorie (Dim. Ionescu, Tr. Udrea, Nichifor Ionescu, Tr. Lungu) să transcrie documentele, sub conducerea tov. Gh. Georgescu Buzău. Un alt colectiv a fost însărcinat să culeagă din presă materialul documentar asupra răscoalei din 1888. În sfârșit, un al treilea colectiv a fost pus să colaționeze documentele copiate de tinerii absolvenți. Volumul a apărut sub numele tov. M. Roller, fără să se menționeze contribuția colaboratorilor săi, dintre care a lui Fănuică, de exemplu, era în tot cazul incomparabil mai mare decât a tov. Roller, care s-a mărginit la eliminarea din volum a documentelor relative la rolul burgheziei rurale în răscoală. Numele lui Fănuică nu apare decât într-o notă de indice.

II. – *Răscoala țăranilor din 1907.* 3 vol., Editura de Stat, București, 1948-1949.

Culegerea aceasta cuprinde cele mai importante documente cunoscute până acum cu privire la răscoala din 1907. Din păcate, ea a fost alcătuită cu violarea celor mai elementare reguli de metodă și de probitate științifică.

În ceea ce privește *metoda de editare,* nu s-a respectat nici una din normele menite să faciliteze folosirea lucrării. Deficiențe grave prezintă mai ales volumul I, care conține documente provenind de la Arhiva fostului palat regal.

1. – Documentele sunt lipsite de orice aparat critic. Ele nu sunt precedate de nici o indicație cu privire la fondul arhival din care provin. Lipsesc, de asemenea, regestele indicând pe scurt cuprinsul documentului, numele complet și calitatea autorului și destinatarului. Nu se adaugă notele explicative, menite, în edițiile cu adevărat critice, să lămurească identitatea și rolul principalelor personaje menționate în cuprinsul actelor. Nu găsim nicăieri o listă a prefecților, ceea ce ar ușura înțelegerea și interpretarea multor fapte. Nu există o tablă de materii, iar indicele volumului I se află abia la sfârșitul vol. III.

Din cauza aceasta, ori de câte ori cercetătorul are nevoie de un document, trebuie să răsfoiască toate volumele.

2. – Unele documente (de ex. telegramele) sunt datate după stilul nou, altele după stilul vechi. Editorul nici n-a uniformizat stilul, nici n-a avertizat cititorul. Haosul introdus în cronologie de această metodă ne împiedecă să stabilim însăși înlănțuirea logică a evenimentelor. Pe baza acestor documente se poate crede că răscoala a durat cu două săptămâni mai mult decât în realitate.

Volumul II e ceva mai îngrijit alcătuit. El a fost în întregime lucrat de V. Ion [Ion Vârtosu]. El cuprinde la sfârșit o listă a documentelor, care sunt grupate pe fondul arhival de proveniență (Arhiva Ministerului de justiție și Arhiva Ministerului instrucțiunii și cultelor).

Volumul III a fost lucrat de un colectiv de salariați ai Academiei,

sub conducerea tov. Gh. Georgescu-Buzău. El cuprinde documente din Cabinetul Președinției Consiliului de Miniștri liberal, pagini răzlețe din arhiva D.A. Sturdza, revista „faptelor" și „ideilor", întocmite între 3-5 martie, la președinție, și o privire generală asupra răscoalei, redactată în cabinetul lui D.A. Sturdza. Volumul se

refractară oricărei acțiuni politice și că spontaneitatea răscoalei ar fi fost urmarea caracterului apolitic al țărănimii. Or, Lenin a arătat că formele de luptă spontane, „teroarea agrară", care s-au manifestat în satele rusești, în 1905-1907, se datoresc unor influențe ideologice, a socialiștilor revoluționari și a trudovicilor.

fiind evrei, s-ar fi încurajat curentul antisemit. Or, din cauza acestei omisiuni, nu se poate înțelege revendicarea țăranilor ca plata arenzii să se facă „în bani, nu în muncă". Urmări la fel de grave rezultă din același procedeu, în legătură cu eroarea, de mult acreditată, că în județele din nordul Moldovei ar fi predominat un tip de arendășie

Aula Academică în anii '50

încheie cu o amplă bibliografie și cu indicii celor trei volume.

3. – Defectul cel mai grav al acestei publicații rezultă din modul în care s-a făcut selecționarea documentelor. S-au scos din culegere documentele care oglindeau influența diferitelor curente ideologice asupra țărănimii, rolul propagandei în timpul alegerilor la Colegiul III, pentru votul universal, acțiunea diferitelor pături sociale.

Cercetătorul care s-ar mărgini la aceste documente ar rămâne cu impresia falsă că țărănimea a fost

Din ordinul tov. Roller s-au scos din culegere documentele care vorbeau de „partidul țărănesc", înființat de V. Kogălniceanu încă din 1906, în vreo 20 de județe. Câteva mențiuni răzlețe, care au scăpat cenzurei impuse de tov. Roller, nu permit să se aprecieze importanța faptului că țărănimea a căutat înainte de răscoală să se organizeze.

La fel s-au omis documentele care se refereau la rolul arendașilor din Moldova de Sus, sub cuvânt că, majoritatea lor

mai evoluat, în sens capitalist.

Se ajunge astfel la concluzii greșite cu privire la gradul de dezvoltare a capitalismului în agricultura noastră de la începutul secolului al XX-lea.

Violarea regulilor de probitate științifică

Deși rolul tov. Roller în publicarea acestor volume se reduce la mutilarea și falsificarea conținutului și la câteva pagini de introducere, el și-a atribuit paternitatea publicației. Primul

volum din *Răscoala țăranilor din 1907* poartă indicația: „Documente publicate de Mihail Roller". Documentele din volumul II apar ca „îngrijite de Mihail Roller" și „publicate de V. Ion" [Ion Vârtosu]. Volumul III nu cuprinde pe foaia de titlu decât: „Documente și mărturii pentru istoria României. Îngrijite de Mihail Roller". Or, pe ultima pagină, unde se indică tehnoredactorul, corectorul, tirajul și tipografia citim cu surprindere: „Redactor responsabil: Gh. Georgescu-Buzău". Tov. Roller crede că astfel nu va mai putea fi acuzat de a-și fi însușit, fără s-o recunoască, munca altuia![1]

Introducerile care preced volumele nu conțin decât aprecieri generale asupra cruzimii represiunii, asupra caracterului de clasă al școlii din trecut și asupra importanței izvoarelor pentru știința istoriei. El acuză burghezia și moșierimea că au împiedicat publicarea documentelor care înfățișează lupta maselor în 1907, fără să avertizeze cititorul că prin felul în care a triat documentele a falsificat adevărul istoric. El mai face afirmația că 1907 „aproape nu s-a oglindit în literatura noastră", ceea ce ar fi făcut de prisos recenta comunicare a tov. acad. T. Vianu.

Noi nu știm cum s-au repartizat drepturile de autor pentru „Răscoala țăranilor din 1907". Știm doar atât că tov. Mihail Roller a fost distins, pentru această publicație, cu Premiul de Stat.

III. – *Revoluția din 1848 în Moldova*

Gh. Georgescu-Buzău a semnalat Editurii de Stat existența unui material documentar inedit, relativ la Revoluția din 1848, aflat la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei R.P.R.

Un colectiv, format din Ion Donat, Ion Vârtosu, Gh. Nicolăiasa și Aurora Ilieș, a fost însărcinat și plătit de Editura de Stat să strângă și să transcrie acest material. Colectivul a efectuat lucrarea sub conducerea tov. Gh. Georgescu-Buzău.

Din acest material, lucrat gata, tov. M. Roller a ales și publicat documentele relative la „Revoluția din 1848 în Moldova".

IV. – *Documentele privind Războiul pentru Independență*

În ianuarie 1949 s-a constituit, sub conducerea tov. V. Mihordea, un colectiv, din care făceau parte: tov. Corina Bunis-Pătrașcu, Petre Dimitriu și N. Adăniloaie, la care s-au adăugat mai târziu Vladimir Diculescu, Paul Oprescu, N. Camariano și Dumitru Ionescu. Materialul a fost depistat și semnalat de V. Mihordea, care a făcut și colaționarea.

Tipărirea materialului a început în 1952, sub conducerea unui comitet de redacție format din M. Roller, S. Știrbu, V. Cheresteșiu și V. Maciu. Selecționarea documentelor și pregătirea materialului pentru publicare s-a făcut după criteriile enunțate de tov. Roller într-o ședință publică:

1. – Înlăturarea tuturor documentelor care vorbesc nefavorabil de politica țaristă.

2. – Eliminarea tuturor documentelor care arată contribuția burgheziei și moșierimii la război.

Aplicarea acestor criterii s-a făcut pentru ca materialul documentar să justifice teza apriorică a tov. Roller că burghezia era contra independenței României pe care n-a dorit-o decât țarul și pe care poporul român a acceptat-o ca pe un dar gratuit.

În ceea ce privește tehnica editării, în special a volumului I, publicația reproduce în general aceleași deficiențe, provenite nu din nepriceperea sau neglijența colaboratorilor, ci din intervenția personală a tov. Roller, care niciodată n-a ținut seama de un aviz competent.

Din cele vreo 20 000 de documente transcrise de colectiv, nu s-au publicat decât jumătate și selecționarea s-a făcut într-un mod cu totul arbitrar. Au fost redate cu acest prilej acte lipsite de orice interes și omise altele, fără de care nu se poate scrie istoria științifică a Războiului pentru Independență.

În rezumat, sub masca unui comitet de redacție fictiv, tov. Roller a bagatelizat munca unui colectiv care a descoperit și valorificat un important fond arhival, de existența căruia nu s-a știut nimic până în 1940.

Pentru această publicație, tov. V. Cheresteșiu, S. Știrbu și V. Maciu au luat în 1956[2] Premiul de Stat, deși numai ultimul a lucrat efectiv la acest corpus de documente.

Premierea unor oameni care n-au avut nici o parte în realizarea publicației a provocat în Institut o consternare atât de vie încât, pentru a potoli spiritele, s-a crezut necesar să se împartă pe sub mână adevăraților autori ai

---

[1] Mihail Roller, cu aprobarea lui I. Chișinevschi și L. Răutu, a inițiat, în anul 1948, un sistem viclean și neomenos de folosire în munca de cercetare a unor specialiști care, în anii regimului legionaro-antonescian, au ocupat diferite funcții publice, ori au activat în mișcarea legionară. În această situație a fost profesorul Ion Vârtosu, căruia i s-a permis să publice sub numele „*V. Ion*". La fel, profesorul P.P. Panaitescu n-a avut dreptul să publice sub numele propriu. De asemenea, am constatat, că în martie 1955 Vladimir Dumitrescu și colaboratorii au editat lucrarea *Cercetări privind istoria veche a R.P.R. Hăbășești. Monografie arheologică*, Editura Academiei, 1954, 606 pagini, fără numele autorilor. Abia Comisia premiilor de stat, întrunită în decembrie 1955, a publicat numele autorilor monografiei arheologice Hăbășești: Vladimir Dumitrescu, Hortensia Dumitrescu, M. Petrescu-Dâmbovița și N. Gostar, cărora li s-a conferit Premiul de Stat cl. II – 40 000 lei, pe anul 1954. Între primele măsuri luate de Secția de Știință și Cultură a fost lichidarea acestor abuzuri, comunicarea fiind transmisă tuturor instituțiilor, iar guvernul a ordonat Direcției presei și tipăriturilor ridicarea așa-zișelor „interdicții politice" prevăzute într-o lege din 1944.

[2] Anul „*1956*", dactilografiat în textul original, este greșit. În realitate, Vasile Maciu (directorul Arhivelor Statului), S. Știrbu și profesorul universitar Victor Cheresteșiu au primit Premiul de Stat cl. III, pentru volumele de documente III, IV, V, VI, VII, *pe anul 1953*, iar comunicatul a apărut în *Scânteia*, nr. 3 128, din 12 noiembrie 1954, p. 1, deci cu aproape doi ani înainte.

lucrării premiate o sumă variind între 300 şi 1 500 lei, calificaţi, pe bună dreptate, de beneficiari ca un bacşiş, de-a dreptul jignitor.

V. – *Manualul de Istoria R.P.R.*

În 1947, a apărut manualul de *Istoria României,* semnat de M. Roller, Gh. Georgescu-Buzău, V. Maciu şi D. Tudor. Colaboratorii la manual au fost plătiţi în august 1947. În urma acestei lichidări de conturi, tov. Roller s-a socotit unic proprietar al manualului şi, la ediţiile următoare, n-a mai trecut pe foaia de titlu decât numele său: „Sub redacţia acad. M. Roller". Ceilalţi autori, deşi părţile redactate de ei n-au suferit în ediţiile următoare modificări substanţiale, s-au văzut menţionaţi doar la sfârşitul prefeţei, împreună cu profesorii care „au conlucrat la revizuirea şi îmbunătăţirea" noii ediţii.

Manualul a fost tradus în limbile rusă, germană şi maghiară. Dacă tov. Roller a încasat cumva drepturi de autor după aceste traduceri, nu ştim. În tot cazul, colaboratorii săi n-au primit nimic, după cum n-au primit drepturi de autor de la nici una din ediţiile româneşti apărute după ediţia din 1952.

VI. – *M. Roller şi Institutul de istorie*

În legătură cu activitatea tov. Roller trebuie să mai amintim intervenţiile sale în viaţa Institutului de istorie, care au avut ca urmare compromiterea sau paralizarea unor largi colective de istorici.

Astfel, în 1949, el a convocat la o conferinţă, care s-a ţinut la Academie, pe toţi istoricii mai de seamă ai ţării pentru a hotărî principiile de alcătuire a unui corpus de documente privind istoria României. La deschiderea conferinţei, tov. Roller a declarat că va respecta hotărârea majorităţii. Or, deşi toţi specialiştii s-au pronunţat pentru publicarea documentelor slavo-române în original şi traducere, punct de vedere susţinut şi de istoricii sovietici, tov. Roller a trecut peste această unanimitate a specialiştilor cei mai autorizaţi şi a impus publicarea documentelor numai în traducere, ceea ce ne-a discreditat în ochii tuturor savanţilor din U.R.S.S. şi din celelalte ţări.

În afară de aceasta, tov. Roller a impus Institutului de istorie sarcini, dacă nu absurde, dar inutile sau de o utilitate minoră. E absurd să impui unui mare colectiv de istorici să lucreze ani de zile la o bibliografie generală a tuturor disciplinelor din secolul al XIX-lea (inclusiv Transilvania), când noi nu avem încă o bibliografie istorică. Şi mai absurd e să suspenzi activitatea acestui colectiv în mijlocul muncii de redactare a materialului, strâns, verificat şi în parte clasat.

E inutil să imobilizezi vreo patru ani un colectiv pentru întocmirea unui repertoriu de documente 1800-1821, când o bibliografie istorică şi o publicaţie de documente ca aceea pe care o alcătuieşte Colectivul 1821 ar fi rezolvat implicit şi problema Repertoriului. Repertoriul, terminat şi predat, zace în depozitul Institutului, fără să fie cuiva de folos[1].

În sfârşit trebuie să mai amintim – continuă raportul – un fapt care e un adevărat atentat la unul din drepturile cele mai sacre ale unui popor, la numele său. Tov. Roller a încercat să ne răpească chiar şi numele. Oricât de fantastic ar părea acest lucru, tov. Roller, sub pretextul necesităţii de a distinge Moldova de Ţara Românească, a propus, – într-un proiect de tematică a unui manual de Istoria României pentru învăţământul superior, din 1949, – înlocuirea numirii de Ţara Românească, care este singura istorică şi populară, cu acela de Valahia şi a numelui de român cu acela de valah. Or, se ştie că, în Transilvania, termenii de olah şi wallache se folosesc numai cu o intenţie injurioasă.

Poziţia antipatriotică a tov. Roller s-a vădit şi mai limpede cu prilejul publicării Diplomei Ioaniţilor (1247), cunoscută şi copiilor ca un fel de act de naştere al statului român din evul mediu. În vol. I, seria Transilvania, al colecţiei *Documente privind Istoria României,* citim: „ţara voievodului Litovoi, pe care o lăsăm Românilor (?!), după cum au avut-o aceştia şi până acum" (p. 330). Semnul (?!) a fost introdus de tov. Roller, fără ştirea colectivului, ca şi când ar fi fost vorba în document de o afirmaţie evident absurdă.

Natura acestei pretinse absurdităţi a fost subliniată şi în note, intercalate tot de tov. Roller, peste capul colectivului de redacţie, şi în ele se face afirmaţia revoltătoare că numele *Olaţi, Blachi şi Blaci* comportă „o traducere încă nedefinitivată: valahi, români etc." (Pag. 330, 331). Bisseni, Saxones, Cumani, Brodnici se traduc fără umbră de îndoială prin Pecenegi, Saşi, Cumani şi Brodnici. Îndoiala nu subsistă decât cu privire la identitatea românilor.

Nici cei mai şovini duşmani ai noştri nu s-au folosit de asemenea procedee pentru a contesta drepturile istorice ale românilor şi a jigni mândria lor naţională[2]. ■

---

[1] În continuare, raportul se referă la alcătuirea unui indice la colecţia *Studii şi documente* de N. Iorga, care avea deja indicele publicat – *n. red.*

[2] Partea B a referatului prezintă, în 2,5 pagini, practicile de însuşire, fără citare, de către Petre Constantinescu-Iaşi şi Safta Stelian, a lucrărilor altor istorici. Este semnalat şi faptul că la Facultatea de istorie „unii membri ai corpului didactic se servesc în mod curent de operele unor istorici ca N. Iorga, C. Giurescu, P. P. Panaitescu, fără să-i citeze, sub pretextul că operele acestor istorici erau interzise".

Veturia Goga, Adolf Hitler și Transilvania

Deși exprimă o realitate obiectivă, titlul de mai sus poate surprinde la prima vedere. Da, pentru că, decenii în șir, anumite evenimente istorice și poziția unor persoane față de aceste evenimente au fost privite numai într-un anumit fel. Adică, de pe pozițiile de clasă ale ideologiei comuniste. Iată de ce un document ca acela pe care îl publicăm în acest număr nu putea fi utilizat de către cercetători decât cu mari precauțiuni, cel mult printr-un citat în vreo notă de subsol, împănată cu un comentariu „corespunzător".

Veturia Goga, soția marelui poet dar și om politic de dreapta, nu putea fi citată în rândul celor care, în dramatica vară a anului 1940, se ridicaseră în apărarea integrității teritoriale a statului român, deși se știe că și alți oameni politici de orientare filogermană au încercat, prin intervenții directe, să capteze

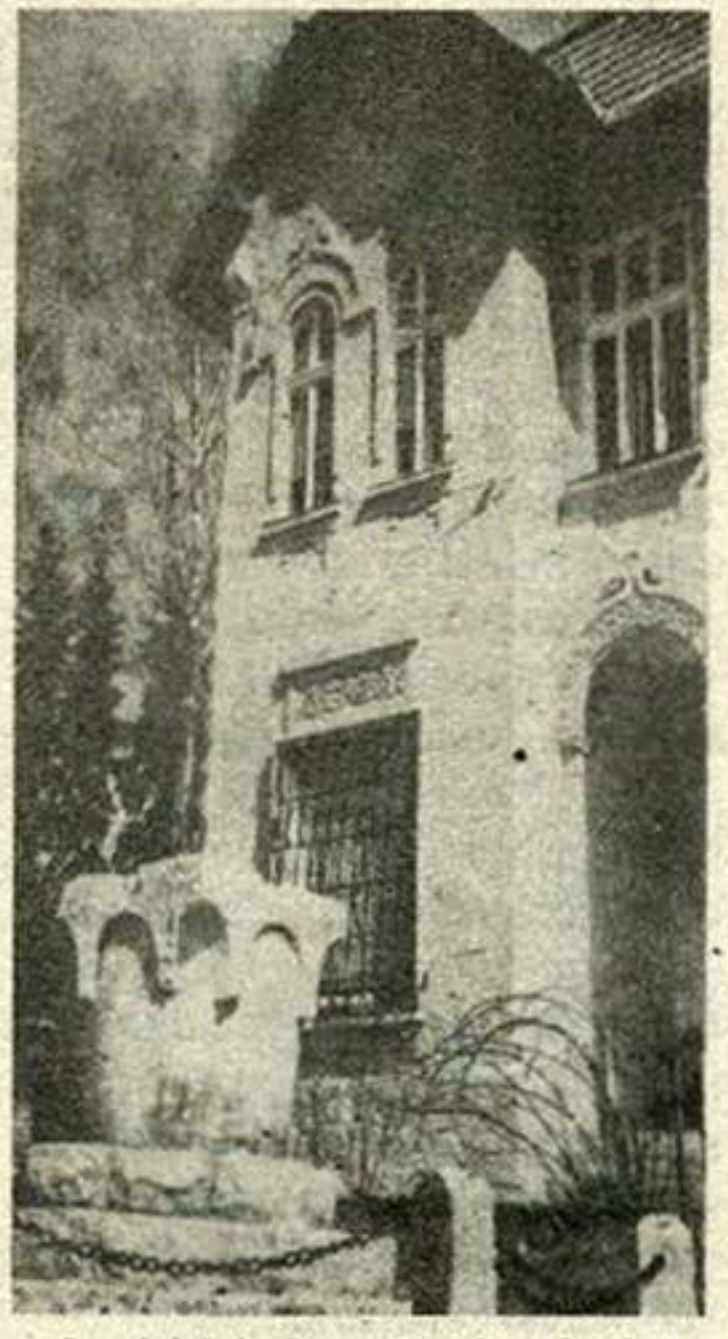

Castelul de la Ciucea, reședința familiei Goga

bunăvoința cercurilor politice naziste pentru România, confruntată dur în acele momente cu atacurile tot mai virulente ale revizionismului ungar. Iată de ce considerăm că scrisoarea Veturiei Goga, adresată la 8 iulie 1940 lui Adolf Hitler, cu numai o săptămână înainte ca Führerul să-l someze, la rându-i printr-o scrisoare, pe Carol II să consimtă la cesiuni teritoriale în favoarea Ungariei, amenințându-l că, în caz contrar, România era pe punctul de a dispare ca stat, reprezintă o noutate fiind o contribuție la cunoașterea unui personaj controversat prins în vâltoarea dramaticelor evenimente ce au precedat dictatul de la Viena. Scrisoarea, a cărei versiune românească o reproducem în continuare, este un document practic necunoscut cercurilor largi de cititori.

Dr. Petre OTU

Iubite Domnule Conducător al Reichului

Fiecare clipă, din ultimele nouă luni, îți ia răsuflarea. Ele m-au apropiat tot mai mult de ținta prevăzută de ani de zile de d-ta și Octavian.

În ziua de 20 mai 1938 am avut ocazia să vă expun următoarea formulă: România Mare nu s-a putut crea decât luptând contra Vienei, dar ea nu se va putea menține decât cu ajutorul Berlinului. Acela care a avut curajul să înfrunte totul în Parlament, în toate adunările populare și în ziarul său, a plecat dintre noi. Când concepțiile lui Octavian au fost forfecate de cenzură, el nu s-a lăsat învins, ci a continuat să-și expună convingerile sale bine documentate la Academia de Belle-Arte unde nu există cenzură.

Au urmat doi ani de luptă grea. Am fost atacată și n-am avut nici un ajutor lângă mine. Adevărații purtători ai sentimentului național au fost reduși la tăcere. Acum, în iunie 1940, este foarte ușor de vorbit. Mă adresez iarăși, în numele lui Octavian, Domniei Tale, cum o făceam și altă dată, vorbind despre proiectele și gândurile lui.

Împreună cu el socoteați clipa colaborării foarte apropiată.

Da, ambii precursori, Alfred Rosenberg și Octavian Goga, trebuie să fie permanent în fața ochilor noștri și ai Voștri, la orice ocazie.

Da, eu vin ca sol al lui Octavian cu o chestiune de altfel de multe ori discutată. Mi-ați dat răspunsul: „Chestiunea ta se poate soluționa în cinci minute; nu în cinci minute, ci în cinci ore, în cinci zile, chestiunea Ungariei trebuie rezolvată". Încrederea pe care ne-ați acordat-o nouă amândurora, Domnule Reichsleiter, vă împuternicește de a interveni energic pentru moștenirea spirituală a lui Octavian: „Ardealul". Transilvania trebuie să rămână României. Ce se va întâmpla altfel cu moștenirea spirituală a lui Octavian Goga, mort pe câmpul de onoare? Ce se va întâmpla cu idealul vieții, atât de greu purtat 57 ani?

Am voit să vin personal, dar în ultimul moment a trebuit să amân călătoria. Sunt paralizată din cauza acestei amânări. Să dea Dumnezeu ca anii de suferință pentru patria noastră iubită să nu fi fost în zadar.

Cu cea mai sinceră prietenie,

Veturia Goga

Luni, 8 iulie 1940

CONTRA „ARMATEI NEGRE A CĂLUGĂRILOR ȘI CĂLUGĂRIȚELOR“

CONSTANTIN AIOANEI,
CRISTIAN TRONCOTĂ

Am văzut în numărul trecut, pe baza unor documente ale Ministerului de interne, care au fost principalele măsuri adoptate pentru limitarea – și în timp desființarea – mișcării monahale, la sfârșitul anilor ’50. Biserica Ortodoxă Română era vizată, fiind considerată de autorități un „focar de activitate contrarevoluționară“. Dar și celelalte culte se aflau în vizorul securității. Biserica, alături de Armată, a fost dintotdeauna unul dintre stâlpii de rezistență ai națiunii și statului. În vreme ce Armata trecea printr-un proces de „purificare“, de transformare și anexare la Partidul-stat, Biserica trebuia eliminată cu tot ceea ce avea ea specific pentru că între comunism și Biserică exista o incompatibilitate fundamentală.

Ingerințele organelor Ministerului de interne și ale Departamentului Cultelor în viața Bisericii au determinat o serie de reacții la cel mai înalt nivel al ierarhiei ecleziastice, în fruntea celor nemulțumiți situându-se chiar patriarhul de atunci, Justinian Marina.

Contrafort de pe fațada sudică,...

... Sf. Vasile cel Mare, pictură din interior...

Patriarhul subapreciază organele de stat

Iată ce consemna un raport al Securității, la 28 mai 1959: „În ultima vreme patriarhul Justinian Marina se manifestă tot mai alarmant în legătură cu unele evenimente ce au loc în cadrul Bisericii Ortodoxe. Toate acestea el le explică printr-o campanie de persecuție a Bisericii Ortodoxe dusă de autoritățile de stat sub influența unor legionari care ar fi pătruns în conducerea de partid și de stat. De pe această poziție patriarhul Justinian Marina acționează împotriva unor măsuri luate de conducerea de stat, încercând să contracareze aceste măsuri. Concludentă este și poziția sa față de excluderea din mănăstire a mai multor categorii de călugări. Într-o discuție cu mai mulți clerici, pariarhul a afirmat deschis că el nu va aplica dispozițiunile Departamentului Cultelor cu privire la această problemă, pentru că acestea nu ar fi în conformitate cu hotărârea Sinodului. El susține că în Sinod s-a hotărât să fie scoși numai acei călugări care nu corespund din punct de vedere al disciplinei interioare a fiecărei mănăstiri, iar scoaterea acestora să fie hotărâtă de stareți și exarhii respectivi.

Justinian Marina a convocat pe toți stareții din eparhia Bucureștiului cu care a întocmit lista de călugări ce trebuie scoși din mănăstiri, analizând situația lor conform aceluiași criteriu, neluând în considerație listele date de Departamentul Cultelor.

Din toate informațiile obținute de organele noastre rezultă în momentul de față, cu claritate, că intenția patriarhului este aceea de a arunca toată răspunderea măsurilor luate în privința mănăstirilor asupra autorităților de stat și asupra lui Justin Moisescu, în timp ce acreditează, în mod sistematic, în rândul clerului zvonul că el este împotriva acestor măsuri și că luptă pentru înlăturarea lor". Patriarhul – scriau în continuare autorii raportului – „a arătat că scoaterea călugărilor din viața monahală este o măsură ilegală luată de organele Securității, că pentru ilegalități similare, în trecut, funcționari ai Securității au intrat în pușcărie și nu vrea ca, în viitor, când se va pune capăt acestei ilegalități, împreună cu funcționarii de la Securitate să intre în pușcărie și episcopii sau mitropoliții care ar contribui la luarea acestei măsuri ilegale".

Patriarhul era nemulțumit și de ceea ce el considera o întărire a stiliților (ortodocșii care păstraseră stilul vechi), considerată o manevră a autorităților pentru a lovi în Biserica Ortodoxă Română, rupându-i unitatea. Autorii raportului din care am citat erau îngrijorați mai ales de o altă acțiune a patriarhului. „Atitudinea de subapreciere a organelor de stat din partea lui Justinian Marina s-a remarcat recent, când, fără a se consulta cu Departamentul Cultelor, a aprobat unui grup de diplomați ai legațiilor Angliei și Austriei să viziteze câteva mănăstiri ortodoxe din Moldova. Nici după ce a avut această discuție cu diplomații sus-amintiți, nu a găsit de cuviință să înștiințeze Departamentul Cultelor, lucru care a împiedicat luarea unor măsuri adecvate. Atitudinea dușmănoasă a patriarhului apare evidentă și dacă ținem seama de faptul că era în perfectă cunoștință de cauză că, la unele din mănăstirile pe care diplomații voiau să le viziteze, erau frământări generate de măsurile luate pe linia eliminării elementelor necorespunzătoare și era ușor de presupus că elementele din aceste mănăstiri vor profita de prezența diplomaților pentru a face cunoscute frământările lor.

Organele noastre urmăresc în continuare atitudinea patriarhului Justinian Marina și iau măsuri pentru contracararea consecințelor negative ale acestei atitudini". În „programul de lucru" al Securității mai figurau, din aceleași motive, mulți dintre colaboratorii apropiați ai patriarhului.

Intensificarea represiunii a atras și o sporire a formelor de nesupunere, mai ales din partea monahilor. Iată ce scria, la 3 iunie 1960, generalul-locotenent Alexandru Drăghici, într-o informare adresată lui Emil Bodnăraș: „Ca urmare a apariției Decretului 410/1959, care reglementează regimul mănăstirilor aparținând cultelor religioase din Republica Populară Română, în rândul călugărilor și călugărițelor din mănăstirile ortodoxe s-au manifestat două curente distincte: unii care vor să părăsească mănăstirile de bună voie, înțelegând just prevederile decretului, iar o altă categorie care se opune ieșirii lor din mănăstiri, aceștia fiind și cei care lansează zvonuri dușmănoase împotriva prevederilor decretului.

Astfel, mulţi călugări şi călugăriţe din mănăstirile de pe raza regiunilor Iaşi, Bucureşti, Suceava, Bacău şi Craiova, regiuni cu cele mai multe mănăstiri, au părăsit mănăstirile imediat după apariţia decretului, stabilindu-se la părinţii sau rudele lor. Plecarea acestor călugări şi călugăriţe din mănăstiri, de bunăvoie, a influenţat şi pe alţii, care în prezent părăsesc mănăstirile, căutând fiecare să se încadreze în viaţa civilă". Nu trebuie să ne închipuim că lucrurile s-au desfăşurat chiar atât de bine, cât ar vrea să ne convingă fostul ministru de interne. Căci în aceeaşi informare către Emil Bodnăraş, Alexandru Drăghici se vedea nevoit să recunoască: „Există însă şi o serie de călugări şi, îndeosebi, călugăriţe, care nu înţeleg să se supună legii, refuzând să plece din mănăstiri. Aceştia au o serie de manifestări duşmănoase, lansează unele zvonuri tendenţioase, urmărind să creeze o stare de spirit nefavorabilă aplicării decretului. Printre aceştia au fost semnalaţi o serie de stareţi şi stareţe de mănăstiri.

Nu ne vom pierde credinţa în Dumnezeu

Spre exemplu, stareţul mănăstirii Căldăruşani, anume Gherasim Cristea, de la apariţia decretului a adunat de mai multe ori călugării din mănăstire rupând cererile unora dintre ei care arătau că vor să plece în viaţa civilă şi îndemnându-i să nu renunţe la mănăstire, ci să mai aştepte «alte dispoziţii».

Veronica Constantinescu, stareţa mănăstirii Agapia, de pe raza regiunii Bacău, referindu-se la categoriile de călugări care sunt pensionari ai statului sau care urmează să fie pensionaţi, a afirmat că nu există nici o speranţă pe viitor că se vor mai da pensii acelora care au fost în monahism, aşa cum li s-au întâmplat şi altora cărora li s-au ridicat pensiile.

Călugăriţa Serafima Scurtu de la mănăstirea Văratec a afirmat că scoaterea lor din mănăstiri se datoreşte mitropolitului Justin Moisescu pe care l-a poreclit «câinele roşu». Ea a afirmat că patriarhul susţine menţinerea lor în mănăstiri şi că acesta a dat în judecată guvernul român în problema mănăstirilor şi speră să câştige. Ea a precizat că acest lucru îl ştie de la călugăriţa Eupracsia Diaconu, iar aceasta la rândul ei de la stareţa mănăstirii Agapia – Veronica Constantinescu – care a fost la patriarhie în Bucureşti.

Călugăriţele Nichitoaie Elena şi Iosefina Mihaela de la mănăstirea Văratec, Tg. Neamţ, opun rezistenţă de a părăsi mănăstirea, făcând în acelaşi timp agitaţie în rândul altor călugăriţe ca să nu plece din mănăstire, influenţând în acest sens şi pe alte călugăriţe.

Călugăriţa Săvescu Harisia de la mănăstirea Răteşti, Buzău, a refuzat să plece afirmând că ea nu va părăsi mănăstirea, indiferent ce i se va întâmpla. Ea a făcut agitaţie în cadrul mănăstirii, influenţând şi pe alte două călugăriţe să refuze a pleca din mănăstire.

Stareţul mănăstirii Sihăstria – Apetri Constantin – a afirmat că nu va pleca din mănăstire cu riscul de a face puşcărie, că actualii conducători ai Bisericii sunt atei şi comunişti şi au dat Biserica pe mâna comuniştilor, înhămându-se la carul comunist şi dând mâna cu «anticristul»."

Din opiniile consemnate cu atâta scrupulozitate în informarea ministrului de interne aflăm şi alte amănunte despre starea de spirit care domnea în rândul slujitorilor Bisericii. În primul rând, nu dispăruse speranţa „că nu va mai fi mult şi va veni salvarea acestei ţări". Evident, speranţele se legau de o modificare a situaţiei internaţionale. Astfel, în vreme ce stareţul mănăstirii Neamţ, Dionisie Velea, credea că măsurile luate împotriva călugărilor şi a călugăriţelor erau: „o urmare a ameliorării situaţiei internaţionale, iar dacă aceasta s-ar încorda, astfel de măsuri nu ar mai fi luate", călugărul Constantin Rădulescu-Gherasie, de la mănăstirea Cernica, lansa zvonul că Decretul 410 urma să nu se mai aplice pentru că „problema cu mănăstirile a ajuns până la ONU şi că străinătatea a început să se ocupe de acest lucru". Se făceau însă şi comentarii mai puţin avizate. Călugăriţa Eufrosina Vasiliu de la mănăstirea Agapia era convinsă că situaţia avea să se schimbe în curând, pentru că „se va produce o catastrofă în Rusia din cauza experienţelor nucleare şi, cu toată tehnica înaintată a Rusiei, nu va reuşi să ne facă să ne pierdem credinţa în Dumnezeu". O altă călugăriţă de la aceeaşi

...şi faţada sudică a mănăstirii Voroneţ

mănăstire, Veronica Gorcea, afirma: „Astăzi, țara noastră a ajuns de râs, comuniștii sunt puși să distrugă bisericile complet, așa cum s-a procedat în Rusia, iar dacă în Rusia au mai rămas câteva biserici, aceasta au făcut-o de ochii lumii ca să zică că au și ei biserici și preoți".

Ceea ce neliniștea însă cel mai mult pe ministrul de interne de atunci, erau mai ales acțiunile apărute în mănăstiri. Astfel, călugării de la schitul Sihăstria, din fostul raion Adjud, „au luat hotărârea să organizeze în continuare adunări clandestine cu cei scoși din mănăstiri, în cadrul cărora să li se insufle neîncrederea în trăinicia regimului". Informarea semnala și alte forme de rezistență: „Pe raza regiunii Bacău a apărut în ultimul timp o poezie cu conținut dușmănos, intitulată «Suspinul unei mănăstiri», în care autorul, neidentificat până în prezent, îndeamnă pe călugări să nu respecte prevederile Decretului 410, pentru ca el să nu poată fi aplicat. Totodată, autorul îndeamnă pe călugării scoși din mănăstiri la «rezistență» față de așa-zisele persecuții. Această poezie a fost răspândită și în rândul călugărilor și călugărițelor de pe raza regiunii Suceava.

Inutilitatea represiunii

Hotărârea unor călugări și călugărițe de a nu părăsi mănăstirile, precum și atitudinile lor «dușmănoase», au fost influențate desigur de ostilitatea față de decret a unor conducători ai Bisericii Ortodoxe. Astfel, Chesarie Păunescu – episcopul Galațiului – a afirmat următoarele, în legătură cu aplicarea Decretului 410: «trăim timpuri grele și va veni vremea când se vor lua măsuri împotriva preoților și a Bisericii în general, de către acest guvern»". Conform informațiilor culese de Securitate, Teofil Pandele, care îndeplinea funcții administrative în cadrul aceleiași episcopii, afirmase și el că „după măsurile ce se iau în legătură cu mănăstirile, va urma și scoaterea a 2 000 preoți din funcțiune, iar apoi și a altora". Asemenea opinii lansau și alte persoane și acțiunea lor era pusă de autorul informării pe seama „atitudinii și manifestărilor dușmănoase pe care le au unii conducători ai Bisericii Ortodoxe din R.P.R".

Securitatea era informată și asupra formulelor adoptate de patriarh în încercarea de a se opune aplicării Decretului 410. „În acest scop, patriarhul dă o serie de interpretări decretului, pentru a denatura și împiedica aplicarea prevederilor lui:

a) Susține că pe lângă cei care au la bază seminariile și institutele teologice, să fie considerați cu școli de pregătire a clerului și să rămână în mănăstiri și absolvenții seminariilor monahale de grad elementar, indiferent de vârstă. În acest sens, la 26 și 27 aprilie 1960, patriarhul a înmânat stareților și starețelor mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei București, instrucțiuni care prevăd rămânerea pe mai departe în viața călugărească și a acestor categorii. Conform regulilor bisericești însă, se consideră școli de pregătire a clerului numai seminariile și institutele teologice, iar după interpretarea dată de patriarh, ar însemna rămânerea în mănăstire a unui număr destul de mare de călugări și, îndeosebi, călugărițe, sub vârsta de 30 ani, deoarece în ultimii ani au funcționat școli monahale (de 2 cl.) în majoritatea mănăstirilor și au fost absolvite de cea mai mare parte a călugărilor.

b) Să rămână în mănăstiri călugărițele și călugării tineri care au rude în cadrul acestora, bărâni, cu infirmități grave sau inapți de muncă, pentru a-i îngriji pe aceștia.

Admiterea acestei cerințe a patriarhului ar însemna o derogare de la prevederile decretului, care ar da posibilitatea rămânerii în mănăstiri a încă unui număr de elemente tinere. Problema îngrijirii acestor categorii de călugări și călugărițe poate fi asigurată de personalul existent în mănăstirile unde aceștia vor fi repartizați.

c) Sub pretextul că desființând unele mănăstiri, care în anii din urmă au fost vizitate de diferite persoane din străinătate, s-ar crea în exterior o situație defavorabilă regimului din țara noastră, patriarhul susține rămânerea acestora pe mai departe. Numărul mănăstirilor care au fost vizitate de unii reprezentanți ai bisericilor din alte țări sau de diverse alte persoane străine este relativ mare și ar însemna admiterea a încă unei posibilități de a menține cât mai multe dintre ele, deși nu toate dintre acestea constituie monumente.

d) Folosindu-se de faptul că unele călugărițe care urmează să părăsească mănăstirile sunt proprietare a unora din casele situate în incinta acestora, patriarhul le-a indicat să rămână mai departe în locuințele lor. Ca urmare a acestui fapt, multe călugărițe refuză să părăsească mănăstirile dacă nu sunt despăgubite sau lăsate să demoleze locuințele ce le aparțin și să-și ia materialele cu ele".

Documentele pe care le-am putut consulta ne arată că fenomenul a avut amploare, întinzându-se la scara întregii țări. Fără a se ajunge la confruntări violente, mișcarea de opunere era una subterană, de rezistență pasivă. Dar ea stârnea îngrijorarea autorităților tocmai prin faptul că membrii acestei categorii se bucurau de un mare prestigiu moral și ofereau un puternic exemplu. Mulți slujitori ai Bisericii au plătit cu propria lor libertate actele de împotrivire săvârșite. Să mai adăugăm la

numele deja amintite şi pe cel al călugărului Mina, cel care i-a dat lui Nicolae Steinhardt primele lecţii de catehizare, la închisoarea Jilava. Imensul număr de note informative strânse de Securitate şi Miliţie pentru a se întocmi tabelele, rapoartele, referatele şi informările despre mănăstiri pentru conducerea superioară de partid şi de stat este elocvent pentru preocuparea partidului comunist şi a aparatului represiv faţă de puterea bisericii naţionale „în teritoriu". Ele reprezintă doar unul din capitolele năpraznicei represiuni care a lovit viaţa religioasă din ţara noastră şi în care alături de Biserica Ortodoxă – cea dintâi lovită, fiind principala religie şi deci pericolul cel mai mare pentru regimul comunist – au fost supuse persecuţiilor celor mai grave şi celelalte culte. După datele existente la Securitate şi M.A.I. se poate considera că atacul principal în toate momentele numeroase de acalmie şi chiar de căutare a unui anumit *modus vivendi* – a fost îndreptat totuşi contra Bisericii Ortodoxe fie şi pentru simplul motiv fundamental că a reprezentat în toţi acei ani religia cea mai răspândită şi cea mai urmată de populaţie. În această ipostază, Securitatea nu poate pretinde vreun rol de serviciu informativ, ci doar de organ de represiune. Politica antireligioasă în cazul unui popor profund creştin – cum este poporul român –, adusă din U.R.S.S., era o acţiune antinaţională. După cum am văzut, în cazul tabelelor cu călugării care trebuiau înlăturaţi din mănăstiri, cele mai multe persoane erau catalogate drept „duşmănoase" fără a îndeplini nici măcar criterii ale Securităţii.

Cu toate uriaşele resurse mobilizate în această acţiune, cu toate suferinţele individuale pe care ea le-a provocat slujitorilor credinţei strămoşeşti, credem că putem vorbi fără teama de a greşi de eşecul operaţiei desfăşurate şi în acest plan de Securitate. ■

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu – PARTIDELE POLITICE DIN ROMÂNIA (1861-1994). ENCICLOPEDIE.**

Editura Mediaprint, Bucureşti, 1995, 416 pp.: *prezentarea analitică a partidelor din România, de la apariţie şi până astăzi, componenţa guvernelor (24 ianuarie 1862-31 decembrie 1994), Constituţiile ţării şi legile importante adoptate în intervalul menţionat.*

● **Ioan Scurtu – REGELE FERDINAND (1914-1927). ACTIVITATEA POLITICĂ.**

Editura Garamond, Bucureşti, 174 pp., 3 000 lei: *monografie consacrată regelui sub care s-a realizat România Mare.*

● **Nicolae Chivulescu – ARMAND CĂLINESCU, OMUL DE OŢEL AL ROMÂNIEI** *(Cu un cuvânt înainte de prof. dr.* **Mircea Muşat**).

Editura Ministerului de interne, 1995, 230 pp. + ilustr. 6 000 lei: *viaţa şi activitatea celui care a fost prim-ministru al României într-o perioadă grea şi care a murit la post, reconstituite pe baza unui bogat material documentar.*

● **Grigore Gafencu – MISIUNE LA MOSCOVA. 1940-1941. CULEGERE DE DOCUMENTE** *(ediţie îngrijită de* **Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Nicolae Nicolescu**).

Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 1995, 240 pp.: *o parte din activitatea diplomatică de excepţională valoare a lui Grigore Gafencu, surprinsă pe baza telegramelor şi rapoartelor trimise de acesta din capitala fostei U.R.S.S. Revista noastră a publicat o amplă avanpremieră editorială în nr. 5-9/ 1995.*

● **ROMÂNIA ÎN SITUAŢII LIMITĂ** *(editor coordonator:* **Lucian Culda**).

Bucureşti, 1995, 180 pp.: *volumul – publicat prin contribuţia financiară a Ministerului Culturii şi a Societăţii România Secolului XXI – cuprinde dezbaterile prilejuite de Seminarul cu aceeaşi temă.*

● **Lavinia Betea – MAURER ŞI LUMEA DE IERI. MĂRTURII DESPRE STALINIZAREA ROMÂNIEI.**

Arad, 1995, 354 pp., 5 500 lei: *o carte-document care are următorul motto: „Nu putem ierta, niciodată, intelectualului, când, în loc să cugete, cum îi este chemarea, începe să aiureze, căci în el stă singurul nostru sprijin pentru a pune stavilă, acolo unde este nevoie, aiurelilor imaginaţiei" (I. Kant).*

● **POEZIA UNEI RELIGII POLITICE. PATRU DECENII DE AGITAŢIE ŞI PROPAGANDĂ** (*volum alcătuit de* **Eugen Negrici**).

Editura Pro, 368 pp.: *o carte revelatoare despre metamorfozele unui capitol de „agitaţie şi propagandă revoluţionară", poezia politică.*

● Ing. **Radu Bellu – MICA MONOGRAFIE A CĂILOR FERATE DIN ROMÂNIA. VOL. I. REGIONALA CĂI FERATE BRAŞOV.**

Editura Filaret, 1995, 229 pp.: *o aventură în domeniul căilor ferate din România, ce îşi propune să apară în şase volume.*

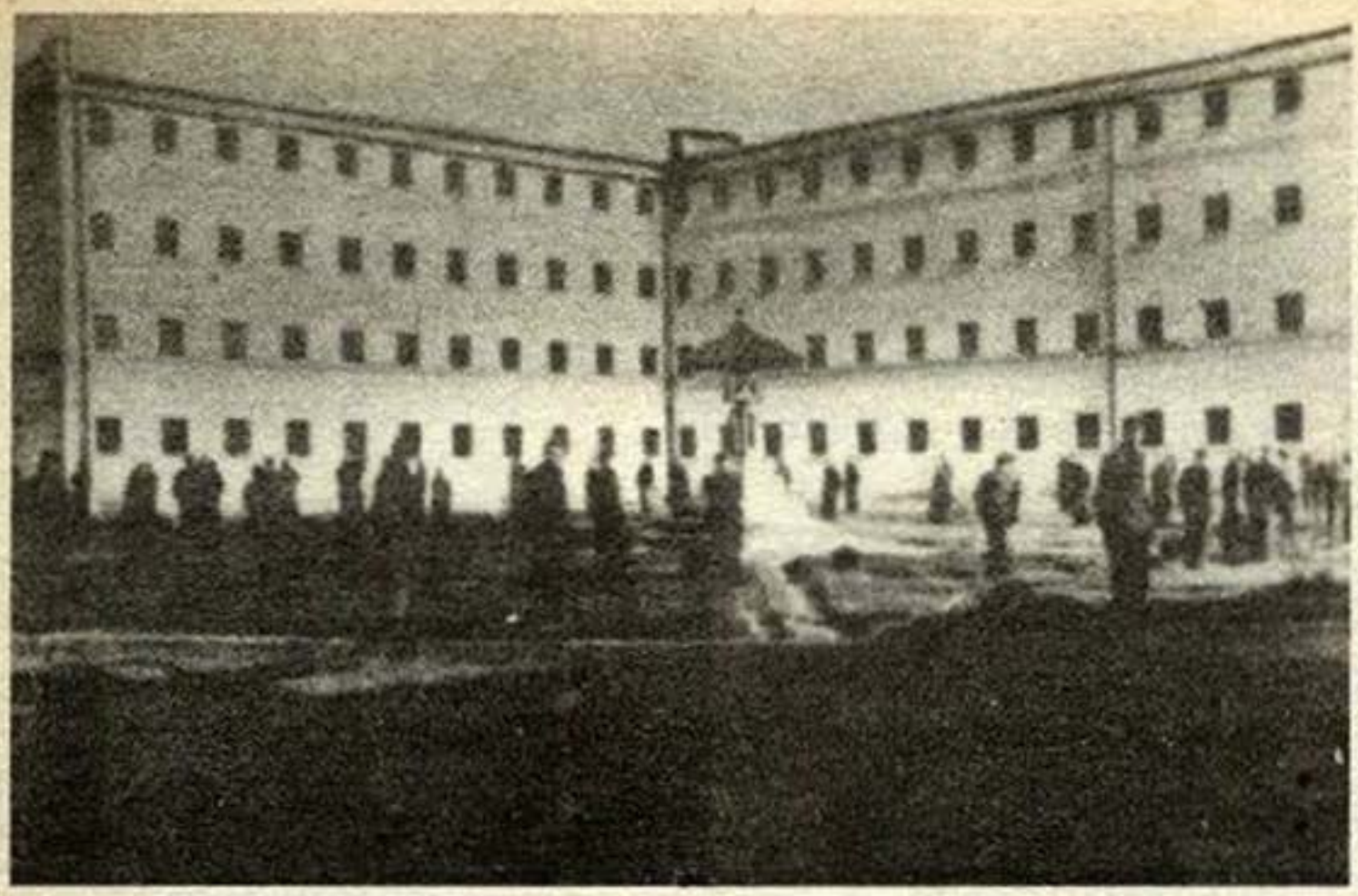

„NU PUTEM ARESTA TOATĂ ȚARA, DAR TREBUIE SĂ FIM VIGILENȚI...“

V.I. RUSU

Cu mulți, foarte mulți ani în urmă, i-am întâlnit numele printre colaboratorii revistei Vânătorul și pescarul sportiv, **în redacția căreia lucrau câțiva prieteni dragi. Cine și-ar fi imaginat însă că în spatele acelei semnături se ascundea una dintre cele mai tragice biografii?**

Au trebuit să treacă aproape trei decenii și să trăim o revoluție pentru ca, într-o zi, prin intermediul unuia dintre prietenii rămași încă pe baricadele amintitei reviste, să-l și cunosc personal pe domnul V. I. Rusu. Când a intrat în biroul meu – înalt și subțire, puțin nesigur în mișcări, cu ochi blajini, temători și o voce ușor scăzută – mi-a făcut ciudata impresie că îl cunoșteam de foarte de mult. Dialogul s-a înfiripat repede. Am discutat despre multe. Numai într-un târziu, stingherit și extrem de politicos, mi-a spus că ar dori să-mi dea să citesc manuscrisul unei cărți pe care abia o terminase, dar pe care o purtase ani și ani în minte...

Câteva săptămâni mai târziu, i-am făcut o vizită acasă, în strada Poiana Florilor, și la plecare am luat cu mine acel manuscris provizoriu intitulat Coșmar în epoca de aur. **L-am citit pe nerăsuflate. Nu intenționez să-l povestesc, pot spune doar că este vorba despre o carte-document. Cu îngăduința autorului, am selectat**

Repere dintr-un itinerar dramatic: închisorile Aiud (sus) și Jilava

câteva pagini. Am lăsat de-o parte calvarul propriu-zis din temnițele comuniste, pentru că în ultimul timp s-a scris și publicat mult pe această temă. M-am oprit asupra momentelor care preced calvarul și din evocarea cărora vom afla cum un magistrat integru din Turda, intrat în malaxorul epurărilor organizate de comuniști imediat după acapararea puterii politice, a devenit peste noapte un „criminal politic", un înrăit „dușman al poporului".

Studii publicate recent (între care și cele semnate de O. Roske și C. Degeratu în revista Arhivele totalitarismului, **nr. 1/1993 și 1-2/1994) subliniază faptul că programul de epurare a aparatului de stat a fost unul din principalele instrumente prin care partidul comunist a săvârșit opera sa de comunizare și sovietizare a României** (Magazin istoric, **nr. 7/1995). „Purificarea" societății românești în baza unor reglementări legislative, toate revendicându-se și motivându-se prin însuși textul Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944 (îndeosebi articolele 14 și 15) a vizat în primul rând instituțiile fundamentale ale statului, lovind fără cruțare Armata și Învățământul, Universitatea și Academia, Presa și Justiția, toate acele corpuri profesionale vitale pentru societatea românească.**

Încă în noiembrie 1944, cu ocazia instalării comisiilor interimare ale barourilor din județe și ale Uniunii avocaților, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, declara: „În platforma sa, Frontul Național Democrat a făcut din epurație un punct central de program, guvernul fiind hotărât să urmeze până la capăt acest drum". Ce a însemnat Frontul Național Democrat și ce rol a avut el în bătălia comuniștilor români pentru putere sunt lucruri binecunoscute azi (Magazin istoric, **nr. 1-3, 11/1995). Cert este faptul că atunci când autoritățile politice și militare sovietice, cu concursul activ al comuniștilor, au impus guvernul de la 6 martie 1945, au elaborat cadrul juridic și au aplicat acele metode prin care epurările s-au transformat într-un adevărat război de lichidare a adversarilor politici, criteriul de bază al tuturor răfuielilor fiind cunoscutul principiu leninist al luptei de clasă: cine nu-i cu noi e împotriva noastră. Și având concursul nelimitat al Ministerului de interne, în fruntea căruia l-au impus pe Teohari Georgescu, au făcut și pasul următor: dacă sunt împotriva noastră, să fie nu doar înlăturați, ci și lichidați.**

În privința epurărilor din departamentul justiției, trebuie amintit faptul că cele două legi – nr. 160/1946 privind organizarea corpului funcționarilor judecătorești și nr. 3/1948 pentru desființarea barourilor și înființarea colegiilor de avocați din România – au permis abuzuri cu nimic mai puțin condamnabile decât acelea petrecute în cadrul altor instituții.

Să vedem acum, în relatarea domnului V. I. Rusu, cum operau acele comisii de epurare. Nu înainte de a preciza că selecția textului și titlul sub care a fost tipărit ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

Pentru mine, teroarea comunistă a început în ziua de 17 septembrie 1946...

În acea zi nefastă, am primit de la Ministerul justiției adresa nr. 92 741, prin care, cu „onoare" mi se aducea la cunoștință că, prin decizia ministerială 926 841 eram detașat, până la noi ordine, la Parchetul Tribunalului Ilfov, unde trebuia să mă prezint în termen de cinci zile.

Lucram, ca procuror, la Tribunalul Turda. Nu știam și nu îmi puteam închipui despre ce putea fi vorba. Nici primul președinte al tribunalului, Ionel Popa, nici primul procuror, dr. Demetriu Ghișoi, nu știau nimic despre chemarea mea în Capitală. Circulau însă zvonuri vagi că la București funcționa un fel de comisie care verifica pe unii magistrați neagreați de comuniști, în vederea epurării lor. Nu-mi făceam însă nici un fel de probleme, căci nu știam că aș putea avea dușmani care să caute să-mi facă vreun rău. Eram în bune raporturi cu colegii și bine văzut de superiorii de la Curtea de apel și Parchetul general din Cluj, din partea cărora, cu ocazia verificărilor ce mi se făcuseră, începând din 1934, de când funcționam acolo, aveam cele mai bune și elogioase calificări. Auzisem însă într-o zi de la prietenul Vladimir Zubrițki, contabil la Camera agricolă, care era originar din Basarabia și avea un frate la Ismail, mare comunist, că era bine să nu vorbești nimic despre ruși, nici față de cei mai buni prieteni; un singur cuvânt al unui turnător plătit de ei – îmi spusese acesta – te poate nenoroci pentru toată viața...

În avionul cu care am plecat din Cluj erau doar câțiva pasageri. Se cunoșteau, de vreme ce vorbeau între ei, veseli și bine dispuși. Încercând să-mi alung orice temere, mi-am propus ca în primele zile după sosirea mea la București să fac o vizită la redacția revistei *Tribuna românească*, unde în ultimii ani publicam aproape în fiecare

număr reportaje şi impresii din zona Munţilor Apuseni.

Aşa am şi făcut. Chiar în ziua sosirii, m-am dus la redacţie, unde am fost întâmpinat cu deosebită prietenie. Am plecat de acolo seara târziu...

A doua zi, era în 22 sau 23 septembrie, a trebuit să dau curs invitaţiei făcute de o „comisie de verificare cetăţenească", în faţa căreia trebuia să mă prezint, la orele 16, şi care funcţiona într-unul din amfiteatrele Academiei de înalte studii comerciale. La ora fixată, m-am prezentat în amfiteatrul de la etajul III al Academiei comerciale, unde am mai găsit încă vreo 15-20 de colegi de la diferite instanţe din ţară. Am intrat cu toţii în sală. Lângă catedră se mai aşezase o masă, iar în faţa lor şapte fotolii. Mi-am dat seama că acestea erau pentru membrii comisiei. După atmosfera ce se crease, puteai crede că era vorba despre o verificare a cunoştinţelor sau cam aşa ceva...

Când, la ora fixată, şi-a făcut intrarea comisia, am înţeles cu toţii că nu era vorba despre nici o verificare profesională. Membrii comisiei, şapte la număr, s-au aşezat pe fotolii şi câţiva dintre ei şi-au aprins ţigările. După un timp, unul din fruntea mesei, care se pare că prezida întregul grup, ni s-a adresat, spunându-ne că fuseserăm chemaţi pentru o verificare a trecutului nostru politic şi a comportării în serviciu. Aceasta, spunea el, pentru o eventuală cooptare – a celor merituoşi – în rândurile cadrelor de conducere... Minciuni spuse cu seninătate şi fără nici un fel de remuşcări de către indivizii plictisiţi şi buhăiţi ce se lăfăiau pe fotoliile din faţa noastră. Cel care ne-a vorbit i-a invitat apoi, după o listă, pe primii şapte să ia loc pe scaunele din faţa catedrei.

Întrebările erau pregătite dinainte. Pentru fiecare, totul începea cu o scurtă autobiografie, din care trebuia să reiasă neapărat dacă cel chestionat a făcut parte din vreun partid politic şi dacă avea avere, mai cu seamă imobilă (pământ, mori, batoză de treierat etc.).

Continuam să fiu liniştit; viaţa mea era atât de neinteresantă pentru ceea ce voia să afle comisia, încât nu mă temeam de nimic...

În al doilea grup de şapte, am intrat şi eu. Aceleaşi întrebări: cine este tata, cine mama, ce politică au făcut, ce politică am făcut eu, ce avere au părinţii şi cum au dobândit-o, ce avere am eu, dacă am bicicletă, dar patefon şi, dacă da, cu ce le-am cumpărat?

Când s-au terminat întrebările, cei din comisie s-au ridicat din fotolii şi ne-au spus că audierile se vor relua a doua zi dimineaţa, la ora 9. În timp ce se îndreptau spre ieşire, unul dintre ei s-a adresat altuia cu o voce ceva mai tare, încât l-am auzit şi noi: „Eu nu ştiu de ce i-or fi trimis pe ăştia aici..."

Timp de trei săptămâni am fost chemat de nouă ori în faţa comisiei. Cu mici devieri, întrebările au fost aceleaşi. Se căuta cu lumânarea în viaţa oamenilor, doar-doar s-o ivi ceva... Era evidentă preocuparea comisiei de a ni se pune în seamă apartenenţa la unul din partidele politice cunoscute sau posesia vreunor averi ce n-ar fi putut fi justificate decât prin fraude sau exploatarea mâinii de lucru străine.

La prima şedinţă din săptămâna a patra ni s-a spus să plecăm acasă şi să aşteptăm noile dispoziţii. Aşa s-a terminat prima mea detaşare la Parchetul Tribunalului Ilfov...

Reîntors la Turda, mi-am reluat activitatea normală. Încrezător în sinceritatea şi corectitudinea colegilor şi cunoscuţilor care m-au întrebat despre cele întâmplate la Bucureşti, am povestit deschis despre întâlnirile cu comisia în faţa căreia fusesem chemat...

Între timp, organizaţia partidului comunist din Turda îşi intensificase activitatea. Se ţineau şedinţe peste şedinţe, mitinguri, se organizaseră cursuri de limba rusă şi de marxism-leninism. Într-una din zile mi s-a atras atenţia că şedinţele de partid erau obligatorii pentru toţi magistraţii şi că era bine să nu lipsesc de la şedinţa de a doua zi, când se vor face alegeri şi se vor trasa anumite sarcini concrete, pe care nimeni nu le putea refuza sau minimaliza. M-am dus şi eu. Între altele, în şedinţă s-a ridicat şi problema înfiinţării organizaţiei turdene a A.R.L.U.S.-ului. Şi de ce m-am temut, n-am scăpat. Am fost propus să preiau imediat secretariatul şi să pun pe picioare noua organizaţie. S-a bătut îndelung din palme şi toţi colegii mei prezenţi zâmbeau fericiţi că scăpaseră de această sarcină. Cel care făcuse propunerea mi-a urat spor la muncă şi mi-a zis să fiu mulţumit şi mândru căci mi se făcuse o mare cinste.

Eram pur şi simplu năucit. Am îngăimat câteva cuvinte, spunând că nu pot primi o asemenea însărcinare, că nu mă pricep la aşa ceva şi că nici nu aveam simpatii deosebite pentru comunişti şi mai ales pentru ruşi. Spusesem toate acestea cu sinceritatea şi naivitatea unui copil, fără să mă gândesc o clipă la posibilele urmări. Am realizat însă că făcusem o mare greşeală în momentul în care cel care mă propusese s-a holbat la mine şi mi-a spus pe un ton foarte apăsat că nu se aştepta la asemenea lucruri din partea mea. M-a atenţionat că trebuia să-mi schimb imediat atitudinea şi să-mi fac o autocritică foarte severă; orice blamare a Uniunii Sovietice poate avea consecinţe grave... În orice caz, a mai spus el, nu putea lăsa baltă o asemenea chestiune şi se va duce să raporteze la partid...

Făcusem o mare greşeală, dar nu putusem proceda altfel. Ar fi însemnat să trăiesc în minciună, să-mi schimb viaţa din temelii, să-mi denaturez sensul vieţii. Nu puteam să abdic, renunţând la liniştea mea sufletească, la adevăr şi la credinţă...

La începutul lunii ianuarie 1947, am primit o nouă decizie de detaşare la Parchetul Tribunalului Ilfov. Acum ştiam

despre ce era vorba. M-am prezentat în Capitală şi m-am încadrat în programul de muncă de la Parchetul Ilfov, unde, pe lângă şedinţele de judecată, primisem şi o însărcinare din partea primului procuror de a efectua controlul împotriva speculei şi sabotajului în Piaţa Amzei...

După trei zile de la sosirea în Bucureşti, am fost din nou invitat să mă prezint în faţa aşa-zisei comisii de verificare cetăţenească. Numai că, de data aceasta, pe lângă întrebările ştiute, mi s-a cerut să spun cu cine vorbisem, după întoarcerea mea, în toamna trecută, de la Bucureşti şi mai ales ce discutasem. Apoi, să spun dacă dădusem curs bunelor sfaturi pe care le primisem şi mă înscrisesem în partidul comunist. M-au întrebat dacă se putea conta pe ajutorul meu în sensul de a da curs îndrumărilor pe care le voi primi din partea partidului comunist.

Le-am spus că nu m-am înscris în partid, atât pentru faptul că politica, în general, nu mă atrage, dar şi pentru că legea de organizare judecătorească îmi interzice să fac politică; superiorii mei nu sunt interesaţi decât de aspectele profesionale ale muncii mele. Mi s-a spus că părerea şefilor mei este mult mai puţin importantă, că important era ca eu să respect dispoziţiile ce mi se vor da de către oamenii partidului...

Eu am vorbit, ei şi-au luat note, insistând în final să afle pentru care motive eu nu mă puteam apropia de partidul comunist. În acele momente mi-au venit în minte vorbele lui Albon Augustin, şeful poliţiei din Turda, care îmi spusese că ar fi foarte bine să mă înscriu în partid, că rămânând în afară s-ar putea să am neplăceri...

După ce m-am întors la Turda, colegii şi cunoscuţii au început să mă evite. Toţi ştiau ce mă aşteaptă, în afară de mine. Se fereau să nu fie văzuţi în compania mea. Dacă mă apropiam de un grup de cunoscuţi, oamenii se împrăştiau în câteva minute, fiecare invocând un pretext oarecare. Parcă eram ciumat. Până şi cei pe care îi consideram buni prieteni se fereau de mine. Eram urmărit pas cu pas de oamenii securităţii lui Albon.

La 21 februarie 1948 am fost pus în disponibilitate, împreună cu aproximativ alţi 2 000 de colegi din toată ţara. Trebuia să facem loc „asesorilor populari", care intrau în şedinţele de judecată unul de-a dreapta şi altul în stânga celui în robă. Punerea în disponibilitate se înscria într-un program mai amplu care viza decapitarea întregului aparat de stat şi împănarea lui cu „oamenii partidului".

Dar ei nu se puteau mulţumi cu disponibilizarea noastră. În concepţia lor, trebuia să fim şi pedepsiţi. În dimineaţa de 25 martie 1948, la ora 7 dimineaţa eram singur cu copilul acasă. Soţia plecase la serviciu, iar eu trebuia să pregătesc copilul să meargă la şcoală. Comisarul ajutor Dumitrescu, pe care eu îl sprijinisem ca, din gardian de pază la uşa Parchetului să ajungă comisar-ajutor de Poliţie, mi-a bătut la uşă. Fără să mă privească în ochi, mi-a spus că trebuie să percheziţioneze casa. A pus de-o parte un vraf întreg de reviste *Tribuna românească*. I-am spus că n-aş vrea să se piardă, pentru că am publicat mai multe articole acolo şi ţin mult la ele. Mi-a zis să n-am nici o grijă, nu se va pierde nimic şi toate mi se vor restitui. După ce-a terminat percheziţia, mi-a spus să-l însoţesc, pentru că trebuie să semnez o declaraţie. I-am zis că o să-l urmez în maximum o jumătate de oră, că trebuie să pornesc copilul la şcoală... N-a acceptat; nu va dura mult, maximum o jumătate de oră, după care voi veni acasă să mă ocup în linişte de copil... I-am spus băieţelului (avea 8 ani) să aştepte până mă întorc, am încuiat uşa pe dinafară, am pus cheia la locul ştiut şi am plecat.

Ajuns la Poliţie, am fost băgat într-un fel de cuşcă de scânduri cu laturile de circa 70-80 cm. Înăuntru nu se afla nimic pe care să te poţi aşeza. Au închis uşa şi mi s-a spus că voi fi chemat de comandant. După vreo două ore de aşteptare, am bătut în scânduri, cerând gardianului, care m-a întrebat ce vreau dar nu a deschis uşa, să mă ducă la comandant. Mi s-a spus c-o să mă ducă imediat, după care nu a mai răspuns la nici un apel al meu.

Statul în picioare devenea insuportabil. Capul şi spatele mă dureau foarte tare, iar ulcerul duodenal deschis mă forţa să stau mai mult ghemuit. Dar cum? Mi-era imposibil date fiind dimensiunile gheretei. A venit noaptea. Am încercat disperat diverse poziţii, poate voi găsi una mai puţin chinuitoare. Băteam disperat în scânduri, dar nu primeam nici un răspuns. A doua zi, pe la 10, am bătut din nou în pereţi până când a venit un gardian şi mi-a spus să încetez, că altfel va lua măsuri împotriva mea. I-am spus că sunt bolnav, să-l cheme pe doctorul Isidor Schvartz de la spital, să-mi facă o injecţie ca să-mi potolească durerile; ştie doctorul despre ce-i vorba, pentru că el mă tratează...

După vreo două ore a venit doctorul Schvartz, un om minunat; m-a avertizat să nu vorbesc nimic, deoarece suntem ascultaţi. Mi-a făcut injecţia şi m-a sfătuit să stau liniştit, că totul se va rezolva, după care a plecat. Nu l-am mai văzut de atunci. Mi-aduc aminte că în 1941, în timpul rebeliunii legionare, dr. Schvartz nemaiputând lucra, fiind îndepărtat din slujbă pe criterii rasiale, se chinuia ascuns împreună cu soţia sa într-o cameră igrasioasă de lângă cinematograful local. L-am vizitat atunci în mai multe rânduri, ducându-i tot ce puteam, într-o servietă geamantan: făină, zahăr, ouă, ulei...

A treia zi, 28 martie, după două nopţi şi o zi de stat în picioare în cuşca aceea de scânduri, fără mâncare şi fără să fiu întrebat ceva, am fost legat cu

mâinile la spate, urcat într-o maşină cu un agent civil lângă mine şi transportat la sediul securităţii din Cluj. Când am ajuns acolo începuse să se însereze. Am fost dus într-un beci cu pământ pe jos, unde se afla şi o laviţă de lemn rezemată de perete. Am chemat pe un gardian şi l-am rugat să mă ducă la şeful lor, un oarecare Gligor, o pramatie, originar tot din Turda şi care, înainte de venirea comuniştilor la putere, când mă întâlnea pe stradă se pleca până la pământ, rostind un slugarnic „să trăiţi". Bineînţeles că n-am fost dus la el şi nici el nu s-a deranjat să vină să mă vadă...

Pe la miezul nopţii am fost scos din beci şi cu însoţitorul care mă adusese de la Turda, legat din nou cu mâinile la spate, am fost dus la gară. N-am urcat în primul tren, tras pe linie, nici în al doilea, ci în al treilea. Când trenul s-a urnit din loc, pe la 2 noaptea, cel care mă însoţea mi-a spus că în mod intenţionat trecusem dintr-o garnitură în alta, în aşa fel încât nimeni, dacă ne-ar fi urmărit, să nu-şi dea seama în ce direcţie voi fi dus, căci la plecarea mea din Turda se lansase zvonul că voi fi deportat în Siberia! Să nu-mi fac însă probleme, mi-a zis el, căci voi fi dus la Bucureşti, unde vom ajunge abia a doua zi seara. A rugat pe cei din compartimentul vecin să ocupe locuri mai spre capătul vagonului şi am rămas singuri în compartiment.

Foamea mă încolţea, iar ulcerul mă supăra rău de tot. Într-o gară mică, mai mult o haltă, s-au urcat în tren trei femei cu coşuri în mână. Erau trei ţărănci. Au observat că sunt legat şi păzit şi s-au oprit în loc. Una dintre ele şi-a luat inima în dinţi şi l-a întrebat pe însoţitorul meu ce am făcut. Acesta le-a zis cam răstit să-şi vadă de treburile lor, dar femeile au insistat. Uitându-se speriat, parcă să nu-l vadă cineva, însoţitorul meu le-a şoptit:

– Criminal politic!

– Aoleu!, a exclamat femeia care întrebase; a omorât pe careva?

– Nu, dar dacă îl lăsam liber, ar fi putut s-o facă...

– Bietul om!...

Apoi au tăcut, privindu-mă cu subînţeles. Una dintre ele a băgat mâna în coş, a rupt o bucată de pâine şi mi-a dat o sticlă cu lapte. Mi le-a aşezat frumos lângă mine pe bancă, fiindcă aveam mâinile legate, m-a privit cu toată compătimirea, după care le-a luat şi pe celelalte două şi au trecut în compartimentul următor.

Puţin cam stânjenit, însoţitorul meu mi-a dezlegat mâinile şi mi-a zis să mănânc că şi aşa el nu avea ce să-mi dea să mănânc. La Braşov femeile au coborât, aruncându-mi priviri compătimitoare. Le-am mulţumit făcându-le semn cu capul. Aveam şi de ce să le mulţumesc: trecuseră două zile şi trei nopţi de când nu mâncasem nimic...

Pe 29 martie, spre seară am ajuns în Gara de Nord din Bucureşti. Am coborât din tren împleticindu-mă. Însoţitorul meu s-a postat la un metru în spatele meu, poruncindu-mi pe ce străzi s-o iau. Nu-mi dau seama cât am făcut până în Calea Victoriei. Strada era plină de lume: elevi, studenţi, militari, oameni de toate felurile, plimbăreţi dar şi dintre cei cu treburi. Viaţa curgea ca un torent pe albia străzilor, revărsându-se în toate direcţiile...

Ajunşi la Poliţie, am fost predat: însoţitorul meu a luat semnăturile de primire pe actele cu care fusesem trimis şi a plecat, fericit că scăpase de mine. Eu am fost coborât pe nişte scări, la subsol, spunându-mi-se apoi să merg înainte pe un coridor cu uşi de-o parte şi de alta. Luminile din tavan te orbeau. Când am ajuns într-un spaţiu ceva mai larg, m-am trezit în faţa unei mese cu farfurii şi resturi de mâncare: se servise masa pentru soldaţii care stăteau de pază de-a lungul coridorului. Am fost „poftit" apoi să intru într-o celulă din dreapta şi soldatul care mă însoţea a încuiat uşa în urma mea. Celula nu avea geam, iar înăuntru era un întuneric ca de smoală şi o lipsă totală de aer. Nu vedeam absolut nimic şi am rămas multă vreme nemişcat în mijlocul încăperii. La un moment dat, o voce din interior m-a invitat să stau (era o bancă de beton de-a lungul peretelui); nu-i vedeam, dar îi simţeam pe cei din celulă. Mi-era o foame cumplită. Banca de beton pe care mă aşezasem era îngrozitor de tare.

Se făcuse târziu de tot când uşa s-a întredeschis şi cineva din afară a rostit un nume. O umbră s-a ridicat de lângă mine, a ieşit din celulă şi uşa a fost încuiată din nou. Tăcerea s-a aşternut iarăşi peste noi. Peste vreun ceas, o voce mai depărtată m-a întrebat:

– Cine eşti? De ce te-au adus şi de unde?

Am spus că vin din Ardeal, că n-am făcut nimic pentru a fi pedepsit de vreo lege şi că habar n-am ce au cu mine şi de ce m-au adus aici; nu mi s-a luat nici o declaraţie, nimic...

Apoi tăcerea de mormânt a coborât iarăşi peste noi. După alte 3-4 ore uşa s-a deschis din nou şi cel care fusese chemat mai devreme a fost îmbrâncit înăuntru. Omul a căzut pe ciment gemând înăbuşit. După ce uşa s-a închis, a fost ridicat de jos şi întins pe bancă. Ne-a spus că l-au bătut groaznic pentru că nu recunoscuse faptele pentru care era învinuit. Ce să recunoască, zicea el, dacă nu făcuse nimic?

În cursul nopţii de 30 martie am fost chemat la interogatoriu. Ostaşul care mă însoţea m-a urcat cu liftul la etajul V şi m-a introdus într-o cameră. Era un birou mare cu geamul care dădea spre stradă larg deschis. Anchetatorul, un individ între 35-40 de ani, părea un om blând sau poate numai grozav de obosit şi plictisit. A schimbat câteva cuvinte cu mine şi apoi mi-a zis că vom vorbi a doua zi, după ce „vă mai odihniţi, domnule procuror; nu-i nici o grabă..."

– Desigur, am murmurat eu, mai ales că n-am nici o vină. Mai rău e cu ulcerul mă terorizează, căci foamea nu-l ajută...

– Ştiu că n-aveţi nici o vină, dar ştiţi cum se făceau execuţiile în

armată în timpul primului război mondial? Al cincilea sau al șaselea sau al zecelea, doi pași în față... Omul ieșea și era împușcat. Sorții sau șansa... Aici nu-i vorba de împușcare, desigur, dar ați nimerit printre cei care trebuie să fie ridicați și, poate, condamnați, chiar și fără nici o vină, pentru că cei de-afară trebuie ținuți la respect, mai ales cei care sunt împotriva regimului și care nu sunt încă depistați și lichidați... Nu vom putea aresta toată țara, desigur, dar trebuie să fim vigilenți...

N-am priceput nici acum despre ce execuții era vorba în timpul primului război mondial, dar asta n-are nici o importanță. Poate că fusese așa o vorbă aiurea, ca să-și dea importanță sau să mă înspăimânte. Când am ajuns înapoi în celulă, cel care fusese maltratat zăcea gemând pe banca de ciment. Am fost întrebat dacă m-au bătut. Am spus că nu, dar nu era timpul trecut, căci a doua zi urma să fiu dus iarăși la interogator.

Așa s-a și întâmplat. Târziu spre seară, în ziua următoare, am intrat din nou în biroul de la etajul V. Geamul dinspre stradă era larg deschis. Pe masa din fața anchetatorului tronau un maldăr de hârtii în dezordine, un dosar foarte voluminos, două cești de cafea, câteva farfurioare cu sandviciuri, țigări... Ce-o fi asta?, m-am întrebat eu. O momeală, desigur. Nu mi-a zis să servesc, dar nici el n-a servit. După câteva întrebări banale s-a ridicat de pe scaun și a ieșit din birou pentru vreo 15 minute. În tot acest timp am rămas nemișcat pe scaunul meu și nu m-am atins de nimic, nici la geam nu m-am dus...

S-a întors c-o figură calmă și senină, spunându-mi să scriu o declarație despre ceea ce cred eu că ar putea fi motivul aducerii mele acolo, după care și-a aprins o țigară și s-a rezemat de pervazul ferestrei deschise, privind spre stradă...

Știam că fusesem supravegheat cât timp ieșise din birou. Nu mă gândisem însă nici o clipă să fac ceva din ceea ce el s-ar fi așteptat probabil să fac. Nici n-am mâncat, nici n-am fumat, nici pe dosar nu m-am uitat, nici pe geam nu m-am aruncat...Am scris așadar, pe coala pe care mi-o dăduse, că nu mă simt vinovat cu nimic, că n-am săvârșit nici o faptă condamnabilă și că nu știu de ce fusesem arestat.

Anchetatorul a luat coala, a citit și, arătându-mi imensul dosar din fața sa, mi-a spus că acolo se aflau toate dovezile vinovăției mele. Mi-a mai spus apoi că ar fi bine să mă gândesc mai serios, atâta vreme cât sunt întrebat în mod civilizat...

După aceea, am fost dus din nou în celulă, de data asta într-o altă încăpere, unde eram numai eu singur și unde ardea și un beculeț slab. Pereții celulei erau scrijeliți îngrozitor: toți cei care trecuseră pe acolo își lăsaseră amprentele, fiecare în felul său: versuri, rugăciuni, blesteme, nume...

Le-am întâlnit mai apoi, în cursul celor patru ani și jumătate de detenție, la Jilava, la Aiud sau în lagărul de triere de la Ghencea... ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Klaus Heitmann – IMAGINEA ROMÂNILOR ÎN SPAȚIUL LINGVISTIC GERMAN. 1775-1918. UN STUDIU IMAGOLOGIC** *(în românește și introducere de* **Dumitru Hîncu).**

Editura Univers, București, 1995, 376 pp., 6 000 lei: *prima încercare, unitară și sistematică, asupra modului în care românii s-au oglindit în ochii germanilor, întreprinsă de un distins romanist și românist, profesor la Universitatea din Heidelberg.*

● **Episcop Gherasim al Râmnicului – ISTORICUL SF. MĂNĂSTIRII GOVORA.**

Editura Sf. Episcopii a Râmnicului, *Râmnicu Vâlcea, 1995, 146 pp. + pl.: monografia unui sfânt lăcaș, pe lângă care au funcționat o școală și o tipografie și în care se păstrează un bogat tezaur de valori.*

● **ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE CLUJ-NAPOCA, VOL. XXXIV.**

Editura Academiei Române, București, 1995, 454 pp., 5 000 lei: *număr consacrat împlinirii a 75 ani de la crearea Institutului de istorie națională din Cluj.*

● **V. D. Vasiliu – PENTRU URMAȘI. ADUCERI AMINTE DIN RĂZBOI.**

Editura Shakti, Iași, 1995, 190 pp.: *amintirile unui participant la cel de al doilea război mondial, atât pe frontul de est (pentru care avem publicate puține astfel de mărturii), cât și pe cel de vest.*

● **Miriam Korber-Bercovici – JURNAL DE GHETOU. DJURIN, TRANSNISTRIA, 1941-1943** *(cu un Cuvânt înainte de* **Radu F. Alexandru).**

Editura Kriterion, București, 1995, 128 pp.: *pagini despre o nedreaptă suferință, îndurată de o tânără de 18 ani.*

FEBRUARIE 1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Se află **în vizită în Bucureşti scriitorul Ilarie Voronca stabilit din anii 30 în Franţa. La 3 februarie el conferenţiază în sala „Corso" (Palatul Sindicatului Ziariştilor din Bd. Carol nr. 21) despre** Ziariştii şi presa rezistenţei franceze.

• La Ateneu **expune pictură medicul Ion Ţuculescu. „În centrul dulcegăriilor romantice colorate cu o melancolică delicateţă, care şi acum mai caracterizează o bună parte din pictura noastră – scrie** Ultima oră **– pictura d-rului Ţuculescu a ţâşnit ca un izvor de răcoare, atrăgând pe cei însetaţi".**

• Generalul I. Z. Susaikov, **locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control din România, înmânează unui grup de ofiţeri români din cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu" medalia sovietică „Victoria".**

• La 9 februarie **un prim transport de prizonieri germani, internaţi în lagăre după 23 august 1944, a părăsit Capitala. Printre aceştia, şi personalul fostei legaţii germane în Bucureşti.**

• Se constituie **Asociaţia „Prietenii lui Eugen Lovinescu". Printre membrii fondatori: Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, Camil Petrescu, Ioana Postelnicu, Ury Benador, I. Peltz.**

• „Mare pelerinaj **în comuna Militari", scrie** Ultima oră. **Sâmbătă, 2 februarie, măcelăriile locale au fost pline de carne. „Bucureştenii au dat o adevărată năvală în acest Eldorado. Autorităţile comunale, deşi ştiu că tăierile de vite au fost sistate, iar preţul perceput de măcelarul negru, n-au avut nici un cuvânt de spus împotrivă".**

Februarie, din urmă cu cinci decenii, este generos cu presa Capitalei. Aduce noi prezenţe. Să facem şi noi cunoştinţă cu ele, în cadrul acestei rubrici.

Un astfel de nou ziar în peisajul publicistic bucureştean este *Poporul"*, cotidian independent de atitudine democratică". Apare la 1 februarie (dar este datat, conform uzanţei vremii, 2 februarie).

„Ţinem să precizăm – scrie în editorialul primului număr directorul ziarului, I. V. Nicolescu – că nu suntem o gazetă politică – în sensul cunoscut până acum – şi cu atât mai puţin gazeta unui partid sau a unei ideologii. Dar ne dăm seama că rezolvarea tuturor problemelor care frământă lumea depinde de biruinţa democraţiei".

În paginile ziarului semnează Ionel Teodoreanu, Ilarie Voronca, Horia Roman, Florin Tornea, N. Bărbulescu, B. Râpeanu ş.a.

O rubrică permanentă, *Ce vrea Poporul,* face publice doleanţe privind viaţa de zi cu zi a bucureşteanului. Iată câteva: să nu se admită, „cu nici un preţ", cererea Societăţii de Telefoane de a raţionaliza convorbirile; să fie obligaţi măcelarii de a avea măcar o dată pe săptămână carne la vânzare; să se fixeze tarife rezonabile taximetrelor; să se revizuiască preţurile de intrare la băile populare, care „au ajuns inaccesibile pungilor modeste", să se distribuie urgent noua cotă de zahăr; să se ia măsuri drastice împotriva celor care sustrag ziarele de pe piaţă imediat ce apar, spre a le vinde ca maculatură etc., etc.

Multă sărăcie, speculă şi nesiguranţă răzbate din astfel de „vreri" ale poporului.

Tot la 1 februarie iese în lumea presei bucureştene şi *Aurora* (seria a II-a), „ziar de informaţie şi luptă politică democrată". Este organul de presă al Partidului Ţărănesc-Democrat, de sub preşedinţia dr. N. Lupu.

În primul număr, *Aurora* publică şi *Manifestul-program* al P.Ţ.D. în care, între altele, se precizează: „Preşedintele nostru s-a desprins cu durere din P.N.Ţ., de care era legat prin o viaţă de lupte comune, dar pe care n-a izbutit să-l aducă pe linia realităţii, democraţia sinceră, aşa cum a conceput-o el. Să recunoaştem însă în acest sens al despărţirii, fără falsă modestie, că o bună parte din popularitatea acestui partid se datoreşte în primul rând campaniei dusă de d-rul Lupu şi a realizărilor de pe vremea când, în deosebire de vederi cu d. Iuliu Maniu, lucra

Manifestație la aflarea veștii recunoașterii guvernului român de către S.U.A. și Marea Britanie

pentru legea împotriva cametei, pentru legea conversiunii, pentru legea de opt ore, pentru statutul de ocrotire al femeii şi al copilului, pentru contractele colective, pentru dreptul de sindicalizare şi altele".

Aurora – în consens cu presa comunistă – desfăşoară o intensă campanie împotriva P.N.Ţ., în mod direct împotriva lui Iuliu Maniu. Tonul este acesta: „Ce-a făcut d. Maniu după 23 august 1944? Şi-a desfăşurat forţele pentru a împiedica acţiunea de democratizare. A fost un cui permanent în calea năzuinţelor de promovare a libertăţilor şi a dreptăţii sociale." (9 februarie) Sau: „Timp de un pătrar de veac, Maniu nu numai că n-a făcut nimic pozitiv şi bun pentru ţară, dar tot ce a făcut a fost îndreptat împotriva ţării şi a poporului, împotriva intereselor acestora, în ciuda aspiraţiilor şi nădejdilor naţiunii".

Reapare, la 5 februarie, *Dreptatea,* organul P.N.Ţ.-Maniu. Într-o scrisoare de salut, Mihai Popovici notează: „Astăzi neamul nostru trece prin împrejurări fioros de primejdioase. Dacă partidele politice din această ţară, cari corespund curentelor populare reale, şi-ar fi dat mâna frăţeşte, loial şi fără gânduri rezervate, pericolele de astăzi ar fi putut fi înconjurate".

Este, deci, momentul solidarităţii între democraţi şi al libertăţii pentru toţi. „Pentru fiecare dreptul de a-şi folosi cazul pe care îl are – proclamă editorialul din nr. 1 (seria a III-a) al celui de-al XXXI-lea an al *Dreptăţii* – că doar pentru asta îi poartă greutatea pe umeri".

Cu „greutatea pe umeri", cei de la *Dreptatea,* denunţă, la 12 februarie, „neîncrederea ce se manifestă faţă de F.N.D.", în ale cărui rânduri au intrat toţi cei care au vrut să scape de acuzaţiile că „fuseseră sprijinitori ai dictaturii, legionari, fascişti sau hitlerişti". Pentru aceştia F.N.D.-ul „a imaginat o serie de purgatorii dintre care Apărarea Patriotică reprezintă ordinul cel mic şi Partidul Comunist ordinul 33 din masoneria F.N.D.-istă. Uniunea Patriotică, Frontul plugarilor, social-democraţii lui Anton Alexandrescu, şi acum mai de curând Partidul Naţional-Popular şi ţărăniştii democraţi ai lui dr. N. Lupu au constituit tot atâtea refugii în care puteau să-şi găsească adăpost toţi acei care aveau o conştiinţă de curăţat, de transformat sau de vândut".

Pe ce poziţii se situează *Dreptatea?* Comentând discursul lui V. M. Molotov din campania electorală din U.R.S.S., în care, printre altele, acesta

Cronică măruntă

• Comunicat **al Comisiei Aliate de Control: „Se pune în vedere organelor autorităţilor române şi populaţiei că bunurile cumpărate de la unităţile militare sau de la ostaşii armatei roşii vor fi ridicate de la cumpărători fără nici o despăgubire pentru ceea ce s-a cheltuit de aceştia".**

• Dramă amoroasă **pe terenul de sport „Venus", de lângă Facultatea de drept: moşierul Teodor Popovici, de 36 de ani, îşi împuşcă iubita, Gabriela Ionescu, de 20 de ani, studentă la drept, apoi se sinucide şi el. „În buzunarul lui Popovici scrie** Aurora – **s-a găsit o scrisoare adresată autorităţilor. El arată că motivul care l-a determinat să ia această hotărâre funestă este gelozia".**

• B. Brănişteanu **este sărbătorit pentru 50 ani de activitate gazetărească. „Am slujit adevărului şi numai adevărului, mărturiseşte acesta. Dacă n-am putut spune întotdeauna ce gândeam, niciodată n-am scris ce n-am crezut".**

• Sub auspiciile **Ministerului sănătăţii, urmează a se înfiinţa Institutul farmaceutic. „Acest institut** – scrie Fapta – **urmează a fabrica toate specialităţile pe care le falsifică azi o sumedenie de laboratoare, punându-le la dispoziţia publicului cu preţuri maximale".**

• Monseniorul **Andrea Cassulo, nunţiul Vaticanului la Bucureşti, oferă un dejun în onoarea patriarhului Nicodim. „Contactul luat între şeful Bisericii Ortodoxe Române şi reprezentantul Sfântului Scaun** – scriu ziarele – **înseamnă o dată istorică în legăturile dintre Biserica**

FEBRUARIE 1946

Generalul Susaikov decorând ofițeri români cu medalia „Victoria“

Cronică măruntă

răsăriteană și Biserica universală catolică“.

• Organizația **„Ajutorul național“ din Ungaria sprijină victimele războiului din România. Un prim vagon cu ajutoare (medicamente, aparate medicale, ochelari pentru răniți, aparate de radio) sosește în București pe adresa Apărării Patriotice.**

• Primăria **Municipiului elaborează un „plan cincinal pentru reconstruirea Bucureștilor“. Sunt prevăzute lucrări de construcții în valoare de 50 miliarde lei.**

De asemenea, Comisia de nomenclatură de pe lângă Primăria Capitalei hotărăște ca Piața Palatului să fie denumită Piața 23 August, iar Șoseaua Jianu (actual Bulevardul Aviatorilor) pe porțiunea dintre Piața Victoriei și Piața Jianu (Piața Aviatorilor) să poarte denumirea de Bulevardul Generalissimul Stalin; porțiunea de la Piața Jianu până la lacuri va fi denumită Bulevardul Churchill, iar porțiunea din Calea Dorobanților până la Piața Jianu – Președintele Roosevelt. Piața Jianu se va numi Piața Națiunilor Unite.

• La 6 februarie, **de pe aeroportul Băneasa, decolează primul avion al Societății T.A.R.S. (Transporturile aeriene româno- sovietice), pilotat de Bâzu Cantacuzino, cu destinația Geneva.**

• la ființă **cenaclul „Ideea“ în cadrul căruia, se precizează într-un comunicat remis presei, „pe temeiul unui program științific de lucru, alcătuit metodic de diversele secțiuni de specialitate literară, socială, științifico-**

proclama: „Astăzi nu mai poate nega nimeni că statul sovietic și-a trecut examenul în mod strălucit“, editorialul ziarului din 10 februarie consemnează. „Sunt afirmații izvorâte dintr-o realitate care se impune oricărei judecăți obiective. Partidul Național-Țărănesc, prin glasul d-lui I. Mihalache, cu prilejul manifestației de la ARO din anul trecut, și-a precizat judecata asupra aceloraşi fapte, cu aceleaşi gânduri şi aproape cu aceleaşi cuvinte“.

Aproape, deci, unitate de gândire între democrații manişti, de la Bucureşti, şi comisarul moscovit...

Să nu ne pripim să interpretăm „acuzator“ astfel de afirmații din *Dreptatea*. Explicația lor e cu totul alta: țărăniştii-manişti la fel ca şi liberalii-brătienişti, încercau să capteze bunăvoința sovieticilor, după cele întâmplate în luna precedentă şi în vederea programatelor alegeri generale, primul scrutin electoral liber după decembrie 1937.

Aşa cum am menționat în cronica noastră din numărul trecut, la începutul lui ianuarie 1946, în Bucureşti s-au aflat A. I. Vîşinski, prim locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine al U.R.S.S., şi ambasadorii la Moscova ai S.U.A. – A. Harriman, şi Marii Britanii – A. Clark Kerr.

La 2 ianuarie, cei doi ambasadori occidentali au avut, succesiv, întrevederi cu Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu. Care a fost subiectul discuțiilor aflăm dintr-o notă informativă din 3 ianuarie 1946, publicată în volumul *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente,* ediție de dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Cebuc, Bucureşti 1994.

Harriman i-a declarat limpede lui Maniu atunci că „România constituie o zonă de influență sovietică“, iar „sovieticii văd în partidele «istorice» partide dușmănoase pe care nu sunt dispuși să le îngăduie“, adăugând că „prezența lui şi a ministrului englez nu sunt decât pur formale şi pentru a da o oarecare satisfacție Coroanei şi opiniei publice românești“.

Sfatul diplomatului american era ca „Maniu şi liberalii să facă toate posibilitățile pentru a se apropia de sovietici“.

În urma acestei întrevederi, consemnează documentul amintit, „cercurile conducătoare național-țărăniste sunt aproape disperate. Partida e complet pierdută pentru dânşii, trebuie să se acomodeze unor mari prefaceri, că sovieticii sunt aceia care au reuşit“.

Jocuri pe asfalt

Comerț stradal în urmă cu cinci decenii

La rândul său, Bebe Brătianu, secretarul P.N.L., aprecia că „situația e foarte proastă" și că „nu trebuie să se cunoască realitatea și că trebuie păstrată o atitudine încurajatoare în sânul partidelor". În realitate, conchidea Bebe Brătianu, „totul e inutil și totul e pierdut".

La 5 februarie 1946, reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii în România înștiințează guvernul român că cele două state recunosc cabinetul de la București și sunt gata să reia legăturile diplomatice cu România. „Ni se recunoaște deci azi – scrie *Ultima oră* din 7 februarie –, înainte de conferința păcii, locul nostru printre popoarele iubitoare de pace.

Ieșim astfel din izolarea în care eram situați până acum, ceea ce ne va crea, desigur, o serie de dificultăți, cu consecințe în toate compartimentele vieții noastre statale.

Această recunoaștere pe care o salutăm cu tot elanul nostru – continuă ziarul citat – ne incumbă și o datorie. Să procedăm astfel ca tot ce ne-a despărțit de toți prietenii noștri firești, Rusia Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie, să fie uitat. Să ștergem prin toate actele noastre orice urmă din trecutul vitreg care ne-a despărțit vremelnic de aliațele noastre de totdeauna".

Comentând evenimentul, B. Marian scrie în *Timpul*, din 7 februarie: „Elementul principal care a dus la recunoașterea guvernului dr. Petru Groza a fost executarea leală a convenției de la Moscova. Guvernul a fost completat în spiritul hotărârilor celor trei miniștri de externe [aliați], ziarele partidelor din opoziție au apărut, libertatea întrunirilor este asigurată, iar pregătirea alegerilor e în plină desfășurare.

Desigur – confirmă autorul citat – că mai sunt multe de făcut. Însă nimeni nu poate avea pretenția că o țară, lipsită opt ani de libera exprimare a ideilor, să-și recapete, în câteva zile, vigoarea și, mai ales, echilibrul politic".

Referindu-se la preconizatele alegeri istoricul britanic R. W. Setton-Watson, într-un comentariu la radio Londra (reluat de *Timpul* din 20 februarie), menționa: „În ceea ce privește alegerile, Uniunea Sovietică și poate și noi nu avem motive ca ele să se facă foarte curând. Situația precară în care se află astăzi țara nu indică acest lucru". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

politică etc., să se dezbată toate aspectele problemelor democrației românești, pe planul intereselor permanente ale țării și în lumina ideilor generoase care însuflețesc toate popoarele lumii, facilitând și în acest mod o apropiere creatoare între forțele noastre intelectuale". Printre fondatorii cenaclului: Gala Galaction, S. Stoilov, Traian Săvulescu, rabin Al. Șafran, G. Călinescu, M. Sadoveanu, Al. Rosetti, B. Brănișteanu, Aristide Blank, Ion Vinea, D. I. Luchianu, C. Paraschivescu-Bălăceanu ș.a.

• Se va putea **călători pe Lună, anunță** Timpul, **„cu rachete propulsate atomic și aduse la destinație prin unde de radio și televiziune. Este una dintre profețiile făcute de savanții americani, în urma știrilor recente, după care s-a luat contact cu Luna prin intermediul aparatului radar".**

• Uzinele Comunale București **anunță sporirea cu 200 la sută a tarifelor pentru apă, canal și gunoi. De asemenea, intenționează contractarea unui împrumut de câteva miliarde de lei pentru cumpărarea vehiculelor și cisternelor necesare serviciului de salubritate, care urmează să fie complet reorganizat.**

• Capitala **este amenințată de o gravă epidemie de febră tifoidă și disenterie, din cauza lipsei de apă și a infiltrării apelor reziduale în rețeaua de canalizare (800 km de canale rețea publică și 60 000 imobile racordate la aceasta).**

• Se distribuie **zahărul pentru lunile februarie, martie și aprilie – câte 250 grame de persoană pe lună.**

POMPEIUL LA PARIS

Autentic centru mondial de cultură al acestui sfârşit de mileniu, Parisul găzduieşte – concomitent sau succesiv – o avalanşă de expoziţii. Începând din 8 noiembrie 1995, de pildă, până la sfârşitul acestei luni, Petit Palais din capitala Franţei a fost un generos „hotel" pentru aproximativ 100 dintre cele mai frumoase piese ale Muzeului de Arheologie din Neapole. Într-un rafinat aranjament, Artemis şi Venus, Apolo şi Hercule, Platon şi discipolii săi au povestit parizienilor adevărata viaţă a unui ţinut roman, păstrător al amintirii Atenei şi Egiptului.

În a doua decadă a secolului XVIII, prinţul d'Elbeuf, mareşal al Neapolelui, în timpul stăpânirii regatului de către austrieci, ca rezultat al păcii de la Utrecht (13 august 1713), îşi căuta marmură pentru a-şi decora casa de la ţară. Tocmai atunci un ţăran dintr-un sătuc vecin, Retsina, descoperise câteva fragmente superbe în fundul unui puţ: coloane şi arhitrave aparte, toate galbene şi roşii, culori preferate ale antichităţii. Informat, d'Elbeuf a ordonat săparea unor galerii în jurul mai multor fântâni din zonă. În curând, lucrătorii au scos la lumină statui de marmură, obiecte ornamentale din alabastru, bronzuri şi fresce, inscripţii în limba latină.

Ele se aflau în una dintre cele mai frumoase locuinţe din Herculaneum, dispărut în secolul I e.n., ca şi Pompeiul. Oraşe bogate şi prospere, rase de pe faţa pământului în august 79, de cea mai teribilă erupţie a Vezuviului, vulcanul ce domină golful, cu silueta lui piramidală. Abia descoperite, vilele romane au căzut pradă jafului. Viceregi, viconţi, feţe bisericeşti şi anticari s-au întrecut în a smulge lavei comori pe care le-au dus apoi în toate colţurile Europei.

Acest jaf a avut şi o parte bună: a provocat un seism în lumea artei. Capodoperele sculptorilor greci Policlet, Fidias, Lisip, din sec. V-IV î.e.n., cărora li se pierduse urma, au fost regăsite, în execuţia unor talentaţi artişti romani. Vilele şi templele abundau în vase greceşti, bijuterii samnite, frize etrusce, picturi antice: cu subiecte mitologice, imagini de viaţă cotidiană, scene de vânătoare, portrete de cupluri sau viniete erotice.

Pompeiul a devenit un mit universal, acela al frumuseţii dispărute fulgerător, acela al lumilor pierdute şi regăsite, sub un linţoliu vulcanic de pietre şi cenuşă. A fost nevoie de vreo sută de ani pentru a dezgropa ruinele şi încă de mai mulţi pentru a povesti istoria acelei aşezări de la jumătatea drumului spiritual dintre Roma şi Atena.

F. D.

COPERTELE

① ④ De-a lungul anilor, în cronica iconografică a **Magazinului istoric** au apărut imagini din interiorul multor palate din ţară şi străinătate: Cotroceni, Peleş, Pelişor, Versailles, Vatican, Kremlinul moscovit, Palatul de vară din Beijing, Palatul regal din Madrid etc. În continuarea acestei suite, publicăm câteva detalii din fastuoasele interioare ale Palatului Băncii Naţionale a României, construit în perioada 1884-1890 şi restaurat în ultimii ani **(Invitaţie în muzeul „Bătrânei Doamne"**, p. 33)

② Două piese reprezentative din cadrul expoziţiei **Monumenta Romaniae Vaticana** prezentată în **Magazin istoric,** nr. 1/1996: Sfântul Ioan Gură de Aur, aşa cum apare în **Codicele Vatican Arab 455,** manuscris executat la Roma după un liturghier arab tipărit la Snagov în 1701 **(sus)**; scene din **Codicele Vatican Latin 8 541,** manuscris din sec. XIV, înfăţişând scene din timpul luptelor pe care Sfântul Ladislau le-a purtat în Transilvania împotriva cumanilor

③ Una dintre piesele Muzeului de arheologie din Neapole, colecţie găzduită patru luni de Petit Palais din Paris: Artemis din Efes, într-o reprezentare timpurie, păstrând încă aspectul oriental al zeiţei „Magna Mater", a cărei putere se întindea asupra tuturor fiinţelor vii **(Pompeiul la Paris,** p. 32)

Album diplomatic

ANDREA CASSULO
Nunțiul apostolic

GUNTHER
Ministrul Statelor Unite

VICONTELE DU PARC
Ministrul Belgiei

MARCHIZUL DE PRAT
Ministrul Spaniei

BASTOS
Ministrul Portugaliei

HIITONEN
Însărcinatul cu afaceri al Finlandei

DUCICI
Ambasadorul Iugoslaviei

CONTELE RACZINSKI
Ambasadorul Poloniei

DE BARDOSSY
Ministrul Ungariei

DE WECK
Ministrul Elveției

MATCHIDA
Însărcinatul cu afaceri al Japoniei

TRESSERA
Însărcinatul cu afaceri al Mexicului

KUKOLIEV
Însărcinatul cu afaceri al URSS

RIVEIRA
Însărcinatul cu afaceri al Chile

AMIN FUAD
Însărcinatul cu afaceri al Egiptului

EKIS
Ministrul Letoniei

Istoria bancare civilizației românești

INVITAȚIE LA MUZEU

Un muzeu al Băncii Naționale a României?

Nimic mai firesc. Bătrâna Doamnă poate, în sfârșit, să-și vadă împlinit și acest vis. Este un act de cultură în primul rând, dar și un gest reparator și de respect al tradiției. Pentru că ideea nu s-a născut ieri-azi, ea e mult mai veche. Cât e de veche și cum s-a născut? Ce a fost, ce va fi și ce se vrea acest muzeu? Iată tot atâtea întrebări cărora le vom da răspuns. Am apelat la domnul Octavian Iliescu, **a cărui dublă calitate – de reputat numismat și coautor al tematicii noului muzeu – ne asigură o reconstituire foarte riguroasă a istoriei Muzeului Băncii Naționale a României.**

– Așadar, d-le Octavian Iliescu, când și din ce s-a născut ideea acestui muzeu?

– În primul rând din pasiune și dragoste pentru valorile culturii naționale. Dar să mă explic. Urmând exemplul altor bănci din lume, Banca Națională a României a început să achiziționeze și ea diferite valori culturale, provenind din colecții particulare. S-au achiziționat, cum era și firesc, în primul rând monede și bancnote, dar și medalii, sigilii, documente, tablouri, sculpturi, covoare de preț etc. Trebuie amintit și faptul că, încă din primii săi ani de existență, Banca Națională a trimis la schimb altor bănci din străinătate exemplare din emisiile sale de bancnote și monede, iar exemplarele primite cu acest prilej din străinătate s-au adăugat colecțiilor sale. Cu timpul, s-a format o colecție extrem de valoroasă. În 1933, conservatorul acestei colecții a devenit Corneliu Secășanu, (1894-1970), un om pasionat de numismatică și care lucra, contabil, la Banca Națională încă din 1926. Pasionat și competent, de o mare probitate. Toate aceste calități ale sale s-au răsfrânt benefic asupra colecției care, deși extrem de valoroasă, nu era, din păcate, accesibilă publicului. A început să se discute despre necesitatea organizării unei expoziții permanente...

– Când anume?

– Mai de mult, dar prima încercare de transpunere în practică a acestor idei a avut

loc în 1943. Nu s-a reuşit însă atunci, ci abia spre sfârşitul lui 1944 şi începutul lui 1945, „muzeul“ numismatic şi-a căpătat un spaţiu propriu. El se afla în sediul central, la etajul II al aripii dinspre strada Smârdan...

– De ce „numismatic“?

– Mă rog, muzeul, deşi materialul expus – în special monede şi medalii – îi dădeau cumva un astfel de caracter. De bună seamă, se aflau şi alte piese muzeistice. Totul era expus în vitrine special confecţionate, iar materialul putea fi vizionat şi studiat fără nici un fel de restricţii. Conservatorul colecţiei, Corneliu Secăşanu, era ajutat în munca sa de către N. Sporea şi Ileana Băncilă pentru partea de numismatică, iar pentru documentele de natură istorico-arhivistică fusese adus prof. Aurel H. Golimas. Din păcate, muzeul nu a putut funcţiona multă vreme; colecţiile au fost împachetate şi depuse în tezaur, iar angajaţii au fost distribuiţi în alte servicii.

În 1947, ca urmare a aplicării noului regim al aurului, deţinătorii de monede şi medalii confecţionate din acest metal care nu obţineau autorizaţii de păstrare eliberate de Banca Naţională erau obligaţi să le depună la casieria acestei instituţii. Zilnic, Corneliu Secăşanu verifica stocul de obiecte depuse la casieria Băncii, selectând piesele ce prezentau interes muzeistic. Căci trebuie să spun că nu s-a renunţat niciodată la ideea de a se organiza un muzeu. Colecţiile numismatice s-au îmbogăţit substanţial prin intrarea în patrimoniul Băncii a valorilor confiscate prin aplicarea noilor legi. Şi din nou, în 1949, conducerea Băncii a hotărât deschiderea unui muzeu. De data aceasta, colecţiile urmau a fi expuse în imobilul cu coloane din Calea Victoriei (Blocul Rosenthal). S-a pornit cu tot entuziasmul. S-au adus vitrinele, s-au expus piesele. Invitat de Secăşanu, am văzut şi eu această expoziţie, dar când totul părea isprăvit, din nou a intervenit neprevăzutul. Conducerea Băncii a cerut şi avizul unor specialişti de la Academie. Aceasta a delegat pe Ana Suzana Dumitriu de la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei şi pe Bucur Mitrea de la Institutul de arheologie al aceleiaşi Academii. În referatul prezentat conducerii Băncii Naţionale, Bucur Mitrea făcea observaţia, complet neîntemeiată dar cu efecte ce n-au întârziat, că expoziţia prezenta „prea multe monede romane“, ceea ce putea fi interpretat ca o subliniere prea accentuată a originii noastre latine! Nu uitaţi, eram în 1949, când Mihail Roller impunea o nouă viziune asupra istoriei naţionale şi o asemenea observaţie era deosebit de gravă. Este şi motivul pentru care deschiderea expoziţiei n-a mai avut loc, piesele expuse fiind strânse, împachetate din nou şi depuse în tezaur...

– Bine, dar acea observaţie aberantă putea să-şi găsească cumva o formă de rezolvare, bunăoară printr-o reducere a numărului de monede romane expuse în muzeu...

– Sigur, acum totul pare mult mai uşor, mai simplu, dar atunci... Important a fost faptul că ideea nu a murit. După alţi trei ani, în 1952, conducerea Băncii Naţionale s-a mutat în aripa nouă din strada Doamnei, nr. 8 şi întreg spaţiul ocupat anterior în clădirea istorică a cărei faţadă se află pe strada Lipscani 25 – cabinetele preşedintelui şi vicepreşedinţilor, secretariatului şi sala de consiliu – a devenit disponibil. În aceste condiţii, conducerea Băncii Naţionale a hotărât ca acest spaţiu să fie destinat unei vaste expoziţii permanente. Am şi fost solicitat să colaborez la organizarea acestei noi expoziţii, fiind transferat la Banca Naţională, alăturându-mă colectivului de acolo.

Conducerea Băncii Naţionale dorea ca muzeul să fie inaugurat în ziua de 30 decembrie 1952. La 1 noiembrie am înaintat un set de propuneri privind organizarea şi funcţionarea noului muzeu, propuneri avizate favorabil la 13 decembrie şi de către Biblioteca Academiei prin academicianul Grigore Moisil, precum şi de către Comitetul pentru aşezămintele culturale de pe lângă Consiliul de Miniştri.

S-a trecut imediat la treabă şi la 25 decembrie expoziţia de bază era gata. A fost o muncă îndârjită, căci în afară de Corneliu Secăşanu şi de mine, pentru organizarea muzeului mai lucrau doar trei

persoane: numismata Ileana Băncilă, Hortensia Masichievici (contabilă) şi Alexandru Ionescu-Iaşi (grafician); ultimii doi fuseseră detaşaţi din alte servicii ale Băncii Naţionale.

Volumul mare de lucrări specifice care a căzut în sarcina graficianului a făcut ca o parte din materialul vizual – hărţi, diagrame, grafice etc. – să nu poată fi terminat până în ziua de 25 decembrie, când conducerea băncii a făcut o vizionare. Constatându-se situaţia, s-a hotărât ca inaugurarea să fie amânată pentru data de 6 martie 1953, deşi expoziţia de bază putea să fie foarte bine deschisă, iar pe parcurs să se facă completările necesare pentru definitivarea ei.

– Observăm că se stabileau numai date cu o anumită rezonanţă în istoria proaspătului regim comunist din România: 30 decembrie, 6 martie...

– Da, dar cum aţi văzut şi dv., acest lucru n-a ajutat cu nimic muzeul nostru...

– Totuşi, ştim că preocupările pentru organizarea unui muzeu n-au fost cu totul abandonate...

– Aşa este. În ianuarie 1953, clădirea din Calea Victoriei, fosta Casă Romanit, căreia în 1883 i se adăugaseră două aripi noi pentru a putea găzdui Ministerul de finanţe, minister ce continua să funcţioneze în acel spaţiu, a căpătat o altă destinaţie, iar Ministerul finanţelor a fost mutat în clădirea nouă a Băncii Naţionale din strada Doamnei nr. 8, unde abia se instalase conducerea Băncii... În ziua de 16 ianuarie 1953, ministrul finanţelor Dumitru Petrescu a vizitat muzeul nostru. La sfârşitul vizitei, a pus întrebarea care ne-a năucit pe toţi cei de faţă: „Gossbank din Moscova are un astfel de muzeu?“ Nu, i s-a răspuns. „Şi-atunci, a replicat el sec, nouă ce ne trebuie?“ A hotărât pe loc ca toate colecţiile ce alcătuiau Muzeul Băncii Naţionale să intre în patrimoniul Academiei...

– Şi, din nou, totul s-a năruit, asemenea unui castel de nisip...

– Da, chiar a doua zi, micul nostru colectiv a început operaţia de strângere şi împachetare a pieselor expuse şi a acelora din fondurile de rezervă, iar conducerea Băncii Naţionale a revenit în vechiul ei sediu.

Ulterior, la 10 noiembrie 1953, Ministerul finanţelor a emis Ordinul nr. 651, prin care colecţiile numismatice şi documentele istorice au intrat în patrimoniul Academiei, iar printr-un alt ordin, lucrările din colecţia de artă (tablouri, sculpturi) au fost trecute în patrimoniul Muzeului de artă.

Practic, la 1 aprilie 1954, Muzeul Băncii Naţionale a încetat să mai existe, iar colectivul său a fost transferat, cu posturi cu tot, la Biblioteca Academiei...

Din fericire, la Biblioteca Academiei, colecţiile transferate de la Banca Naţională şi-au păstrat integritatea lor, constituind un fond distinct, cu evidenţe contabile şi cataloage proprii. În 1978, ca urmare a desfiinţării Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei, cea mai mare parte a acestui fond a fost transferată la Muzeul Naţional de Istorie a României, în patrimoniul căruia se află şi acum.

– Aşadar, deschiderea noului Muzeu al Băncii Naţionale a României va însemna într-un anumit fel şi revenirea tuturor acestor valori la matca lor. Unde vor fi expuse aceste colecţii?

– Pentru amenajarea Muzeului Băncii Naţionale a României a fost destinat un spaţiu corespunzător. Este vorba despre Sala de marmură a palatului vechi al Băncii Naţionale din strada Lipscani nr. 25. Noi sperăm ca, treptat-treptat, colecţiile respective să revină, cum spuneaţi, la matca lor. Ritmul pregătirilor este destul de intens şi sperăm ca în primele luni ale acestui an să putem inaugura muzeul. El va fi nu numai o încununare a muncii noastre, ci şi o omagiere a pasiunii şi dăruirii tuturor acelora care, cum aţi văzut, ani în şir au visat şi au trudit pentru împlinirea lui.

În final, aş profita de ocazie pentru a lansa un apel către toţi cei care deţin documente şi obiecte, fotografii şi alte materiale referitoare la istoria Băncii Naţionale a României, pentru a ni se adresa cu încredere în vederea achiziţionării lor, căci munca înaintaşilor trebuie continuată şi în acest domeniu al îmbogăţirii permanente a colecţiilor...

Interviu realizat de:
Cristian PĂUNESCU,
Marian ŞTEFAN

19 iulie-26 noiembrie 1941

Despre campania armatei române în Răsărit s-a scris foarte mult în ultimul timp. Firesc și explicabil. Prea nu s-a spus nimic sau mai nimic până în 1989. Din păcate, s-a scris grăbit și într-un spirit încă neașezat în tiparele sobre ale unei analize istorice riguroase. Fiind vorba despre un segment de istorie destul de recentă, cu mulți supraviețuitori și cu o bogată memorie colectivă transmisă din tată în fiu, literatura ce s-a scris până acum – cu excepția câtorva titluri[1] – rămâne dominată de subiectivism și viziuni personale. Iată de ce jurnalul autentic al unui preot-oștean, consemnând evenimentele „crude" în însăși derularea lor, autorul având doar modesta ambiție de a se înțelege mai bine pe sine însuși într-o lume extrem de agitată și complexă, reprezintă pentru istoric nu numai un calendar faptic, ci și un barometru al stărilor de spirit.

Lumea în care s-a mișcat autorul acestui jurnal este societatea românească traumatizată în urma dramaticelor pierderi teritoriale din vara anului 1940 și prăbușirea rușinoasă a regimului lui Carol II, cu demnitatea vremelnic reabilitată prin „războiul sfânt" de restaurare a vechilor hotare în răsărit, dar greu încercată în urma înfrângerilor militare de la Cotul Donului și Stalingrad, înfrângeri ce prevesteau mareea bolșevică ce avea să se reverse asupra viitorului neamului românesc pentru aproape cinci decenii.

Jurnalul pe care îl supunem atenției cititorilor noștri reconstituie destinul unui individ, dar prin conotațiile sale el capătă valoare general-umană. Faptul poate fi lesne constatat și din lectura fragmentelor publicate în acest număr.

Marian ȘTEFAN

[1] Amintim, de pildă: Al. Duțu, M. Retegan: *România în război, 1421 zile de încleștare. Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord;* A. Pandea, E. Ardeleanu: *Românii în Crimeea 1941-1944;* A. Pandea, E. Ardeleanu, I. Pavelescu: *Românii la Stalingrad;* F. Constantiniu, A. Duțu, M. Retegan: *România în război 1941-1945. Un destin în istorie;* I. Scurtu, C. Hlihor: *Complot împotriva României 1939-1947;* Gh. Buzatu: *România în războiul mondial din 1939-1945.*

Pr. căpitan Marin Dumitrescu

DIN JURNALUL UNUI PREOT MILITAR

Preot iconom stavrofor locotenent-colonel în rezervă Marin H. Dumitrescu ***s-a născut la 6 martie 1909, în com. Smârdioasa, jud. Teleorman. Școala primară și primele clase de liceu le-a făcut în comuna natală și în orașul Alexandria, după care s-a transferat la Seminarul din Curtea de Argeș. Aici a urmat cursul inferior, iar clasele V-VIII le-a terminat la Seminarul „Nifon Mitropolitul" din București. În 1930 s-a înscris la Facultatea de teologie. A activat ca preot în localitatea Adamești, de lângă Alexandria, până la 15 iunie 1941, când a fost încadrat în clerul militar activ cu gradul de căpitan. Stagiu militar pe frontul de Est din 3 iulie 1941 până la 31 martie 1943, când a fost reținut în***

zona interioară deoarece avea doi fraţi morţi pe front: sergent t.r. Mircea Dumitrescu, căzut în luptele de la Dalnic, şi sublocotenent r. Viorel Dumitrescu, mort la Cotul Donului. A fost distins cu următoarele decoraţii: Ordinul Coroana României cu spade şi panglică de Virtute Militară cl. a V-a şi Meritul Sanitar; distincţii bisericeşti: „Brâu Roşu", „Bederniţă" şi „Sfânta Cruce". La 16 iunie 1944 a fost avansat la gradul de maior.

După război, în 1948 şi 1959, a suportat arestări represive din partea autorităţilor comuniste. După revoluţia din 1989, a primit gradul de locotenent-colonel în rezervă. Actualmente, trăieşte în oraşul Buftea din sectorul agricol Ilfov.

Dar să revenim în 1941. „La 3 iulie 1941 – cum singur povesteşte – am primit ordin telegrafic de la Marele Stat Major să mă prezint de îndată la Divizia 2 V.M. [vânători de munte], în zona operativă. Vineri, 4 iulie, am mers la Turnu Măgurele, la garnizoana locală, pentru a-mi lua foile de drum pe ruta Alexandria-Câmpulung (Bucovina) şi în aceeaşi zi, după o dramatică despărţire de cei dragi, am plecat la Bucureşti. A doua zi, 5 iulie, îmi cumpăr bocanci tip vânători de munte de la magazinul Casei Oştirii, reînnoiesc abonamentul la ziarul Universul *pe adresa din Alexandria... În ziua de 6 iunie, ora 6.55 plec spre Câmpulung, unde am ajuns a doua zi, la 9.30". La 17 iulie a sosit la punctul de comandă al Diviziei 2 V.M. aflat în oraşul Lipcani. În 17 iulie a fost repartizat la Batalionul 7 V.M.*

Din acest moment, să lăsăm să „vorbească" jurnalul, precizând că toate numele de localităţi şi persoane au fost preluate exact ca în original; completările noastre în text sunt marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile prin trei puncte. Titlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

Lt. col. Dumitru STAVARACHE

„CU DUMNEZEU ÎNAINTE!"

1941

19.07 (sâmbătă). Mă prezint la Batalionul 7 vânători de munte, comandant lt. col. Ciobotaru Nicolae, care mă primeşte f. frumos. La ora 2 noaptea se ordonă înaintarea. Părăsind com. Secureni, am mers mai mult pe jos. Având încălţămintea ruptă, medicul batalionului, lt. dr. Vrăjoiu Gheorghe, mi-a împrumutat calul său ca să merg călare. După un marş forţat, pe drumuri f. rele (gropi şi noroaie mari) am ajuns şi am cantonat într-o mare pădure. Aici mi-au dat o pereche de bocanci noi... La capătul podului militar construit special pentru trecerea Nistrului de către trupele române, recte Corpul vânătorilor de munte, se aflau generalul Avramescu – comandantul corpului de armate – şi generalul maior Dumitrache Ion – comandantul Brigăzii 2 vânători de munte – care permanent încurajau ostaşii, zicându-le: „Băieţii noştri dragi, fiţi mândri că ardelenii trec primii Nistrul! Nu după mult timp vom reveni în ţară, de unde vom

Ambulanţa 38 vânători de munte

porni spre alţi «prieteni», pe care nu-i numim acum, dar pe care voi îi ştiţi!"

Nouă, preoţilor militari de faţă, ne-a ordonat să mergem fiecare în fruntea unităţii respective cu epitrahilul de gât şi Sfânta Cruce în mână. În încheiere, ne-a zis tuturor: „Cu Dumnezeu înainte, vitejilor!" Era ora 7.10 când treceam Nistrul cu Batalionul 7 vânători de munte, alături de lt. col. Nic. Ciobotaru şi medicul unităţii lt. dr. Vrăjoiu Gheorghe. Momente zguduitoare...

Personal sunt la postul de prim ajutor, împreună cu medicul Vrăjoiu, unde colaborez la înregistrarea, pansarea şi evacuarea răniţilor transportaţi aici de către brancardierii unităţii, precum şi la înregistrarea, identificarea şi, după posibilităţi, slujirea şi înmormântarea ostaşilor decedaţi. O parte din ostaşii decedaţi sunt groaznic mutilaţi (sfârtecaţi) de obuze. Din trupurile unora s-au adunat numai părţi izolate, restul fiind amestecat cu pământ. E ora 12.10 şi încă n-am mâncat nimic, dar nici nu ne arde de aşa ceva în acest infern al morţii. N-am măcar o firmitură de pâine sau alt aliment. În fine, într-un târziu, Mihai (ordonanţa mea) îmi oferă din raţia lui o mică felie de pâine neagră şi uscată. O înmoi în apă şi cu greu o mănânc. Gândul şi dorul de soţie, copii, părinţi etc. nu mă părăseşte, ci permanent mă chinuieşte, căci moartea îmi dă târcoale. La ora 17 ne repliem cu postul de prim ajutor într-o pădure. Slujesc şi înmormântez 6 decedaţi de la Compania 2 V.M.

Dimineaţa în zori, împreună cu medicul Vrăjoiu Gh., dl. Mareş, doi brancardieri, Mihai (ordonanţa) pornim spre postul de comandă al Batalionului nostru 7 V.M., aflat în linia de bătaie, în faţa poziţiei ocupată de ruşi. Mergem printr-un lan de porumb, dar suntem reperaţi de inamic care intervine cu un puternic tir de branduri, însă scăpăm neatinşi, continuându-ne drumul. Ajunşi la cca. 200 m de linia întâia, rupem coceni de porumb, facem aşternuturi şi ne culcăm puţin. După sculare, oarecum refăcuţi trupeşte, înaintăm pe poziţie pentru evacuarea răniţilor şi a morţilor şi găsim destui.

20.07 (duminică). Ne instalăm cu postul de prim ajutor într-o cazarmă rusească părăsită. De jur-împrejur, privelişte îngrozitoare. Cu brancardierii strâng de pe câmpul de luptă, deocamdată, 10 morţi. La ora 15, după identificarea şi înregistrarea fiecăruia, oficiem slujba înmormântării...

După înmormântare, am plecat împreună cu dr. Vrăjoiu Gh. pe poziţie în prima linie, spre a întâlni pe dl. comandant lt. col. Ciobotaru N., ostaş de mare elită şi multă omenie. Trecând printre rândurile ostaşilor Batalionului 16 V.M., aflat pe linia întâia, am ajuns la punctul de comandă al Bat. 7 V.M. Aici am găsit pe dl. col. Dumitrescu, comandantul grupului v. munte, un domn maior al cărui nume nu-l reţin, comandantul Bat. 16 V.M., pe cpt. Bălănescu ş.a., însă dl. lt. col. N. Ciobotaru, comandantul batalionului nostru, era plecat în recunoaştere. Am mers să-l găsim, însă n-am reuşit să-l găsim.

În primul sat întâlnit, am poposit puţin. În jurul nostru s-a adunat populaţia, care aflând că sunt preot (batiuşcă) mi-a cerut să sărute Sf. Cruce. Am pus epitrahilul şi Sf. Cruce. Ba mai mult, cei în vârstă au mers de au adus copiii, iar copiii au adus părinţii ca să sărute Sf. Cruce, dovedindu-ne prin aceasta că într-adevăr poporul rus a fost şi a rămas pravoslavnic. Ne-au dat pâine, ouă şi fructe. Cu greu ne-am putut despărţi şi continua drumul... În fine, la ora 21.30 am ajuns la obiectivul căutat. Aci, într-o tranşee acoperită, am prăjit ouăle, am mâncat bine, ne-am prezentat d-lui comandant Ciobotaru Nic. care nu ne-a primit prea bine, dar ulterior a devenit acelaşi comandant bun şi de mare omenie cu subalternii săi...

21.07 (luni). La ora 5 şi jumătate ne-am sculat şi după spălare pe faţă ne-am prezentat la dl. comandant Ciobotaru N. După rostirea rugăciunii în faţa întregului batalion, a vorbit ostaşilor dl. lt. col. Ciobotaru cu multă însufleţire, asupra misiunii noastre pe aceste meleaguri atât de îndepărtate de ţara noastră şi de cei dragi ai noştri. S-a servit masa de dimineaţă şi la ora 7 s-a pornit în marş, în urmărirea inamicului. S-a iscat discuţie în rândul ofiţerilor pe tema că preotul mărşăluieşte în faţa unităţii pe jos, iar ofiţerii căpitani toţi au cal pentru călărie. Comandantul a fost informat asupra acestui aspect şi după câţiva km de marş mi s-a adus cal dotat cu şa, cal ce m-a însoţit pe tot timpul războiului. Dar permanent mărşăluiam în fruntea batalionului, alături de comandant, fiind expus la orice surpriză neplăcută, căci pe ofiţeri inamicul îi căuta cu lunete speciale şi-i ucidea...

22.07 (marţi)... La ora 7 unitatea a pornit în marş, având în frunte pe comandant, preot, medic şi ajutorul comandant-maior Boldişor. N-am întâlnit rezistenţă din partea inamicului. După 30 km de marş am poposit în marginea unui sat. [Eu] personal şi medicul lt. Vrăjoiu ne-am culcat într-o cameră părăsită din colhoz, nemâncaţi, dar foarte obosiţi, ca şi trupa...

25.07 (vineri). La ora 3 noaptea, batalionul se deplasează în poziţie de luptă, urmărind inamicul care părăsise poziţia... La ora 6.30 mă aflu cu trenul de luptă într-o mare pădure. Muzica sinistră începe adică: se ia contact cu inamicul, iar pentru protejarea înaintării, tunurile de munte (artileria) şi brandurile sunt în plină activitate, obuzele şuierând îngrijorător pe deasupra noastră, căci artileria avea poziţia în spatele trenului de luptă. Situaţia e înfiorătoare. Moartea e aproape... Scot din portofel iconica şi fotografiile cu Georgeta [soţia autorului] şi scumpele noastre copile şi pe furiş, culcat cu faţa la pământ lângă o moviliţă de pământ, plâng, plâng mult!

O escadrilă de 13 avioane inamice ne atacă în picaj prin tir de mitralieră şi lansare de multe proiectile... Unitatea înaintează şi tot astfel [şi] trenul de luptă. Plouă cu găleata, suntem uzi până la piele. Sunt chemat la postul de prim ajutor. Încalec pe calul medicului şi plec, dar mă rătăcesc. Întâlnesc o patrulă de cavalerie, comandată de lt. Vrăjoiu, fiul generalului Vrăjoiu. Mă alătur şi continuăm împreună. La liziera pădurii suntem atacaţi de inamic. Fugim în goana cailor, suntem mitraliaţi neîncetat. Toţi socoteau că suntem pierduţi, însă Dumnezeu ne-a purtat de grijă şi am scăpat neatinşi, atât noi cât şi caii. În fine, ajungem în dispozitivul

Bat. 10 V.M., aflat în poziţie de atac. Înaintez odată cu acest batalion. Îndrumat, trec în dispozitivul Bat. 16 V.M. şi de aici ajung la Bat. 7 V.M., slăvind pe Dumnezeu.

Bat. 7 V.M. se găseşte într-o foarte vastă pădure. E ora 14. La ora 16 înmormântez aici un ostaş neidentificat. Cred că este basarabean, omorât de ruşi. La ora 18 batalionul înaintează, dar la numai un km de înaintare suntem atacaţi cu foc de artilerie şi branduri de-o intensitate infernală. Personal, medicul şi brancardierii ne culcăm cu faţa la pământ. Proiectilele cad ca ploaia în jurul nostru timp de cca 3 ore. Rugăciuni şi lacrimi multe. În fine, încetează. E noapte. Săpăm amplasamente (şanţ strâmt, adânc şi lung de 1.80-2.00 m) într-o vale, aşternem foile de cort, coborâm în şanţuri fiecare şi ne culcăm, nemâncaţi, îmbrăcaţi şi încălţaţi.

26.07 (sâmbătă). E ora 4 dimineaţa. Ne sculăm şi sub focul groaznic al artileriei inamice reuşim să ocupăm satul Savinţi. Poziţia părăsită de noi prin înaintare e groaznic bombardată de inamic. Întâlnim şi găsim f. mulţi ostaşi răniţi, dintre care unii grav, de pansarea şi evacuarea cărora ne ocupăm, şi mulţi, mulţi morţi, de identificarea, înregistrarea şi înmormântarea cărora mă ocup după posibilităţi. Primează îngrijirea şi evacuarea răniţilor. Spectacolul e îngrozitor. Din cauza groaznicului bombardament neîntrerupt al artileriei grele inamice, misiunea medicului şi a preotului se desfăşoară f. greu şi cu mari riscuri. În fine, soseşte artileria grea română, se instalează pe poziţie şi intră în acţiune. Dar atacul inamicului, cu tot felul de arme, se intensifică. De mâncare sau odihnă nici nu poate fi vorba. La 8.00 suntem atacaţi de 8 avioane ruseşti, dar nu avem pierderi.

Reuşim să înaintăm. Cerem la populaţie ceva de-ale mâncării, căci de 36 de ore n-am gustat nimic. Cu multă bunăvoinţă, în hohote de plâns, ni se dă pâine, ouă fierte. Când află că sunt preot, se adună roi în jurul meu, plâng şi-mi sărută mâna, iar de-ale gurii aduc mereu. Într-un târziu, prin ploaie, urcăm pe dealul satului, unde se află sediul grupei de comandă a batalionului din care facem parte şi ne cartiruim într-o casă. Gospodina, speriată de ce i-a fost dat să vadă şi să audă, plânge şi tremură de frică. Îi spunem cine suntem (preot şi doctor), iar ea se linişteşte, oferindu-ne o cameră şi un pat de dormit... Comandantul Companiei a 2-a, însoţit de 29 soldaţi, toţi istoviţi, ne informează că batalionul nostru a fost decimat.

27.07 (duminică). La ora 4 dimineaţa ne sculăm, căci inamicul atacă grozav cu artileria grea. Sosesc f. mulţi răniţi de pe poziţie, care ne informează că luptele au fost şi sunt foarte intense şi grele. Inamicul, superior ca număr şi dotare militară, deţine poziţii de teren favorabile. Şi aceştia spun că Bat. 7 V.M. a pierdut circa 60% din ostaşi (morţi şi răniţi). Într-o curte este găsit mort serg. Todea N. din compania de comandă, care este ridicat şi aşezat alături de alţi f. mulţi ostaşi morţi aduşi de pe poziţie la cimitirul unde s-au purtat luptele... Între timp, vine dl. general Ion Dumitrache, comandantul Brigăzii a 2-a V.M., care spune că Bat. 7 şi 16 V.M. trec în refacere şi totodată dispune să fie asanate poziţiile unde s-au purtat luptele, de morţi. Imposibil, căci bombardamentul inamicului se intensifică. Timp de cca. o oră jumătate nimeni nu poate face o mişcare. Toată lumea s-a pitulit cu faţa la pământ, fiecare pe unde a găsit un loc mai potrivit. Intervine puternic artileria grea română, reuşind ca pentru 3 ore să înceteze activitatea inamicului. Pe la orele 19.30 însă, ruşii reiau activitatea cu artileria grea... Inamicul ne torturează prin raiduri compacte ale aviaţiei sale de bombardament. Aviaţia română sau germană este inexistentă... Pe la orele 20.00, devotatul meu ostaş-ordonanţă Mihai îmi aduce mâncare, şi încă bună. De unde, numai el ştie... La orele 22.30 se primeşte ordin de retragere în comuna Chitai Garid. Samarizăm şi plecăm... La orele 24.30 ajungem la obiectiv... Dar numai după două ore suntem reperaţi şi astfel pe la 2-3 noaptea, bombardamentul de artilerie reîncepe cu aceeaşi intensitate. Lupte crâncene se dau în apropiere...

28.07 (luni). Se ordonă samarizarea şi retragerea la com. Savinţi. Mă prezint la dl. col. comandant. Îmi reproşează faptul că în timpul luptelor nu am stat în apropierea dânsului! Doamne, Doamne, ce pretenţie! Totuşi, tac chitic. Îl rog să dispună a ni se pune la dispoziţie ostaşi cu care să asanăm câmpul de morţi. Îmi promite...

4.08 (luni)... La ora 10.30 merg la postul de comandă. Dl. col. Ciobotaru îmi atrage atenţia cu toată seriozitatea – insistent – că fac parte din grupa de comandă şi deci am obligaţiunea să fiu alături în toate acţiunile batalionului!?! Iau act şi mă supun, dar în sufletul meu – în afară de aspectul moral – socot că n-are rost prezenţa mea la postul de comandă în timpul luptelor, întrucât nu-s ostaş combatant instruit din punct de vedere militar, n-am mânuit şi nu ştiu să folosesc puşca sau grenada. Altul este rostul meu în cadrul armatei, atât în zona operativă cât şi în zona interioară. În luptele trecute, la un moment dat, provizoriu, mi s-a dat comanda trenului regimentar. Am executat, dar mi-a fost greu.

Oricum, dl. col. Ciobotaru s-a comportat, în general, omeneşte, ba chiar prietenește, cu mine. Îi arăt fotografiile cu soţia şi fiicele noastre. Mă felicită şi-mi urează să-mi trăiască şi să mă întorc sănătos în mijlocul familiei... La orele 13 soseşte dl. general I. Dumitrache, care ordonă înaintarea...

12.08 (marţi). La ora 6 dimineaţa ne deplasăm în com. Dorjanka, unde Bat. 7 din Divizia 2 V.M. asigură trecerea Bugului de către unităţile Brigăzilor 1 cdt. gl. Vasiliu-Răşcanu şi a 4-a, cdt. gl. Manoliu...

17.08 (duminică). Suntem tot în com. Karlowka. Oficiez Sf. Liturghie în curtea sfintei biserici, care a fost transformată în uzină, magazie pentru cereale etc. Asistă cadre şi ostaşi de la fiecare companie, precum şi f.f. multă populaţie locală. Răspunsurile liturgice sunt date de către populaţie pe 2 şi 3 voci sub îndrumarea serg. Nic. Zota (basarabean), cu liturgierul rusesc în faţă. Oficierea parastasului pentru ostaşii morţi pe front a emoţionat asistenţa până la lacrimi...

Am primit ordinul de mutare la Ambulanţa 38 V.M. Mă despart de medicul lt. Vrăjoiu Gheorghe şi de

Mihai, ordonanţa; plâng cu toţii. Mă prezint d-lui col. Ciobotaru care, cu acest prilej, îmi adresează f. lăudabile cuvinte, urându-mi servici uşor şi reîntoarcerea cu sănătate în mijlocul familiei mele. Îi mulţumesc şi strângându-mi călduros-prieteneşte mâna, ne despărţim.

Mă deplasez în com. Alexandrodar, unde se găseşte atât comandamentul Brigăzii 2 V.M., cât şi cel al Corpului de armate V.M....

18.08 (luni). Mă scol complet refăcut, întărit trupeşte şi sufleteşte. Noaptea am visat pe toţi ai mei (soţia, fiice, părinţii, fraţii). După-amiază (masa de prânz am servit-o la popota brigăzii, împreună cu preot căpitan V. Grosu, în condiţiuni incomparabile faţă de cele de la batalion). Cu un autoturism elegant m-am deplasat şi prezentat la Ambulanţa 38 V.M., unde sunt primit cu deosebită cordialitate-omenie de către dr. maior Igna Nicolae, comandantul respectiv, originar din Alba Iulia, medic militar activ. Medicii activi şi de rezervă (concentraţi) din cadrul Ambulanţei 38 V.M., îmbrăcaţi sumar (ca de plajă la mare) jucau cărţi, table, remi într-un cort confortabil acoperit şi împrejmuit cu tifon. Printre ei se află şi dr. prof. univ. C. Arsenie.

Seara, la popotă, se serveşte friptură de purcel, salată, vin. Pentru mine, „incredibil, dar adevărat"!

19.08 (marţi). Suntem tot în com. Wosnesensk-Bug, râu pe care nu-l trecem încă. Dimineaţa ni se serveşte lapte cu cafea şi biscuiţi. Pur şi simplu rămân uimit de asemenea condiţiuni de trai, faţă de cele de la Bat. 7 V.M. Zarvă mare în rândul ostaşilor care se bucură, căci divizia îşi încheie acţiunea la Bug şi se reîntoarce în România. Acelaşi zvon circulă şi în rândul ofiţerilor. Dar mare stupoare, Corpul 5 V.M. a fost încadrat în Armata XI germană (blindată) pentru toată durata războiului în zona operativă!?!

20.08 (miercuri). Sculat târziu – boiereşte. Servesc lapte cu cafea şi pâine bună. Timp f. frumos, soare puternic, fapt pentru care stau în faţa cortului f. sumar îmbrăcat (ca la plajă). Pleacă pr. cpt. Vâlcu Gheorghe. Sunt purtate discuţii foarte serioase atât în rândul trupei cât şi al ofiţerilor pe tema că în loc să revenim în ţară s-a primit ordin de înaintare în direcţia fluviului Nipru (cca 200 km depărtare, adică să trecem râul Bug)...

21.08 (joi). Col. Bucurescu este primul care ne informează că s-a primit ordin ca la orele 14.00 să ne deplasăm în direcţia localităţii Domanenka şi într-adevăr pornim în marş. Tristeţea este evidentă pe feţele tuturor, trupă şi ofiţeri...

22.08 (vineri)... La orele 6.30, cu aparatul de radio în funcţiune, ne continuăm, înaintarea spre râul Bug, pe care îl trecem la ora 8.00. Ajungem şi cantonăm în marele oraş Wosnesensk, transformat în ruine. Urmele războiului sunt înfricoşătoare-cutremurătoare.

În Wosnesensk sunt asaltat de populaţia locală să botez copiii. În total, cât timp am cantonat aici, am botezat 70 copii! Era un adevărat pelerinaj. Am fost mult filmat de nemţi, italieni şi români...

25.08 (luni)... În Achimowka am oficiat 58 botezuri, 32 parastase, 2 înmormântări şi am împărtăşit 18 bolnavi civili. A fost o activitate religioasă greu de redat... Printre cei botezaţi, în afară de copii, au fost adulţi (tineri şi tinere) şi chiar 4 femei căsătorite...

31.08 (duminică)... În com. Tschubari... Dl. col. Bucurescu ordonă adunarea cadrelor (ofiţeri şi subofiţeri) şi dă citire ordinului de zi prin care s-a hotărât ca Armata II să rămână în zona operativă până la finele războiului, alături de trupele germane. Toată lumea se întristează şi comentează. Personal, mă retrag într-o căruţă unde, distrus sufleteşte, meditez, plâng, scriu Georgetei şi lui tata - în com. Slăveşti... La orele 13 plecăm din Tschubari la noul obiectiv – com. Brustikinsk – trecând prin localităţile Nowo-Pawlowka, Perwo-Mayskyi, Belo-Krinitshii, Wydow-Grad. În staţia de cale ferată din Perwo-Mayskyi, distrusă de bombardament, ard cu flăcări f. mari magaziile pline cu grâu, precum şi enormele şire cu snopi de grâu netreierat...

3.09 (miercuri)... Sunt vizitat de preotul G. Vâlcu, care-mi înmânează un manifest rus din cele răspândite cu avionul deasupra poziţiilor ocupate de trupele române. Totodată, mă informează că am fost decorat cu Ordinul „Coroana României" cu spade şi panglică de Virtute Militară şi că sunt înscris pe tabel spre a fi împroprietărit în Basarabia. Informaţia o are de la dl. col. N. Ciobotaru, comandantul Bat. 7 V.M....

15.09 [luni]. Suntem tot în Nowo-Raisa. Domneşte, deocamdată, liniştea. Nimic deosebit în afară de faptul că, după 18 zile, în fine soseşte poşta. Primesc scrisori...

16.09 [marţi]... Seara, la popotă, sublt. Davidescu de la Secţia A [nti] A[eriană], originar din Alba Iulia, ne informează că în luptele pentru cucerirea Odessei au murit 62 000 ostaşi şi 980 ofiţeri români. Imediat gândul îmi zboară la Mircică [fratele autorului] aflat pe acest front...

17.09 [miercuri]... În fine, trecem fluviul Nipru pe un minunat de frumos pod realizat de pontonierii români şi germani, încât la ora 6.10 suntem în oraşul Berislav, situat pe malul Niprului. Trecerea trupelor peste Nipru se face sub directa şi personala conducere a d-lui general I. Dumitrache, c-dantul Diviziei a 2-a V.M.

...Pădurea de pe malul Niprului a fost locul unde s-au purtat lupte crâncene... Se vorbeşte că în luptele purtate aici au murit circa 500-600 nemţi şi 12 000 ruşi. Arme şi căşti peste tot. Biserica catedrală (soborul), cu 3 sf. altare, era transformată în uzină electrică şi depozit de carburanţi pentru nevoile uzinei electrice. Prima localitate întâlnită – Kahowka-Kamenka – este 80% distrusă... La orele 13.00 podul de peste Nipru a fost atacat de aviaţia rusă, însă fără succes, căci prompt a intervenit aviaţia de vânătoare germană, care a salvat situaţia. A fost o luptă aeriană de mari proporţii. Toţi ne-am camuflat, fiecare pe unde am putut, dând slavă lui Dumnezeu că trecuserăm podul şi încă în linişte...

23.09 [marţi]... Între timp, [la Kalininka] sosise poşta. Mi se înmânează un plic de la comandantul Companiei 8 mitraliere din Regimentul 9 vânători de gardă Bucureşti, prin care mă încunoştiinţează că fratele meu, serg. T.R. Dumitrescu H. Mircea din unitatea sa a murit în ziua de 7 sept. 1941. În

luptele de la com. Freudenthal – Ucraina şi a fost înmormântat la liziera de salcâmi de pe marginea şanţului antitanc com. Dalnik... Cu ochii plini de lacrimi am mers după o şiră de paie aflată în curtea şcolii, am căzut jos şi-am plâns până la epuizare, pe scumpul, harnicul şi bunul nostru Mircică, speranţa bătrâneţelor mamei şi a lui tata. Nu l-am văzut din luna iunie 1941, când a venit în concediu; m-a întâlnit la Alexandria şi din tot sufletul, după sărutare, mi-a zis: „Dragă nenicule de ce ai intrat în militărie, fir-ar a dracului să fie, căci războiul bate la uşă!“ Ştia el ce-i armata, căci de la încorporare ca recrut în 1937 n-a mai scăpat de ea până a murit în cadrul ei!

...Vestea nenorocirii noastre – „moartea fratelui Mircică“ – s-a aflat imediat de către cadrele Ambulanţei 38 V.M. În această situaţie, dl. dr. maior Igna Nic. a dispus să fiu înlocuit cu un alt ofiţer care să conducă transportul de răniţi la Spitalul nr. 16 împreună cu pr. Maior Maniu de la Corpul vânătorilor de munte, care s-a oferit de bună voie...

27.09 [sâmbătă]... În liniile înaintate se duc lupte crâncene, chiar corp la corp. La orele 14.30, prin agent special, se primeşte ordin de retragere în com. Korneliuka, căci ruşii au reuşit să rupă frontul, infiltrându-se în spatele unităţilor române... S-a produs o panică în rândul tuturor (ostaşi-ofiţeri). Lt. col. Ionescu, profund şocat de situaţia creată, vorbeşte, strigă, „aiurează“. În 15 minute retragerea era în toi, dar în mare debandadă. Ajunşi la Korneliuka găsim căruţe, cai, samare şi mulţi ostaşi de la trenurile de luptă regimentare din unităţile încercuite de ruşi, sosite fiecare pe unde a putut scăpa. Situaţia e f. gravă. Ne spun cum au fost goniţi (urmăriţi) de tancurile ruseşti, cum erau luaţi prizonieri sau împuşcaţi pe loc ostaşii români de către ruşi, cum au reuşit să scape, cum un plutonier din Bat. 10 V.M. a împuşcat un cpt. rus ieşit din tanc şi astfel au fost salvaţi 150 ostaşi români în frunte cu comandantul lor etc.... Brigada se deplasează în com. Peskoschenko. În timpul nopţii, un autocamion cu 24 răniţi; mă scol şi

La mormântul fratelui, căzut în luptele de la Dalnic

împreună cu sublt. dr. Arsenie C. cazăm răniţii.

28.09 [duminică]. După ce evacuăm 412 răniţi la Spitalul de campanie nr. 16, împachetăm şi ambulanţa revine la şcoala din Kalininka, unde găsim deja aduşi f. mulţi răniţi şi continuă să sosească cu duiumul, însă din lipsă de spaţiu, provizoriu, îi orânduim în aer liber, „după posibilităţi“. Peste tot, în sălile şcolii şi afară, în jurul ei, numai gemete, plâns şi mare jale din partea răniţilor. Privelişte şi situaţie de groază, cutremurătoare...

16.10 [joi]... La radio se transmite că „trupele române au pătruns în *Odessa,* pe toate direcţiile, că sunt purtate lupte de stradă, că portul a căzut, că Odessa arde în flăcări şi că armatele ruseşti se retrag în grabă“.

Seara, tot la radio, se citeşte mesajul mareşalului Ion Antonescu adresat armatei române şi ţării, azi 16 oct. 1941. Ofiţerii şi trupa sunt cuprinşi de nespusă bucurie. Se vorbeşte chiar de terminarea misiunii armatei române şi revenirea în ţară. Speranţe deşarte. Sosește ordin de la M[arele] C[artier] G[eneral] ca dl. dr. maior Igna Nic. să plece în concediu...

3.11 [luni]. Fac baie la Nowo-Wasilijewka. Se primeşte ordin de plecare în ţară. Mare bucurie generală. Scriu Georgetei, anexând fotografii. De asemenea, scriu d-lui col. Nic. Ciobotaru, comandantul Bat. 7 V.M. – ostaş viteaz şi de mare omenie...

7.11 [vineri]. Unitatea pleacă în ţară! Delir – bucurie generală...

9.11 [duminică]. Slujesc „Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos“, adăugând şi rugăciunile „Pentru cei ce călătoresc“... S-au adunat multe persoane la această rugăciune... Le-am grăit un cuvânt de „rămas bun“ şi lăcrimând am dat mâna cu fiecare, iară ei, tot cu lacrimile pe obraz, mi-au sărutat mâna, Sf. Cruce şi Sf. Epitrahil. A fost o despărţire emoţionantă, deşi eu eram român iar ei erau ruşi!? Acestea sunt roadele dragostei creştine.

La orele 12, după servirea mesei, unitatea porneşte în direcţia Berislav, pe Nipru...

10.11 [luni]... La orele 16 trecem fluviul Nipru pe acelaşi pod pe care l-am traversat la înaintare, în urmărirea inamicului, ajungând la Kamowka...

26.11 [marţi]... La ora 4 dim. pr. Zaharia pleacă la Bucureşti, iar eu perfectez actele de plecare, urmând ca după sosirea autocamionului cu bagajele ofiţerilor să plec din Tighina, însă sunt orele 15.30 şi autocamionul nu a sosit...

*
* *

Aici notiţele s-au întrerupt şi nu-mi reamintesc cum au decurs evenimentele în perioada 27 noiembrie -19 decembrie 1941. Ştiu însă că am plecat de la Tighina şi am ajuns la Alexandria, unde mi-am făcut tot concediul (19.XII.1941-4.1.1942), după care m-am prezentat la garnizoana Petroşani, jud. Hunedoara, în calitate de confesor al acestei garnizoane. În aprilie 1942 am primit din nou ordin de plecare pe front... ■

AI XVIII-lea Congres Internațional de Științe Istorice 27 august - 3 septembrie 1995

18th International Congress of Historical Sciences
XVIIIe Congrès International des Sciences Historiques
27 ... 3 ... 1995

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

Mai are națiunea vreun rol de jucat în lumea de astăzi, dar mai ales în cea de mâine? Statul național este o realitate istorică sau este un concept artificial, creat într-o anumită perioadă și care s-a dovedit depășit de realitatea istorică? Iată doar câteva dintre întrebările la care era chemată să răspundă prima temă principală a celui de al XVIII-lea Congres internațional de istorie ce și-a desfășurat lucrările la Montréal, la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie, anul trecut.

Discuția nu este nouă, dar a căpătat sensuri noi după prăbușirea U.R.S.S. și în urma conflictului din fosta Iugoslavie. Ea este complementară dezbaterii ce se poartă în jurul problemei drepturilor minorităților, aflată de câțiva ani la ordinea zilei.

Cea dintâi Temă majoră a Congresului de la Montréal și-a pornit lucrările de la un raport general, alcătuit de doi istorici francezi: François Bédarida, fostul și actualul secretar general al Comitetului internațional de științe istorice, și Nicolas Roussellier, de la Institutul de studii politice din Paris. Cei doi raportori au remarcat că „peste tot, în Nord și în Sud, în Orient și în Occident, asistăm la nașterea sau renașterea unor naționalisme cu manifestări exacerbate. Peste tot, fie că este vorba despre națiunile de mult constituite, fie că sunt popoare ce și-au cucerit recent independența, se produc conflicte cu minoritățile naționale ce reclamă cu voce tare dreptul de a dispune de destinul lor...". Fenomenul nu ar trebui să ne mire într-atât. Traversăm o perioadă de criză economică și tendința umană a fost, dintotdeauna, de exacerbare a sentimentelor de xenofobie: de vină este străinul, celălalt. Apoi ne aflăm după prăbușirea unui mare imperiu ce a strâns între granițele sale atâtea popoare pe care a încercat inutil – constatăm acum – să le topească într-o inexistentă „națiune sovietică". De altfel, după cum arăta Valeri Tișkov, nu națiunile cele mai defavorizate și mai puțin dezvoltate din fosta U.R.S.S. s-au aflat în prima linie a luptei, ci cele mai puternice. Renașterea unei puternice națiuni ruse, recrearea unei identități – încă false, dacă privim atent granițele Rusiei – între cetățenie și naționalitate potrivit modelului stat-națiune au golit de substanță puterea primului și ultimului președinte al U.R.S.S., Mihail Gorbaciov.

După cum aminteau și raportorii, încă din 1848 Marx profetiza că zilele națiunii și ale naționalismului sunt numărate, căci ele urmau să cedeze în fața uniformizării producției industriale și a pieței mondiale, proletariatul urmând să ia locul națiunii. Nu a fost singura profeție a lui Marx care s-a dovedit falsă. Experiența statelor comuniste și mai ales a celor post-comuniste demonstrează din plin caracterul utopic al celor afirmate de Marx. Și ne putem pune întrebarea atunci cât de realiste sunt profețiile de astăzi făcute pe aceeași temă. Ce șansă de reușită au formulele care își propun să înlocuiască lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă!"? Oare, nu cumva ideea că statul național este o fază depășită în evoluția umanității reprezintă mai curând rezultatul aspirațiilor sentimentale ale unor gânditori de azi decât o realitate obiectivă, se întrebau chiar autorii raportului menționat.

Nu toți istoricii anunțați în program și care și-au trimis comunicările pentru a fi prinse – într-o formă rezumată – în volumul editat *înainte* de începerea Congresului, o adevărată premieră, au putut fi prezenți la dezbateri. Subiectele abordate au fost extrem de interesante și vom cita aici pe cele ale doamnei Catherine Coquery-Vidrovich (Franța) despre *Națiune în Africa de Nord,* Otto Dann (Germania) *Federalism și stat-națiune,* Alexandru Duțu (România) *Solidarități organice și solidarități organizate în naționalismul sud-est european,* Miroslav Hroch (Cehia) *Trăsături specifice ale procesului de formare a națiunii în cazul „națiunilor mici".*

Dezbaterile din cadrul Temei principale nr. 1 au fost extrem de interesante. Evident, ele nu au adus soluții problemelor puse în discuție. Și este evident pentru cel care își apleacă privirea asupra evoluțiilor politice contemporane că soluțiile sunt greu de găsit.

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

Historia lux veritas

VECHIMEA ORAȘELOR

ȘTEFAN S. GOROVEI

Într-o primă parte a acestui articol (Magazin istoric, **nr. 1/1996) am prezentat câteva exemple concrete din domeniul istoriei orașelor când istoricul se confruntă cu diletantul agresiv sau este supus unor puternice presiuni venite din partea factorilor politici sau administrativi.**

Există însă și paradoxale cazuri, când o vechime dovedită istoricește, atestată de documente autentice, nu reușește să convingă factorii responsabili și adevărata aniversare trece (sau riscă să treacă) neobservată. În aceste cazuri, se manifestă o reticență nejustificată, provenind dintr-un spirit critic rău orientat și greșit aplicat – de fapt, o anumită incapacitate de receptare a lucrurilor care nu se potrivesc cu ceea ce „se știe". Este o atitudine rigidă, adevărată anchiloză, cu efecte deosebit de păgubitoare (pentru că împiedică progresul cunoașterii științifice), cu atât mai greu de detectat și de combătut, cu cât, pentru a se manifesta, ea îmbracă o haină științifică și se pune sub scutul spiritului critic. Pentru că – trebuie spus și repetat – adevărul istoric se definește și (sau: mai ales) **prin capacitatea de a distinge clar și fără multă șovăială corectitudinea unei interpretări noi sau autenticitatea unei informații noi. În lipsa acestui** fier, **ceilalți – miopi sau prezbiți ai istoriei, cum îi numea, ironic, P.P. Panaitescu – se postează pe platforma „spiritului critic" și transformă această calitate a omului de știință în contrariul ei. Voi da și aici câteva exemple.**

Cetatea Albă, unul din cele mai vechi centre urbane ale Moldovei

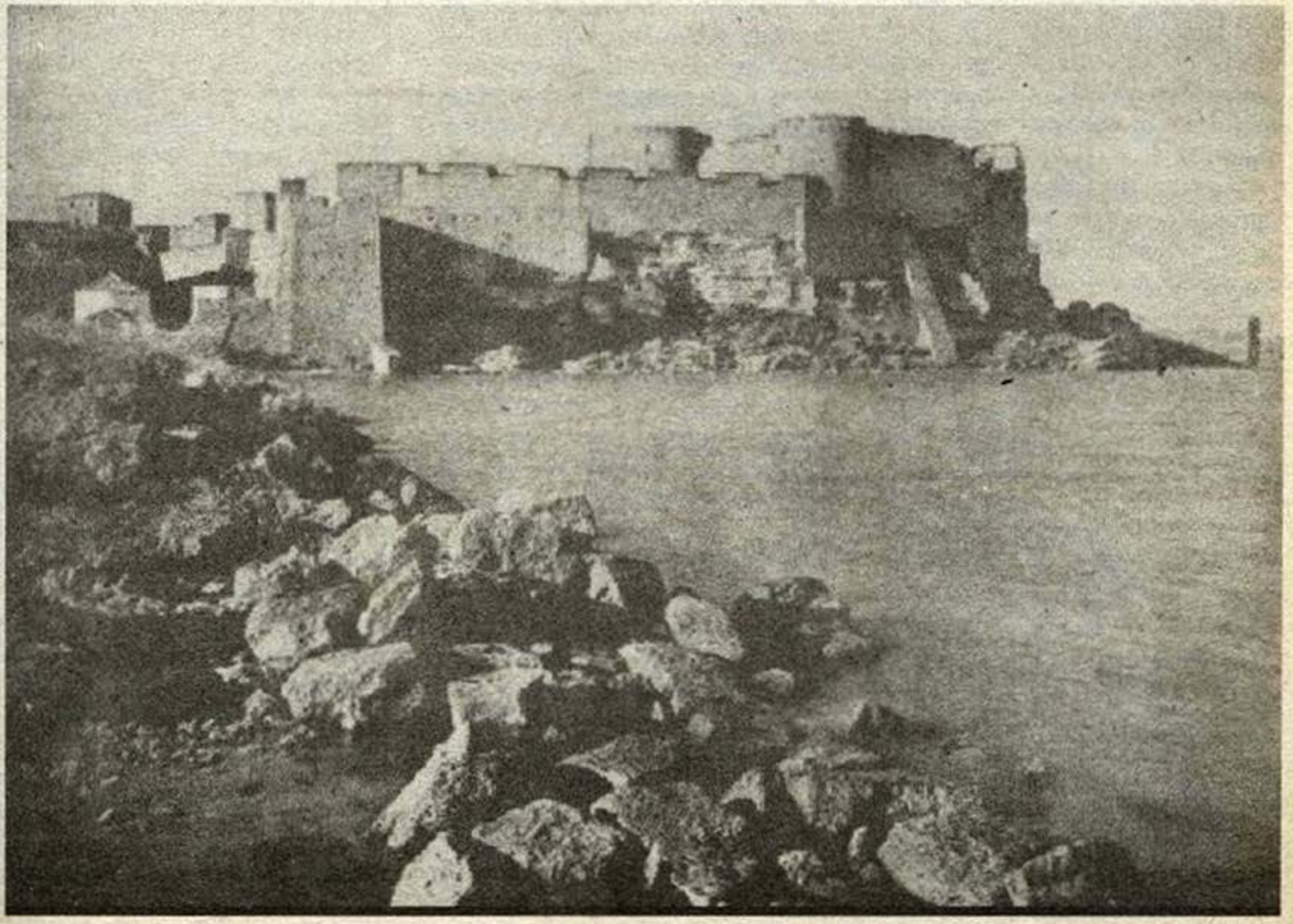

„Villa Horleganoio“

Cel mai vechi document emis de cancelaria princiară a Moldovei al cărui text a ajuns până la noi are data de 1 mai 1384; prin el, Petru I Mușatinul dăruia anumite venituri călugărilor predicatori (dominicani) de la Sf. Ioan din Siret – ctitoria mamei sale, Doamna Margareta (Mușata), care-și pregătise acolo locul de veci. Documentul a fost scris în limba latină, la curtea Doamnei Margareta, *„in villa Horleganoio“*. (Păstrat multă vreme în arhiva dominicanilor din Liov, acest document ne este azi cunoscut doar printr-o copie: originalul s-a pierdut). E ușor de înțeles că identificarea localității unde se afla curtea Doamnei Margareta la 1384 a pasionat pe mulți medieviști. Gândul unora dintre ei a mers foarte repede către *Hârlău:* a presupune o veche lectură eronată – *villa Horleganoio* în loc de (eventual!) *villa Horleyanovo* – e cât se poate de plauzibil (am arătat și în prima parte a acestui articol cum asemenea vechi lecturi greșite pot duce la confuzii în privința datelor).

Acestei identificări i s-au adus obiecții care au putut să pară serioase; astfel, s-a observat că localitatea este desemnată cu calificativul *villa,* care de obicei înseamnă (în latina medievală) *sat,* câtă vreme Hârlăul a fost oraș (târg); s-a mai considerat că localitatea în care se afla la 1384 curtea Doamnei Margareta trebuia (?!) să fie aproape de Siret, într-o zonă unde și alteori, în veacul XV, s-au constituit domenii ale Doamnelor Moldovei. Propunerea ca în „villa Horleganoio“ să vedem satul *Horlăceni* sau satul *Corlăteni,* venită din partea unor medieviști de renume (P.P. Panaitescu, C. Cihodaru), a fost acceptată prin... autoritatea magiștrilor.

La sfârșitul anilor '70, când istoria veche a orașelor moldovenești a intrat în aria preocupărilor mele (în legătură strânsă cu întemeierea și organizarea statului românesc dintre Carpați, Ceremuș, Nistru și Marea Neagră) – interes impulsionat și de descoperirea peceții medievale a orașului Târgu Neamț cu legenda în limba latină (vezi *Magazin istoric,* nr. 2/1978) – am pornit la revizuirea întregului material privind orașele din acest spațiu în veacul XIV. De la început, argumentele pentru localizarea misterioasei „villa Horleganoio“ *în altă parte decât la Hârlău* mi s-au părut neconvingătoare.

1) Nimic nu obligă la fixarea curții Doamnei Margareta lângă Siret; argumentul „religios“ operează la fel de bine în cazul Hârlăului, aflat într-o zonă de intensă locuire catolică: prezența Doamnei – mare protectoare a catolicismului în Moldova – în acel loc își poate avea o justificare temeinică.

2) Satele Horlăceni și Corlăteni nu sunt cunoscute, cu aceste nume, în veacul XIV, cel de-al doilea fiind numit așa abia din veacul următor, după neamul boierilor Corlat; în schimb, Hârlăul este atestat documentar încă din ultimii ani ai veacului XIV: el a fost, fără îndoială, centrul unui vechi cnezat premergător domniilor lui Dragoș vodă (1347-1354) și Bogdan I (1363-1367), după cum o probează cel de-al doilea nume al său, *Civitas Bachloviae,* adică *Târgul (văii) Bahluiului.*

3) Folosirea apelativului *villa* în acest context nu poate conduce la concluzia că ar fi vorba de un sat: documentul din 1 mai 1384 a fost scris, desigur, de un străin (foarte probabil, unul dintre călugării dominicani în favoarea cărora fusese dat actul), iar pentru un străin, orașele noastre erau – dat fiind aspectul lor – mai degrabă sate! Această confuzie – frecventă în izvoarele medievale externe care privesc istoria noastră – se păstrează până târziu. În aceleași izvoare (de limbă latină) se folosește uneori, pentru desemnarea unor orașe, calificativul *civitas;* în latina medievală, cu acest cuvânt se indicau, de obicei, orașele în care se aflau sedii episcopale; evident, *nu cu acest sens* îl folosesc (întotdeauna) scribii unor izvoare medievale relative la orașele noastre... În afară de aceasta, mai trebuie să se știe că la vremea aceea un sat era o așezare care număra câteva case; nu era, desigur, locul potrivit pentru curtea aceleia care se intitula cu mândrie *Doamnă a Moldovei* (Domina Valachiae Minoris) și care va rămâne în amintirea urmașilor ca *o adevărată piatră scumpă* (illa verre gemma pretiosa).

La toate aceste argumente, se mai adaugă două fapte. În primul rând, existența curților domnești de la Hârlău – înnoite la 1486 de Ștefan cel Mare și refăcute de Radu vodă Mihnea în a doua sa domnie (1623-1626) – indică o veche reședință a principilor Moldovei în acel târg. În al doilea rând, este de observat că între boierii citați ca martori în actul din 1 mai 1384, ca „supremi consiliarii“ ai lui Petru I al Moldovei, se află și un *Bârlă;* or, câțiva ani mai târziu, acest personaj este citat ca *Bârlă de la Hârlău* (despre acest mod de a desemna, cu formula „de la“, pe unii dintre boierii cei mai vechi ai Țării Moldovei a fost vorba și în prima parte a acestui articol). De la 2 iulie 1398 și până la 1 august 1403, *panul Bârlea de la Hârlău* este prezent în documente (uneori însoțit și de copiii lui, nenumiți însă); dispariția lui în 1403-1404 arată că era unul din boierii bătrâni, care slujiseră și înaintașilor lui Alexandru cel Bun.

Încercarea de a atrage atenția asupra aniversării de 600 de ani a Hârlăului – încercare întemeiată pe argumentele expuse până aici – a întâmpinat, în 1980-1983, uși închise; nici după 1984 (anul jubileului!) n-am avut mai mare succes: unui articol, intitulat *Vechi orașe, lumini noi,* i s-a refuzat – din... înalte dispoziții – tipărirea chiar în paginile revistei

Biserica Sf. Ioan din Piatra Neamț, ctitorie a lui Ștefan cel Mare

Magazin istoric! Apărut ulterior (1988), într-un almanah ieșan, el n-a mai putut consemna decât trecerea câtorva ani *peste cele șase veacuri...*

Cu trecerea timpului, progresul cercetărilor a dus și pe alți istorici la concluzia că, în adevăr, actul din 1384 conține prima atestare documentară a Hârlăului. A mai trebuit și o schimbare de regim, pentru ca străvechea așezare să-și facă sărbătoarea la care avea tot dreptul, cu o întârziere de zece ani, la 6-7 august 1994, sub deviza *Hârlău 610...*

Și, totuși, Piatra lui Crăciun...

Un caz încă și mai straniu – petrecut în lunile din urmă, fără presiunea vreunor „indicații" – e acela al orașului Piatra Neamț (numit, la începuturile sale, *Piatra lui Crăciun).* În documentele interne, emise de cancelaria princiară a Moldovei, orașul este menționat prima dată la 1431, dar unele izvoare externe îi urcă în chip evident vechimea cu încă trei decenii și jumătate. Paradoxal, atunci când a fost vorba de sărbătorirea a șase veacuri de la prima atestare *documentară* a frumosului oraș moldav (30 ianuarie 1395), aceste izvoare s-au văzut contestate și a fost nevoie de o mică bătălie pentru ca adevărul să triumfe.

Pentru Piatra Neamț, cea mai veche mențiune a existenței sale se află într-un izvor în jurul căruia s-au purtat multe discuții: o listă a orașelor, inclusă în unele vechi cronici rusești. Critica de text a arătat că această listă datează din anii 1388-1392; mai multe orașe din Moldova își află, în ea, cele dintâi atestări – între ele, și *Piatra lui Crăciun.* Evident, datarea acestui izvor – determinată printr-un răstimp de *patru-cinci ani,* și nu *printr-un singur an,* cu lună și zi – nu poate conduce la stabilirea unei vechimi într-o cifră exactă, singura care permite o sărbătorire. Din fericire, Piatra Neamț are însă și o altă atestare, din aceiași ani de la sfârșitul veacului XIV: la 30 ianuarie 1395, pe când se afla în drum spre Cetatea Neamțului, în cunoscuta-i campanie împotriva lui Ștefan I al Moldovei, regele Sigismund al Ungariei a emis un document pentru a ierta – în acele condiții speciale – pe unul din marii nobili maghiari de pedepsele la care fusese condamnat de adunarea nobililor transilvăneni; actul este emis „ante villam Karachonkw", adică „în fața (în dreptul) satului Piatra lui Crăciun". (Scurt timp după aceasta, oștile regelui Sigismund au fost zdrobite, la Hindău/ Ghindăoani, pe aceleași plaiuri nemțene).

În fața acestor surse, reacțiile istoricilor au fost diferite: unii au crezut (și cred) în autenticitatea lor, alții le-au combătut. Și așa, când un tânăr profesor pietrean, Mihai Gicoveanu, a propus, în 1994, în presa locală, pregătirea sărbătoririi jubileului de 600 de ani, propunerea sa a provocat proteste și ironii, întemeiate pe avizul negativ al unor istorici pentru care nici lista rusă a orașelor și nici documentul regelui Sigismund nu constituie dovezi acceptabile și suficiente ale vechimii orașului.

Ce anume a determinat o asemenea reacție?!

La vremea când vechimea orașelor din Moldova a început să mă intereseze, aveam dese discuții, întotdeauna plăcute și folositoare, cu unul din cei mai erudiți specialiști în istoria noastră medievală, profesorul Dimitrie Ciurea (1914-1993); descoperirea peceții cu legendă latină a Târgului Neamț completa unul din cele mai frumoase studii ale sale, închinat tocmai acestui subiect – sigiliile orașelor moldovenești medievale – între ale cărui ilustrații am identificat, cu același prilej, și cea de-a patra pecete „latinească", anume cea a târgului Cotnari. Încrederea pe care o arătam (și pe atunci) listei rusești a orașelor mi-a atras, din partea profesorului Ciurea, observația (nu lipsită de accente ironice, după cum îi era obiceiul) că în acest izvor este menționat un oraș pentru care atestările interne încep abia după aproximativ o jumătate de secol: Piatra lui Crăciun (Piatra Neamț). Concluzia: izvorul nu poate fi datat decât mult mai târziu, în veacul XV.

Această observație m-a uimit și m-a descumpănit, dar, în egală măsură, m-a îndemnat să caut a demonstra justețea opiniei mele. Tocmai apăruse primul volum al seriei *Relații între Țările Române* din colecția *Documenta Romaniae Historica;* între actele pe care le cuprinde acest volum, se află și acela din 30 ianuarie 1395, emis „ante villam Karachonkw".

Orașul Iași într-o stampă din veacul XVII

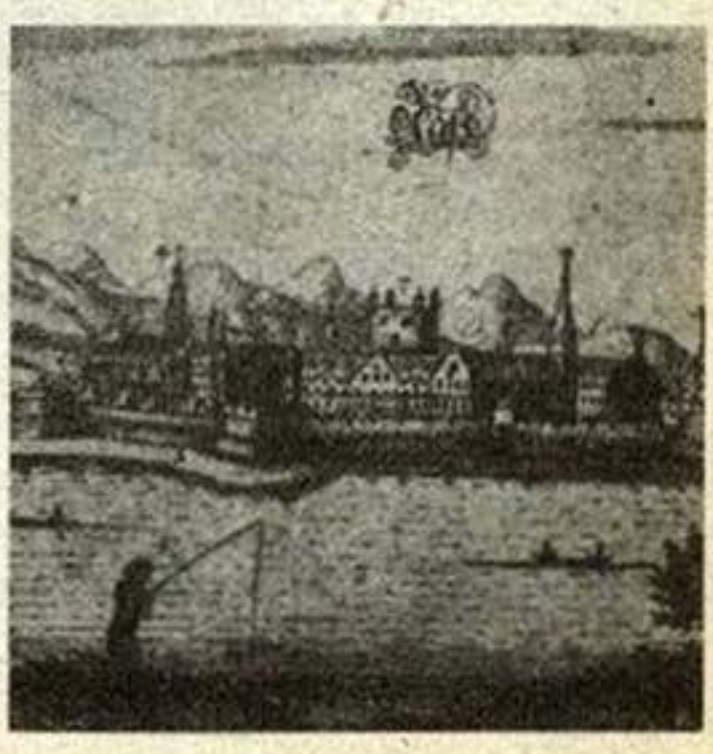

Dovada aceasta nu l-a impresionat pe profesorul Ciurea, care mi-a atras atenţia că în respectivul volum se publică doar un rezumat, preluat dintr-o ediţie străină: cercetarea originalului era, după părerea sa, absolut indispensabilă pentru a elimina orice urmă de îndoială cu privire la autenticitate. Consultarea colectivului de specialişti de la Cluj – şi în special a profesorului Sigismund Jakó – mi-a adus lămuririle cu privire la soarta actului: păstrat până în 1951 în arhiva Banffy de la Cluj, a fost trimis la Budapesta pentru microfilmare, fără să revină vreodată la locul de păstrare.

După credinţa mea, nu era nici un motiv pentru a mai suspecta acest act: un întreg context istoric îi susţinea autenticitatea iar includerea sa, în 1951, într-o mare colecţie maghiară i-o confirma; considerându-l autentic, profesorul Radu Manolescu îl folosise (după această colecţie) într-un studiu tipărit în 1966, despre campania regelui Sigismund în Moldova.

Deşi comunicate şi tipărite în 1986-1988, aceste precizări nu au convins pe toţi istoricii, iar acţiunea profesorului de la Piatra Neamţ a fost calificată drept „infantilism", „nebunie curată", aparţinând unui „univers straniu". Nu mai demult decât în ianuarie 1995, unul din specialişti încă se mai îndoia şi încredinţa tiparului rezervele sale „faţă de ideea de a accepta data de 30 ianuarie 1395 drept prima atestare a numelui oraşului". O dezbatere a avut loc, în aceeaşi lună, la muzeul din Piatra Neamţ, „impusă de nevoia stabilirii unei poziţii cât mai clare faţă de autenticitatea *rezumatului* unui act emis de cancelaria regală maghiară, act datat 30 ianuarie 1395..." (Mircea D. Matei, în *Informaţii privind istoria oraşelor,* nr. 32, Sibiu, ianuarie 1995). Dar, chiar în aceleaşi zile, profesorul Mihai Gicoveanu a publicat, într-o gazetă locală, *facsimilul originalului acestui act atât de controversat* (ziarul *Acţiunea,* an. V, nr. 10, din 27 ian.-2 febr. 1995): prin strădanii proprii, el a obţinut de la Arhivele Naţionale din Budapesta o fotocopie a actului, pe care l-a tipărit apoi *în întregime,* în transcrierea şi traducerea profesorului Radu Manolescu. Întrucât această *primă ediţie integrală* a actului s-a făcut în publicaţii locale, consemnarea lor aici mi se pare o datorie (dar şi o modestă recompensă pentru truda descoperitorului, care a ştiut să creadă în dreptatea sa): Mihai Gicoveanu, *Redescoperirea unui document,* în *Anotimpuri*, revistă editată de Grupul Şcolar de Chimie din Piatra Neamţ, an. II, nr. 3, 1995, p. 8; idem, *Monografia Grupului Şcolar de Chimie Industrială,* Piatra Neamţ, 1995, pp. 8-10.

Este, această întâmplare, o înfrângere a spiritului critic manifestat de unii medievişti de marcă? Cu siguranţă *nu,* căci tocmai acest spirit critic a condus, finalmente, la redescoperirea originalului. Dar, nu mai puţin, ea constituie un avertisment foarte sever adresat breslei istoricilor: spiritul critic nu trebuie folosit dincolo de marginile care îi asigură efecte binefăcătoare; altminteri, transformat din medicament în otravă, el riscă să devină o piedică pentru progresul cunoştinţelor ştiinţifice şi să altereze raporturile dintre slujitorii aceleiaşi bresle.

Magister dixit!

O altă întâmplare, care pledează în acelaşi sens al folosirii cumpănite a spiritului critic, priveşte oraşul Iaşi. La începutul lui 1995, presa ieşană a anunţat intenţia autorităţilor locale de a sărbători, în acest an, împlinirea a şase secole de la prima atestare *documentară* a oraşului. Vechimea astfel indicată (cu precizie, într-o cifră rotundă!) conducea la anul 1395. A fost evident că intenţionata sărbătorire se baza pe un izvor cu această dată şi nu a fost grea identificarea lui: o inscripţie pe piatră, în limba armeană, păstrată la biserica armeană din Iaşi şi în cuprinsul căreia se află anul 1395.

Această constatare a produs reacţia istoricilor ieşeni, care au arătat că, *sub nici un motiv,* respectiva inscripţie nu poate fi socotită un izvor sigur, pe care să se întemeieze sărbătorirea a şase veacuri de la atestarea documentară. O întâlnire a oamenilor de cultură ieşeni, prevăzută să stabilească programul manifestărilor destinate aniversării, s-a încheiat cu concluzia că în 1995 nu este nimic de sărbătorit, cea dintâi atestare documentară *sigură* aflându-se în privilegiul acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov la 6 octombrie 1408. S-a vădit, astfel, că iniţiativa sărbătoririi fusese luată fără consultarea specialiştilor, urmându-se cine ştie ce sugestie a vreunui iubitor de istorie ieşană, bine intenţionat dar mai puţin bine informat.

A fost ciudat (şi neplăcut) de constatat că pentru foarte mulţi oameni de cultură (scriitori, artişti, ziarişti, profesori etc.) rigoarea istoricului nu înseamnă mai nimic: pledoaria profesorului Ioan Caproşu a impresionat mai mult prin vehemenţă, decât prin tăria argumentelor! A fost greu de înţeles pentru ce piatra aceea, cu o inscripţie în care se află anul 1395, nu are nici o valoare. Şi, în fond, de ce nu are?!

Iată textul inscripţiei (în traducere): „Cu mila lui Dumnezeu, prin stăruinţa părintelui Iacob, a hagiului Macar. E.K.R. 1395". Trecând peste faptul că în acest (aşa de scurt) text nu este menţionat nici hramul vreunei biserici, nici numele vreunui oraş, îndoiala cea mai justificată este provocată de însuşi anul 1395. Armenii foloseau, pentru calcularea timpului, un alt punct de plecare decât restul creştinilor, ceea ce formează *era armeană,* care începe la anul 551 după Hristos; astfel, la orice dată a unei

inscripții sau însemnări armenești trebuie să se adauge 551 pentru a se obține anul erei creștine (de la Hristos). În nici un caz, o inscripție din veacul XIV n-ar fi folosit anul calendarului european!

În primii ani ai veacului XIX, biserica a fost reparată și i s-a pus o pisanie nouă, în textul căreia datele celeilalte au fost reluate și amplificate, arătându-se că ea a fost întemeiată la „data armenilor 844 și a Mântuitorului 1395". Dan Bădărău și Ioan Caproșu, autorii frumoasei cărți *Iașii vechilor zidiri* (Iași, 1974), conchid: „Toate acestea nu aduc vreo lămurire cu privire la felul în care s-a pus anul pe inscripția veche... Totul ne face, deci, să credem că ne aflăm în fața unui fals grosolan". Din acest motiv, anul 1395 din această inscripție nu poate fi adus în discuție pentru stabilirea vechimii orașului Iași și cu atât mai puțin pentru sărbătorirea a șase veacuri de la prima atestare documentară.

Contestarea – întru totul îndreptățită – și negarea calității de izvor istoric a inscripției de la biserica armeană nu înseamnă, însă, nici contestarea prezenței armenilor pe pământul Moldovei (inclusiv în Iași) la sfârșitul veacului XIV și nici a existenței Iașilor la acea vreme. Armenii sunt atestați în Moldova, cu rosturi negustorești, încă de la 1386; comunități armenești însemnate, la Suceava, Siret, Hotin și Cetatea Albă, sunt numite într-o enciclică a catolicosului armean (întâistătătorul religios) din 18 august 1388. Este, totuși, de observat că în acest gen de documente externe (foarte puțin folosite până acum în istoriografia românească) *numele orașului Iași lipsește,* ceea ce înseamnă că aici se afla o comunitate neînsemnată încă, pentru care e mai greu de crezut că s-ar fi ridicat o biserică de piatră...

În ceea ce privește prima atestare documentară a orașului Iași, ea se găsește în aceeași listă rusească, comentată mai sus; evident, datarea ei în intervalul 1388-1392 nu îngăduie o sărbătorire decât dacă se acceptă un an de mijloc (și acela determinat „pe la..."!). A fost, însă, interesant de constatat, cu prilejul acelei întâlniri a oamenilor de cultură ieșeni, că în privința respectivei liste a orașelor stăruie, încă, un scepticism nejustificat, cu privire atât la izvorul în sine, cât și la prezența Iașilor alături de celelalte orașe moldovenești pe care le menționează. A fost, e drept, o etapă în care lista rusă era socotită un izvor „obscur", „târziu și confuz", dar cercetări întreprinse după al doilea război mondial (M.N. Tihomirov, Al. Andronic) au îndepărtat orice îndoieli cu privire la autenticitatea sa și au datat fragmentul care ne interesează în intervalul de mai multe ori citat (1388-1392, cu variații neînsemnate). Rezervele exprimate și susținute fără șovăire de profesorul C. Cihodaru au făcut, însă, „școală": după părerea regretatului nostru profesor, în lista rusă nu s-ar afla menționat orașul Iași, ci orașul Cernăuți.

Pentru a se înțelege mai bine apariția acestor rezerve, trebuie spus că lista începe – în locul care ne interesează – cu enumerarea acestor localități: *Bealgorod, Cern, Iasăskâi torg na Prutea reațea, Romanov torg na Moldovea...,* adică Cetatea Albă, *Cern,* Târgul Iași pe râul Prut, Târgul lui Roman pe Moldova. O mai veche lectură (dovedită ulterior greșită) a legat cuvântul *Cern* de ceea ce urmează, dând *Cerniasăskâi torg,* în care s-a văzut (?!) numele orașului Cernăuți; în sprijinul acestei identificări, s-a adus precizarea (care urmează în text) că localitatea respectivă se află *pe râul Prut,* argumentându-se că în adevăr Cernăuții au această poziție, dar nu și Iașii!

În realitate, ne aflăm aici în fața unui caz – nu foarte rar, din păcate – în care prestigiul magistrului a impus o eroare, blocând orice alte căi de abordare a materialului documentar. În zadar a arătat profesorul Alexandru Andronic, în 1965, că *Cern* se leagă de Cetatea Albă (fapt lămurit apoi, în 1986, de Matei Cazacu prin existența a *două* cetăți, una numită *Albă,* iar cealaltă *Neagră);* în zadar s-a arătat că Iașii erau în adevăr localizați, în acea vreme, în funcție de râul Prut – așa se află și în opera ilustrului analist polon Jan Dlugosz (1415-1480): Jijia se varsă „în Prut, lângă Iași" – pentru că nici n-ar fi putut exista o altă modalitate de localizare! Concluzia magistrului devenise lege.

* * *

Am istorisit toate aceste întâmplări, la care am fost fie martor, fie participant, pentru că ele pot să arate foarte limpede cu ce capcane – de cele mai felurite naturi și... calibre – este confruntat istoricul în exercitarea meseriei sale. Ca să-și păstreze gândul „slobod și fără valuri" – după îndemnul lui Miron Costin – el trebuie să reziste atât unor presiuni științifice cât și unor constrângeri extraștiințifice. În categoria celor dintâi, se plasează apartenența la o școală istoriografică, preluarea unor modele, clișee, grile, dogme etc., acceptarea necritică a unor concluzii formulate de mai-marii breslei și susținerea lor tocmai cu acest argument *(magister dixit!);* în a doua categorie, își află locul constrângerile ideologice și administrative, gustul public, așa-zisele comandamente sociale (în fapt, ingerințe ale unor înalți funcționari lipsiți de competență în materie). E bine să se repete ceea ce profesorul Constantin C. Giurescu a afirmat de nenumărate ori: între adevăr și patriotism nu există nici o contradicție. Patriotismul nu poate fi un motiv pentru a minți și a falsifica: numai adevărul durează iar dragostea de patrie nu poate exista decât nutrită și slujită de adevăr. ■

MAREA BRITANIE SE INTERESEAZĂ, DIN NOU, DE ȚĂRILE ROMÂNE

DAN A. LĂZĂRESCU

Născut în Irlanda, la data de 31 august 1780, tânărul lord intrase foarte tânăr în diplomație și fusese ambasador, mai întâi la Lisabona (1816) și apoi la Stockholm (1817), de unde a fost transferat la Constantinopol. În ziua de 9 noiembrie 1820, lordul Strangford a plecat din Anglia spre noul său post diplomatic, fiind însoțit, printre auxiliari ai ambasadei, și de capelanul acesteia, reverendul Robert Walsh. Acesta s-a înapoiat în Anglia cu doi ani după ambasadorul său, în 1824, de data aceasta pe uscat, prin Bulgaria, Țara Românească, Transilvania, Ungaria și Germania și a simțit nevoia să împărtășească publicului britanic cele consemnate de el în decursul acestei extrem de obositoare călătorii pe uscat, într-o lucrare publicată în același an de către editorii Frederick Westley & A. H. Davies sub titlul de *A Narrative of a Journey from Constantinople to England* (Descrierea unei călătorii de la Constantinopol spre Anglia).

Obiectivul urmărit de țarină

Revenit la Constantinopol în aceiași funcție de capelan, între anii 1831-1836 – de data aceasta ambasador al Angliei fiind vicontele Ponsomby – reverendul Robert Walsh a simțit nevoia să publice o relatare mai complexă a celor observate în Orient, în lucrarea intitulată: *A Residence at Constantinople during a Period including the Commancement, Progress, and Termination of the Greek and Turkish Revolution. By the Reverend Robert Walsh* (Un sejur la Constantinopol într-o epocă în care au avut loc începutul, evoluția și încheierea revoluției grecești și turcești). Lucrarea a apărut la aceiași editori în anul 1836.

Diplomația britanică s-a preocupat de Țările Române încă din anul 1588, când s-a încheiat vestitul acord comercial între ambasadorul britanic Hareborne, rezident la Constantinopol, și domnul Moldovei Petru Șchiopul. În secolul XVII, Marea Britanie anglicană s-a interesat de situația protestantismului (calvinist mai cu seamă) din Transilvania și de problemele Țărilor Române în funcție de războaiele purtate cu Poarta otomană de către Austria, aliata Angliei pe continent împotriva pretențiilor hegemonice ale regelui Franței Ludovic XIV. În tot decursul domniilor fanariote însă, cu excepția primelor decenii ale secolului trecut, interesul diplomației britanice pentru aceste țări atât de îndepărtate a fost minim.

Izbucnirea, în primăvara anului 1821, a dublei insurecții din spațiul dominat de Imperiul otoman – aceea a lui Tudor Vladimirescu și aceea eteristă – a redeschis pe neașteptate problema Orientului, ținută sub obroc în timpul Congresului de la Viena din anii 1814-1815. Admirator și susținător al politicii principelui de Metternich, șeful Foreign-Office-ului, vicontele Castlereagh (ajuns în anul 1822, în urma decesului părintelui său, marchiz de Londonderry) s-a văzut obligat să urmărească, de data aceasta cu cea mai mare atenție, evenimentele din ținuturile creștine ale Imperiului otoman și poziția în aceste evenimente a nepătrunsului țar Alexandru I al Rusiei.

În această acțiune, lordul Castlereagh a fost admirabil slujit de către ambasadorul britanic la Constantinopol, Percy-Clinton-Sidney Smith, viconte de Strangford și lord Penhurst.

Ambele relatări ale reverendului Robert Walsh cuprind numeroase date prețioase asupra istoriei Țărilor Române, în zbuciumata perioadă de încheiere a domniilor fanariote. Am ales, pentru acest articol, doar pe cele referitoare la contextul redeșteptării interesului diplomației britanice pentru români.

La bordul vasului britanic pe care a călătorit reverendul Robert Walsh în luna noiembrie 1820 către Constantinopol s-a suit, cu prilejul unei escale la Smirna, tânărul Lord Charles Murray; feciorul ducelui din Athol, care făcea parte dintr-unul din cele mai vechi și mai nobile neamuri scoțiene. Bolnav de tuberculoză în ultimul grad, tânărul nobil britanic a și murit la bordul navei. Dar, înainte să moară, a ținut să se spovedească reverendului Robert Walsh. Cu acest prilej, el s-a simțit obligat să-i dezvăluie confesorului său *in extremis* tainele misterioasei sale călătorii în Orient, până la Odessa și înapoi la Smirna.

Ca numeroși alți nobili, intelectuali și ofițeri britanici – i-a mărturisit lord Charles Murray reverendului Robert Walsh – și el, ca și lordul Byron, de altfel, se

entuziasmase pentru cauza sfântă a eliberării poporului grec din cătuşele stăpânirii otomane. Întrucât, oficial, politica britanică tradiţională milita pentru menţinerea integrităţii Imperiului otoman – teză susţinută acum şi de diplomaţia austriacă – membrii asociaţiei secrete filoelene britanice se văzuseră siliţi să procedeze în mare taină la strângerea de fonduri băneşti şi de arme pentru cauza emancipării poporului grec. Lord Charles Murray fusese trimis de asociaţie la Odessa, să ia contact cu conducerea secretă a Eteriei.

Atâta ajunsese să-i dezvăluie, pe patul de moarte, tânărul nobil scoţian confesorului său.

Cât se poate de intrigat de aceste dezvăluiri, reverendul Robert Walsh a avut foarte curând prilejul să afle mult mai multe lucruri pe aceiaşi temă de la consulul britanic din insula Naxos, în portul cărei insule făcuse escală corabia britanică. După câteva decenii de activitate consulară şi informativă în insula Naxos, consulul britanic a fost în măsură să-i dezvăluie reverendului Robert Walsh toate dedesubturile mişcărilor secrete din Orient, încă din vremea domniei ţarinei Ecaterina II. Printre numeroasele planuri elaborate de cancelaria ţarinei în vederea soluţionării în favoarea Rusiei a chestiunii Orientului figura şi proiectul unei insurecţii generale a tuturor locuitorilor de sânge grecesc din Imperiul otoman. Pentru a stimula căpeteniile elene să pregătească şi să dezlănţuie o asemenea insurecţie generală, agenţii misterioşi ai ţarinei afirmau că obiectivul urmărit de ţarină era reconstituirea Imperiului bizantin în integritatea lui teritorială maximă. Noul imperiu trebuia să aibe în fruntea lui, fie un împărat dintr-o ilustră familie bizantină sau fanariotă, fie un ţar din familia rusă. În acest din urmă sens se explică de ce ţarina a ţinut

Prinţul Metternich, tablou de Th. Lawrence...
...Ipsilanti, litografie semnată de Boggi...
... şi Capodistria, în viziunea lui Brulloff

ca al doilea fecior al ţareviciului Pavel Petrovici să fie botezat cu numele celui dintâi şi celui de pe urmă bazileu: Constantin.

O lovitură de teatru

Cea dintâi încercare de realizare a acestui plan *grecesc* al ţarinei a avut loc în anul 1770, când flota rusă din Marea Baltică a ajuns, pe valurile Mării Nordului şi ale Oceanului Atlantic, în Mediterana, sub conducerea tehnică a amiralului britanic Elphinstone, *închiriat* de ţarină pentru a-l sfătui pe improvizatul amiral al escadrei, Orlov, fratele favoritului ţarinei. La apariţia corăbiilor de război ale ţarinei în Arhipelag, foarte mulţi insulari greci au ridicat stindardul insurecţiei, chiar în insula Naxos, mai cu seamă după ce escadra rusă a izbutit să surprindă flota sultanului la ancoră la Çeşme-Liman, pe data de 7 iulie 1770. Dar amiralii Orlov şi Elphinstone n-au izbutit să forţeze intrarea Dardanelelor, fortificată în grabă de către specialiştii francezi trimişi de regele Ludovic XV – a cărui ostilitate faţă de Rusia era absolută. Printre tehnicienii francezi trimişi atunci de către ducele de Choiseul, la cererea ambasadorului francez, contele de Vergennes, se afla şi baronul maghiar de Toth.

A doua încercare de punere în execuţie a planului *grecesc* al ţarinei a avut loc în timpul războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787-1791. De data aceasta se urmărea proclamarea ca împărat al noului Bizanţ a nepotului ţarinei, marele duce Constantin, care ar fi luat titlul de Constantin XIV. Atitudinea ostilă a Franţei, Angliei şi Prusiei, ca şi izbucnirea Revoluţiei franceze, au împiedicat şi de data aceasta realizarea planului. Când însă, în cursul războaielor napoleoniene, o altă escadră rusească a debarcat un corp expediţionar rus în insulele ionice, toţi grecii au fost

convinşi că aceste insule vor constitui viitoarea bază strategică pentru subminarea Imperiului otoman. Pentru galvanizarea energiilor tuturor grecilor supuşi Porţii otomane, beizadea Dimitrie Moruzi, al doilea fecior al domnitorului Moldovei Constantin Moruzi, şi frate al domnitorului Alexandru C. Moruzi, a izbutit, prin exerciţiul unei inteligenţe excepţionale şi al unei energii ieşite din comun, să ajungă între anii 1808-1812 Mare-Dragoman al Porţii otomane. Poziţie-cheie care i-a îngăduit să pregătească, la trei nivele, o acţiune revoluţionară. Cel dintâi nivel era cel cultural. În speţă, a luat fiinţă în mod oficial o Academie de cultură neogreacă, pe ţărmurile înflorite ale Bosforului la Kürü-Çeşme. Un număr de intelectuali greci poligloţi au fost solicitaţi să traducă în limba greacă modernă capodoperele literaturii, filosofiei şi ştiinţei economice europene, pentru a contribui pe această cale la ridicarea nivelului cultural al compatrioţilor lor. La un al doilea nivel a luat fiinţă, cu încuviinţarea sultanului, o societate culturală zisă a *Philomouselor,* menită să multiplice contactele culturale între grecii de sub stăpânirea otomană, cei din Principatele române şi cei din alte ţări europene, un centru important al acestei societăţi fiind Viena, care a preluat rolul secular deţinut, până la destrămarea ei în anul 1797, de către Veneţia. Sub acoperirea oficială a acestor două activităţi patente, funcţiona la un al treilea nivel, de data aceasta secret, o asociaţie subversivă *(Eterie),* după modele antice dar şi masonice, şi cu ritualul înfrăţirii prin sânge între adepţii ei.

Moartea tragică a fraţilor Dimitrie şi Panaiot Moruzi, în anul 1812, în urma dezvăluirii activităţii lor subversive de către agenţii lui Napoleon la Constan-

Ioniţă Sandu Sturdza, după un portret de la Sf. Spiridon, Iaşi...
...Lord Byron, pictură de Phillips...
... şi Grigore Dimitrie Ghica, după un portret de Gh. Lecca

tinopol – în treacăt fie spus, Dimitrie Moruzi contribuise din răsputeri la pierderea Basarabiei, prin Tratatul de pace de la Bucureşti din mai 1812 şi fusese făcut răspunzător pentru această pierdere – nu a pus capăt câtuşi de puţin activităţilor subversive ale societăţilor înfiinţate de ei. Conducerea acţiunii a fost preluată de un arhimandrit, Dikaios, care a întrunit în anul 1815 mai mulţi conducători eterişti la Constantinopol. La această întrunire s-a stabilit continuarea şi chiar accelerarea activităţii de strângere de arme şi de fonduri băneşti, punându-se la contribuţie atât bogaţii armatori greci din insule – cărora li s-a cerut să-şi amenajeze corăbiile de comerţ astfel încât să poată fi oricând folosite ca nave de război –, cât şi intelectualii europeni dispuşi să participe la eliberarea Eladei, patria civilizaţiei şi culturii europene. Între timp, prin ridicarea opreliştei iniţiale impuse fanarioţilor de a pătrunde în Eterie, locul lui Dimitrie Moruzi a fost ocupat de altă beizadea fanariotă şi anume de către generalul-principe Alexandru Ipsilanti, feciorul fostului domnitor al Ţării Româneşti şi al Moldovei, Constantin Al. Ipsilanti, înlăturat de pe tronurile celor două principate în luna decembrie 1806, în urma izbucnirii războiului ruso-turc.

Toate aceste date le-a putut afla reverendul Robert Walsh – şi, evident, şi ambasadorul, lordul Strangford – de la consulul britanic din insula Naxos, în luna noiembrie 1820. Sosiţi la Pera în luna decembrie 1820, ambasadorul şi capelanul său au fost în curând informaţi de un agent secret de origine franceză, Barbaud, despre moartea în condiţii suspecte a domnitorului Ţării Româneşti, Alexandru Vodă Suţu, şi apoi despre răscoala ţărănimii valahe, conduse de către Tudor Vladimirescu.

Curând s-a aflat despre trecerea Prutului de către forţele eteriste conduse de către *arhiul*

Alexandru Ipsilanti, care răspândise o proclamaţie prin care vestea iminenta venire pe urmele lui „A unei oştiri puternice căreia nimeni nu i se va putea împotrivi". În cele din urmă, ca o lovitură de teatru, s-a aflat ştirea dezavuării Eteriei şi a lui Tudor Vladimirescu de către ţarul Alexandru I, aflat sub influenţa atotputernică a cancelarului principe von Metternich, la Congresul de la Laybach (azi Liubliana).

Dorinţa fierbinte a locuitorilor

Luată prin surprindere şi prevăzând un nou război ruso-turc, Poarta nu se hotărâse încă să ia vreo măsură, în afara înlocuirii Marelui-Dragoman, Ion Calimachi, feciorul lui Scarlat Vodă, prin beizadea Constantin Al. Moruzi, feciorul lui Alexandru Vodă Moruzi şi deci nepot de frate al sacrificatului Dimitrie Moruzi. În acest context, reverendul Robert Walsh descrie o scenă puţin cunoscută istoricilor Eteriei. Anume, într-o zi în care, beneficiind de prerogativele îndătinate ale noii sale funcţii, noul Mare-Dragoman al Porţii se plimba, *călare* – drept interzis altor *ghiauri* – pe ţărmurile Bosforului, a fost abordat de un necunoscut, care i-a înmânat o scrisoare apoi s-a făcut nevăzut. Beizadea Constantin Moruzi, care poate nici nu era iniţiat în tainele Eteriei, a văzut cu spaimă că scrisoarea îi fusese trimisă de către vărul său primar – prin Ecaterina Moruzi, soţia lui Alexandru Vodă Ipsilanti, bunicul *arhiului* – şi anume de către Beizadea Alexandru Ipsilanti. Arhiul îi cerea Marelui-Dragoman să acorde tot sprijinul patriotic Eteriei şi-i indica un număr de fanarioţi de vază care erau gata să-l călăuzească pe calea realizării planului unei Grecii libere.

Nespus de înspăimântat, Beizadea Constantin Moruzi s-a hotărât să predea scrisoarea Divanului otoman. Acolo i s-a cerut să traducă scrisoarea din limba greacă în limba turcă. Marele-Dragoman s-a executat, dar, cuprins de un tardiv scrupul de conştiinţă, a omis din traducere numele fanarioţilor atât de imprudent dezvăluite de vărul său primar. Divanul i-a înaintat traducerea sultanului Mahmud II (1808-1838), care i-a cerut în taină unui grădinar grec al Seraiului să-i traducă şi el cuprinsul scrisorii în limba turcă. Aflând de reticenţele Marelui-Dragoman, sultanul l-a chemat şi a poruncit să fie executat sub ochii lui, la data de 4/16 aprilie 1821. Faptul e consemnat şi într-un raport înaintat baronului Pasquier de către însărcinatul francez de afaceri pe lângă Poartă, vicontele de la Viella, la data de 24 aprilie 1821 (stil nou, evident). Trebuie menţionat că unii istorici atribuie dezvăluirea secretelor Eteriei, fie lui Alexandru Vodă Suţu – care ar fi fost ucis pentru această dezvăluire de către medicul său curant, dr. Christaris, eterist fanatic, fie cneazului Miloş al Serbiei, care ar fi trimis sultanului o scrisoare primită de la acelaşi Alexandru Ipsilanti.

Dezvăluirile au avut darul să stârnească mânia cumplită a sultanului, care a dispus numaidecât executarea tuturor grecilor din Capitală şi din ţinuturile apropiate. Reverendul Walsh descrie pe larg, cu amănunte macabre, îndeplinirea acestui adevărat genocid. Autorităţile otomane îi preveniseră pe ceilalţi ghiauri din Capitală, pe *frânci,* să nu-şi părăsească locuinţele în zilele genocidului; sau, dacă trebuiau neapărat să iasă din casă, cel puţin să poarte pălării, amănunt care i-ar fi scutit de măcel, scrie cu un fel de umor macabru reverendul Robert Walsh. Au căzut jertfă atunci vindictei otomane câteva zeci de mii de greci din Capitală şi din ţinuturile învecinate, în frunte cu venerabilul patriarh ecumenic Grigore V, spânzurat de porţile catedralei patriarhale împreună cu alţi 12 înalţi prelaţi ai Bisericii Ortodoxe. Cum până la urmă grecii aflaseră secretul cu pălăriile şi începuseră să le poarte şi ei, turcii n-au mai ţinut seama de ele şi i-au măcelărit pe toţi cei care nu purtau turban, ceea ce a determinat reacţia energică a tuturor *elçiilor* (şefi de misiuni) europeni. Baronul Stroganov, ambasadorul ţarului, după multiple proteste, s-a văzut în cele din urmă silit să părăsească Istanbulul cu tot personalul ambasadei, îmbarcându-se la data de 29 iulie/ 10 august 1821 pe o corabie care a acostat la Odessa. Relaţiile diplomatice între Rusia şi Turcia vor rămâne astfel întrerupte vreme de aproape cinci ani, până la sfârşitul anului 1825.

Această împrejurare, ca şi constanta nehotărâre şi apoi moartea neaşteptată a ţarului Alexandru I al Rusiei, a contribuit la hotărârea finală a Porţii otomane de a îndepărta pentru totdeauna pe fanarioţi de pe tronurile Ţărilor Române. În acest sens au conlucrat din răsputeri diplomaţia britanică şi cea austriacă, mai cu seamă în urma întrevederii pe care lordul Castlereagh, în suita noului rege al Angliei George IV (1820-1830), a avut-o cu principele von Metternich, în a doua jumătate a lunii octombrie 1821, la Hanovra, capitala electoratului stăpânit de regele Marii Britanii din 1714. Lordul Strangford – ca şi internunţiul austriac pe lângă Poarta otomană, contele von Lützov – a făcut tot ceea ce i-a stat în putinţă ca să-l înduplece pe sultan şi pe favoritul acestuia, Halet Effendi – fost ambasador otoman la Paris – să dispună reinstaurarea domnitorilor pământeni pe tronurile Ţărilor Române. Reverendul Robert Walsh descrie cu lux de amănunte intrarea solemnă în capitala otomană a celor 12 boieri români, şase munteni şi şase moldoveni, veniţi să solicite

oficial sultanului reînscăunarea domnitorilor pământeni. Apoi, în ziua de 30 iunie / 12 iulie 1822, zi calificată de reverend ca „măreaţă, de pomină“, aceiaşi boieri români şi-au făcut intrarea solemnă la Becé-Kapu, precedaţi de către cei doi domnitori pământeni în sfârşit desemnaţi de către sultan: *Yovan Stourdza Logotheti and Ligori Ghika bani,* după cum consemnează reverendul Robert Walsh, citând textul notei oficiale prin care Poarta otomană notificase Ambasadei britanice numirea logofătului Ioniţă Sandu Sturdza ca domnitor al Moldovei şi aceea a marelui ban Grigore Ghica ca domnitor al Ţării Româneşti.

„Numirea acestor doi principi pământeni a îndeplinit dorinţa fierbinte a locuitorilor acestor ţări!“, consemnează, aparent entuziasmat, reverendul Robert Walsh, care menţionează numaidecât ce pacoste au fost, pentru bietele Ţări Române, vreme de peste o sută de ani, domniile fanariote, cu dregătorii lor străini şi cu ispravnicii greci care „fiecare din ei avea prilejul să se îmbogăţească repede pe seama micului judeţ unde activa, în scurta vreme cât ştia el că va putea rămâne în fruntea lui“.

Cât despre domnitorul fanariot, acela care-i orânduise pe ispravnicii menţionaţi mai sus, reverendul Robert Walsh îl descrie astfel: „el era silit să folosească intriga, umilinţa, corupţia, în strădania lui de a căpăta ceea ce râvnea (în speţă, tronul uneia din Ţările Române). Pe urmă, după ce a ajuns să fie numit domn, avea de suferit neliniştea, groaza şi, uneori, o moarte violentă“.

Datele privind poporul român se încheie, în amintirile reverendului Robert Walsh, cu viziunea finală a boierilor români, urmând, pe jos, ca nişte simple raiale, alaiul celor doi domnitori, care fiind asimilaţi paşalelor cu două tuiuri, aveau privilegiul să meargă călări pe cai pe pământ otoman. ■

CLIO ANUNŢĂ • CLIO ANUNŢĂ

CINE L-A UCIS PE RASPUTIN?

În ciuda părerii îndeobşte răspândite, asasinul lui Grigori E. Rasputin (1872-1916) nu a fost nici cneazul Felix Iusupov *(Magazin istoric,* nr. 4/1967), nici deputatul Vladimir M. Purişkevici, ci marele cneaz Dmitri Pavlovici, vărul împăratului Nicolae II.

Această concluzie o susţine, în urma studierii unor documente necunoscute până acum, reputatul istoric francez Marina Grey – fiica generalului rus Anton I. Denikin –, în cartea ei *Cine l-a ucis pe Rasputin?*

Rasputin a fost împuşcat cu două gloanţe de către marele cneaz, precizează cercetătoarea. Dar deputatul de dreapta Purişkevici, unul dintre liderii „Uniunii poporului rus“, a luat vina asupra sa, pentru a evita un scandal în familia ţarului. Purişkevici, devotat total lui Dmitri Pavlovici, nutrea speranţa că, după abdicarea lui Nicolae II, noul suveran al Rusiei va deveni marele cneaz.

Marina Grey a citit pentru prima oară amintirile lui Purişkevici cu mulţi ani în urmă, în biblioteca din Paris a tatălui său, care, după Revoluţia din octombrie, a locuit în Anglia, Franţa şi Statele Unite, unde a şi murit în 1947, în vârstă de 75 de ani.

Marele cneaz Dmitri Pavlovici, care a circulat mult prin lume, după instaurarea bolşevicilor la putere în Rusia, a trăit şi el o vreme bună în Franţa, unde s-a îndrăgostit de Gabrielle (Coco) Chanel. Având un gust foarte rafinat, el a contribuit la lansarea legendarului parfum „Chanel no 5“, rămas până astăzi un număr de prestigiu în seria Chanel.

Dmitri Pavlovici a avut de spus un cuvânt şi în modă, care făcea atunci primii paşi. Pe rue Cambon el şi-a organizat o casă de modă, unde o vreme rochiile create de el au avut un deosebit succes la parizience.

După câteva căsătorii morganatice, Dmitri Pavlovici s-a stabilit în Elveţia, unde a urmărit cu mare durere înfrângerile Rusiei sovietice în faţa germanilor, murind de tuberculoză în 1942.

F. D.

LUPTE DE GLADIATORI

(Criptografie: 2,6,1-2,3,2,5)

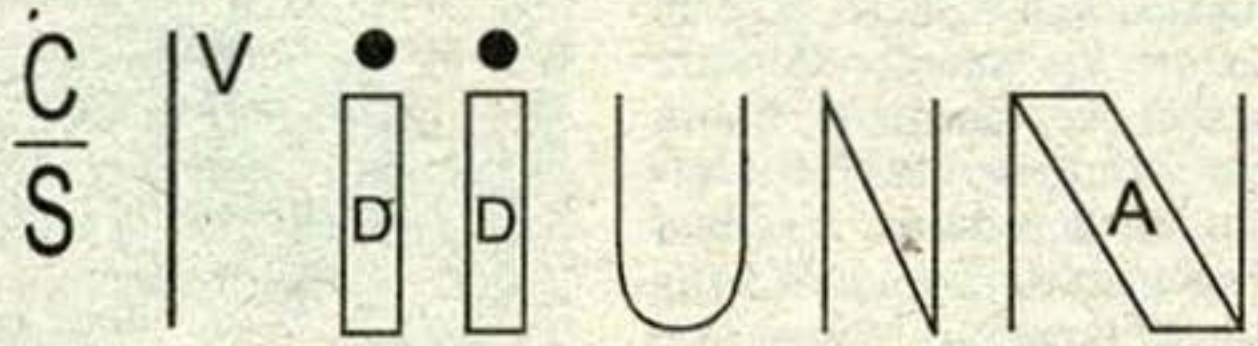

Gheorghe BRAŞOVEANU

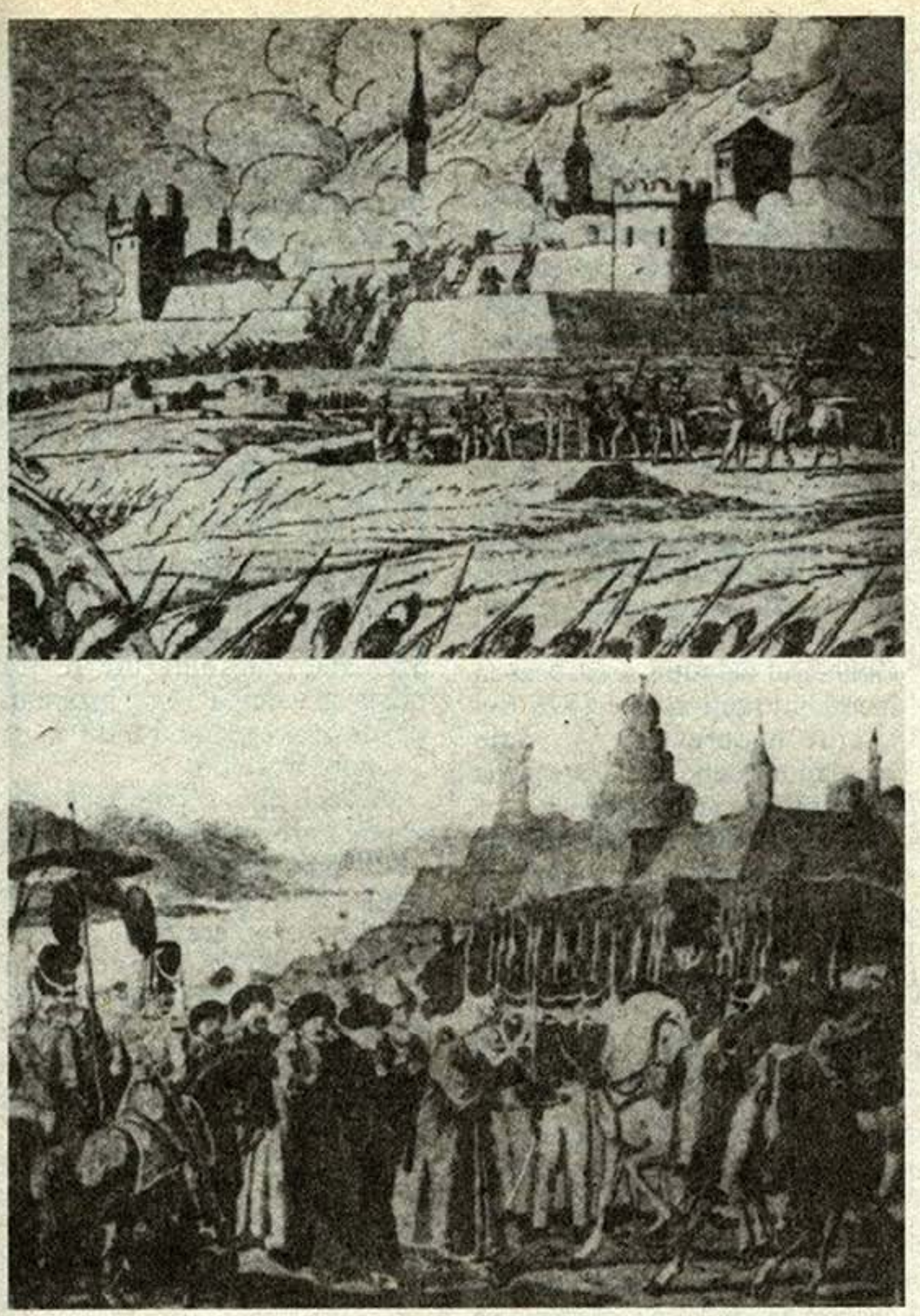

Debuturi

1828-1829: MUSCALI, CIUMĂ, EPIZOOTIE, FURTUNĂ, VISCOL, CUTREMUR

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU

Sunt momente în istoria unui popor când se pare că și zeii și-au întors fața de la aceasta. Războaie, ocupații străine, molime, cutremure, foamete, toate se îngrămădesc pe capul bieților oameni, care au impresia că vine sfârșitul lumii. Apoi trec, oamenii uită și numai cronicile mai păstrează amintirea acelor nenorociri.

În imagine: asediul Brăilei de către trupele ruseşti, în 1829 (sus) şi capitularea garnizoanei din cetatea Silistra, acelaşi an.

Înjugați în locul vitelor

Un astfel de moment – unul dintre nenumăratele pe care românii le-au cunoscut – a fost cel din anii 1828-1829. A fost şi mai puternic resimţit de o populaţie care cunoscuse deja asprimea intervenţiei ruso-otomane din 1821-1822, care a pus capăt ridicării la luptă condusă de Tudor Vladimirescu şi mişcării de eliberare naţională a grecilor eterişti.

În 1828 a izbucnit un nou război între Rusia ţaristă şi Imperiul otoman. Ca de obicei, Ţările Române au devenit teatru de luptă. Coloanele ruse au străbătut Moldova, apoi Ţara Românească. Numărul soldaţilor staţionaţi era mare. Numai în jurul Brăilei erau concentraţi în jur de 28 000 militari, iar în Oltenia aproximativ 10 000. Starea lor era jalnică. Hugo, consulul francez la Bucureşti, nota la 30 mai 1828: „O atât de numeroasă armată n-a fost urmată până în prezent de nici o casă de bani, de nici o subzistenţă, nici chiar de o cutie de medicamente".

Pentru a-şi constitui rezervele necesare în vederea campaniei la sud de Dunăre, autorităţile de

ocupaţie ruse au cerut 600 000 kg carne, 80 000 litri ţuică, 24 000 *tchewert*-i (şase-şapte *tchewert*-i formau încărcătura unui car) de făină, 58 600 de ovăz, 2 450 de grâu. Cum operaţiile militare trenau, ruşii au rămas şi fără furajele necesare cavaleriei. Au cerut atunci boierilor moldoveni 5 500 000 puduri de fân. O asemenea cantitate putea fi strânsă de pe 75 000 fălci de fâneţe, iar Moldova dispunea, în total, de 85 000 fălci. Evident, boierii au protestat, dar fără ecou, la contele Pahlen, guvernatorul rus.

Planul rus prevedea, după cucerirea Brăilei, construirea unui pod de vase între Oltenița și Turtucaia. Drept urmare, cea mai mare parte a tâmplarilor din Muntenia au fost luaţi cu forţa şi duşi la muncă. Măsura a afectat atât populaţia oraşului Bucureşti, unde mulţi au rămas fără acoperişuri în urma furtunii din 25 iunie –, cât şi pe... ruşi, care nu au avut suficiente locuinţe în iarna ce a urmat.

Ca să obţină lemnul necesar construirii podului, generalul Roth a poruncit să se dărâme morile de apă şi de vânt. Până la urmă, podul n-a mai fost construit, dar tot ruşii i-au acuzat pe morarii români că „nu vor să macine grâul şi conspiră pentru a face să moară de foame armata rusă".

La Brăila, după cucerirea cetăţii, 4 000 de ţărani au fost luaţi de la munca câmpului şi folosiţi la demantelarea fortificaţiilor. Nici fierarii n-au scăpat mai uşor: în Ţara Românească au confecţionat 40 000 potcoave pe gratis, iar în Moldova 15 000.

Una dintre cele mai grele corvoade era transportarea materialelor necesare armatei ruse şi a răniţilor şi bolnavilor. Din cauza lipsei de furaje şi a unei puternice epizootii, vitele mureau. Ţăranii erau înjugaţi în locul vitelor şi puşi să tragă carele.

Satisfacerea necesităţilor armatei ruse i-a împiedicat pe ţărani să lucreze la câmp. În 1829 s-a instalat foametea, agravată şi de administraţia rusă, care vindea la suprapreţ cerealele şi care a impus şi carantina în multe oraşe. Acelaşi consul Hugo nota, la 27 martie 1829: „În timp ce ele (trupele ruse) plasate în faţa Giurgiului hrănesc caii lor cu pâine, ţăranii diverselor judeţe susţin deplorabila lor existenţă cu coaja câtorva arbori, din care ei fac o fiertură, în care introduc câţiva pumni de mălai. Un mare număr muriră din cauza acestui regim".

Foametea a favorizat apariţia şi răspândirea ciumei. S-au adăugat şi numeroasele abuzuri ale trupei de ocupaţie. Multe familii au fost aruncate în stradă şi în casele astfel eliberate s-au mutat ofiţeri sau soldaţi ruşi. Generalul Jeltuhin a evacuat la începutul lunii aprilie 1829 trei hanuri bucureştene, în care locuiau aproape 300 familii de negustori şi meşteşugari.

Nici preoţii n-au fost iertaţi de corvezi. Patru preoţi trebuia să dea un car cu patru boi şi doi oameni, care să lucreze pentru nevoile ocupanţilor. Mitropolitul Ţării Româneşti, Grigore II, s-a opus cererii, dar a luat rapid drumul surghiunului, în Rusia.

16 biserici prăbuşite

Ca de obicei, românii au scornit tot felul de cântece pe seama ruşilor. Imediat, contele Pahlen le-a interzis să mai cânte, atât în case, cât şi pe străzi. Contravenienţii urmau să fie bătuţi cu bastonul.

Au fost şi cazuri de sinucidere. Doi primari, siliţi să îndeplinească un şir de corvezi, s-au sinucis la reşedinţa caimacamului Craiovei. Fuga locuitorilor căpătase proporţii de masă. Hugo nota, la 23 iunie 1828 că „dacă Valahia nu ar fi închisă din toate părţile, nu ar rămâne nici un locuitor în 24 ore, în afară de boieri şi de greci".

Aşa cum spune vorba populară, o nenorocire nu vine niciodată singură. Ciuma, molima cea mai ucigătoare a vremii, mai răbufnise după 1814, anul „ciumei lui Caragea", dar fără să se întindă. În mai 1828 ea reapare la Bucureşti. S-a răspândit cu o iuţeală fulgerătoare. În iarnă, ruşii erau atât de speriaţi, încât şi-au pus chiar problema retragerii peste Prut. Până la 1 iulie 1829, în Ţara Românească pieriseră peste 5 000 oameni. În Bucureşti, numai într-o lună de zile, au murit 506 locuitori. În iulie din cele 100 case ale Uliţii Târgoviştei (actuala Calea Victoriei), doar 11 nu erau contaminate. Din 26 medici câţi erau iniţial în Bucureşti, la 27 iulie 1829 nu mai trăiau decât cinci.

Moldova, iniţial mai puţin afectată, este puternic lovită odată cu venirea iernii, lazaretul din Iaşi înregistrând între 18 şi 22 morţi în 24 ore.

A venit apoi o puternică epizootie, care a ţinut din octombrie 1828 până în februarie 1829. Hugo, care nu mai văzuse aşa ceva, scria că numai în judeţul Ialomiţa, din 18 500 vite mari mai rămăseseră doar 2 000. La 31 ianuarie 1829, el indica pentru Muntenia 42 000 vite cornute moarte. Dintre oi, au pierit două treimi.

Nici natura nu s-a arătat mai blândă. La 25 iunie, asupra Bucureştilor s-a abătut o puternică furtună. A plouat cu piatră de mărimea oului de porumbel, chiar cât cel de găină. Vântul a smuls uşi şi ferestre şi cea mai mare parte a acoperişurilor. Au murit 50 oameni în acea furtună care a durat o oră.

Iarna s-a instalat apoi foarte devreme. La 22 octombrie a început să viscolească. Meşteşugarul Ioan Dobrescu l-a trecut în cronica sa, „să fie de pomenire". În decembrie 1828, temperatura a coborât frecvent până la –18°C. La fel a fost şi în februarie. Iar la 21 mai 1829 a nins abundent. Cu o lună înainte, dăduse brusc dezgheţul, apele s-au umflat şi la Galaţi au murit 300 oameni care lucrau la construirea unui pod. Iarna care a urmat s-a instalat tot în octombrie, iar în

noiembrie se înregistrau –20°C. Nici cei mai bătrâni nu-şi mai aminteau de o asemenea iarnă. Dunărea era complet îngheţată încă din decembrie. Puţinul combustibil care mai exista era rechiziţionat de armata de ocupaţie. Membrii misiunii franceze din Bucureşti se hrăneau cu mei, pe care îl cumpăraseră la un preţ de trei ori mai mare.

Şi de parcă cele povestite până aici nu ar fi fost de ajuns, asupra Principatelor s-a abătut şi un puternic seism „care cutremur cu puţin lucru nu s-au potrivit cu cutremurul cel din leat 1802 octombrie 14". În dimineaţa zilei de 26 noiembrie 1829, la ora 4, când este somnul mai dulce, oamenii au fost treziţi de o puternică smucitură. Speriaţi, buimăciţi, s-au repezit în stradă, pe jumătate îmbrăcaţi, în vreme ce casele trozneau din toate încheieturile. Timp de două minute – alţi martori vorbesc chiar de 5-10 minute – pământul s-a mişcat. Casele şi bisericile afectate deja de seismul din 1802 s-au prăbuşit. Practic, toate construcţiile din Bucureşti au fost afectate, într-un grad mai mare sau mai mic. În Bucureşti, 115 case au fost declarate ireparabile. S-au dărâmat 16 biserici. S-au înregistrat doar trei morţi. Clădirile în care erau adăpostite misiunile engleză şi franceză au devenit şi ele impracticabile. Hugo şi-a scris raportul pe un ger de –15°, suflând în mâini.

Clădirea unde îşi desfăşura lucrările Divanul Ţării Româneşti fiind foarte grav avariată şi neputându-se găsi alta încălzită, lucrările s-au suspendat.

La Iaşi, s-au prăbuşit aproape toate sobele.

Alte două replici, la 6.45 şi la 8.00, au amplificat groaza locuitorilor.

Iată deci cum pe intervalul a numai doi ani, asupra locuitorilor Moldovei şi Ţării Româneşti s-au abătut mai multe grozăvii decât într-un secol.

DARURI DE PAŞTI

Fundaţia Culturală Magazin Istoric poate continua – graţie unor sponsori generoşi – frumoasa tradiţie instituită după Decembrie 1989 de a acorda, cel puţin o dată pe an, sume de bani unor elevi şi studenţi care s-au remarcat prin pasiunea deosebită pentru istorie şi prin rezultatele obţinute. Numele lor vor fi publicate în nr. 4/1996.

CLIO ANUNŢĂ • CLIO ANUNŢĂ

ULTIMUL RĂZBOI MONDIAL... LA LICITAŢIE

„Strict secret. Urgent. La 7 mai 1945, orele 2 şi 24 de minute ora locală, misiunea Aliaţilor a luat sfârşit". Cu puţin timp înainte de a fi dată publicităţii ştirea privind capitularea Germaniei hitleriste, comandantul suprem al trupelor aliate din Europa, generalul Eisenhower, a trimis această telegramă aghiotantului său, locotenentul C. Summersby. 50 ani mai târziu, ea s-a vândut la licitaţie contra 3 000 dolari.

Un avion tip „Spitfire" al forţelor aeriene regale britanice, prezentat la licitaţie la cunoscuta galerie „Sotheby" a primit o sumă mult mai mare decât era de aşteptat: 703 000 dolari. Numai pentru maneta de dirijare a unui avion de vânătoare din timpul celui de-al doilea război mondial, licitaţia a pornit de la 992 dolari. Pe ochelarii de soare vechi de o jumătate de secol, amatorii plătesc câteva mii de dolari. În orele de răgaz dintre lupte, soldaţii îndemânatici meştereau brichete, scrumiere, mici vaze, solniţe, pipernite, adică o adevărată „artă a tranşeelor", vândută astăzi la sume incredibile.

Şi preţurile cresc continuu. Cu trei ani în urmă, un anume Richard Smith a vândut o veioză, făcută din corpul unei torpile, contra 700 dolari. Astăzi ea costă de trei ori mai mult.

Pe pieţele de licitaţie ale lumii se vând foarte scump placardele din al doilea război mondial, ca şi obiecte din Războiul american de secesiune, 1861-1865, preţioase pentru vechimea lor. La fel de căutate sunt diversele suveniruri de la cei învinşi. Pe o caschetă de ofiţer hitlerist se pot obţine 900 dolari, iar pe un însemn, o insignă de „Hitlerjugend" – 25 dolari. Foarte greu „se lasă" la licitaţie colecţionarii de arme sau muniţii, din cauza pericolului pe care îl prezintă o asemenea marfă.

Cu cât ne îndepărtăm în timp de al doilea război mondial, unicatele care îl reprezintă devin tot mai scumpe. De pildă în 1995, un press-papiers al lui Oscar Schindler s-a vândut cu... 43 500 dolari!

F. D.

PUTEREA POLITICĂ ȘI REPREZENTAREA TEATRALĂ ÎN SECOLUL al XVI-lea

Lupta dintre Carnaval și Post, *alegorie pictată de Pieter Brueghel cel Bătrân, simboliza opoziția dintre ludic și ascetism, cei doi poli ai vieții spirituale trăite de omul medieval*

Dr. MĂDĂLINA NICOLAESCU

Berna, februarie 1523. În cadrul ceremoniilor carnavalului (al Fastnacht**-ului), pe Kreuzstrasse deci, nu departe de primăria orașului și în vecinătatea caselor patricienilor, are loc un surprinzător spectacol subversiv –** Die Totenfresser **(Devoratorii de morți) de Niklaus Manuel. Spectacolul este tranșant anticatolic prezentându-l pe papă drept Anticrist și propovăduind convertirea la credința protestantă. Trecerea la doctrina evanghelică, o problemă eminamente politică în acea perioadă reclamând intervenția municipalității, era încă controversată în Berna, adoptarea oficială a religiei protestante efectuându-se de-abia în 1528. Orașul este divizat. O parte a populației, burghezia mobilă din punct de vedere social, precum și Consiliul Lărgit** (der Grosse Rat) **din care face parte și Manuel, sprijină Reforma cu fervoare. Patriciatul latifundiar și clerul se împotrivesc. În acest context impactul piesei este incendiar.**

Un cronicar al vremii, Valerius Anselm, notează: „Și anul acesta s-au jucat întru sprijinirea puternică a libertății evanghelice două piese învățate folositoare pentru întreaga țară, scrise de artistul Niklaus Manuel și prezentate pe Kreuzstrasse, în timpul Pfaffen-Fastnacht **(Carnavalul popilor), piesa** Die Totenfresser **arătând toate abuzurile papalității, iar în timpul vechiului** Fastnacht **o piesă despre opoziția dintre esența lui Isus Cristos și reprezentantul său numit, Papa de la Roma. Prin aceste reprezentații minunate, care nu au fost nicicând gândite ca blasfemii, a fost îndemnată o mare mulțime să cugete și să deosebească între libertăți creștine și înrobirea papală. Pe piața evanghelică nu s-a tipărit vreo carte oricât de groasă și de răspândită ar fi fost ea, care să aibă efectul acestor piese".**

O altă piesă, Der Ablasskremer **(Vânzătorul de indulgențe), de același autor, scrisă mai târziu, în 1525, este interzisă.**

Piesele lui Niklaus Manuel, aparținând etapei inițiale de diseminare și propagare a Reformei, pot fi considerate reprezentative pentru teatrul reformat din Germania. Acesta se constituie în primul rând ca o practică politico-culturală, ce acționează asupra contextului politico-religios în care apare, modificându-l. Valoarea sa decurge din forța de intervenție pe care o poate mobiliza în luptele religioase. În această perioadă arta iese din izolarea și autonomia sa și-și descoperă valențe și vocații noi în intervențiile punctuale din cadrul luptelor religioase și politice. Teatrul ocupă un loc central în viața publică, transformându-se într-un forum în care, nu numai că se dezbat probleme de maximă actualitate dar se iau și decizii practice. În contextul de incertitudine confesională existentă în Berna în anul în care au fost montate primele două piese ale lui Manuel, provocarea pe care a lansat-o conținutul lor tranșant anti-catolic și pro-Reformă a constituit un moment de răscruce în procesul de tranziție la credința protestantă a orașului.

Caracterul multimedial al reprezentației teatrale, polivalența sa semantică conferă mesajului o forță inegalabilă. În contextul în care doar 2,5 din populație era alfabetizată, și, prin urmare doar unul din 40 de locuitori avea acces direct la textele reformatorilor, teatrul funcționa ca un fel de mass-media alternativ. Impactul său era potențat de inserarea reprezentațiilor în cadrul carnavalesc care înlesnea crearea unui consens și a unei solidarizări în atitudinea religioasă. Inițiate în planul ludic al carnavalului, protestele și acțiunile anticatolice tindeau să se continue în planul realității concrete. Evenimentele înregistrate în timpul Fastnacht-ului la Basel (1529) Goslar (1530) și Münster (1534) demonstrează capacitatea carnavalului de a declanșa și articula acțiuni revendicative în plan religios și socio-politic.

Având în vedere ambivalența funciară a Reformei între o mișcare populară spontană și un proces de transformări impus de sus în jos, nu trebuie să ne surprindă faptul că ceremoniile carnavalești incluzând reprezentațiile teatrale, erau supravegheate îndeaproape dacă nu chiar regizate de către autorități. La Hildesheim în 1543, spre exemplu, primarul însuși a condus procesiunea carnavalescă ce s-a transformat într-o acțiune iconoclastă violentă de ample dimensiuni. La Berna controlul autorităților asupra pieselor provocatoare ale lui Manuel s-a realizat în mod indirect prin însăși natura condițiilor de montare a pieselor. În primul rând piesa nu putea fi reprezentată decât pe Kreuzstrasse, unde de fapt aveau loc serbările Fastnachtului. Ce implicații decurgeau de aici?

Controlul spațiului și al actorilor

În acea perioadă, topografia unui oraş, purtătoare de semnificaţii simbolice, avea puternice conotaţii politice. Pe harta politică a Bernei, Kreuzstrasse reprezenta punctul cu încărcătură simbolică maximală. După cum indică şi numele, această stradă se afla la încrucişarea de drumuri, la întâlnirea mai multor lumi: lumea elitei şi a diriguitorilor oraşului – nu departe de Kreuzstrasse se afla primăria şi judecătoria iar în mijlocul pieţei fusese cândva instalat un stâlp al infamiei – dar şi lumea populaţiei mai sărace, inclusiv a ţăranilor din zona rurală din împrejurime care participau la serbările carnavalului. Kreuzstrasse reprezenta mai degrabă un centru administrativ, un *locus* al puterii şi dominaţiei politice şi administrative decât un spaţiu carnavalesc deschis, favorabil amestecului valorilor culturale şi depăşirii ierarhiilor. În timpul carnavalului transgresiunile, excesele şi răsturnările ierarhice, specifice carnavalului, erau puternic îngrădite, înscriindu-se în limitele prescrise de autorităţi.

Orice acţiune de protest desfăşurată în acest spaţiu dobândea o amploare şi o semnificaţie deosebită. Revolta ţăranilor din împrejurimile Bernei (Konitz, 1513) şi-a atins punctul culminant în momentul în care ţăranii au încercat să ia cu asalt casele patricienilor de pe Kreuzstrasse. Am putea presupune că montarea unor piese tranşant anti-catolice precum cele ale lui Manuel, într-un moment în care religia oficială a oraşului mai era încă cea catolică, trebuie să fi produs un şoc remarcabil. Nu trebuie să uităm însă că o parte însemnată a magistraţilor, din rândul cărora făcea parte şi autorul, Manuel, erau dispuşi să promoveze Reforma. Cariera politică a lui

Manuel după montarea în 1523 a primelor două piese de propagandă reformată furnizează argumente convingătoare că autorităţile nu numai că nu s-au simţit ameninţate dar şi-au acordat girul dacă nu chiar şi sprijinul acestor spectacole.

O altă componentă a punerii în scenă asupra căreia puterea şi-a pus amprenta o reprezenta alegerea actorilor. Aceştia erau recrutaţi din rândul populaţiei ştiutoare de carte, mai precis din rândul tineretului din păturile superioare ale oraşului. Ei făceau parte din organizaţii de tineret larg răspândite la vremea aceea şi a căror funcţie socială era de a veghea asupra păstrării cutumelor şi normelor tradiţionale de conduită în societate. Aceste organizaţii se aflau printre primii suporteri ai Reformei. Interpreţii pieselor lui Manuel se bucurau de un regim mai tolerant din partea unei societăţi predispuse la schimbări cum era Berna şi-şi puteau permite să se implice în acţiuni de „avangardă". În acelaşi timp, organizaţiile din care făceau parte nu tolerau transgresiuni ale normelor în vigoare, exercitând un control strict asupra comportamentului social al comunităţii. Revine, prin urmare, aceeaşi ambivalenţă între inovaţie şi ortodoxie, între subversiune şi controlul puterii, ce a marcat mai toate acţiunile Reformei.

Elementul de eterogenitate, tipic carnavalului, era introdus de publicul spectator ce cuprindea un spectru social larg, de la oficialităţile şi patriciatul oraşului, la ţăranii din zona rurală, la populaţia săracă a Bernei, incluzând cerşetorii, proscrişi acum de moralitatea reformată.

O reprezentaţie teatrală cenzurată

În 1525 însă, controlul exercitat de putere s-a manifestat mult mai dur: piesa *Der Ablasskremer* (Vânzătorul de indulgenţe) a aceluiaşi Niklaus Manuel nu numai că nu a fost jucată, dar nici măcar nu s-a tipărit. Cenzurarea piesei apare cu atât mai surprinzătoare cu cât Manuel ajunsese la acea dată landgraf şi este greu să îl bănuim de intenţii subversive.

Ce aspect al piesei *Der Ablasskremer* a putut fi considerat deci subversiv de către autorităţile Bernei? Nedispunând de nici un document care să motiveze interzicerea piesei nu putem încerca decât speculaţii.

Violenţa a constituit o componentă principală a propagandei reformate, un moment important în formarea noii identităţi politico-religioase. În timpul războiului ţărănesc, această notă de violenţă putea duce însă în direcţii nedorite de iniţiatorii Reformei. Se impuneau, prin urmare, mutaţii importante în transmiterea mesajului reformat.

În prima piesă a lui Manuel, *Die Totenfresser* (Devoratorii de morţi), fronda anti-catolică se degajă nu numai din indignarea exprimată de apostolii Pavel şi Petru şi de câţiva ţărani, reprezentanţi ai „omului simplu". Ţăranii hotărăsc fără echivoc necesitatea de a-i suprima pe toţi vânzătorii de indulgenţe, înglobând în această categorie clerul corupt al Bisericii Catolice. Spre deosebire de *Die Totenfresser,* în *Der Ablasskremer* această necesitate nu este doar comunicată, ci şi realizată efectiv pe scenă, în cadrul dimensiunilor „aici şi acum" specifice genului dramatic. Prins şi judecat de şapte ţărani, vânzătorul de indulgenţe, Hinderlist, este supus unui interogatoriu drastic şi torturat până ce cedează fizic şi psihic şi mărturiseşte toate abuzurile comise. Scenariul ne aminteşte de filmele cu interogatoriile executate de Gestapo sau de serialul *Memorialul durerii.* Trebuie menţionat însă că secvenţa de acţiuni ce formează „fabula" piesei este paradigmatică pentru programul campaniei anti-catolice. Nici ţăranul violent nu reprezintă un motiv singular al teatrului lui Manuel, el putând fi regăsit în gravurile ce circulau în perioada de debut a Reformei. Putem cita figura ţăranului ce ameninţa cu biciul clerul catolic sau gravura în care un ţăran convertit la „adevărata religie" obligă un călugăr să mănânce Biblia.

Violenţa acţiunilor din Der Ablasskremer are o puternică notă carnavalescă. Limbajul femeilor abundă în scatologic, principiul corporalităţii triumfând asupra unei false spiritualităţi. Tortura la care este supus Hinderlist implică o inversiune carnavalescă. Nu preotul este cel care interoghează şi impune obligaţia de a se confesa, ci enoriaşii.

Inversiunea carnavalescă a poziţiilor ierarhice dobândeşte un pronunţat caracter pro-Reformă sugerând schimbarea raporturilor de forţă dintre cler şi laici promovată de Protestantism. Reprezentantul Bisericii Catolice încearcă mai întâi să adopte o poziţie de forţă, ameninţând cu excomunicarea şi bula papală, pentru ca în final să se prăbuşească pe caldarâm cu pantalonii plini de fecale. În această perioadă excrementele, folosite în cultura carnavalescă în scopuri de parodiere,

de „detronare“ sau desacralizare implicau şi asocierea cu demonicul. Vânzătorul de indulgenţe în piesa lui Manuel este identificat nu numai cu papa dar şi cu Turcul şi Anticrist. Asocierea cu Anticrist din nou înscrie piesa într-o tradiţie consacrată a polemicii reformate.

Se pune firesc întrebarea de ce a fost interzisă piesa, cu atât mai mult cu cât cenzurarea au făcut-o aceleaşi autorităţi care şi-au dat girul la primele spectacole ale lui Manuel şi care ulterior l-au promovat în ierarhia politico-administrativă.

În 1525, în toiul războiului ţărănesc, autorităţile s-ar putea să fi apreciat ca inoportună violenţa verbală, dar în special fizică, prezentată nemijlocit pe scenă, cu atât mai mult cu cât această violenţă era iniţiată de către un grup de ţărani.

În acest context semnificaţiile pe care le degaja figura ţăranului, în calitate de *der gemeine Mann* (omul obişnuit), promotor al Reformei, precum şi violenţa acţiunii sale nu mai erau „oportune“. Nici formele carnavaleşti (teatru, procesiuni) nu mai prezentau garanţii în contextul în care se putea lesne reactiva tradiţia conform căreia aceste acţiuni din domeniul ludicului puteau precede, oculta sau folosi drept pretext pentru răzmeriţe.

Autorităţile se arătau deosebit de circumspecte faţă de carnaval, întrezărind potenţialul său sediţios. La Nürnberg el a fost interzis pe o perioadă îndelungată (1525-1538) tocmai pentru accentele radicale pe care vroia să le imprime procesului de Reformă. Când a fost în sfârşit autorizat în 1538 a adeverit temerile autorităţilor. Pradă forţei parodice, discreditante şi detronante a carnavalului a căzut chiar unul din liderii Reformei din Nürnberg, Osiander, devenit nepopular tocmai pentru criticile aduse sărbătorilor de tipul carnavalului. O figură carnavalescă reprezentându-l pe Osiander a fost inclusă pe corabia nebunilor, în mod tradiţional atacată şi incendiată la sfârşitul celebrărilor în cadrul unui ritual de expulzare a elementelor considerate indezirabile pentru comunitate. Osiander s-a plâns municipalităţii care a interzis din nou serbarea carnavalului, iar mulţimea înfuriată a luat cu asalt casa lui Osiander.

Astăzi, democraţia directă mai funcţionează în trei cantoane elveţiene: Glaris, Unterwald şi Appenzell. În imagine: *o gravură din secolul trecut, reprezentând exercitarea democraţiei directe în Elveţia; oamenii se adunau o dată pe an în câmp deschis şi votau legile şi bugetul*

Caracterul subversiv al culturii populare

Neputându-l bănui pe Manuel de intenţia de încurajare a mişcării ţărăneşti (în calitate de landgraf, a participat la înăbuşirea unei răzmeriţe din zona rurală a Bernei), presupunem că dimpotrivă a încercat să folosească cultura carnavalescă şi tradiţiile carnavalului tocmai pentru a ridiculiza şi discredita acţiunile radicale pe care ţăranii le întreprindeau sub stindardul Reformei. Scopul urmărit era de a demonstra că programul Reformei, campania sa anticatolică erau denaturate în momentul în care iniţiativa era preluată exclusiv de către ţărani.

Semnificativă în acest sens este absenţa în *Der Ablasskremer* a predicatorului reformat, cel care autoriza în celelalte piese enunţurile şi îndemnurile formulate de ţărani. Atât violenţa cât şi realismul grotesc, specifice carnavalului, sunt exacerbate. Manuel încerca să întoarcă strategiile carnavaleşti împotriva participanţilor la carnaval, subminând prin aceasta însăşi cultura şi tradiţia teatrală în care scria.

Piesa confrunta spectatorii cu o serie de paradoxuri: violenţa cu care este tratat Hinderlist, vânzătorul de indulgenţe, alias papa, alias Anticrist, este deopotrivă justificată şi încriminată. Manuel recurge la forme carnavaleşti în scopuri de propagandă, pe care tot în scopuri de propagandă le subminează şi discreditează. Piesa critică acţiunile radicale ale ţăranilor, dar în contextul ştergerii demarcaţiilor dintre scenă şi realitate din timpul carnavalului, reprezentarea teatrală poate instiga sau se poate

chiar transforma în acţiune revendicativă.

Am putea susţine că nota periculoasă, subversivă, din piesă este degajată de însăşi formele şi tradiţiile la care a recurs Manuel. Spaţiul contestatar poate fi creat chiar în interiorul formelor de „mass media" de însăşi materialitatea lor. În noul context social politic în care se desfăşura Reforma în anul 1525, tradiţiile teatrului carnavalesc nu mai furnizau mijloace de propagandă adecvate. Hibridizarea dintre cultura de elită în care se constituise Reforma şi cultura populară folosită în diseminarea şi promovarea ei conducea la ambiguităţi şi simplificări ale mesajului reformat şi impunea accente şi interpretări ce se dovedeau a fi în detrimentul mişcării evanghelice. În măsura în care era introdus în contextul culturii populare, mesajul reformat nu avea profunzime: se recurgea la imagini şi reacţii stereotipe ale tradiţiei populare ori se opera cu opoziţii şi inversiuni ce păreau să amplifice mesajul sărbătorilor mai degrabă decât al noii doctrine.

Trebuie menţionată tensiunea dintre Reformă şi carnaval. Cultura populară şi, în mod special cea a carnavalului, reprezentau „alteritatea" faţă de norma pe care Reforma dorea să o întruchipeze. Întrepătrunderea dintre sacru şi profan, continuitatea dintre muncă şi joc se aflau în opoziţie cu disocierile pe care Reforma şi noul etos burghez doreau să le instituie. Echivocul, tendinţa de relativizare, suspendarea temporară a distincţiilor ierarhice, care în interiorul vechii mentalităţi nu semnificau o cădere înapoi în haos şi anarhie, erau acum percepute ca profund subversive, periclitând noua ordine. Amestecul generos de corpuri şi forme aparţinând diferitelor straturi ierarhice, amestec anterior valorizat ca deschizător de noi orizonturi, devenise acum o notă a promiscuităţii demonicului. În propaganda reformată a anilor 30, imaginile carnavaleşti semnificau dezordine şi decădere şi erau cu precădere folosite în satirizarea lumii papistaşe.

Demonizarea carnavalescului

Nu numai carnavalul, dar însuşi domeniul ludicului, opus muncii suferă transformări degradante în această perioadă. Reforma porneşte o campanie împotriva ritualurilor şi semnificaţiilor religioase ce stau la baza ritmului de alternare a muncii şi a jocului, introducând demarcaţii externe, artificiale. În consecinţă sunt laicizate raporturile ce organizează atât domeniul muncii cât şi cel al jocului. Acesta din urmă fusese mult mai apropiat de ceremonial şi de sfera sacrului decât munca, activitatea productivă fiind mai degrabă asociată cu domeniul profanului. În contextul destrămării vechilor legături simbolice, ludicul şi-a pierdut justificarea sacrală în vreme ce munca a fost investită cu maximum de valoare, tinzându-se chiar spre o sacralizare indirectă a sa. Jocul a decăzut fiind asociat cu trândăvia, cel mai crunt dintre vicii. În Anglia puritanii au purtat ulterior o campanie îndârjită împotriva formelor ludice de recreere, numite „pastimes", printre care se număra şi teatrul. Trecerea de la o mentalitate la alta implică o discontinuitate la nivelul formelor artistice care este semnalată în propaganda reformată vizuală prin opoziţia între carnavalesc medieval şi umanism renascentist. În gravurile lui Lucas Cranach cel Tânăr imaginile carnavaleşti, frapante prin fluiditatea formelor şi organizarea a-perspectivală sunt reprezentative pentru lumea catolică. Acestor imagini li se opune un spaţiu, simbolizând bineînţeles rânduiala protestantă, şi organizat după simetriile, proporţiile şi principiile compoziţionale ale artei picturale renascentiste. Semnificaţiile înscrise prin tehnicile artistice diferite sunt purtătoare de mesaje politico-religioase. Organizarea pe verticală a spaţiului precum şi aplicarea perspectivei, aspecte tipice ale picturii renascentiste, sunt concomitent folosite pentru a întări importanţa pe care Reforma o acordă structurării ierarhice a lumii. Să nu uităm că odată cu departajarea netă a celor două împărăţii (cereşti şi pământeşti) şi a celor două regimente (cler şi laici), Luther a consolidat ierarhia existentă şi extins forţa autorităţilor seculare, contribuind la apariţia monarhiei absolute.

În contextul în care doctrina reformată se erijează într-o nouă ortodoxie, dezvoltând un grad mare de suspiciune faţă de orice deviere, imediat anatemizată drept erezie, atitudinile contestatare şi novatoare nu mai aveau mare căutare. Scopul urmărit era de a ancora doctrina religioasă reformată în sistemul social şi politic al vremii; ordinea stabilită era prezentată ca dată şi dorită de Dumnezeu, nici o schimbare nefiind permisă. ■

PROCESUL SOCRATE CONTINUĂ

FLORIN HERA

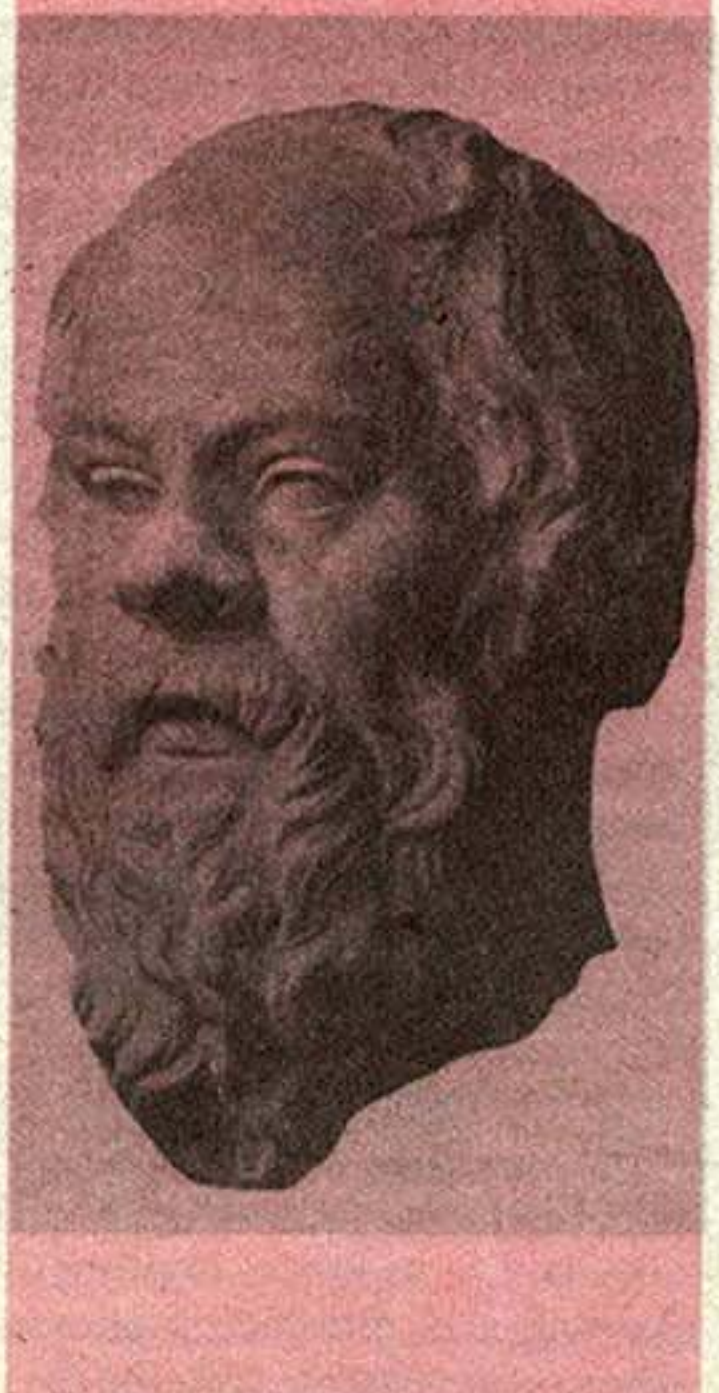

Motto:

„Un popor trebuie să se bată pentru legile Cetății ca pentru zidurile ei" (Heraclit din Efes – 540-470 î.Cr.)

Întâmplările istorice și dramele omenești despre care amintește acest articol au culminat cu condamnarea la moarte și uciderea prin otrăvire cu cucută a marelui gânditor grec Socrate (Magazin istoric, **nr. 1/1974). Act odios de nedreptate împotriva unui înțelept septuagenar, faptul s-a petrecut la Atena, în aprilie/mai 399 î.Cr. Pedeapsa capitală a fost hotărâtă, cu majoritate de voturi, de un tribunal popular alcătuit din 502 juranți, trași la sorți, cetățeni atenieni.**

În răgazul dezbaterilor, menite să dureze o singură zi, de la răsăritul soarelui și până la asfințit, judecătorii ar fi putut privi spre înălțimea Acropolei, citadela Atenei. De acolo îi mustra Partenonul, templul închinat spiritului Eladei, edificiu terminat în 432, sub Pericle.

Își dădeau oare seama cei care l-au acuzat și cei care l-au osândit pe Socrate că odată cu un verdict arbitrar, veșnic controversat, un educator al conștiinței umanității pășea în nemurire?

„Caracteristica adevăratului cetățean – arăta filosoful grec Aristotel în opera sa clasică Politica, **din veacul IV î.Cr. – este să ia parte la funcțiunile de judecător și de magistrat". Tot lui Aristotel îi datorăm lucrarea** Constituția Atenei, **publicată abia în 1891, după un unicat – papirus. Din Constituția ateniană aflăm că în cetatea lui Socrate nu exista procuratură, nimeni nu era numit în funcția de acuzator public. Justiția era pusă în mișcare, cu rare excepții, de către un simplu cetățean (care putea fi uneori, din păcate, un delator profesionist, un așa-numit „sicofant"...).**

...Și iată că în dialogul de tinerețe al marelui filosof atenian Platon, intitulat Euthyphron, **Socrate apare invitat la porticul arhontelui-basileu, magistrat superior al Atenei, cu atribuții religioase și juridice. Convorbirea arată că cineva a făcut plângere în justiție împotriva lui Socrate. Cine anume se prezintă ca acuzator? „I se zice, după câte știu, Meletos – lămurește Socrate –, ...un oarecare Meletos din Pitthos, unul cu părul lung și lins, nu prea bărbos și cu nasul puțin coroiat".**

Este o mică ironie în stil socratic, redată fidel de Platon care, la data procesului, era unul din discipolii intimi ai înțeleptului. Socrate se face că „nu prea știe" cine e Meletos. De fapt, cel care cheamă în judecată penală pe Socrate are o oarecare faimă. Unii îl consideră poet, alții un simplu versificator veleitar, arogant și carierist politic. Este un lingușitor notoriu, gata să servească pe puternicii zilei, după cum bate vântul vremurilor de grea criză politică, economică și morală prin care trece Atena după catastrofa Războiului Peloponesiac (Magazin istoric, **nr. 10/1990).**

Documentul denunțului împotriva lui Socrate a fost reprodus de istoricul grec Diogenes Laertios, care a trăit în secolul III d.Cr. „Această chemare în judecată și această declarație – arată actul – le-a făcut sub jurământ Meletos, fiul lui Meletos din Pitthos, împotriva lui Socrate, fiul lui Sophroniscos din Alopeke. Socrate s-a făcut vinovat de refuzul de a recunoaște zeii pe care îi cinstește cetatea și de introducerea altor divinități. Este, de asemenea, vinovat de coruperea tineretului". După mărturia filosofului grec Favorinus (90-150 d.Cr.), dosarul se mai găsea în secolul II în templul zeiței Cybele, loc de păstrare a denunțurilor privind sacrilegiul de impietate. Textele originale s-au pierdut.

Demagogul și Tiranul – pacostea cea mai mare

Desigur, trecerea nemiloasă a timpului şi, de asemenea, patimile actorilor cunoscuţi sau anonimi ai luptelor pentru putere, pentru credinţe şi valori deosebite, ridică uriaşe greutăţi în investigarea adevărului istoric. Dar putem încerca să comparăm critic izvoarele de informaţie, glasurile martorilor, sceptici sau entuziaşti, raţionali sau exageraţi, geniali sau mărginiţi – cu toţii „bieţi oameni sub vremi"... În „cazul Socrate", unde nu există „istorie inocentă" şi „moderatori echidistanţi", putem audia pe primul adversar contemporan al înţeleptului atenian, pe însuşi „părintele comediei vechi", celebrul Aristofan! Dorim să-l confruntăm cu autorii apărării, cu Platon şi Xenofon, apologeţii şi discipolii lui Socrate.

Aristofan este un partener de dezbatere dificil, batjocoritor şi isteţ. Un observator penetrant care se ascunde sub grosolănia scuzabilă de bufon, sub stilul de parodie şi carnaval. Caricaturile lui sunt documente umane. A scris peste 40 de piese, 11 s-au păstrat până la noi... „Calul de bătaie" al lui Aristofan este Demagogul. Astfel Aristofan se uneşte, probabil fără să vrea, cu Platon, în ochii căruia Demagogul şi Tiranul sunt, aşa cum arată în dialogul *Phaidros*, „pacostea cea mai mare şi oamenii cei mai vrednici de dispreţ".

Părinţii lui Aristofan erau ţărani gospodari, atenieni de obârşie, care au primit un lot de pământ în insula Egina, devenind „cleruhi", coloni care rămâneau cetăţeni ai Atenei. „Când lucrurile merg bine în agricultură, toate celelalte domenii înfloresc", scria istoricul Xenofon în *Economicul*. Aşa gândeşte şi Aristofan.

Dar lucrurile merg rău în agricultură după izbucnirea în 431 a Războiului Peloponesiac, o luptă pe viaţă şi pe moarte între Atena democratică şi Sparta oligarhică, între grupările de state greceşti conduse de cele două cetăţi rivale. Attica este invadată şi pustiită, viile sunt smulse din rădăcini, măslinii sunt retezaţi şi arşi, ţăranii sunt alungaţi după zidurile Atenei. Unii politicieni ai Cetăţii îl atacaseră încă din 433 pe conducătorul democrat Pericle, printr-un denunţ veninos de „nereguli băneşti" împotriva prietenului său, marele sculptor Fidias, proiectantul restaurării Acropolei.

Preocupaţi mai ales să se căpătuiască, o seamă de administratori ai cartierelor Atenei lăsau să se îngrămădească gunoiul şi şobolanii în mijlocul populaţiei mizere. A izbucnit o epidemie de ciumă, care îl va secera şi pe Pericle în 429 î.Cr. Socrate, care nu mai era un oştean tânăr (s-a născut în 470 î.Cr.), a fost trimis ca infanterist pe fronturile războiului. A luptat în 430 la Potideea, în peninsula Chalcidica, unde atenienii au fost victorioşi; în 424, la Delion, oraş în Beoţia, unde în retragere, după o bătălie pierdută, a salvat cu calm viaţa lui Xenofon şi a aventurosului Alcibiade. În 422, Socrate – care se apropia de vârsta de 50 de ani – a luat parte la expediţia eşuată de la Amphipolis, pe malul Strymonului (Struma).

După succesul comediilor *Acharnienii* (în 425) şi *Cavalerii* (în 424), în care demagogul atenian Cleon fusese învinuit de Aristofan că împiedică premeditat încheierea păcii prin promisiuni mincinoase făcute poporului, potentatul răzbunător tocmai pusese la cale o acţiune de intimidare contra autorului satiric: Aristofan este ameninţat prin delatori-sicofanţi că va fi reclamat tribunalului popular ca uzurpator al cetăţeniei ateniene, ca străin de cetate, „metec", strecurat cu viclenie printre atenienii autentici. Acuzaţia este

Frescă de Rafael, reprezentându-i pe Aristotel...

neîntemeiată, dar Aristofan ştie că adversarul său este violent şi periculos.

În urmă cu abia patru ani, după o revoltă în Mytilene împotriva reducerii aliaţilor Atenei la statutul de simpli sateliţi-tributari, Cleon ceruse Adunării cetăţenilor să aprobe execuţia în masă a tuturor bărbaţilor adulţi din Mytilene, precum şi vânzarea ca sclavi a tuturor femeilor şi copiilor. Toţi aceşti oameni, copii, bărbaţi, femei erau greci, iar combatanţii propriu-zişi erau puţini la număr. Majoritatea erau civili nevinovaţi. Intervenţia curajoasă a unor cetăţeni atenieni inimoşi a redus proporţia crimei la numai o mie de victime, ceilalţi civili fiind salvaţi în ultimul moment. Dar Cleon şi-a păstrat

...și Platon

– cu complicități – pretenția de erou național intransigent...
...După aprecierea gânditorului Aristotel, „nimeni n-a contribuit mai mult ca el la coruperea poporului, târându-l în voia instinctelor".

În fața șantajului lui Cleon, Aristofan, lipsit de apărători, a trebuit să simuleze o retragere. Noua sa piesă, prezentată la concursul oficial din 423, nu mai avea pe Demagog în centrul loviturii principale. Comedia se numea *Norii* și avea ca victimă pe Socrate. Ca prin minune, Cleon a renunțat la acuzația infamantă în justiție împotriva lui Aristofan. Autorul noii comedii nu considera că a cedat prea mult. Oricum, nu-l simpatiza pe Socrate! Singurul necaz a fost că *Norii* au eșuat la concurs. Publicul nu râdea cu lacrimi.

Premiul întâi a fost acordat unei piese mai hazlii, *Sticla* sau poate *Butelcuța* de Cratinos, mai potrivită cu cinstirea lui Dionysos, zeul licorilor veseliei. Dar comedia lui Cratinos s-a pierdut în neant, iar *Norii* lui Aristofan au rămas. Ca o mărturie autentică a scenariului viitorului proces contra lui Socrate. Un scenariu alcătuit pentru istorie de către un adversar de geniu al înțeleptului atenian, adversar care nu i-a fost decât martor ocular și critic neîmpăcat.

Se găseau și sponsori

Teatrele grecești erau făurite în aer liber, adesea pe pantele unui deal. Amfiteatrul de la Epidaur avea 55 de trepte cu locuri pentru 14 000 de spectatori. Acustica s-a păstrat excelentă. În Atena lui Pericle (nu mai suntem la Epidaur!) prețul biletelor era de doi oboli (un jurat de la tribunalul popular primea mai târziu cinci oboli, la propunerea lui Cleon, pentru prezența la ziua de judecată). Cetățenii săraci, cărora li se „făcea curte" pentru votul lor la adunări publice, inclusiv ca jurați la procese, nu plăteau biletele de teatru. Statul le plătea prezența din „fondul pentru spectacole".

Influența teatrului asupra ideilor și psihologiei atenienilor era enormă. Mai ales comedia, foarte accesibilă, atrăgătoare și populară, manipula opinia publică – fiind și distractivă, dar și propagandistică. Pentru spectacole, înalții magistrați ai Atenei aveau o răspundere specială.

Se găseau și „sponsori" („choregoi") din rândul cetățenilor cu dare de mână, pe care cetatea îi însărcina să aleagă, să întrețină și să înzestreze, pe cheltuiala lor personală, corurile tragice sau comice cerute de poeții-autori. Un arhonte alegea actorul principal, protagonistul. Nici o femeie nu juca în spectacole. Rolurile feminine erau interpretate de bărbați. A fi „choreg-sponsor", a cheltui pentru recuzită și repetiții, pentru poeți, artiști și coruri – era o cinste obștească și o „leitourghia", o slujbă publică. Și pentru „leitourghia" împotriva lui Socrate a plătit cineva, în drahme bune...

Spectacolul cu piesa *Norii* de Aristofan era, s-a spus, cam costisitor. Cine avea bani? Era al nouălea an de război... Ca să ai de unde da trebuia să capeți comenzi pentru armată, ca de pildă, manufactura de tăbăcărie a lui Cleon (poreclit și „curelarul..."). Ori să primești fonduri – din aceeași sursă discretă, dar exigentă care finanța pe unii care se băteau cu pumnul în piept pentru Atena, pentru strămoșul Tezeu și neînvinsul Herakles, sprijinit în măciucă... Oricum, trebuia cățărat cât mai sus, în cursul spectacolului cu piesa *Norii,* ca să-l vadă toată lumea, un amplu coș, o adevărată nacelă în care, din înaltul cerului, să troneze însuși Socrate!

Ca să facă impresia dorită de regie, Socrate trebuia să fie „mândru ca un păun", să privească iscoditor, cu aroganță de șarlatan chel, să fie urât, cu fața lătăreață, să aibă nasul cârn de Silen, sau mai precis de satir. Amănunt important: să fie desculț (așa umbla mai tot timpul)... Piesa pretindea cheltuială nu numai cu nacela cerească a lui „Socrate-impostorul"; dar și cu numeroasele costume, în toate culorile curcubeului, pentru cei 24 de membri ai corului, care întruchipau „norii", adică zeitățile care gravitează în jurul lui Socrate, maestrul malefic al unui nou cult...

Acest nou cult al „misterelor socratice", care face o nerușinată concurență credințelor tradiționale păzite la Eleusis, a creat – pretinde piesa – și un sediu de scorneli pe care Socrate l-ar fi

botezat „gânditoriu“. Sponsorul comediei *Norii* trebuia să plătească şi pentru amenajarea scenică sugestivă, cât mai convingătoare şi hazlie, a „academiei socratice“ zisă „gânditoriu“. Astfel ca să se reţină cât mai bine de către spectatorul popular o insinuare importantă pentru Cleon: în timp ce poporul muncea sau pleca supus la război, „ca să apere pe zei“, alţii – „paraziţi vânduţi“ – „stăteau şi doar gândeau“, discutau filosofie, cârteau – în loc să execute cu smerenie porunca pentru ofensiva sacră, purtată departe peste mări şi cetăţi.

Corul de „nori“ cânta şi scanda, iar un bun şi autentic ţăran atenian, care „mirosea a must“ şi se numea Strepsiade – îi cerea învăţătură sofistică lui Socrate... Dorea să scape de plata datoriilor (ţăranii aveau mari necazuri...) şi vroia să înveţe de la Socrate, plătind lecţiile ca oricărui hârţogar din „tagma gânditorilor“, ca să devină astfel meşter la vorbă şi să câştige procesele când e împricinat... Strepsiade este acceptat de Socrate care, să recunoaştem, nu practica discriminări faţă de ţărani, meşteşugari şi chiar „meteci“, adică greci liberi, dar cu altă cetăţenie decât atenienii.

E drept, Socrate avea obiceiuri stranii tolera şi sta de vorbă cu vieţuitoare fără importanţă, ca sclavii din Tracia sau alţi barbari din Pont“... Strepsiade, care a căzut în plasa de păianjen a iubitorilor de înţelepciune, este păcălit! Socrate îl învaţă că Zeus, stăpânul Olimpului, nu mai există... „Norii – ei sunt totul“, declară pe şleau şarlatanul Socrate din coşul său meteorologic, arătând spre coriştii înfăşuraţi în costumele parodiei lui Aristofan.

Acum tot atenianul – mai ales cel prezent la teatru pe banii dăruiţi de „linguşitorii poporului“, cum se exprimă marele istoric grec Tucidide (460-396 î.Cr.)– tot atenianul a înţeles cine e Socrate... Este unul fără neam şi fără zei, primejdios pentru norodul atenian. Dar spectacolul nu s-a terminat. Nu scapă Socrate numai cu vorbe de blam! Dacă tot a fost adus în faţa Cetăţii – să şi primească ce i se cuvine! Iată-l în flagrant delict de dialog cu tinerii: „el strică ce avem mai scump, pe fiii noştri“. Fidipide, băiatul lui Strepsiade – un tânăr care a căzut în patima curselor de cai – este atras la „gânditoriu“, la o nocivă iniţiere. De la „gânditoriul“ socratic Fidipide vine în casa părintească şi îşi ia tatăl la bătaie. Zeus nu mai domneşte, tinerii îşi maltratează părinţii...

...Socrate nu va scăpa prea uşor: comedia *Norii* se termină cu „actul salvator“ izbutit de ţăranul Strepsiade, care a găsit leacul suferinţelor Atenei. Se dă foc lui Socrate şi bârlogului de mintoşi! Este adevărat că vor mai trece 23 de ani până la procesul lui Socrate şi execuţia prin cupa cu zeamă de cucută. Dar „repetiţia cu costume“ a şi avut loc, deocamdată sub formă burlescă; tragedia abia se pregăteşte, războiul continuă...

Adevărul gol-goluţ

Exagerăm cumva – simplificator – meritele talentatului Aristofan în ceea ce priveşte mărturia lui asupra „scenariului Socrate“? Dacă este aşa, vina o poartă, ca de obicei, Socrate însuşi, care declară în *Apărarea* rostită în primăvara anului 399, în faţa tribunalului popular: „Aceşti acuzatori sunt mulţi şi mă învinuiesc de multă vreme, vorbind cu voi încă de la vârsta la care eraţi cât se poate de încrezători, unii dintre voi fiind copii încă şi adolescenţi; iar ei mă acuzau în lipsă, fără să mă apere cineva. Dar ce este cu totul fără noimă e că nici măcar numele lor nu le ştiu şi nu le pot spune, *în afară poate de al unui oarecare autor de comedii*“ (subl. *F.H.*).

Şi tot Socrate continuă astfel *Apărarea:* „Aşadar, să vedem din nou, de la început, care e învinuirea din care s-a născut această ponegrire a mea şi pe care s-a sprijinit Meletos când m-a dat în judecată. Bine. Ce-au spus, calomniindu-mă, calomniatorii mei? Trebuie să le citim vorbele ca pe ale unui act de acuzare: «Socrate este vinovat, el iscodeşte peste măsură cele de sub pământ şi cele din cer, face să învingă judecata strâmbă şi îi învaţă şi pe alţii aceste lucruri». Cam acestea ar fi; aţi putut vedea şi voi *în comedia lui Aristofan* (subl. – *F.H.*) un Socrate purtat pe scenă încoace şi încolo, spunând că merge prin văzduh şi înşirând tot felul de vorbe goale despre lucruri la care eu nu mă pricep nici mult, nici puţin. Şi eu nu vorbesc cu dispreţ despre o astfel de ştiinţă, admiţând că într-adevăr există cineva care se pricepe la toate acestea, să nu fiu cumva acuzat de Meletos şi de aşa ceva; însă, în ceea ce mă priveşte, eu n-am nimic comun cu ele, atenieni“.

Fără să-şi atace juraţii, fără să le spună pe şleau că nu au obiectivitatea necesară pentru a-l putea judeca cinstit în spiritul democratic al legilor lui Clistene şi Pericle – reformatorii statului atenian –, Socrate aminteşte totuşi că o mafie de mincinoşi demagogi – pe care nu-i numeşte – a premeditat ani de-a rândul crima judiciară, prevăzută lucid încă de mult de Aristofan – adversarul lui Socrate, dar şi duşmanul nemilos al demagogiei. Socrate nu va declara formal, la proces, incompetenţa profesională şi, mai ales, morală a majorităţii juraţilor, pregătiţi împotriva lui prin propagandă îndelungată. În schimb, Aristofan (care nu poate fi bănuit nicidecum că „l-ar apăra ca discipol“, în genul lui Platon sau Xenofon, pe Socrate) va arăta din nou, în hohote de râs, adevărul gol-goluţ despre prea onorabilul „tribunal al poporului“. ■

(Va urma)

Din istoria O.N.U.: pe scenă și în culise

● Furie total nediplomatică ● „Ședința se ridică!“ ● Fidel Castro, evacuat din hotel, și-a instalat cortul la Națiunile Unite ● Gheorghe Gheorghiu-Dej a venit cu „Baltica“ și a plecat cu „Queen Marry“ ● Eduard Mezincescu nu cere indicații ● El cere doar Moțiune de ordine, de patru ori ● Amneziile martorilor sovietici

PANTOFUL...

Dr. EUGEN PREDA

12 octombrie 1960 a căzut într-o zi de miercuri. Acele ceasornicului se apropiau de ora 18.55. Peste numai câteva minute aveam să asist în marea sală a Adunării Generale O.N.U., de formă tronconică și având o culoare albastru azurie la o a doua scenă, incredibilă, pentru obișnuiții sesiunilor Organizației Națiunilor Unite. Ecourile primei scene nu se stinseseră încă. Continua să domnească o atmosferă tensionată sub plafonul care se prezenta ca o boltă înstelată din care cobora o lumină uniformă, plăcută. Privirile continuau să fie atrase de pupitrele la care se aflau delegația U.R.S.S. și cea a Spaniei, unde tocmai avusese loc incidentul cu pantoful **pe care N.S. Hrușciov, șeful guvernului sovietic, îl scosese din picior, bătând cu el în pupitrul verzui și părând că se ceartă cu șeful delegației spaniole.**

Dintr-o dată, cuprins de o furie total nediplomatică, președintele sesiunii, ambasadorul irlandez Frederick Boland, a întrerupt pe vorbitorul aflat la tribună, reprezentantul României, Eduard Mezincescu, debranșându-i microfonul și izbind repetat cu ciocănelul de lemn în pupitru până l-a sfărâmat, anunțând: „Ședința se ridică!“

Tumultul anilor '60

Scena mi-a revenit în memorie, sâmbătă 21 octombrie 1995, când am ajuns la New York, pentru a participa ca invitat al şefului statului român la cea de-a 50-a aniversare a Organizaţiei Naţiunilor Unite. Şi când primul drum, deşi se înserase, a fost la Cartierul General al O.N.U., pentru a vedea locurile cunoscute prima oară în 1959.

Revenind la hotel, puţin înainte de miezul nopţii, mi-am readus aminte de obiceiul pe care l-am avut în anii cât am fost trimisul special al Radiodifuziunii Române la sesiunile Adunării Generale, de a-mi cumpăra după ora 22.00 ediţia primă, datată a doua zi, a ziarului *New York Times*. Între numeroasele articole consacrate evenimentului care avea să reunească 129 şefi de state şi de guverne, cea mai mare reuniune de acest fel desfăşurată vreodată, mi-a atras atenţia cel al Barbarei Crossette în care se afirma: „Cea mai memorabilă sesiune a Adunării Generale a fost fără îndoială cea din 1960, când o nouă lume era pe cale de a se naşte prin decolonizare şi revoluţie, iar emoţiile se situau la cote înalte... Sesiunea Adunării din 1960 este cea mai bine reamintită pentru cuvântarea de patru ore a domnului Fidel Castro şi pentru explozia lui Nikita S. Hruşciov [1894-1971 – *E.P.*] după ce un delegat filipinez, Lorenzo Sumulong, a sugerat că o rezoluţie sovietică privind decolonizarea ar trebui de asemenea să se refere la popoarele din răsăritul Europei. Domnul Hruşciov s-a îndreptat spre domnul Sumulong, denumindu-l «acest lacheu al imperialismului american». Liderul sovietic a mărşăluit supărat spre podium, apoi înapoi la locul său, şi-a scos pantoful, l-a fluturat în jurul capului şi apoi l-a lovit în masa din faţa lui. În tumultul care a urmat, preşedintele Adunării, irlandezul Frederick Boland, şi-a spart ciocanul încercând să restabilească ordinea".

Citind aceste rânduri, mi-a revenit în memorie tumultul anilor '60. Într-adevăr, la numai un an de la victoria revoluţiei cubaneze, Fidel Castro venise la New York pentru a participa la sesiunea Adunării Generale O.N.U. Apariţia primului ministru al guvernului Republicii Cuba din ianuarie 1959, conducătorul îndelungatei lupte armate împotriva dictaturii lui Batista, a stârnit o veritabilă senzaţie. Evocând în cursul unei ample discuţii avute la 19 ianuarie 1995 activitatea desfăşurată la cea de-a 15 sesiune a Adunării Generale O.N.U., domnul Eduard Mezincescu, în acea vreme adjunct al ministrului de externe şi membru al delegaţiei române la sesiune, delegaţie a cărei conducere a şi preluat-o din 12 octombrie 1960 la amiază, îmi spunea: „Deosebit de pitorească a fost apariţia lui Fidel Castro cu echipa lui, care erau puşi pe revoluţie... Erau revoluţionari foarte înflăcăraţi şi, veniţi la New York, nu înţelegeau câtuşi de puţin să se depărteze de revoluţionarismul lor. Asta a făcut ca direcţia hotelului din Manhattan, care i-a găzduit timp de două-trei zile, să-i roage să evacueze incinta. Atunci au încercat să se mute, dar nici un alt hotel din Manhattan nu a vrut să-i primească. În condiţiile date, Fidel şi-a adunat toată delegaţia cu bagaje, cu rucsacuri şi au venit şi s-au instalat într-un hol din clădirea Adunării Generale, în dreptul Consiliului de Securitate... Şi-au pus saltelele, plăpumile pe jos, s-a montat un cort pentru Fidel ca să fie păzit de indiscreţii, în caz că-şi schimbă lenjeria. Vă daţi seama cam ce impresie au făcut şi ce aspect au luat holurile şi coridoarele imense din clădirea Naţiunilor Unite. Au stat acolo, spre disperarea lui Hammarskjöld [secretarul general al O.N.U. – *E.P.*] şi a altor şefi de delegaţii până când un hotel din Harlem a hotărât să-şi evacueze toţi pasagerii, să găzduiască exclusiv delegaţia cubaneză!"

Mi-l aduc aminte pe Fidel Castro, pe atunci în vârstă de 33 de ani. Un bărbat viguros şi foarte înalt, îmbrăcat în ţinută militară de campanie, „administrând" în după-amiaza zilei de luni 26 septembrie 1960 timp de peste patru ore de la tribuna Adunării Generale, lecţia sa despre revoluţia cubaneză şi implicaţiile poziţiei Statelor Unite faţă de aceasta. Aveam să-l revăd pe Fidel Castro, în zilele din octombrie 1995 îmbrăcat într-un costum negru cu cravată, adresându-se Sesiunii jubiliare a Adunării Generale O.N.U., „ignorând" limita de cinci minute atribuită fiecărui vorbitor şi ţinând un discurs de trei minute jumătate.

Cât despre scena cu pantoful, contextul în care a avut loc şi căutările prin memoriile oamenilor aflaţi „în secretul lucrurilor" le voi dezvălui, pentru prima oară, aici în *Magazin istoric*.

12 octombrie

Pentru „omul Radiodifuziunii Române la faţa locului", care eram, ziua de 12 octombrie a început în clădirea albă, cu două etaje, situată în cartierul rezidenţial, la nr. 60 East, pe porţiunea străzii 93 dintre Park Avenue şi Madison Avenue, unde se afla pe atunci sediul Misiunii României de pe lângă Organizaţia Naţiunilor Unite. La ora 10.00 fuseserăm invitaţi la etajul întâi, în marele hol, pentru a participa împreună cu întreg personalul Misiunii la o scurtă ceremonie în cursul căreia Gheorghe Gheorghiu-Dej, care pleca în aceeaşi zi spre ţară, urma să-şi ia rămas bun. Liderul român venise la New York în dimineaţa zilei de 19 septembrie, în ajunul începerii sesiunii Adunării Generale O.N.U., la bordul navei sovietice *Baltica*, unde fusese invitat de N.S. Hruşciov, pentru a efectua călătoria împreună cu alţi conducători ai ţărilor socialiste. După cum îşi reamintea Eduard Mezincescu în convorbirea deja citată: „Delegaţia noastră şi altele chiar n-au mai fost de acord să se întoarcă tot cu vaporul lui

Hruşciov". Se putea întrevedea în această acţiune un semn de nemulţumire faţă de politica liderului sovietic şi faţă de comportamentul său în timpul sesiunii. Mi-aduc aminte că Gheorghiu-Dej indicase delegaţiei române să nu se alăture lui Hruşciov la „bătutul în pupitre", una din formele de obstrucţionare a vorbitorilor, la care recursese Hruşciov şi, ţin minte, de asemenea, că delegaţia română nu a participat la aceste manifestări. „Dar – continuă Eduard Mezincescu – delegaţia română era mai modestă, pentru că Gheorghiu-Dej, prin firea lui, era mai reţinut şi eu aş spûne chiar, cu o doză superioară de bun-simţ! Cel puţin uneori! Sigur, delegaţia română nu s-a asociat la aceste demonstraţii! Asta era pe o linie continuă, ca să spun aşa! Gheorghiu-Dej mai avusese ocazii să ajungă în divergenţă cu Hruşciov pe diferite alte probleme!" La ora 10.00 Gheorghe Gheorghiu-Dej a mulţumit întregului personal şi a spus ca delegaţia să se ghideze „exact cum s-a condus şi până acum". Cu alte cuvinte, delegaţia să aibă un comportament la fel ca în timpul când a fost el la New York. El a cerut personalului care rămânea să-i dea deplină ascultare lui Silviu Brucan, care, în calitate de şef al Misiunii permanente a României la O.N.U., îi era foarte apropiat. Şef al delegaţiei române rămânea însă Eduard Mezincescu care îndeplinea şi funcţia de adjunct al ministrului afacerilor externe. „Înainte de plecarea lui Gheorghiu-Dej, eu am aşteptat ca el să mă cheme, să vorbească, să-mi spuie dacă are ceva... Nu am luat iniţiativa să mă duc la el şi să-i spun: «Tovarăşe, vă rog să-mi daţi indicaţii pentru perioada cât rămân şeful delegaţiei în lipsa dvs.!». Am aşteptat pentru că era de datoria lui să mă cheme! Nu m-a chemat! A azvârlit, poate, o vorbă, aşa, la plecare... a rămas azvârlită!"

La ora 12.00, ora locală, transatlanticul *Queen Mary* pe care călătorea Gheorghe Gheorghiu-Dej a ridicat ancora de la cheiul 90 al portului New York, îndreptându-se spre Europa. Acest fapt, escalele făcute la Paris şi la Viena, ca şi contactele avute – între altele în capitala Austriei s-a întâlnit cu doctor Bruno Pittermann, vicecancelar, ministru ad-interim al Afacerilor externe şi preşedinte al Partidului Socialist Austriac – au constituit un semnal în privinţa dorinţei de deschidere a României şi crearea acelor punţi care apropie statele între ele, indiferent de regimuri. După ce *Queen Mary* s-a îndepărtat de chei,

Eduard Mezincescu vorbind reprezentanţilor presei, după suspendarea şedinţei de către Frederick Boland (în partea dreaptă a fotografiei, autorul articolului)

ám plecat spre inima Manhattan-ului, unde se află acea imensă cutie de chibrituri aşezată vertical, dar cu pereţi de sticlă ce răsfrâng razele soarelui dimineaţa spre East River şi după-amiază asupra bulevardului First Avenue şi care a devenit însăşi imaginea cartierului general al O.N.U. Aici, la ora 14.00 ca în fiecare zi aveam spaţiul de emisie spre Bucureşti, din studiourile de radio ale Naţiunilor Unite aflate la nivelul întâi al subsolului. La ora 14.30, mă aflam la etajul al treilea al clădirii secretariatului, rezervat în întregime presei, şi care deţine o „poziţie strategică" în clădire. La unul din capete se află centrul de distribuire a documentelor pentru presă. Celălalt capăt duce spre lojile presei din Adunarea Generală şi Consiliul de Securitate. La etajul presei domneşte o activitate înfrigurată, trepidantă de-a lungul întregii zile. Ai senzaţia că asişti la o permanentă cursă contra cronometru. Corespondenţa înseamnă *azi*, nu ce s-a întâmplat acum două sau trei zile. Marea majoritate a corespondenţilor, chiar dacă terminau de transmis, nu plecau din clădirea O.N.U., decât după ce dezbaterile din ziua respectivă se încheiau. Întotdeauna putea surveni un fapt nou şi, dacă nu erau prezenţi, cu greu puteau să-l reconstituie. Uneori o scurtă întâmplare punea în evidenţă sensuri ample, cu atât mai mult cu cât în procesele-verbale sau rezumatele pentru presă sunt înscrise doar cuvântările şi documentele.

O şedinţă de pomină

La ora 15.00 a început Plenara Adunării Generale care avea înscris la punctul 8 al agendei chiar „Adoptarea ordinii de zi". De fapt, Adunarea Generală urma să reia examinarea repartizării problemelor înscrise în urma recomandării Comitetului General (Biroului). Deoarece Comitetul General, în care Statele Unite şi aliaţii lor deţineau majoritatea, deciseseră ca problema acordării independenţei ţărilor şi popoarelor coloniale să nu fie discutată în Plenara Adunării Generale, ci într-un organism subsidiar, în Comitetul Nr. 1. U.R.S.S. propusese o moţiune care viza ca acest punct de vedere să fie examinat în şedinţa plenară a Adunării Generale.

În reconstituirea acestei şedinţe în care, de fapt delegaţiile trebuiau să discute şi să se pronunţe prin vot asupra moţiunii sovietice, vor fi folosite amintirile domnului Eduard Mezincescu din interviul deja citat, precum şi versiunile în limba engleză şi în limba franceză, deoarece domnul Mezincescu a vorbit în limba franceză, ale stenogramelor: *United Nations, GENERAL ASSEMBLY, Fifteenth Session Official Records, 902nd Plenary Meeting*, pp. 671-690; *Nations Unies, ASSEMBLÉE GÉNÉRALE, Quinzieme Session Documents officiels, 902-e Séance Pléniére*, pp. 705-726; şi bineînţeles, propriile note din acea perioadă.

De la prima galerie a publicului, unde se instalase micul grup de 400 de ziarişti privilegiaţi, posesori ai legitimaţiei de acces în sala Adunării Generale, urmăream cum preşedintele Sesiunii Adunării Generale, ambasadorul Irlandei Frederick Boland, deschisese şedinţa. Se părea că va fi o discuţie fără istorie. Dar lucrurile s-au încins chiar de la primul vorbitor, preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., N. S. Hruşciov, şi continuând cu reprezentanţii Marii Britanii, Cehoslovaciei, Ghanei, Noii Zeelande, Ungariei, Guineei, Libiei şi Congo (Brazzaville). Astfel s-a ajuns ca preşedintele să declare: „Îmi pare rău că trebuie să întrerup pe vorbitori, dar aş dori să reamintesc că noi suntem în prezent angajaţi într-o dezbatere procedurală şi ceea ce discutăm este repartizarea punctelor de pe ordinea de zi. Noi nu discutăm meritele sau substanţa problemelor de care am fost sesizaţi. Ele sunt revelatoare pe măsură ce au vreo incidenţă în privinţa problemei repartizării punctelor de pe ordinea de zi. În consecinţă, aş dori să cer vorbitorilor să binevoiască să se limiteze, atât cât este posibil, la problema care este în prezent în dezbatere, respectiv, repartizarea punctelor de pe ordinea de zi şi să lase substanţa şi meritele problemelor până ce acestea vor face obiectul în discuţie în Comitetul sau forumul care ar putea fi desemnat" (A/PV 902, varianta engleză, p. 681).

Reprezentantul Congo (Brazzaville) a mai fost întrerupt de două ori de preşedintele Boland, ultima oară acesta a pronunţat următoarele cuvinte: „Regret că vorbitorul nu a considerat că e bine să răspundă apelului meu, să coopereze. Aş ezita să rechem la ordine, dar i-am spus care sunt regulile de procedură şi el trebuie să înţeleagă că este de datoria preşedintelui de a veghea ca această reglementare să fie aplicată. Regret de a nu-i fi putut da permisiunea de a întreprinde acum examinarea problemelor care nu sunt în faţa Adunării. Intervenţia sa este în afara subiectului şi în consecinţă nu poate fi admisă. L-aş ruga să binevoiască să se adreseze el însuşi cu argumentele sale la problema care se află în faţa Adunării: aceasta constă în faptul dacă problema trebuie să fie repartizată Primului Comitet sau să fie examinată în şedinţă plenară şi argumentele sale trebuiau să se refere la această problemă. Regret că trebuie să insist, dar regulile de procedură nu-mi lasă nici o opţiune" *(ibidem)*. Reprezentantul Congo (Brazzaville) s-a limitat să răspundă: „Înţeleg, dar aş dori să exprim regretul meu că regulile de procedură au fost invocate numai în legătură cu intervenţia mea". El a mai adăugat doar: „Voi vota pentru proiectul de rezoluţie care ne este supus" (A/PV 902, versiunea franceză, p.712). *Sub ochii asistenţei se apropia momentul primei explozii.* Au mai urmat la cuvânt reprezentanţii Liberiei, Irakului şi Filipinelor. Acesta din urmă, Sumulong, abia îşi începuse cuvântarea şi tocmai pronunţa cuvintele: „Noi consi-

derăm că declaraţia propusă de Uniunea Sovietică ar trebui să se extindă asupra dreptului inalienabil la independenţă, nu numai al popoarelor şi teritoriilor care rămân încă sub dominaţia puterilor coloniale occidentale, dar, de asemenea, al popoarelor Europei răsăritene care au fost de altfel lipsite de liberul exerciţiu al drepturilor lor civice şi politice şi au fost într-un fel înghiţite de către Uniunea Sovietică".

În acel moment, Eduard Mezincescu a rostit, cu glas tare, vorbind de la locul delegaţiei române: „Point of order!" (Moţiune de ordine)[1]. Preşedintele a cerut imediat vorbitorului să „se dea deoparte sau să-şi reia locul în sală în timp ce mă voi ocupa de moţiunea de ordine care a fost prezentată.

Domnul Sumulong (Filipine): Aşa voi face. Eu trebuie însă să explic motivele votului nostru la acest amendament.

Domnul Mezincescu (România), vorbind de la locul său din sală: Moţiune de ordine.

Preşedintele: Aş cere vorbitorului, care este în prezent la tribună, să binevoiască să se îndepărteze pentru un moment, în timp ce voi da cuvântul autorului Moţiunii de ordine care tocmai a fost prezentată.

Dau cuvântul reprezentantului României pentru o Moţiune de ordine" (A.P.V./902/ versiune engleză, p. 682).

„Dl. Mezincescu (România): Fac apel la preşedinte şi-l rog să-l cheme la ordine pe oratorul căruia i-a dat cuvântul în urmă cu câteva momente şi care tocmai vorbea de la această tribună. Protestez energic, deoarece consider că nu este aici locul în care să poată să-i fie permis să lanseze calomnii la adresa ţărilor membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite, care se bucură de independenţa lor suverană şi care au drepturi egale în calitate de membre ale acestei organizaţii. Consider că preşedintele nu ar trebui să permită să fie proferate insulte de la înălţimea acestei tribune împotriva ţărilor membre ale Organizaţiei" (A.P.V./ 902/ versiunea franceză, p.717).

Abia plecase la locul său reprezentantul României şi preşedintele care apucase să spună că nu consideră intervenţia reprezentantului Filipinelor ca fiind inadmisibilă şi că Adunării Generale îi revine misiunea de a judeca dacă remarcile sale sunt justificate iar domnul Sumulong, revenit la tribună, apucase să spună doar: „Voi continua cu autorizaţia Adunării", că din sală au răsunat din nou cuvintele lui Eduard Mezincescu: „Moţiune de ordine". Revenit la tribună, Eduard Mezincescu a spus: „Domnule preşedinte, am crezut că este de datoria Dumneavoastră, în calitate de preşedinte al Adunării Generale O.N.U., de a conduce dezbaterile de o manieră astfel ca membrii Organizaţiei prezenţi aici să nu fie insultaţi de la înălţimea acestei tribune. Fac din nou apel la Dumneavoastră, rugându-vă să-l chemaţi la ordine pe vorbitorul care tocmai a stat la această tribună" (*ibidem,* pp. 717-718).

Eduard Mezincescu a mai continuat să pledeze aproape două minute, referindu-se la faptul că „nu este permis ca ţările din cadrul acestei Adunări să fie insultate" şi făcând o referire directă la modul în care condusese şedinţa ambasadorul Frederick Boland, care-l întrerupsese pe reprezentantul Congo (Brazzaville) spunând că în acest fel impusese „tăcere reprezentanţilor ţărilor care nu cu mult timp în urmă erau ţări coloniale" şi reamintindu-i imperativul „de a conduce imparţial dezbaterile acesteia".

Era limpede pentru cel ce urmărea dezbaterea că în curând pasiunile vor da în clocot. Mai ales că în locul unde şedea delegaţia sovietică, N.S. Hruşciov începuse să se agite şi se consulta cu ministrul său de externe, A. A. Gromîko. Îmi făcea impresia că-i plăcuse „găselniţa" descoperită de români prin formularea Moţiunii de ordine, o chestiune de procedură de care nu avea de unde să fi ştiut până atunci.

Într-adevăr, abia apucase preşedintele Boland să spună că în „această Adunare noi trebuie să fim pregătiţi să ascultăm expunerea unor păreri cu care noi suntem în complet dezacord" şi să-i dea cuvântul din nou reprezentantului Filipinelor pentru a-şi continua intervenţia, că de la locul său, N.S. Hruşciov, a intrat în joc, strigând: „Point of order!"

I s-a dat, bineînţeles, imediat cuvântul. După ce a protestat împotriva tratamentului inegal, aplicat reprezentanţilor ţărilor membre, întrebând de ce preşedintele a întrerupt pe reprezentantul Congo (Brazzaville) spunând că acesta se referea la o problemă de fond în timp ce se discuta o problemă de procedură, N.S. Hruşciov a continuat: „Dar de ce, în timp ce acest lacheu al imperialismului american ia cuvântul şi vorbeşte de probleme care nu au nimic de-a face cu procedura, preşedintele – care aparent simpatizează cu dominaţia colonială – nu-l opreşte? O astfel de manieră de a acţiona este ea echitabilă? Nu, ea nu este!"

După această altercaţie, şedinţa şi-a urmat cursul. Şi-a reluat alocuţiunea Sumulong. Au urmat la cuvânt reprezentanţii Nigeriei, Cubei, Marii Britanii, Marocului, Ciprului, Columbiei. Lista vorbitorilor fiind epuizată, s-a dat cuvântul, din nou lui N.S. Hruşciov, apoi pentru a-şi explica votul, au venit la tribună reprezentanţii Afganistanului, Israelului, Pakistanului, Venezuelei şi în cele din urmă cel al Statelor Unite. Abia apucase să pronunţe reprezentantul Statelor Unite, Wilcocx, cuvintele: „Toate delegaţiile prezente în această Adunare ştiu perfect că din nefericire există un număr de state în Europa

---

[1] Conform Regulamentului Adunării Generale, când reprezentantul unei ţări ia cuvântul, dacă cineva din sală consideră că s-a abătut de la subiect, poate să introducă o moţiune de ordine în virtutea căreia preşedintele are obligaţia să-l întrerupă pe vorbitor şi să dea imediat cuvântul iniţiatorului moţiunii de ordine. Acesta vine la tribună şi îşi exprimă dezaprobarea faţă de abaterile de la subiect şi cere revenirea la obiectul discuţiei. Desigur, folosirea moţiunii de ordine implică foarte buna cunoaştere a procedurii şi deci a regulamentului.

răsăriteană care nu dispun de întreaga lor independenţă" şi Eduard Mezincescu a pronunţat din nou cuvintele „Point of order" (A.P.V. 902/ versiunea engleză, p. 890).

„Dl. Mezincescu (România): Asistăm la o repetare din partea reprezentanţilor Statelor Unite a unor atacuri împotriva ţărilor membre, cu drepturi egale ale Organizaţiei Naţiunilor Unite. Ţin să-l faceţi să înţeleagă pe oratorul care l-am întrerupt, că eu sunt aici ca reprezentant al Republicii Populare Române şi cu drepturi egale cu reprezentantul Statelor Unite şi cu reprezentantul oricărei altei ţări. Ar trebui ca acest lucru să fie înţeles de reprezentantul Statelor Unite ca şi de reprezentantul oricărei altei ţări reprezentate aici. Trebuie, domnule preşedinte, deşi, Dumneavoastră reprezentaţi doar o majoritate de şase voturi (cu care aţi fost ales), ca Dvs. să apăraţi drepturile şi demnitatea Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Vorbitorul pe care tocmai l-am întrerupt a cerut cuvântul pentru o explicaţie de vot. Dar ce se întâmplă aici? Este aceasta o explicaţie? Înseamnă oare a te deda de la înălţimea acestei tribune la o campanie calomnioasă împotriva altor ţări membre ale O.N.U., o explicaţie de vot? Aici nu suntem în Senatul Statelor Unite, unde se poate vota în favoarea organizării de săptămâni ale „«naţiunilor captive»; aici suntem reprezentanţii statelor suverane şi ar trebui ca Dumneavoastră, în calitate de preşedinte, să asiguraţi respectul reciproc, pentru ca dezbaterile să se desfăşoare după normele elementare ale curtoaziei.

Nu este vorba aici de simpatie pentru un regim sau altul; sunteţi liberi să simpatizaţi cu ţările colonialiste; este dreptul Dumneavoastră; dar eu doresc poporului irlandez şi tuturor popoarelor reprezentate aici..." (A.P.V. 903/ versiunea franceză/ pp. 725-726). Aici se întrerupe procesul verbal, urmând doar cuvintele preşedintelui: „Sunt convins că Adunarea va conveni că datorită scenei la care tocmai am fost martor, cea mai bună măsură constă în închiderea imediată a şedinţei, şi ea este închisă." (A.P.V. 903/ versiune engleză/ p. 690).

Unicul detaliu care mai este furnizat de stenogramele oficiale este ora de închidere a şedinţei: 6.55 p.m. Între timp, în sala Adunării Generale, N.S. Hruşciov îşi scosese pantoful din picior şi începuse să bată în masa din faţa delegaţiei U.R.S.S. şi a avut un schimb de cuvinte pe un ton ameninţător cu membri ai delegaţiei Spaniei, care îşi aveau locurile chiar în faţa delegaţiei sovietice. Procesul verbal din care am citat pe larg nu consemnează nici faptul că finalul frazei lui Eduard Mezincescu nu a putut fi reprodus, deoarece ambasadorul Frederick Boland a debranşat microfonul şi a reuşit să facă ţăndări ciocănelul cu care erau marcate deciziile preşedinţiei Adunării Generale.

Mi-aduc aminte că într-o convorbire care a avut-o Eduard Mezincescu cu gazetarii americani care l-au asaltat imediat după întreruperea şedinţei (a cărei fotografie o publicăm pentru prima dată), şeful delegaţiei române a povestit că intenţia lui era să continue fraza cu cuvintele: „să se elibereze de colonialism". În aceeaşi seară, la sediul Misiunii permanente a României a domnit o vie agitaţie. Telefoanelor care sunau continuu de la agenţiile de presă, ziare, posturi de radio şi de televiziune li se răspundea invariabil: „Nu s-a făcut nici o afirmaţie referitoare la caracterul colonial al Irlandei. România nutreşte un mare respect faţă de Irlanda şi poporul ei", îşi aduce aminte domnul Eduard Mezincescu.

Trei amintiri nu numai diferite

Oricât de surprinzător ar părea, mărturii de primă mână ale participanţilor sovietici la incidentul petrecut la 12 octombrie 1960 prezintă variante deosebite. Şi ceea ce este şi mai şocant, ei plasează incidentul în afara adevărului faptic.

Să începem cu Alexei Adjubei, ginerele lui N.S. Hruşciov şi unul dintre consilierii săi apropiaţi, care a deţinut la vremea respectivă şi funcţia de redactor şef al *Izvestiei*. Într-o lucrare memorialistică al cărei titlu în traducere ar suna *Acei zece ani*, apărută la Moscova în Editura Sovetskaia Rossia, 1989, la pp. 99-101, el consemna despre Hruşciov: „Om cu temperament «exploziv», deseori nu se stăpânea. Amintesc un episod despre care au circulat multe interpretări, de la unele înduioşătoare: «Asta da, să se ştie de ai noştri», până la unele dispreţuitoare: «Îţi imaginezi, a bătut cu bocancul în masă, şi unde, la Organizaţia Naţiunilor Unite! Ruşine! Ce au crezut oare despre noi?»".

Lui Adjubei, memoria îi joacă probabil o festă, deoarece el asociază incidentul cu „dezbaterea aşa-numitei «probleme ungare»". „Când preşedintele a anunţat dezbaterea «problemei ungare», delegaţia sovietică nu a părăsit sala. S-a auzit un murmur de mirare: «Sovieticii nu au plecat». Aici a început Hruşciov (în conformitate cu regulile procedurale şi cu regulamentul) să facă mereu interpelări, pretinzând lămuriri, precizări, cerând ca vorbitorii să prezinte mandatele membrilor delegaţiilor ş.a.m.d. Deja nu mai era vorba de «problema ungară», devenise clar că de data asta dezbaterea se ducea într-un alt mod, «mai tare». Toţi membrii delegaţiei noastre, după temperamentul fiecăruia, loveau pupitrele din faţa fotoliilor şi multe alte delegaţii îi susţineau. Ca dinadins, de pe mâna lui Hruşciov a alunecat ceasul. El a început să-l caute pe sub masă, burta îl împiedica, a drăcuit şi deodată mâna i-a dat peste bocanci..."

Ţin să precizez că la 12 octombrie nu au avut loc nici un fel de dezbateri referitoare la

înscrierea pe ordinea de zi a Adunării Generale a așa-numitei probleme ungare. De altfel, până în ziua de 13 octombrie, ora 23.47 (ora New York-ului), când N.S. Hrușciov a plecat pe calea aerului spre Moscova, nu a avut loc nici o dezbatere de fond în această problemă. De altfel într-o corespondență datată din octombrie 1960 se arăta că ultima dezbatere privind problema înscrierii punctului referitor la chestiunea ungară a avut loc în noaptea de 10 spre 11 octombrie.

O altă versiune privind data și contextul incidentului, conținând la rândul ei erori, ne-a pus la dispoziție în memoriile sale, A.A. Gromîko ministru de externe (1957-1985, cea mai lungă carieră de ministru de externe din lume), decedat în 1989 (*Pamiatnoe,* kniga pervaia, Moskva, 1990, pp. 402-403). A. Gromîko situează incidentul astfel: „Îmi amintesc cuvântarea (premierului britanic) MacMillan (rostită la 28 septembrie 1960) destul de dură prin conținutul ei, privind problemele de principiu ale relațiilor est-vest. Delegațiile l-au ascultat cu atenție. Deodată, la momentul din cuvântare unde acesta a folosit expresii deosebit de dure la adresa Uniunii Sovietice, Hrușciov s-a aplecat, și-a scos gheata din picior și a început să bată cu forță cu ea în masa din fața lui... În timpul acesta, sala Adunării Generale a înlemnit, urmărind această scenă tensionată și extrem de originală. Garda sovietică și americană au format imediat un cerc în jurul delegației sovietice. În dreapta lui Hrușciov stăteam eu, în stânga – reprezentantul permanent al U.R.S.S. la O.N.U., V.A. Zorin. Am rămas liniștiți jos și bineînțeles, nu am aplaudat. În față se afla masa delegației Spaniei... Unul dintre spanioli, cu rang de ambasador, s-a ridicat, a făcut pentru orice eventualitate un pas înainte, îndepărtându-se de gheată, s-a întors și i-a strigat cu voce puternică lui Hrușciov în engleză: «You, do not like you! You, do not like you!» (Hei tu, nu-mi placi!)...

Astăzi poate părea curios, dar nimeni n-a râs nici în sală, între delegați, nici în galeria pentru public. Toți s-au mirat numai, de parcă asistau la un ritual de neînțeles, într-o sală agitată, zgomotoasă. Toate acestea s-au întâmplat pe 28 septembrie 1960. În acest mod a reacționat Hrușciov la afirmația lui MacMillan că Uniunea Sovietică este vinovată pentru tot și face totul pentru a compromite acordurile. Afirmație evident absurdă, iar Hrușciov de la locul lui a fost o voce critică legitimă. El a spus: «Uniunea Sovietică este pentru acorduri, inclusiv cele de dezarmare. Puterile occidentale și numai ele compromit acordurile». Se pare că protagoniștii acestei scene unice și în primul rând Hrușciov, nu au mai rezistat nervos. Păcat! Dar se mai întâmplă și așa ceva!"

Rămâne totuși un mister: de ce A. A. Gromîko situează incidentul în 28 septembrie și îl asociază cu cuvântarea rostită în plenul Adunării Generale de premierul MacMillan în acea zi?

Iată cum și-a reamintit incidentul Hrușciov. Vom apela în acest sens la memoriile sale apărute în revista moscovită *Voprosî istorii* (nr. 10/1993, pp. 75-77). După ce amintește că „toate problemele se dezbăteau foarte furtunos" la O.N.U. și „era prima dată în viața mea când participam la o asemenea ședință, dar mi-am însușit repede forma de protest și am început să fiu activ, ridicând glasul, bătând din picioare etc.", Hrușciov observă în legătură cu dezbaterea problemei coloniilor: „Am hotărât să mă folosesc de prilej pentru a îndeplini rugămintea tovarășei Ibarruri (Tovarășe Hrușciov, ar fi bine dacă în cuvântarea dumneavoastră sau într-o replică, alegând bine momentul, ați înfiera regimul lui Franco din Spania). Am vorbit foarte dur împotriva regimului lui Franco, fără să-l numesc, dar am caracterizat acest regim ca reacționar și sângeros. Am folosit și alte expresii de care uzitam noi în presă și în cuvântările noastre. A ieșit foarte tare. A luat cuvântul în replică reprezentantul Spaniei, care stătea chiar sub nasul meu. După alocuțiunea lui, delegația noastră și delegații altor țări socialiste au făcut gălăgie, au bătut în masă, deși unii dintre ei au zâmbit. Probabil că nu luau în serios asemenea manieră neparlamentară de discuții. Amintindu-mi despre rapoartele ședințelor Dumei de Stat din Rusia, am hotărât să încing atmosfera, mi-am scos gheata și am început să bat în pupitru din ce în ce mai tare, ceea ce a provocat o reacție furtunoasă din partea ziariștilor și fotografilor".

Din stenograma ședinței nu rezultă că reprezentantul Spaniei a luat cuvântul în plenara Adunării Generale, în cadrul dreptului de replică (doc. cit., pp. 724-726).

Trei relatări ale martorilor sovietici. Inclusiv a actorului principal. Și toate trei amintesc episodul „pantofului" în contexte diferite: dezbaterea problemei ungare (Adjubei); cuvântarea premierului britanic Harold MacMillan (Gromîko), cuvântarea reprezentantului Spaniei (Hrușciov). Nu numai că este greu să ne explicăm aceste contradicții faptice, dar însăși amnezia asupra realității faptice din 12 octombrie 1960 apare inexplicabilă.

Nu ne rămâne decât să ne sprijinim pe versiunea din evocarea de față, bazată pe adevăruri de necontestat și deplin controlabile. Și în plus, care oferă prima relatare de la începutul la sfârșitul episodului.

Sub orice unghi am privi astăzi povestea „pantofului", ea rămâne un episod al perioadei cunoscute sub denumirea de „Războiul rece". Faptul că atâta timp nu s-a prea vorbit de acest incident, nu știrbește cu nimic locul pe care l-a ocupat în epocă și după cum se vede din *New York Times* din 22 octombrie 1995, chiar în istoria O.N.U. ■

CAZUL WALLENBERG

SIMON WIESENTHAL

„Essen non vidare“ („Fii cineva, dar fără să fii văzut“ sau, în traducere liberă, „Fă lucruri mari, dar nu te da în spectacol“), mottoul familiei de mari financiari suedezi Wallenberg, pare a i se aplica excelent lui Raoul Wallenberg, cel care s-a ocupat de salvarea a mii de evrei unguri din lagărele hitleriste în cel de-al doilea război mondial. El este protagonistul primului episod al acestui articol, publicat în numărul trecut al revistei noastre, după cartea cunoscutului scriitor Simon Wiesenthal, Justice n'est pas vengeance **autor, între altele, al volumului** Asasinii sunt printre noi, **apărut și în versiune românească. Continuăm să relatăm destinul acestui erou, în aceeași mărturie Wiesenthal, adăugând că imperiul Wallenberg, inițiat de Andre Oscar în 1856, este și astăzi cea mai puternică dinastie industrială din Europa, aflată sub președinția lui Peter Wallenberg, strănepotul fondatorului și patriarhul clanului, în vârstă de 70 ani.**

Martori după moarte

În mod evident, era inutil să contez pe un ajutor eficace din partea guvernului suedez. În aceeaşi epocă, am întâlnit o veche cunoştinţă, Leon Uris[1], un scriitor celebru. I-am povestit cazul Wallenberg, atrăgându-i atenţia că ne-ar putea ajuta, consacrându-i o carte: „Oameni ca Raoul Wallenberg, i-am spus, se poate naşte unul într-un secol“.

Leon Uris m-a ascultat cu atenţie, înainte de a obiecta că proiecta să scrie o carte despre Massada[2]. „Sunt două mii de ani de când Massada aşteaptă, i-am spus eu. Wallenberg nu poate aştepta atât de mult timp“.

Am hotărât atunci să intru în legătură cu familia lui Wallenberg, spre a-i supune acest proiect. Mama lui Wallenberg a fost entuziasmată de idee, dar proiectul s-a oprit aici.

Între timp, cazul lui Wallenberg a stârnit din ce în ce mai multă vâlvă. Astfel, am primit într-o zi un mesaj de la prietenul meu Jules Huf, care activa la Viena pentru ziarul olandez *Telegraf.*

Îmi scria despre un rus sosit de curând la Viena, care ştia ceva despre Wallenberg. Îl chema Iuri Bielov. L-am cunoscut şi eu. Mi-a povestit că în 1963 se afla într-unul din numeroasele lagăre sovietice. Într-o zi, i s-a ordonat să se ducă la spitalul închisorii, împreună cu alt deţinut, un ungur, care voia să ştie dacă printre bolnavi nu se afla un compatriot. A găsit într-adevăr unul şi cei doi au schimbat în grabă câteva cuvinte. Ungurul, spitalizat de mai multă vreme, a povestit despre un suedez care a declarat greva foamei şi a fost transferat la o clinică psihiatrică. Acest suedez era o personalitate, deţinuse funcţii importante la Budapesta în timpul războiului.

În mod deliberat, n-am întocmit un proces verbal al acestei depoziţii. Voiam să nu mi se reproşeze că l-am influenţat pe Bielov cu întrebările mele. L-am însoţit la Ambasada suedeză, unde şi-a făcut în mod oficial depoziţia.

[1] Scriitor american, de origine rusă (n. 1924), trăind la Aspen (Colorado), împreună cu soţia sa, Jill, fotografă; autor al romanelor *Exodul* (1959), devenit bešt-seller mondial, ecranizat de Otto Preminger; *În ţara exodului* (1965); *Q.B.7* (1971); *Tandra şi apriga Irlandă,* album, în colaborare cu Jill Uris (1975); *Trinitate,* 2 volume (1977); *Ierusalim, cântarea cântărilor,* în colaborare cu Jill Uris (1981); *Hadji* (1984); *Leii din Mitla* (1988).

[2] Fortăreaţă din Palestina, lângă malul vestic al Mării Moarte, ultimul bastion de rezistenţă al iudeilor (66-73 după Hristos) împotriva romanilor (*Magazin istoric,* nr. 6/1985).

Eram convins că mă aflu pe pista cea bună şi am început să studiez cu multă atenţie cazul Wallenberg. Aşa ceva nu mai făcusem poate cu nici un alt dosar, exceptându-l pe cel al lui Eichmann. Am citit nişte însemnări de la o conferinţă de presă pe care Hruşciov a ţinut-o la Stockholm în 1956 şi în care, pentru prima dată, a fost asaltat cu întrebări despre Wallenberg. Potrivit felului lui de a fi, stăpânul Kremlinului a reacţionat mai întâi printr-un acces de furie, apoi s-a stăpânit, după care a dat un răspuns demn de Solomon: „La noi au dispărut mii de persoane. Atunci cum vreţi ca, după atâţia ani, să elucidăm acest caz?"

În mod ciudat, m-am apropiat de adevăr începând din februarie 1957 când Gromîko, ministrul sovietic al afacerilor externe, a transmis Ambasadei Suediei o notă din care rezulta că Wallenberg era mort. Scrupulos, am studiat foarte atent textul declaraţiei lui Gromîko, care cuprindea referinţe la notele pe care medicul şef al închisorii Lubianka, Smolzov (decedat între timp), le trimisese lui Abakumov (şeful serviciilor de securitate) şi în care afirma că un oarecare Wellenberg (cu un singur l şi fără prenume) murise în urma unui infarct, la 17 iulie 1947. Corpul lui, adăuga Smolzov, fusese incinerat.

M-am adresat atunci unor foşti deţinuţi de la Lubianka, întrebându-i dacă acolo se incinerau cadavrele. Majoritatea n-a putut răspunde întrebării mele, dar Alexander Ginsburg (un prieten al lui Soljeniţîn), care dispunea de informaţii foarte precise, era foarte sigur pe ceea ce spunea: era aproape exclus ca în 1947 să se fi incinerat cadavrele deţinuţilor la Lubianka. El nu putea desigur să-şi divulge sursele, dar oameni într-adevăr bine informaţi i-au certificat acest lucru: toţi deţinuţii morţi la Lubianka erau înmormântaţi într-o groapă comună.

Din nou am transmis informaţiile mele Ministerului suedez de interne. Am atras încă o dată atenţia că dispuneam deja de un mare număr de martori care l-au întâlnit pe Wallenberg după pretinsa sa „moarte". Dar încă o dată informaţiile mele nu au impresionat deloc autorităţile suedeze. Iar pe autorităţile sovietice – şi mai puţin.

Dineu la Liz Taylor

Era evident că trebuia să-i supunem pe sovietici unor presiuni foarte mari. Cea mai bună metodă era să întemeiem Comitete Wallenberg în cât mai multe ţări posibile şi, pentru început, în Statele Unite. Am profitat de toate conferinţele pe care am putut să le ţin în faţa comunităţilor evreieşti sau în universităţile americane ca să menţionez cazul Wallenberg. Curând, evreii care fuseseră salvaţi de Wallenberg s-au manifestat şi ei. Au avut ocazia să-i dovedească recunoştinţa creând aproape pretutindeni Comitete Wallenberg şi câştigând pentru cauză un mare număr de politicieni, senatori şi deputaţi.

Într-adevăr, faptele eroice ale lui Wallenberg erau legate în mod direct de o operaţiune americană: în 1944, în urma multor informaţii privind genocidul asupra evreilor, preşedintele Roosevelt ceruse organizaţiei „War Refugee Board" să facă tot ce îi stătea în putinţă pentru a-i ajuta cel puţin pe evreii unguri, cărora tocmai începuse să li se aplice soluţia finală. Statele Unite se aflau în război cu Ungaria, aşa că trebuia găsit un intermediar aparţinând unui stat neutru. Ambasadorul american în Suedia, Herrschel Johnson, s-a adresat atunci unui tânăr, Raoul Wallenberg, pe care îl cunoştea personal, şi l-a întrebat dacă este gata să se însărcineze cu această misiune periculoasă.

Wallenberg a acceptat.

Datorită actelor lui eroice, el a contribuit şi la gloria preşedintelui Roosevelt.

A salvat numeroşi evrei, printre care şi pe viitorul californian Thomas Lantos şi soţia sa Annete, amândoi membri ai Comitetului Wallenberg californian. O suedeză, doamna Lena Kaplan, a devenit preşedintă a Comitetului Wallenberg din New York, în care se înscrisese şi soţia

În p. 72: *Viena, 1958. Autorul, în timpul unui proces intentat criminalilor naziști*

Himmler și Kaltenbrunner vizitând lagărul de la Mauthausen

senatorului Moynihan. Eu proiectam să întemeiez un „Comitet mondial pentru aflarea adevărului despre Raoul Wallenberg“ şi să obţin adeziunea celor mai iluştri membri, sperând să oblig regimul sovietic să reacţioneze.

Mama lui Wallenberg, cu care nu întrerupsese legătura, mi-a propus trei personalităţi suedeze de renume internaţional: laureatul premiului Nobel Hannes Allgren, preşedintele de Consiliu Tage Erlander şi medicul care se aflase la originea întregii anchete, profesoara Nana Schwartz.

În 1974, cu prilejul celei de a treizecea aniversări a atentatului împotriva lui Hitler, Uniunea celor din Rezistenţă şi a deportaţilor, al cărei vicepreşedinte sunt, a hotărât să sugereze Parlamentului norvegian să-l propună pe Raoul Wallenberg pentru Premiul Nobel. Preşedintele acestei organizaţii, Albert Guerisse, a obţinut sprijinul lui René Cassin[1]. Dar Oslo a pretins dovezi indiscutabile că Raoul Wallenberg era în viaţă.

De altfel, eu am scris senatorului american Henry Jackson, solicitându-l să includă eliberarea lui Wallenberg pe lista negocierilor americano-sovietice. Liz Taylor, pe atunci măritată cu senatorul Frank Warner, a dat la ea acasă un dineu în cinstea mea, la care a invitat cincizeci de senatori, printre care şi pe Henry Jackson. Am avut astfel ocazia să discut cu el despre cazul Wallenberg în tot cursul serii.

În octombrie 1975, când am devenit membru al organizaţiei „Sakharov Hearings“[2], al cărei preşedinte am devenit peste doi ani, am avut o nouă posibilitate să intervin pentru Raoul Wallenberg.

Această problemă era acum atât de cunoscută, încât am socotit momentul potrivit să ne adresăm direct lui Brejnev: mama lui Raoul Wallenberg îi scrisese o scrisoare în iulie 1977 şi noi am încredinţat-o presei. Dar supraestimasem sensibilitatea lui Brejnev.

Franz Novak „acarul morţii“, cum i s-a spus, ştia întotdeauna să găsească trenurile necesare pentru a-i transporta pe evrei la Auschwitz

Rezistenţă în familie

M-am întrebat deseori dacă guvernul suedez a întreprins într-adevăr totul spre a elucida acest caz. Şi, din păcate, nu pot răspunde decât negativ. Mi se pare că aceasta se datoreşte, în mod esenţial, situaţiei politice. Pe de o parte, suedezii aveau tot interesul să trăiască în bună înţelegere cu puternicul vecin de la răsărit. Pe de altă parte, majoritatea guvernelor social-democrate depindeau de susţinerea parlamentară a comuniştilor.

În sfârşit, se pare că chiar familia Wallenberg, una dintre cele mai bogate din Suedia, care întreţine importante relaţii comerciale cu Uniunea Sovietică – s-a dovedit favorabilă mai degrabă unei insistenţe moderate. Ea trata cazul Wallenberg cu o rezervă elegantă, care m-a frapat îndeosebi la capul familiei, Markus Wallenberg.

Atunci am hotărât să fondez la Paris acel Comitet internaţional, la care mă gândisem de multă vreme. René Cassin, creatorul organizaţiei Declaraţiei universale a drepturilor omului, era gata să participe la el. Am reuşit să-l conving şi pe Arthur Goldberg, fost ministru american al Justiţiei, viitor reprezentant al Statelor Unite la Naţiunile Unite.

Dar Markus Wallenberg a refuzat să adere la el.

L-am informat că organismul are nevoie de un birou şi minimum de o secretară şi că mi-era teamă că n-am să fiu în măsură să le plătesc. El mi-a solicitat atunci un proiect amănunţit şi apoi n-a mai dat nici un semn de viaţă.

Nu ne-a mai rămas decât să recurgem la opinia publică. În 1981, am organizat la Stockholm o conferinţă internaţională despre Wallenberg, la care au participat, printre alţii, Greville Janner, preşedintele Asociaţiei evreilor britanici, şi Gideon Hausner, procurorul general şi acuzatorul în procesul Eichmann.

„Nu este o conferinţă antisovietică, am declarat eu la deschiderea reuniunii. Noi n-am venit aici spre a transforma regimul sovietic. Dar vrem să obţinem a se pune capăt injustei detenţii a unui om nevinovat, căruia mii de oameni îi datorează viaţa“. Când ziariştii au întrebat dacă e rezonabil să ne gândim că un om arestat în 1945 mai poate fi în viaţă azi, am răspuns imediat fără să-i consult pe ceilalţi: Raoul Wallenberg va trăi atâta timp cât sovieticii nu ne vor da probe irefutabile despre moartea sa“.

Astfel s-a născut principiul, reluat apoi de toate Comitetele Wallenberg. Nu era vorba doar

---

[1] Jurist francez (1887-1976), preşedintele Curţii europene a drepturilor omului (1965), laureat al Premiului Nobel (1968).

[2] În cadrul Comitetului Zaharov, înfiinţat în 1975 în Occident, în şedinţele sale se făceau dezvăluiri despre gulagul sovietic.

de destinul lui Wallenberg, ci de minciună, înălţată la gradul de sistem în Uniunea Sovietică.

Din păcate, popularitatea acestui caz a provocat o avalanşă de legende. Un martor a pretins că Wallenberg era deţinut în cartierul de mare securitate al închisorii din Irkutsk, altul că Wallenberg a fost văzut pe insula Vrangel, sub cercul polar şi, în sfârşit, o israeliană că telefonase la Moscova tatălui ei, care tocmai fusese eliberat din închisoare, şi acesta i-ar fi spus: „Cei trei ani de detenţie pe care i-am făcut nu înseamnă nimic; acolo se afla un suedez închis de peste treizeci de ani".

M-am dus de două ori în Israel spre a verifica aceste aserţiuni, dar fără nici un rezultat.

În fond, nu mai era vorba de a face dovada că Wallenberg supravieţuia morţii sale oficiale – era un lucru aproape indubitabil –, ci de a obliga Uniunea Sovietică să mărturisească deschis ce se întâmplase. Chiar dacă ar fi trebuit să recunoască un asasinat.

Lena Kaplan, din Comitetul Wallenberg new-yorkez, a obţinut ca, în fiecare vizită a lor în Uniunea Sovietică, diplomaţii americani să evoce cazul Wallenberg. Am născocit atunci un mijloc spre a-l aborda personal pe Brejnev. Lena Kaplan l-a rugat pe celebrul multimilionar american Armand Hammer, care fusese un prieten al lui Lenin şi nu încetase să se bucure de relaţii privilegiate cu toate guvernele sovietice, să vorbească despre cazul Wallenberg cu conducătorul partidului sovietic. Brejnev l-a ascultat şi a pretins că n-a auzit niciodată despre Wallenberg. Dar a făgăduit să se intereseze, apoi îl va informa pe Hammer despre rezultatul cercetărilor sale, cu ocazia proximei sale vizite în Uniunea Sovietică.

Am început să sperăm, dar a urmat duşul rece. Când Hammer l-a revăzut pe Brejnev, acesta i-a declarat că s-a interesat la Gromîko care i-a spus că Wallenberg murise în 1947.

Tăcerea persistă

Între timp, prietenul meu Tom Lantos a descoperit cum putea guvernul american să intervină în mod direct în cazul Wallenberg: cu sprijinul unor deputaţi şi senatori, el a reuşit să i se acorde suedezului titlul de cetăţean de onoare al Statelor Unite, ceea ce a prilejuit o ceremonie oficială. Ronald Reagan şi, pe vremea aceea, vicepreşedintele George Bush au organizat o reuniune la Casa Albă, la care am fost invitat împreună cu fratele şi sora lui Wallenberg şi cu soţii Lantos. Preşedintele Statelor Unite a spus atunci ceea ce gândeau toţi: cinstea pe care Statele Unite o acordau lui Raoul Wallenberg nu era decât o compensaţie a cinstei pe care Raoul Wallenberg o acordase Statelor Unite prin activitatea sa în cadrul unei instituţii americane.

De acum înainte, Statele Unite puteau interveni pentru cetăţeanul lor de onoare, Raoul

→

Fantoma Gulagului

Destinul lui Raoul Wallenberg, dispărut în noaptea şi ceaţa de tip sovietic, a devenit o mare enigmă a secolului nostru. Prin glasnosti şi perestroikă, hazardul a aranjat foarte bine lucrurile, pentru a pune capăt speculaţiilor.

În urma unei invitaţii transmise la 10 august 1989 de ambasadorul U.R.S.S. la Stockholm, Boris Pankin, care a recunoscut explicit culpabilitatea ţării sale, o delegaţie suedeză, formată din apropiaţi ai lui Wallenberg, a fost primită la 16 octombrie la Moscova, de directorul adjunct al KGB. Acesta i-a înmânat piese convingătoare în dosar, care fuseseră găsite într-o servietă la 20 septembrie 1989, în unul dintre sediile Lubiankăi. Ea conţinea: paşaportul diplomatic al lui Wallenberg, permisul de conducere, un caiet de însemnări şi un teanc de bancnote vechi.

Delegaţia a văzut şi atestarea scrisă a morţii lui Wallenberg, în formă manuscrisă, semnată de un ofiţer responsabil cu serviciul sanitar de la Lubianka, decedat între timp. Conform acestui document, „prizonierul Walenberg (sic!)" ar fi murit la 17 iulie 1947, în urma unei crize cardiace, corpul său fiind incinerat, fără autopsie, la ordinul ministrului securităţii, Viktor Abakumov, împuşcat după lichidarea lui Lavrenti Beria. „Aceasta este teribila poveste care, în absurditatea ei lugubră, caracterizează epoca", a afirmat ambasadorul Pankin.

Şi totuşi, delegaţia suedeză a lăsat gazdelor un impresionant dosar, ce ar putea servi drept bază pentru noi cercetări. Dacă, printr-un miracol, Raoul Wallenberg ar fi încă în viaţă (ar avea 83 de ani), cum insistă să creadă familia sa, el ar fi cea mai bătrână fantomă a Gulagului, o Mască de Fier a veacului XX.

Dar Kremlinul nu a mers dincolo de momentul Pankin '89, de omagierea solemnă a memoriei eroului suedez. Cine ştie, poate că acela şi este adevărul. În orice caz, campania internaţională, chiar dacă nu l-a putut învia pe Wallenberg, i-a redat, o dată în plus, statura de erou.

F. D.

Wallenberg. Dar Uniunea Sovietică a refuzat orice discuție. Regimurile s-au succedat – Brejnev, Andropov, Cernenko, dar tăcerea a persistat.

După venirea lui Gorbaciov, am început să sperăm din nou pentru prima dată, după lungi decenii, că regimul sovietic va reuși să exorcizeze acest moment al trecutului său și să recunoască adevărul.

Admițând că Raoul Wallenberg nu mai era în viață, cu atât mai mult trebuia dezvăluit adevărul. Adevărul istoric constituie o valoare în sine. Doar un regim care recunoaște adevărul istoric poate trage lecții din trecut.

De ce îl arestaseră sovieticii pe Raoul Wallenberg? De ce mai întâi admiseseră apoi negaseră că a fost deținut la Moscova? De ce au început prin a imputa dispariția lui naziștilor, ca să declare apoi că el se va înapoia curând acasă și că se afla sub protecția sovietică? De ce această știre a fost dezmințită, ca să lase loc minciunii că Wallenberg murise în iulie 1947 în închisoarea Lubianka din Moscova?

Printre numeroasele ipoteze care au circulat în legătură cu această problemă, doresc să relev una care mi se pare cel puțin de domeniul posibilului. Ea se întemeiază pe mania de persecuție a lui Stalin. Așa cum în „procesul medicilor" a inventat că medicii evrei au vrut să atenteze la viața unor importanți membri ai Biroului politic, la fel a avut probabil intenția – în toiul războiului rece – să-l prezinte pe Wallenberg ca un agent american și să facă din el figura-cheie a unui proces senzațional. În cursul acestui proces, evreii unguri, de pildă, ar fi putut veni să depună mărturie că Wallenberg n-a ajutat decât pe evreii înstăriți, spre a-i determina apoi să organizeze, drept recunoștință, o rețea de spionaj în favoarea americanilor. Toate acestea par perfect grotești dar, în paranoia lui Stalin, nu era loc pentru raționamente logice. În epoca aceea, de pildă, el vedea comploturi evreiești pretutindeni. În 1952, Matias Rakosi, omul lui Stalin în Ungaria, el însuși evreu, a trebuit să aresteze un grup întreg de membri ai serviciilor secrete ungare, de origine evrei, care au fost încarcerați împreună cu alte personalități importante, ca Lajos Stoekler, doctorul Balinth sau doctorul psihiatru Benedek. Colonelul Abrasimov, consilierul șef al poliției secrete ungare, avea, pare-se, sarcina să pregătească un proces senzațional, în care trebuiau demascați toți acești evrei ca agenți americani. Doar moartea lui Stalin, în 1953, a anulat spectacolul (Abrasimov a fost de fapt rechemat în U.R.S.S. și executat împreună cu Beria, șeful poliției secrete).

Evident, destinul evreilor unguri nu explică ce i s-a întâmplat lui Raoul Wallenberg, dar lămurește climatul în care s-a desfășurat acest caz: dorința de a pregăti un proces senzațional în pavilionul psihiatric al unui spital de închisoare era la fel de credibilă ca și transferul lui în acest serviciu, în urma unei greve a foamei.

* * *

Raoul Wallenberg a devenit de multă vreme un simbol. Destinul lui simbolizează cruzimea sistemului sovietic, dar și omenia de care este capabil un individ. Nimic în trecutul tânărului Raoul Wallenberg nu-l anunța drept un erou. Când a sosit la Budapesta, dorea desigur să devină util, dar orice acțiune risca să-i pună viața în pericol. În timp ce state puternice asistau la genocid cu neputință, el a hotărât să acționeze: i-a dat pe evrei drept suedezi, sustrăgându-i astfel mașinii morții.

În ianuarie 1945, într-un moment când totul părea câștigat, el s-a adresat autorităților sovietice de ocupație, spre a le solicita alimente pentru 25 000 de protejați aflați în siguranță la Budapesta. Atunci a fost arestat. Omul acesta, care scăpase de Gestapo, a trăit sfârșitul războiului în închisorile GPU.

Azi, după patruzeci și doi de ani, el n-a ajuns la capătul drumului. Scriu aceste rânduri, în a doua jumătate a anului 1987, la două luni după aniversarea a 75 de ani ai lui Wallenberg. Raoul Wallenberg va trăi atâta timp cât sovieticii nu vor dovedi convingător moartea sa. ■

Adaptare de
Paul B. MARIAN

UN GÂND PE LUNĂ

„Există o confuzie crescândă între sentimentul național, nobil când este vorba exact despre el, și naționalism, care este cu totul altceva. Să fim atenți: când sentimentul național este frustrat, înflorește naționalismul și, odată cu el, toate efectele sale perverse" (Philippe Séguin, **președintele Adunării Naționale Franceze)**

BĂTRÂNUL... ȘI MOARTEA

De peste cincizeci de ani francezii sunt în proces. Un proces cu o... nălucă. Cea a fostului mareșal Philippe Pétain (personalitate prezentă de numeroase ori în Magazin istoric, **nr. 9, 10/1984, 3, 4/1987, 11/1992). De peste cinci decenii, bărbați politici și academicieni, istorici și absolvenți ai ilustrei „Școli Normale Superioare", juriști și mari industriași, scriitori și politologi, dacă nu întotdeauna imparțiali, în orice caz plini de pasiune, încrucișează spade fine, fie luând apărarea „gloriosului soldat, învingător la Verdun" în primul război mondial, fie copleșind cu acuze pe „trădătorul Franței eterne", care a dat girul personalității lui „regimului de la Vichy", regim marionetă și vasal obedient al ocupantului nazist.**

De ce această insistență în legătură cu un om care și-a încheiat de mult existența terestră și cu niște fapte care – dacă nu și-au găsit, încă, explicațiile definitive – ar fi trebuit să beneficieze de acea considerare mai puțin emoțională pe care curgerea timpului o impune asupra tuturor evenimentelor din trecut?

Poate pentru că francezii, prăbușiți, în 1940, în perplexitate, nu și-au revenit nici azi, punându-și – ei și copiii lor – aceeași tulburătoare întrebare: „Cum a fost posibil?"

Motto

„Un proces ca acesta nu e niciodată închis. El nu va sfârși nicicând să fie pledat".

François Mauriac

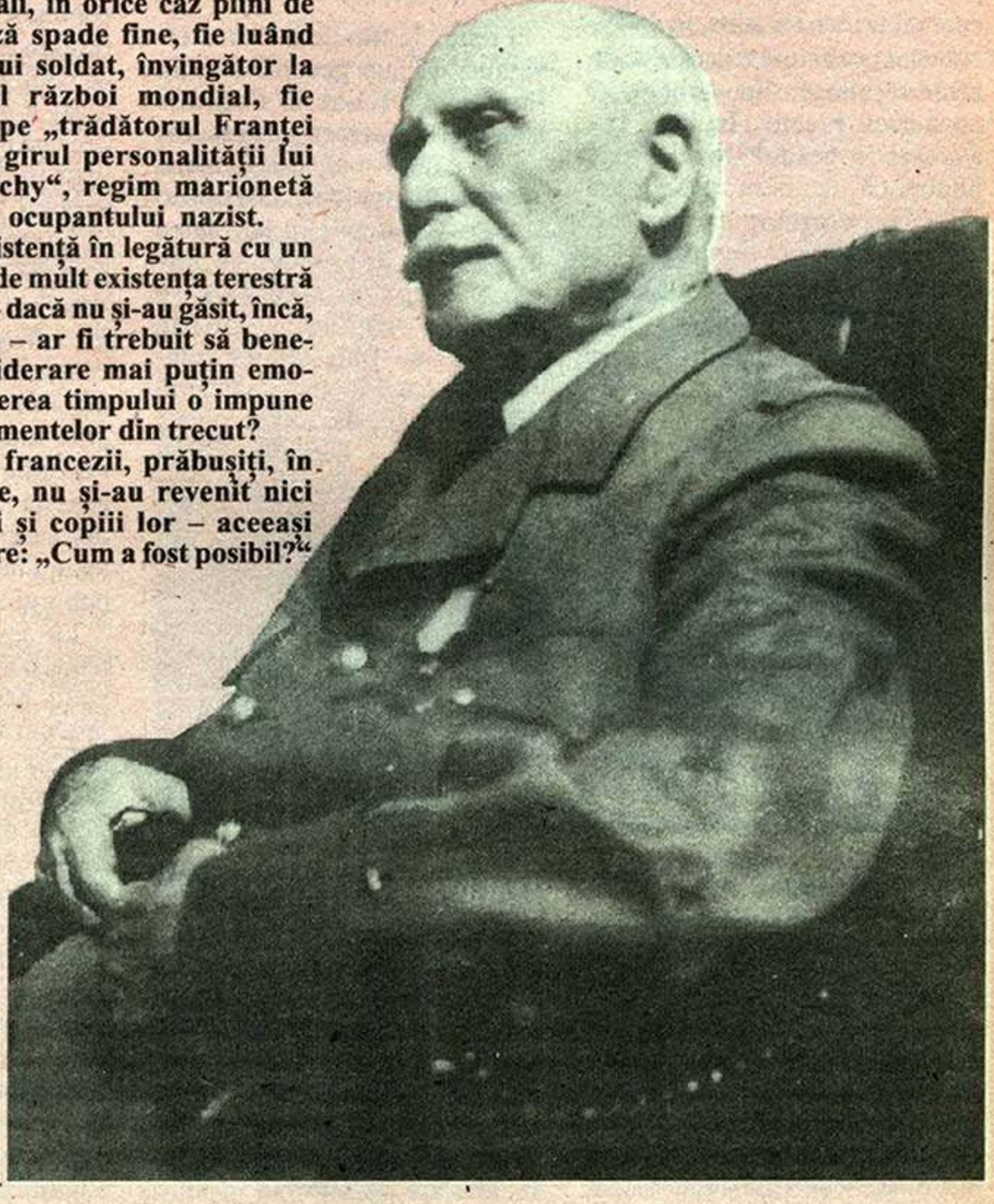

În timpul procesului său (p. 79), *Pétain a argumentat (prin apărătorul său) că răspunzător pentru politica de colaborare cu Hitler este Pierre Laval* (p. 81) *președintele Consiliului de Miniștri, care în depoziția sa a respins această învinuire*

LEON SĂRĂȚEANU

Născut în partea de nord-vest a Franţei (zona Pas-de-Calais), în anul 1856 (avea să închidă ochii pentru totdeauna, în închisoare, în anul 1951), Philippe Pétain a urcat toate gradele ierarhiei militare, la „excepţional". În 1916, când armata franceză pregătea bătălia hotărâtoare de la Verdun, generalului Pétain i s-a încredinţat comanda tuturor forţelor aliate din acea zonă. Victoria categorică repurtată de el în durele lupte care au urmat i-a adus, în 1917, comanda supremă a grupului de armate aliate din nordul şi nord-estul Franţei. În 1918 era avansat la gradul de mareşal, pentru ca, în 1934, să devină ministrul forţelor armate (pe atunci se numea „ministru de război"). Trecut în retragere, avea să asume, în 1939, demnitatea de ambasador al Franţei în Spania lui Franco, unde era apreciat pentru sentimentele lui pro-totalitare. Dar, dacă Hitler şi-a oferit satisfacţia de a-l desemna pe acest erou naţional, pentru a semna capitularea Franţei în tragicul an 1940, rolul venerabilului mareşal de 83 de ani nu avea să se sfârşească în vagonul de lângă gara Rethondes, acelaşi vagon unde, la 11 noiembrie 1918, mareşalul Foch dictase condiţiile de armistiţiu generalilor germani învinşi în primul război.

În primele luni ale lui 1945, când Germania, iremediabil învinsă, cunoştea debandada şi destabilizarea pe care le cunoscuse Franţa în 1940, unul dintre puţinii demnitari nazişti care se încăpăţânau să-şi păstreze funcţiile a hotărât să-l lase pe Pétain să plece în Elveţia, unde autorităţile federale îi acordaseră o „viză de tranzit". După toate probabilităţile, Berna i-ar fi dat fostului şef al „statului francez" şi azil politic, dar, bătrânul soldat, care mai avea un an şi ceva pentru a deveni nonagenar, aflând că, în Parisul eliberat, s-a deschis acţiune în justiţie împotriva lui, a decis să se prezinte de bună voie în sala de judecată. Aşa a început „primul" proces care a împărţit Franţa în două tabere: cea a apărătorilor şi cea a acuzatorilor mareşalului.

Ce spune un inculpat care a hotărât... să tacă

Preluat la frontiera franco-elveţiană de „un general Koenig impasibil" (cum îl definesc istoricii care au menţionat scena) şi care a refuzat să strângă mâna viitorului inculpat, mareşalul Pétain a fost depus, în aşteptarea deschiderii procesului, la fortul Montrouge, spre care se îndreptau gândurile (foarte „amestecate") ale tuturor francezilor. La început, bătrânul părea prăbuşit, lăsându-se în voia soartei. Adus la Paris a fost convins, după îndelungate şi numeroase insistenţe, să accepte avocaţi. Echipa apărătorilor era condusă de decanul baroului parizian, care, însă, a fost surclasat de tânărul şi – până atunci – obscurul avocat Jacques Isorni, devenit peste noapte o celebritate naţională prin talentul, perseverenţa şi elocinţa de care a dat dovadă.

Remontat, mareşalul a deschis gura, dovedind că vechiul spirit ofensiv al militarului nu dispăruse cu totul. În primul rând a contestat dreptul completului de judecată de a decide dacă a fost sau nu vinovat. Erau trei magistraţi de carieră cu experienţă. Preşedintele completului, Mongibeaux, prim preşedinte al Curţii de Casaţie a Franţei, cu vechi state de serviciu în aplicarea justiţiei, ca şi procurorul general Mornet, care obţinuse cândva condamnarea la moarte, pentru spionaj în favoarea inamicilor Franţei a vestitei Mata Hari, erau nişte „pétainişti" pocăiţi, care îşi retrăseseră însă sprijinul acordat iniţial „şefului statului francez", atunci când constataseră că regimul de la Vichy devenea tot mai mult compromis ca „satelit al naziştilor".

Pe lângă magistraţii de carieră erau douăzeci şi patru de juraţi aleşi dintre foştii combatanţi în rezistenţa antihitleristă sau vechi parlamentari care nu votaseră acordarea de „depline puteri" lui Pétain. Pe toţi aceşti judecători i-a contestat de la bun început mareşalul. „Ei nu reprezintă câtuşi de puţin poporul francez", astfel încât n-au competenţa să-l judece pe el, care şi-a pus întreaga viaţă în slujba Franţei şi care, în vara lui 1940, „a fost implorat" să accepte conducerea statului francez. De altfel, a mai spus inculpatul, puterea i-a fost încredinţată „în mod legal", de cele două camere ale Parlamentului, şi a fost recunoscută „de toate ţările lumii". El, Philippe Pétain, s-a servit de această putere fără a ceda nimic din ce era esenţial şi depunând toate eforturile pentru a proteja poporul francez.

La acest capitol, bătrânul a reluat o formulă pe care o spusese când era ridicat pentru a fi internat de nazişti, atunci când aceştia au ocupat şi zona de sud a Franţei. Formula avea să fie mereu repetată de către exponenţii extremei drepte, care l-au sprijinit şi în anii Vichyului, şi mai târziu. Cu adresă către toţi francezii, Pétain declarase atunci: „Istoria va arăta tot ce le-am evitat compatrioţilor mei, în timp ce acum adversarii fac totul pentru a-mi reproşa inevitabilul". Era teoria „scutului" ridicat de el pentru a-i feri de rele pe francezi, teoria care găseşte şi azi adepţi. Aceeaşi teorie a „scutului" l-a determinat pe Pétain să afirme că, fără o asemenea „protecţie", mişcarea de rezistenţă a francezilor, chiar şi acţiunea lui

Charles de Gaulle n-ar fi putut avea loc. Deci, el, Pétain, ar fi „deschis drumul eliberării Franței". După aceste declarații liminare, inculpatul n-a mai adăugat decât fraza: „Ca șef al statului francez, nu voi mai răspunde la nici o întrebare"..

Procesul s-a deschis la 23 iulie 1945, în cea mai neîncăpătoare sală de judecată a Palatului de Justiție din Paris. Sala fusese aleasă anume de președintele Mongibeaux, care ținea ca audiențele să se desfășoare într-un climat de „liniște și demnitate". În pofida celor peste șase sute de polițiști mobilizați de guvernul provizoriu al generalului de Gaulle, magistratul n-a putut evita nici adunarea a zeci de mii de oameni în fața Palatului de Justiție, nici înghesuiala celor care reușiseră să-și procure permise de intrare în sală și care făceau, prin prezența lor, atmosfera irespirabilă.

Actul de acuzare

Toată floarea presei franceze a timpului era desemnată să relateze zilnic audiențele. Alături de ziariști de prestigiu, o serie de pene literare de frunte erau și ele angajate: marele François Mauriac (pentru *Le Figaro),* Georges Bernanos (pentru *Combat)* și Joseph Kessel (pentru *France-Soir).* Kessel, fost combatant în aviația franceză, ca voluntar, în primul război mondial și apoi, din nou ca aviator, în prima parte a celui de-al doilea război, până la capitulare, a scris, de altfel, ulterior, o zguduitoare carte: *Jugements derniers* („Judecățile de apoi"), în care efortul de obiectivitate al autorului nu poate înăbuși țâșnirile de indignare.

Actul de acuzare, întocmit de primul procuror, era departe de a manifesta clemență față de inculpat. Acesta, instalat în fotoliul pe care i-l pusese la dispoziție președintele Curții, împreună cu o măsuță pe care își pusese chipiul de mareșal cu lauri de aur și mănușile din piele de căprioară, asculta impasibil capetele de acuzare, picotind chiar din când în când. Într-unul din primele sale reportaje din sala procesului, Joseph Kessel se întreba chiar dacă aproape nonagenarul mareșal aude ce se spune despre el.

Căci procurorul dezvolta teze copleșitoare. El arăta, cu lux de amănunte, că luarea puterii la Vichy de către Philippe Pétain nu fusese un rod al hazardului, ci încoronarea unui complot pus la cale de multă vreme de către grupurile de extremă dreaptă, supranumite „Cagula", și cu care mareșalul avusese relații strânse de colaborare și sprijin reciproc". („Cagula" era supranumele dat de presa franceză „Comitetului secret de acțiune revoluționară", semnalat, încă din 1935, prin organizarea de acte teroriste, destinate să destabilizeze Franța republicană).

Sentimentele pro-totalitare ale mareșalului – arăta actul de acuzare – aveau să se vădească nu numai în vorbele lui de „șef al statului" de la Vichy, dar și în instaurarea unui regim de tip extremist, antidemocratic și antirepublican, în care erau lichidate vechile drepturi ale omului, presa era riguros controlată, iar „egalitarismul", promovat în Franța încă de la revoluția din 1789, era cu hotărâre anulat. Chiar și egalitatea în drepturi între bărbați și femei fusese abrogată. Numeroase femei, care dețineau funcții în magistratură, învățământ sau administrație au fost silite să demisioneze, dacă soții lor aveau și ei anumite funcții.

La acestea se adăuga faptul că mareșalul a prezidat un stat care a sprijinit cu toată puterea lui mașina de război a lui Hitler și a copiat legislația Reichului nazist, așa cum o dovedeau „abominabilele legi rasiale" instaurate de Vichy pe teritoriul său, ca și punerea pe picioare a „monstruoaselor secțiuni speciale de justiție". Aceste „secțiuni spe-

ciale“ erau niște tribunale destinate să judece sumar și operativ pe membrii mișcării de rezistență anti-nazistă și să-i condamne la moarte.

Un exemplu a fost cel al judecării a șase rezidenți (trei neevrei și trei evrei) care au fost ghilotinați pentru pretinsa vină de a fi asasinat un subofițer din armata germană. Or, așa cum s-a dovedit din studierea ulterioară a documentelor, cei șase erau deja încarcerați într-o închisoare a Vichyului în momentul când subofițerul cădea sub gloanțele unui comando de maquisarzi.

Concluzia actului de acuzare era că inculpatului trebuia să i se dea pedeapsa maximă pentru vina de a fi comis crima de „atentat la siguranța interioară a statului“ și de a fi întreținut „înțelegeri cu inamicul, în vederea sprijinirii acțiunilor acestuia“.

După îndelungate audiențe, Curtea avea să-l condamne pe „Pétain Philippe“ la moarte, la „nedemnitate națională“, la „degradare militară“ și „confiscarea tuturor bunurilor“. Dar chiar Curtea avea să ceară imediat lui Charles de Gaulle, președintele guvernului provizoriu, comutarea pedepsei capitale în „detenție pe viață“, dată fiind „vârsta înaintată a condamnatului“. Este ceea ce s-a acceptat. Un corolar al pedepsei a venit ulterior prin hotărârea Academiei Franceze de a-l radia din rândul membrilor ei pe același mareșal Pétain pe care îl alesese în 1929.

Mană cerească pentru comentatorii presei, audiențele procesului aveau să fie urmărite cu sufletul la gură de francezi, admiratori sau adversari ai inculpatului. Căci, la bara martorilor se succedau tot ce avusese Franța interbelică mai notabil. Un vehement duel oratoric a avut loc între ultimul prim-ministru dinaintea prăbușirii Franței, Paul Reynaud, abia scăpat din închisorile germane, unde fusese încarcerat în 1945, și generalul Maxime Weygand. Incisiv și necruțător, acest fost șef de stat major al mareșalului Foch în primul război mondial a adus acuzații de extremă gravitate întregii caste politice a Franței interbelice, care – după el – s-a lăsat manipulată de abilii membri ai coloanei a cincea naziste instalate în Franța, curând după venirea la putere a lui Hitler în Germania și care reușiseră să penetreze toate cercurile influente din Paris, folosind cadouri grase, făgăduieli atrăgătoare de viitor, dar și metoda șantajului. Reynaud a socotit de datoria lui să apere ceea ce unii au apreciat că era nedemn de apărat.

Martori și apărare

De un considerabil ecou s-au bucurat depozițiile altor doi martori: fostul prim-ministru și fruntaș radical-socialist Edouard Daladier și fostul prim ministru și lider al partidului socialist (pe atunci se mai chema „S.F.I.O.“ – „Section française de l'Internationale Ouvrière“), Léon Blum. Daladier, cu duritate, Léon Blum, mai nuanțat, au condamnat – amândoi – pe mareșal. Întrebat dacă acțiunea acestuia poate fi calificată drept trădare națională, Blum a declarat: „Abuzul de încredere moral la care s-a pretat Philippe Pétain împotriva francezilor poate fi numit trădare“.

De remarcat că cei doi martori fuseseră – spre marea indignare a francezilor de toate nuanțele politice, cu excepția adepților organizației de extremă dreaptă, antirepublicană și antisemită „Action Française“ a lui Charles Mauras – târâți, împreună cu generalul Gamelin, în așa-numitul „proces de la Riom“ de către regimul din Vichy, din ordinul mareșalului Pétain, sub acuzația de a fi responsabil de prăbușirea Franței. În proces, acuzații au avut curajul să condamne *ei* actele lui Pétain. Sesizat de ecoul defavorabil stârnit printre francezi de acest proces, însuși Hitler i-a oprit dezbaterile, care nu au mai fost reluate ulterior.

Apărarea, la rândul ei, a adoptat strategii diferite, în funcție de pledant. Decanul baroului s-a mulțumit să insiste pentru „circumstanțe atenuante“, invocând vârsta inculpatului. În schimb, bătăiosul Jacques Isorni a construit cu talent imaginea unui „mareșal în lanțuri“, care ar fi apărat atât cât i-a fost posibil pe francezi, dar ar fi fost depășit de subalterni asupra cărora autoritatea lui nu funcționa.

În prima parte a procesului, nu i-a fost greu avocatului să arunce în spinarea lui Pierre Laval – cel mai consecvent și mai obedient dintre uneltele naziștilor la Vichy și fost prim-ministru al „statului francez“ – toată vinovăția pentru faptele infamante, prea bine cunoscute și despre care existau documente inatacabile. Nu i-a fost greu, deoarece numitul Laval nu se afla în Franța. El reușise să se strecoare în Spania, unde vechiul său camarad de idei, Franco, îl adăpostea. Așa a construit iscusitul Isorni imaginea unui: „Vichy bun“, personificat de Philippe Pétain și a unui „Vichy odios“, întruchipat de Laval.

Dar talentul apărătorului n-a fost dublat și de noroc. Căci, cedând insistentelor presiuni ale Statelor Unite, Franco a sfârșit prin a-l preda pe protejat trupelor americane de ocupație din Austria. Și de la Innsbruck, unde fusese dus de spanioli, numitul Laval a aterizat – pentru moment ca martor – în sala de proces a mareșalului.

Reporterii fotografi au putut astfel fixa pentru istorie imaginea

unui Laval slăbuţ şi galben la faţă, cu gura flască şi ţinuta în neorânduială, dar care nu-şi pierduse elocinţa. El a început prin a-şi copleşi fostul şef de la Vichy cu toate vinovăţiile din lume, arătând că nimic din ceea ce a spus (inclusiv discursul în care exprima aspiraţia de a vedea biruitor Reichul nazist) ca şi din ce a făcut nu a fost lipsit de aprobarea prealabilă a lui Pétain. Depoziţia lui Pierre Laval a avut darul să scoată din reala sau simulata lui somnolenţă pe mareşal. Acesta a ţâşnit din fotoliul său şi pe un ton care-l amintea pe vechiul ofiţer obişnuit să dea ordine a încercat să contracareze afirmaţiile fostului său prim colaborator. A urmat un schimb dur de acuze reciproce, calificat de comentatori în presă drept „demn de o cauză mai nobilă". La rândul său, avocatul Isorni a fost nevoit să schimbe tactica, încercând să găsească dovezi credibile care să anuleze afirmaţiile lui Laval, „oaia neagră" a tristei epoci a Vichyului.

Antisemitismul Vichyului şi antisemitismul lui Pétain

Despărţiţi în două tabere, cea a „apărătorilor" lui Pétain şi cea a „acuzatorilor", francezii s-au întâlnit totuşi încă din zilele procesului din 1945 şi se întâlnesc şi azi într-o singură apreciere. Anume că regimul de la Vichy a aplicat un odios şi criminal statut evreilor. Cu privire la vinovaţi, francezii sunt însă din nou despărţiţi. Pentru unii, măsurile discriminatorii, raziile, arestarea evreilor şi predarea lor în mâinile Gestapoului, pentru a fi duşi la exterminare, au fost opera autorităţilor dirijate de Laval, în timp ce pentru alţii, ele au fost adoptate cu ştirea mareşalului, dacă nu, chiar, din ordinul acestuia.

Caracterul tulburător al problemei, perpetuată nu numai de cercurile evreieşti din Franţa, dar şi de majoritatea francezilor, se explică, dacă facem din nou apel la unele date istorice. Francezii de toate culorile politice, exceptându-i pe puţinii, dar incurabilii exponenţi ai extremismului şovin, sunt mândri de tradiţiile ţării lor. Franţa a fost prima ţară din lume care, prin hotărârile luate de revoluţionarii de la 1789, i-a emancipat pe evrei, acordându-le toate drepturile politice şi cetăţeneşti.

Ţinând cont de punctul de vedere cvasiunanim că regimul de la Vichy nu a reprezentat Franţa, trebuie acceptată şi afirmaţia francezilor că emanciparea evreilor nu a fost niciodată repusă în discuţie. Se citează chiar o vestită vorbă a lui Napoleon Bonaparte. Vizitând, după revoluţie, ca prim-consul, Alsacia, el a răspuns unei delegaţii de notabilităţi locale care îi cereau anularea drepturilor acordate evreilor: „Nu-i putem persecuta pe evrei, deoarece ei sunt singurul popor din lume care şi-a ales ca legislator pe însuşi bunul Dumnezeu". Se mai arată că, pretutindeni unde armata imperială franceză a pătruns biruitoare, s-a adoptat, printre măsurile liberale luate în spiritul „libertăţii, egalităţii şi fraternităţii", şi acordarea de drepturi evreilor.

Franţa este şi ţara unde floarea vieţii politice şi spirituale, în frunte cu viitorul prim-ministru Georges Clemenceau, cu viitorul ministru al armatei, Picquart, şi cu marele Emile Zola, s-a ridicat în apărarea nevinovatului ofiţer evreu de stat major Alfred Dreyfus, degradat şi exilat pe Insula Dracului, pentru pretinsa vină de a fi făcut spionaj în favoarea Germaniei (a fost reabilitat în anul 1906). Este, deci, de înţeles opinia larg răspândită printre francezi că, persecutându-i pe evrei şi trimiţându-i la moarte, Vichyul a mai trădat o dată Franţa cea adevărată.

Problema a venit în discuţie, chiar dacă tangenţial, şi în cursul procesului intentat lui Philippe Pétain. „Antisemitismul" sau „non-antisemitismul" mareşalului au găsit deopotrivă adepţi.

Să vedem ce spunea avocatul Isorni: „Pétain a promulgat o lege care interzicea unui număr de evrei exercitarea de activităţi pe care le practicau în mod normal. Tot el a promulgat o lege care definea cine este evreu. Toate acestea sunt incontestabile. Dar Philippe Pétain este cel care, în Consiliul de Miniştri, a impus dispoziţiile legale potrivit cărora evreii foşti combatanţi în primul război şi familiile lor erau exceptaţi de la măsurile antievreieşti. Tot el e cel care a interzis, în zona administrată de Vichy, purtarea „stelei galbene“ (semnul distinctiv pentru evrei). Şi, de asemenea, Pétain a împiedicat promulgarea legii în virtutea căreia evreii ce dobândiseră cetăţenia franceză după 1927 îşi pierdeau această cetăţenie.

În sfârşit, Pétain este cel care l-a calificat pe Darquier de Pellepoix (şeful odioaselor miliţii ale Vichyului, care îi vânau pe evrei) de „torţionar“. Iar pentru a arăta tot adevărul, voi mai aminti că acelaşi Philippe Pétain îi mărturisea pastorului protestant Boegner dezolarea lui de a nu putea să împiedice atrocităţile de care nu era responsabil“.

În proces au apărut şi puncte de vedere contrare. Doi martori, care ar fi trebuit, prin poziţia ocupată de ei în anii tragici, să-l apere pe mareşal, au reuşit să întunece imaginea acestuia. Este vorba despre Fernand de Brinon, fostul delegat general al Vichyului în Franţa ocupată şi binecunoscut pentru rolul funest pe care l-a jucat în trimiterea la camerele de gazare a evreilor, şi de Joseph Darnand, secretar general al miliţiilor „statului francez“ al lui Pétain. Primul a declarat că mareşalul i-a aprobat întotdeauna acţiunile. Celălalt a arătat că, deşi era perfect la curent cu practicile miliţienilor săi, mareşalul îl invita adesea la dejun sau la cină, declarându-se mulţumit de felul cum îşi îndeplinea el misiunile.

Abia atunci când Aliaţii, după debarcarea în Franţa, ajunseseră, în înaintarea lor, aproape de Rin, Pétain a criticat acţiunile antievreieşti ale poliţiei conduse de el. Alţi apărători ai mareşalului au reuşit şi ei să-şi „înfunde“ protejatul.

A reieşit şi la proces că regimul de la Vichy a practicat ceea ce politologul Jean-Marc Varaut numea, într-un documentat studiu publicat de revista pariziană *Historia* – „o sinistră târguială“, oferind Gestapoului pe evreii care – refugiaţi din ţările căzute sub dominaţie nazistă – aflaseră azil politic în Franţa, contra exceptării evreilor francezi de la trimiterea în camerele de gazare. Or, preluând acest argument, „apărătorii“ mareşalului au stimulat un nou val de indignare în rândul francezilor.

Aceştia socoteau că „târguiala“ lovise în onoarea Franţei, călcând dreptul la protecţia pe care aceasta o acordase şi în care refugiaţii crezuseră cu atâta convingere. În defavoarea inculpatului s-a arătat şi ansamblul măsurilor de inspiraţie rasistă prin care evreilor li se retrăsese cetăţenia franceză, li se confiscaseră toate bunurile şi li se interzisese practicarea unor profesii pe care unii le exercitau de decenii.

Se mai citează un argument tot în defavoarea lui Philippe Pétain. Când, după comutarea pedepsei cu moartea în detenţie pe viaţă, condamnatul a trebuit să fie depus la locul ispăşirii, el a fost condus la un fort din munţii Pirinei şi încarcerat într-o celulă anume. Alegerea fortului şi celulei nu era opţiunea unor autorităţi subalterne de penitenciar. Procedându-se astfel, se respecta o dispoziţie expresă, dată chiar de Charles de Gaulle, preşedintele guvernului provizoriu al Franţei. Această dispoziţie era semnificativă. Celula în cauză era aceeaşi în care fusese închis cunoscutul om politic francez, fost de mai multe ori ministru şi ales în numeroase scrutine ca membru al Parlamentului, Georges Mandel. El fusese arestat pentru „vina“ de a fi de origine evreiască şi încarcerat din ordinul personal al lui Philippe Pétain, înainte de a fi predat – tot din ordinul şefului statului francez – naziştilor, spre a fi dus la Auschwitz şi gazat. Un bulevard central din Paris, care poartă astăzi numele lui Georges Mandel, arată viitorimii că francezii, în frunte cu adevăraţii lor conducători, nu pot uita un act odios de antisemitism.

Procesul continuă cu o... fantomă în boxă

Într-unul din ultimele sale comentarii zilnice scrise pentru *Le Figaro* despre proces, marele condei al literaturii mondiale care a fost François Mauriac nota: „Pentru toţi francezii, orice se va întâmpla de aci înainte, pentru admiratori sau adversari, Pétain va rămâne o figură tragică, situată la jumătatea drumului între trădare şi sacrificiu“.

Într-adevăr, departe de a urma îndemnul procurorului Mornet de a „şterge din istoria Franţei“ anii regimului de la Vichy, francezii nu ostenesc să continue procesul postum al unui regim de tragică amintire, al unui om care a închis de mult ochii, copleşit de ani şi de ceea ce pare a-l fi afectat cel mai mult, anume de pedeapsa de „nedemnitate naţională“. O fantomă bântuie prin Franţa şi – prin glasul unor persoane interpuse, autonumite în funcţia de avocaţi din oficiu – îşi proclamă ceea ce ea crede a fi nevinovăţia sa. O fantomă care

rezistă tuturor argumentelor unor acuzatori care nu sunt lipsiţi de logică, şi mai ales de documente imposibil de demolat. Francezii continuă să se întrebe cum a fost posibilă prăbuşirea Franţei în timp record. Ei n-au găsit încă un răspuns convingător la această întrebare, care îi împiedică să se împace cu un trecut dureros, retrăit ca pe o tragedie petrecută în propria familie. O încercare de răspuns a făcut-o tot înţeleptul François Mauriac, atunci când a scris că Philippe Pétain nu a „inaugurat o politică", ci a întrupat „încununarea unei politici". Fără îndoială el s-a gândit la o veche politică antirepublicană şi antidemocratică, străină de nobilele tradiţii ale Franţei. Şi s-a mai gândit la ceva: anume că, în desfăşurarea acelei politici, Pétain n-a fost singur. De aceea el cerea francezilor să-şi facă fiecare un examen de conştiinţă. Căci scria el „acest proces nu este oare, puţin şi propriul lor proces?"

Pe rănile istoriei nu creşte iarba

Apariţia concomitent la Paris a două cărţi consacrate mareşalului, *Jugements derniers,* de Joseph Kessel, deja amintită, şi *Grand Naufrage,* de Jules Roy, a readus în atenţia francezilor cazul mareşalului nonagenar surd în faţa istoriei şi mut în faţa judecătorilor săi. Pentru că Phillipe Pétain rămâne marea controversă a francezilor, aşa cum Antonescu este cea a României şi Franco cea a spaniolilor. Joseph Kessel, corespondentul de la *France-Soir,* a urmărit vreme de 20 de zile, din sală, procesul Pétain. Mareşalul nu a fost la înălţimea dublei sale legende, ilustre şi criminale, a omului de la Verdun şi a celui de la Vichy. El a transformat judecata de apoi într-o „biată dramă burgheză". Înfundat într-un fotoliu, fără vârstă şi cu privirea indiferentă, el aştepta nu se ştie ce, ca prins în chingile unui timp care se oprise. În faţa acestei Linii Maginot a tăcerii, cine putea spune unde se oprea mândria şi de unde începea geriatria.

Kessel, un observator, nu un epurator, încearcă un sentiment de stânjeneală faţă de acest patriarh prea frumos, prea „statuizat", prea impenetrabil pentru a purta singur, pe epoleţii cu şapte stele, umilitul destin al unei ţări în ruină.

El este de-a dreptul scârbit de momentul când compare în faţa instanţei Pierre Laval, geniul rău al şefului statului francez, o „creatură ciudată", „un animal fără noblețe", incapabil să regrete, incapabil să se căiască, aliaj monstruos de hidoşenie şi narcisism.

Jules Roy, în schimb, îl compară pe Pétain cu regele Lear alungat din propriul său palat. Fără a-l disculpa pe cel pe care l-a iubit, Roy neagă că el a fost un „trădător". Autorul vrea numai ca procesul Pétain să fie considerat o dramă mult mai extinsă, aceea a unei naţiuni „prăbuşite şi hărţuite de propriile sale contradicţii".

Toţi cei care nu erau născuţi când Pétain a fost judecat vor înţelege astfel ce a fost Franţa acum 50 ani, deopotrivă eliberată şi traumatizată, crezând în mod naiv că era suficient să condamni un mareşal bătrân pentru a o termina cu demonii ocupaţiei, despre care se ştie bine că dau târcoale întotdeauna.

Cât despre reabilitarea mareşalului Pétain, opinia publică franceză nu pare a o aduce câtuşi de puţin în discuţie, după cum reiese din revista *L'Express.* Pe rănile istoriei nu creşte iarba. ■

SUNTEŢI PREGĂTIŢI?

În curând vom da startul unui nou concurs Magazin istoric

CONCURSUL LUNII

- **Premii în bani şi abonamente**
- **Întrebări din numerele de revistă apărute în anii 1995-1996**
- **Revizuiţi-vă chiar acum colecţia dvs.** Magazin istoric, **completând-o cu eventualele numere care vă lipsesc din 1995, asigurându-vă, totodată, procurarea celor din 1996**

„EI FAC PARTE DIN NEAMUL OMENESC“

O intensă dispută s-a desfășurat, în urmă cu câțiva ani, în Franța având ca subiect atitudinea francezilor față de populația evreiască în timpul celui de al doilea război mondial. A intervenit președintele de atunci al Franței, François Mitterrand, care a declarat că el personal nu este răspunzător și nu poate fi tras la răspundere, deci nici conaționalii săi, pentru faptele comise de guvernul de la Vichy. Guvernul de la Vichy fusese instalat, după ce Franța capitulase în fața Germaniei naziste, în acea parte a țării care rămăsese neocupată de trupele germane.

Desigur, și presa franceză a publicat numeroase articole pe această temă. Am ales pentru cititorii revistei Magazin istoric **și îl prezentăm într-o formă adaptată pe cel semnat de Jacques Derogy în revista** L'Evenement du Jeudi. **Jacques Derogy și familia sa au fost salvați și adăpostiți în acei ani grei de un medic veterinar, Fernand Moulin.**

Nu-i putem livra ca pe o marfă

La cincizeci de ani de la primele măsuri de discriminare rasială, de interdicții profesionale și internări administrative ale unor categorii de non-arieni, procesul cooperării poliției statului francez instaurat la Vichy rămâne de făcut în fața forurilor juridice competente ca și a tribunalului Istoriei. Moartea a mai mult de 3 000 internați, datorită mizeriei fiziologice, în lagărele franceze ale zonei încă libere, arestarea în această zonă unde nu erau prezenți nemții a mai mult de 10 000 persoane, predate Gestapoului în condiții cumplite, inclusiv a copiilor născuți francezi și arestarea efectuată de către poliție a majorității celor 76 000 de evrei deportați au fost clasate, până acum, la capitolul rușinos al colaborării.

Or, zona în care, până la 11 noiembrie 1942, s-a exercitat din plin suveranitatea statului francez, este singurul teritoriu neocupat al Europei care și-a trimis refugiații ca și pe resortisanții decretați „indezirabili“ spre o destinație necunoscută, o țară a nimănui, pentru o muncă forțată undeva la hotarele Poloniei și Ucrainei. Primul convoi ce provenea din zona liberă a părăsit Drancy la 10 august 1942: 760 de deportați gazați chiar de la sosirea la Auschwitz; un singur supraviețuitor la sfârșitul războiului! Primii copii sub 12 ani aduși la Drancy cinci zile mai târziu vor pieri cu toții, la 19 august. În teribila vară 1942, când poliția franceză a dat ajutor la săvârșirea acestor crime împotriva umanității, au fost mai mulți deportați decât în următorii doi ani în care ea a trecut această sarcină brutelor neîndemânatice ale Miliției.

Între 27 martie și 11 noiembrie, au fost deportați 42 000 de evrei din care 33 000 între 17 iulie și 30 septembrie, în timp ce S.S.-ul, lipsit de ajutorul poliției, a avut nevoie de 20 luni pentru a mai deporta 34 000. Și dacă trei evrei din patru au putut să supraviețuiască în Franța ocupată acest lucru s-a datorat solidarității active a francezilor, care s-au opus cu succes cooperării masive a funcționarilor lor începând din

René Bousquet, șeful poliției speciale de la Vichy (în dreapta), împreună cu ofițeri S.S., la Marsilia, în ianuarie 1943

momentul în care au înţeles că familiile evreieşti erau sortite morţii.

Schimbarea de opinie provocată de atrocităţile din vara anului 1942 a favorizat decisiv salvarea a trei sferturi din cei 320 000 de evrei prinşi în năvodul noii ordini ariene stabilită în ţară şi mai ales salvarea a circa nouă copii din zece, deci proporţional dublul numărului celor sub 16 ani salvaţi în Belgia.

Publicând integral documentele disponibile asupra acestei perioade, juristul Serge Klarsfeld este primul care a pus în evidenţă importanţa capitală a intervenţiei bisericilor şi a reacţiilor populare care, înaintea debarcării aliate în Africa de Nord şi a bătăliei Stalingradului, au constrâns guvernul de la Vichy să refuze obligativitatea purtării stelei galbene şi să încetinească, din septembrie 1942, vânătoarea de evrei.

Astfel, la 2 septembrie, supus la o rezistenţă fără egal a clerului organizată mai ales de cardinalul Gerlier şi având de înfruntat ostilitatea vădită a opiniei publice, Laval i-a cerut generalului S.S. Karl Oberg „să nu-i mai dea noi sarcini în problema evreiască". Potrivit procesului verbal al întâlnirii, redactat de Sturmbannführerul Herbert Hagen „ar trebui, mai ales, să nu i se impună a priori numărul de evrei care să fie deportaţi, căci – spunea Laval – nu putem livra evreii ca pe o marfă într-un magazin Prisunic".

Trei săptămâni mai târziu, Helmut Knochen, adjunctul lui Oberg, conştient de dificultăţile regimului de la Vichy şi de insuficienţa efectivelor proprii, l-a scurtcircuitat pe Adolf Eichmann, obţinând de la Himmler amânarea arestării evreilor de naţionalitate franceză şi renunţarea la deportarea contingentelor prevăzute.

O comparaţie cu pierderile evreieşti în douăzeci din ţările ocupate de Reich sau de aliaţii săi

Cardinalul Gerlier, arhiepiscop de Lyon (în centrul imaginii)

a permis lui Klarsfeld să constate că singurele care numărau proporţional mai mulţi salvaţi decât Franţa erau Italia – care salvase patru din cinci evrei, Bulgaria – care nu predase decât unul din şase, Danemarca, ce salvase mai mult de nouă din zece, şi Finlanda care nu abandonase decât o zecime din evreii străini. Iar totalul populaţiei evreieşti din aceste patru state abia atingea o treime din cea numărată în Franţa anilor 1940. Ceea ce situează pe francezi în primul rând al popoarelor care au ştiut să-i protejeze pe evreii aflaţi pe teritoriul lor, naţionali sau străini. „Trebuie, adaugă Klarsfeld, să punem definitiv capăt legendei denunţărilor şi lipsei de energie a compatrioţilor noştri. Precedată şi susţinută de eminenţi prelaţi şi alte autorităţi spirituale, ostilitatea spontană a populaţiei franţuzeşti la dezonoarea care lovea Franţa a putut să pună frână complicităţii guvernului de la Vichy".

Diferenţa dintre masacru şi grădinărit

Această stare de spirit, atât de diferită de cea observată în Europa centrală şi estică, se întrevede în toate rapoartele prefecţilor începând cu marile razii din vara anului 1942. Reprobarea generalizată sub influenţa instituţiilor protestante şi a unei părţi din episcopat a permis organizaţiilor de ajutor evreieşti, plasate de Vichy la 29 noiembrie 1941 sub tutela unei Uniuni generale a israeliţilor din Franţa (UGIF), dar deja cu un picior în clandestinitate, să ascundă de pe o zi pe alta cam 10 000 de tineri, să treacă în Elveţia aproape 2 000 şi să asigure supravieţuirea a încă 60 000.

Această acţiune uriaşă, unică în Europa ocupată, subliniază istoricul Lucien Lazare, s-ar fi transformat în dezastru fără complicitatea activă a mii de francezi ne-evrei, gata să-şi rişte propria securitate pentru a participa la salvarea copiilor evrei. Organizaţii umanitare, reţele ale rezistenţei, dar şi numeroşi particulari ca şi anumite componente ale administraţiei s-au asociat cu curaj.

Gilbert Lesage, înalt funcţionar, a devenit informatorul şi auxiliarul cel mai preţios al reţelelor clandestine de salvare a evreilor. Un rol esenţial care i-a adus arestarea în aprilie 1944.

Primii săi „clienţi“ au fost Cercetaşii israeliţi din Franţa (EIF) conduşi din 1923 de inginerul Robert Gamzon. Acesta şi-a adunat echipa naţională la 18 august 1940, la Moissac pentru a pune pe cei 2 000 de membri în serviciul fugarilor ce se îndreptau spre zona liberă şi pentru a deschide centre rurale şi meşteşugăreşti, cu ferme-şcoală şi case de copii. Acest program de întoarcere la natură se potriveşte lozincii regimului care punea pe cercetaşi şi educaţia religioasă în serviciul revoluţiei naţionale. Preşedintele cercetaşilor francezi, generalul Lafont, l-a prezentat pe Gamzon comisarului cu problemele evreieşti, Xavier Vallat, şi a obţinut menirea în subordonarea sa a unităţilor EIF, pentru a le permite să-şi continue activitatea şi să evite trimiterea lor în ghettouri.

În aprilie 1942, generalul Lafont inspectează căminul din Moissac. Cercetaşii evrei în uniformă intonează cântecul religios al lui Händel *Ridică fruntea popor al lui Israel.* „Astăzi voi slujiţi onoarea şi libertatea“ – le spune şeful cercetaşilor protestanţi. În iulie 1942, cinci şefi ai EIF sunt prezenţi în lagărul naţional de formare a cercetaşilor francezi. Atunci Lesage l-a avertizat pe Gamzon de marile razii hotărâte prin acordul Bousquet-Oberg. Cum să sustragă pe copiii şi adolescenţii ce figurau, la cererea lui Laval, pe listele celor „deportabili“? Razia din Vel'd'Hiv' seceră 4 000 de copii, dar circa 12 000 de evrei căutaţi au fost trecuţi prin ochiurile plasei şi scăpaţi în ultimul moment prin evadări dirijate, prin intermediul comuniştilor din Solidaritate, ascunşi de vecini sau prieteni în aşteptarea actelor false sau a filierelor de evadare. Ameninţarea apăsa acum asupra a 11 000 de evrei ce rătăceau în zona sudică. Lesage comunică responsabililor EIF şi Comitetului de la Nîmes instrucţiunile secrete date prefecţilor pentru o vastă operaţie fixată pentru 26 august.

În ziua de 17, marele rabin Kaplan i-a prezentat cardinalului Gerlier soarta ce îi aştepta pe cei „deportabili“; nu pentru a munci în Germania, ci pentru a fi exterminaţi acolo. Ierarhia catolică a hotărât să facă publică indignarea sa şi să-şi unească eforturile cu Federaţia protestantă.

În vara precedentă, primatul din Gaules protestase discret împotriva situaţiei celor internaţi şi încurajase Comitetul de la Nîmes, de comun acord cu pastorul Boegner, care se ridicase de la început împotriva tratamentului aplicat evreilor. La 19 şi 20 august, cei doi şefi ai bisericii lansaseră fiecare un apel patetic mareşalului şi, la 2 septembrie, monseniorul Gerlier a difuzat un comunicat ce trebuia citit din amvon. La 23 august arhiepiscopul din Toulouse, monseniorul Saliège, mult timp singurul care protestase, a recidivat printr-o scrisoare episcopală citată în toată dioceza: „Evreii sunt bărbaţi, evreii sunt femei. Ei fac parte din neamul omenesc. Ei sunt fraţii noştri ca atâţia alţii. Un creştin nu poate să uite acest lucru“. Prefectul a raportat imediat despre „ răsunetul considerabil al acestei pastorale transformată în pamflet politic de adversarii regimului“. Laval a cerut în zadar Vaticanului scoaterea la pensie a prelatului.

Chiar în ziua raziei, la 26 august, episcopul din Montauban, monseniorul Théas, proclamă: „măsurile antisemite sunt o sfidare a demnităţii umane, o violare a drepturilor celor mai sacre ale persoanei şi ale familiei“. În numele Bisericii reformate, pastorul Boegner îi arăta lui Laval neliniştea sa faţă de soarta „teribilă“ ce îi aştepta pe cei deportaţi. Şeful guvernului s-a prefăcut însă convins că deportaţii aveau să cultive pământurile dintr-o rezervaţie evreiască. „Eu îi vorbeam de masacru, el îmi răspundea grădinărit“ – remarca conducătorului protestantismului francez.

Peste gard, în Elveţia

Înaltul cler nu s-a mulţumit doar cu cuvinte curajoase. A împiedicat prin fapte goana după evrei. La 29 august, abatele Glasberg, din Prietenia creştină, a reuşit, împreună cu Lesage, să smulgă 84 copii dintr-un convoi pentru Drancy, format într-o cazemată din Venissieux unde fuseseră închişi 550 din cei 1 200 de evrei arestaţi la Lyon. Ţinuţi teoretic la dispoziţia autorităţilor, aceşti copii, conduşi într-un local al EIF, i-au urmat pe cercetaşi într-un loc mai sigur de unde asociaţia lioneză a reverendului Chaillet trebuia să îi ajute să dispară. Convocat de prefectul Angeli, părintele iezuit a refuzat să-i predea pe copiii „evreilor nenorociţi plecaţi în exil şi fără îndoială la moarte“. La 31, Angeli a urcat la episcopie unde s-a lovit de refuzul cardinalului Gerlier. Imediat Laval l-a arestat şi internat în azil pe părintele Chaillot, pe care l-a prezentat drept „şeful iezuiţilor din regiune“. A doua zi, generalul de Saint-Vincent, şeful regiunii militare Lyon, a fost înlăturat din funcţie pentru că a refuzat să-şi folosească escadroanele pentru supravegherea convoiului din Venissieux. La rândul său, căpitanul jandarmeriei din Annou, însărcinat cu escortarea deportaţilor din Gurs, deplângea în raportul său „spectacolul acestui tren care a impresionat puternic şi în mod neplăcut locuitorii francezi ne-evrei care l-au văzut în gări“.

În acel început de septembrie 1942, când opinia publică se schimba în favoarea evreilor, un

nou venit în acţiunile de asistenţă, Georges Garel, prezenta monseniorului Saliège afacerea Venissieux. Prelatul a asigurat, prin directoarea institutului Sainte Germaine, Mlle Thèbes, „arienizarea" şi plasarea în familii a 24 de copii. Astfel s-a născut prima reţea în totalitate clandestină de ajutorare a copiilor evrei din zona Sud. În mai puţin de un an, reţeaua Garel reuşea plasarea a 1 600 de copii.

Potrivit unui raport al poliţiei din 15 septembrie 1942, un dispozitiv de alertă instalat în cămine, în familiile adoptive şi centrele rurale a reuşit să salveze 3 000 de copii evrei în zona Sud. În ajunul raziei din 26 august, conducătorii EIF din Moissac au trimis pe cei 200 de copii adoptaţi să îşi instaleze tabăra în regiunea Creuse şi, ca din întâmplare, jandarmii au rătăcit biletele de liberă trecere ce indicau locul taberei lor. La întoarcere, lipseau cei patrusprezece adolescenţi străini căutaţi, ascunşi de episcopatul din Tulle.

Integraţi în divizia a 6-a UGIF, cercetaşii evrei şi-au continuat activitatea datorită cercetaşilor laici şi protestanţi care au camuflat sub insignele lor deplasările copiilor. Până la dizolvarea lor în ianuarie 1943, generalul Lafont şi-a luat răspunderea în faţa noului comisar cu problemele evreieşti, Darquier de Pellepoix. Înainte de a se alia cu cei din rezistenţă şi a trece la lupta armată, cei din EIF s-au specializat în contrafacerea documentelor, un astfel de atelier fiind adăpostit de episcopul din Nisa, monseniorul Rémond.

Intervenţia directă a nemţilor în vânătoarea de evrei în zona Sud şi cea italiană s-a lovit de o rezistenţă deja organizată. Privat de concursul poliţiştilor francezi, comandoul temutului Aloïs Brunner nu a reuşit să captureze între 12 septembrie şi 14 decembrie 1943 decât 1 800 din cei 25 000 de evrei refugiaţi la Nisa şi Grenoble. Prefectul Chaigneau a distrus listele întocmite de funcţionarii săi. Denunţurile au fost rare, în ciuda premiilor oferite.

Din 1941, au fost improvizate filiere în aglomerările de la graniţe. În octombrie 1942, doi agricultori din Veigny, Joseph Lançon, tată a şapte copii, şi François Périllat au condus peste râul Hermance 810 evrei, între care şi sora scriitorului austriac Stefan Zweig, escortaţi de echipele reverendului Chaillet, ale fraţilor Miguet (fondatori ai Mărturiei creştine), ale pastorului Muller şi soţia protestantă a deputatului socialist André Philip. Începând din ianuarie 1943, grupe de opt până la doisprezece copii trec o dată sau de două ori pe săptămână prin eparhia din Douvaine. Între 1 ianuarie şi 7 iunie 1944, au mai trecut în Elveţia încă 569. Chiar convoaiele interceptate la 1 şi 5 iunie au fost salvate de primarul din Annemasse. Dar cea care le conducea, Marianne Cohn, arestată şi torturată, a fost ucisă cu lovituri de sapă. Arestaţi şi ei în februarie, abatele Rosay şi cei doi ţărani din Veigny nu au revenit din locul unde au fost deportaţi.

Lângă Annemasse se termina şi filiera organizată la Annecy de pastorul Chapsal, care a amenajat un dormitor în biserica sa. O tânără, Geneviève Priacel-Pettet, organiza convoaie funerare false într-un cimitir de lângă graniţă: scara groparului sprijinită de zid permitea refugiaţilor, îmbrăcaţi în negru, să treacă în partea elveţiană.

Datorită atâtor reţele spontane de o parte şi de alta a frontierei, organizaţiile evreieşti au putut să trimită în Elveţia mai mult de 1 500 de copii orfani între aprilie 1943 şi iunie 1944. Peste 10 000 vor fi adăpostiţi în Franţa, dintre care 6-7 000 ascunşi în instituţii sau cămine ne-evreieşti. Ceilalţi 60 000 de minori salvaţi din zona ocupată şi-au datorat viaţa – şi deseori cea a părinţilor lor – iniţiativelor particulare sau unei sume de devotamente individuale care au reuşit să ţină în loc dorinţa ucigaşă a ocupantului şi a servitorilor lui.

Exemplul de solidaritate oferit de enclava protestantă de pe platoul Chambon-sur-Lignon din Cevennes şi a celor trei sate vecine nu este comparabil în Europa decât cu acela al Danemarcei. S-a putut spune că cei 5 000 de membri ai acestei comunităţi hughenote au salvat fiecare un evreu.

Contactaţi de quakerii din Marsilia şi de organismele umanitare ale Comitetului de la Nîmes ce activau în lagărele de internare, pastorul André Trocmé şi soţia lui au organizat, împreună cu primarul Benjamin Grand, directorul şcolii Roger Darcissac, doctorul Le Forestier şi şeful rezistenţei locale Leon Eyrand, primirea fugarilor în vreo treizeci de hoteluri, pensiuni, case de copii şi găzduirea la locuitori.

La 14 februarie 1943, o funcţionară a unui centru al UGIF de pe strada Lamarck a comunicat simpatizanţilor comunişti ai Solidarităţii o listă de 63 copii ameninţaţi cu deportarea. S-au prezentat 40 de vizitatoare pentru a le asigura plimbarea duminicală, singura ieşire săptămânală permisă. De fapt, ele i-au condus într-un local protestant din strada Greneta condus de pastorul Vergara de la mănăstirea congregaţiei de la Luvru. Trei zile mai târziu, cei 63 copii răpiţi, „arienizaţi" corespunzător, erau dispersaţi în familii şi instituţii dincolo de orice bănuială, cum era casa Suzannei Spaak, cumnata primului ministru belgian. ■

Adaptare de
Victor ANGHELESCU

UN BONAPARTE – CREATORUL VIITORULUI FBI

Napoleon Bonaparte nu s-a zgârcit cu titlurile şi coroanele pentru generalii săi victorioşi, fără a uita vreodată să îi „aranjeze“ pe cei opt fraţi şi surori pe tronurile regatelor europene, cucerite prin forţă sau prin jocul căsătoriilor. Puţini ştiu însă că numele Bonaparte face parte şi din istoria Statelor Unite, chiar dacă împotriva voinţei lui. O dovedeşte acest articol, adaptat după revista franceză Historia.

Pe când unul dintre nepoţii săi era ales preşedinte al Republicii Franceze în 1848, apoi se proclama împărat în 1851, sub numele de Napoleon III (Magazin istoric, **nr. 1/1995) dincolo de Atlantic, nepotul lui Jérôme Bonaparte, fratele cel mic al lui Napoleon, făcea o strălucită carieră politică, devenind ministru al preşedintelui Theodore Roosevelt. Se numea Charles Joseph Bonaparte.**

Cetăţean al Lumii Noi, nepotul lui Jérôme, s-a aflat la originea ramurii americane a acestei modeste familii de mici nobili corsicani. Jérôme, ultimul născut al clanului Bonaparte, era un copil răsfăţat. Alintat de mama sa Letizia Ramolino, văduva lui Charles-Marie Bonaparte, el avea numai 10 ani când fratele său, Napoleon, tânăr ofiţer al armatei franceze, a făcut prima sa faptă de arme: cucerirea Toulonului, în 1793.

Separare sau exil

Jérôme a crescut deci în umbra unui frate pe atunci în plină ascensiune. Petrecăreţ şi frivol, s-a complăcut în cercurile de tineri aristocraţi lipsiţi de griji. Ce era totuşi de făcut cu el, cel mai interesat de decolteul doamnelor decât de raţiunea de stat? Bonaparte, prim-consul, a căutat, pentru acest tânăr turbulent, o carieră care să-l cumineţească. Jérôme va fi deci marinar.

După mai multe campanii, între care cea din Santo Domingo, Jérôme s-a trezit blocat în Martinica de flota engleză. A hotărât atunci să se ducă în Statele Unite, noua patrie a drepturilor omului. A regăsit acolo plăcerile unei vieţi mondene, aureolată de prestigiul tot mai mare al unui frate ale cărui fapte de arme aveau ecou până la Washington. Scăpat de sub controlul fratelui lui, a întâlnit la Baltimore o tânără americană de 17 ani, Elisabeth Patterson, aparţinând uneia dintre cele mai bogate familii de pe Coasta de Est.

Diplomaţii francezi şi dl. Patterson-tatăl au fost profund neliniştiţi de această legătură, prevăzând complicaţiile pe care le-ar fi putut genera ea, în raport cu noul stăpân al Franţei. Nu era nimic de făcut. Jérôme Bonaparte nu era un om politic. La 24 decembrie 1803, primul episcop catolic al S.U.A., monseniorul Carroll, a binecuvântat căsătoria lui Jérôme cu Elisabeth. Napoleon Bonaparte era nebun de furie. El, care nu gândea decât în termeni de alianţe şi de cuceriri, va face totul pentru a rupe acest cuplu, pe care nu el îl „negociase“.

La 18 mai 1804, Bonaparte a devenit Napoleon I. S-a proclamat împărat, apoi a fost consacrat de papa Pius VII la Nôtre Dame, la Paris, la 2 decembrie. De cealaltă parte a Atlanticului, tânărul cuplu în dizgraţie nu a rezistat tentaţiei de a se apropia de noul „astru“. Cu atât mai mult cu cât Elisabeth Bonaparte aştepta un moştenitor, care urma să poarte numele noii dinastii. Dar tinerii nu au reuşit. Vulturul nu a cedat. Când Jérôme şi Elisabeth au sosit la Lisabona, Comitetul de primire a executat ordine stricte: pentru Elisabeth – interdicţia de a debarca, pentru Jérôme – convocare *manu militari* la împărat, care se afla în Italia. Abandonându-şi soţia, mezinul a fost primit de augustul său frate, care l-a pus în faţa unei alternative: separarea (numai aşa având dreptul la toate onorurile) sau exilul. Jérôme a ales: nu-şi va mai vedea niciodată soţia şi căsătoria va fi anulată. Drept recompensă, a fost promovat contraamiral şi, trei ani mai târziu, a devenit rege al Westfaliei, între timp căsătorindu-se cu Katerina de Würtenberg.

După o a doua tentativă de debarcare pe bătrânul continent, la Amsterdam, Elisabeth Bonaparte-Patterson a mers în Anglia. Foarte bucuroşi să primească o „Bonaparte“ în dizgraţie, englezii i-au oferit ospitalitate. Pe o proprietate din Sussex, ea a adus pe lume, la 7 iulie 1805, un băiat, Jérôme-Napoleon, supranumit de anglo-saxoni „Bo“, primul vlăstar al liniei americane a familiei Bonaparte. *Persona non grata* în Franţa, Elisabeth şi fiul ei au trăit la Baltimore, până la moartea împăratului, în Sfânta Elena, în 1821.

Însoţită de fiul ei „Bo“, bogata americancă, va descoperi Europa, acest continent multă vreme interzis ei, de la vest la est, de la nord la sud, plimbându-şi numele şi moştenitorul prin saloanele unei aristocraţii efemere, rod al imperiului. După un timp, sătui de toate, mama şi fiul au reluat calea Americii, conştienţi că Lumea Nouă era singura lor patrie adevărată.

Istoria avea să le mai rezerve o surpriză. În 1848, un Bonaparte, Napoleon III, a revenit la putere. În acest timp, „Bo“ urma deja o educaţie după tipar american: era student la Universitatea Harvard. Devenit avocat la Baltimore, el s-a căsătorit cu o miliardară americană, de la care a avut doi băieţi. Primul, pe care îl chema tot Jérôme-Napoleon, va urma West Point-ul, celebra academie militară, înainte de a se angaja în armata franceză sub drapelul celui de-al doilea imperiu. „Bo“ nu a rezistat tentaţiei de a merge să-şi vadă vărul, pe Napoleon III, şi să-şi cunoască totodată, în sfârşit, tatăl, pe ex-regele Westfaliei, Jérôme-Bonaparte.

A venit însoţit de fiul său, căruia i l-a prezentat pe bunic, ultimul supravieţuitor la cei 70 de ani ai săi, din cei opt fraţi şi surori ale lui Napoleon. Cel de-al doilea fiu al lui „Bo“ nu-l va cunoaşte niciodată pe acest ex-rege. Charles Joseph s-a născut la 9 iunie 1851, la

20 de ani distanţă de fratele său mai mare. El a refuzat să facă „pelerinajul“ spre pământul strămoşilor săi. Nu a locuit niciodată în Franţa, nici măcar în Europa. Contrar frivolului său bunic, Charles Joseph era un bărbat rigid, scrupulos, cu o abordare glacială a tuturor lucrurilor şi cu virtuţi morale pe care preşedintele Roosevelt a ştiut să le valorifice excelent. Charles Joseph Bonaparte va deveni „incoruptibilul“ lui Theodore Roosevelt, care, de altfel, în decembrie 1906, îl va numi ministrul său de justiţie (Arttorney general).

„Cu mâinile curate“

Tânărul Charles Joseph a făcut studii strălucite, care l-au condus, ca şi pe tatăl său, la Harvard. Absolvent al Harvard Law School, a devenit avocat la Baltimore, s-a căsătorit în 1875, cu o americancă din Connecticut, Ellen Channing Day, şi a moştenit o avere enormă – ca şi ceilalţi Bonaparte din S.U.A. – (împărţită în mod egal cu fratele său) din partea bunicii sale Elisabeth Bonaparte-Patterson, care a trăit până la 94 de ani. Posesor al unui important patrimoniu imobiliar la Baltimore, Charles J. Bonaparte ar fi putut duce o viaţă uşoară, lipsită de griji, de rentier sau de *gentleman farmer*.

Dar el se trezea în fiecare dimineaţă la ora 5.30, fiind un adevărat monstru al muncii. Ca avocat, şi-a făurit o reputaţie de tehnician fără egal, înzestrat cu o memorie fenomenală şi temut pentru talentul său de a hărţui martorul cu întrebări. „Când dădea în vileag o murdărie, scotea scalpul de pe vinovat, fără să-i pese unde ajunge“. Chiar şi confraţii aveau cuvinte de critică faţă de acest avocat „care se dădea un Napoleon“. Gestiunea bunurilor sale imobiliare l-a îndreptat în mod firesc spre dreptul afacerilor. Scârbit de frecventele deturnări de fonduri, Charles J. Bonaparte a devenit un fel de „Saint Just al dreptului“, combinat cu un luptător anticorupţie, fiind totodată vicepreşedinte al „Societăţii pentru suprimarea viciilor“ şi principal comanditar al hebdomadarului *The Civil Reformer*. Apostol a ceea ce am numi astăzi „operaţia cu mâinile curate“, Charles . Bonaparte şi-a făcut prozeliţi pe toată suprafaţa Statelor Unite. Numeroase asociaţii denunţând matrapazlâcurile administraţiei şi afacerismul mediilor economice s-au regrupat într-un puternic lobby: National Civil Service Reform League, organism susţinut de o revistă al cărei titlu funcţiona şi ca program: *Good Government* (guvern bun).

În cursul acestei campanii l-a întâlnit pe Theodore Roosevelt, care conducea Comisia serviciului public, înainte de a lua direcţia poliţiei din New York. În epocă, pentru Roosevelt, corupţia era un subiect prioritar. Ales preşedinte al Statelor Unite în 1901, el a făcut apel la avocatul din Baltimore; pentru început, la conducerea Biroului afacerilor indiene, apoi ca însărcinat cu eradicarea fraudelor din serviciile poştale. În iulie 1905, nepotul contraamiralului Jérôme Bonaparte a fost numit secretar de stat la Marina Statelor Unite. Era o funcţie căreia Roosevelt îi conferea o importanţă cu totul specială, din două motive: ocupase el însuşi acest post sub preşedinţia lui McKinley şi era convins că o marină puternică consolida politica externă a Statelor Unite. Deci un Bonaparte patron al U S Navy! Atacurile opoziţiei şi ale presei nu au afectat cu nimic încrederea lui Theodore Roosevelt, care, în decembrie 1906, i-a atribuit lui Charles J. Bonaparte portofoliul Justiţiei.

În sfârşit, nepotul împăratului îşi putea aplica programul anticorupţie. Şi n-a pregetat să dea personal tonul. A anunţat că nu va accepta nici un bilet gratuit oferit de nici o companie de căi ferate pentru el şi familia sa. Apoi şi-a început ofensiva principală împotriva marilor trusturi. Mai bine de 20 dintre aceste consorţiuri au intrat sub urmărire pentru infracţiune faţă de legislaţia antitrust, care interzicea monopolurile. Astfel a obţinut Charles J. Bonaparte, între altele, căderea unuia dintre cele mai puternice holdinguri: American Tobacco Company.

Charles J. Bonaparte a pus bazele unei noi forme de investigaţie poliţistă specializată, în fază embrionară, în lupta contra corupţiei. Odată ajuns la Casa Albă, Roosevelt a declanşat un enorm scandal privind vânzarea de terenuri publice în vestul Statelor Unite: au ieşit la iveală funcţionari compromişi, anchetatori din Ministerul de interne şperţari, un senator şi un deputat participanţi la deturnări de fonduri etc. Imediat Roosevelt a ordonat desfăşurarea unei anchete privind moralitatea membrilor Senatului şi Congresului. Au urmat proteste generale ale clasei politice, care l-a acuzat pe preşedinte că foloseşte serviciile secrete ca pe propria-i poliţie.

Recurgerea la agenţiile de detectivi era un lucru curent în epocă, chiar dacă reputaţia acestor oficine nu era prea bună. De obicei ele funcţionau cu poliţişti concediaţi sau cu foşti gangsteri „reconvertiţi“. Charles J. Bonaparte a trebuit să se sprijine pe această reputaţie îndoielnică pentru a reuşi crearea unui corp de anchetatori profesionişti, dependent de Ministerul de justiţie. De data aceasta, Congresul american s-a opus votării oricărui buget destinat finanţării agenţiilor de informaţii de pe lângă Departamentul de Justiţie. „Numai criminalii au motiv să se teamă de detectivii noştri“, a declarat Roosevelt. Dar Bonaparte nu a renunţat.

În ciuda obstrucţiilor puse de parlamentari, el a reuşit să racordeze la buget fondurile ministerului său şi a recrutat primii nouă agenţi ai ceea ce va deveni BI, Biroul de Investigaţii (Biroul de anchete), strămoşul Biroului Federal de Investigaţii (FBI), ce va fi creat oficial în 1935 de J. Edgard Hoover. Astfel, graţie lui Charles J. Bonaparte, nepotul lui Napoleon, Statele Unite dispun de ceea ce este astăzi cea mai puternică forţă de poliţie din lume: FBI. ■

Adaptare de Florentina DOLGHIN

Dezgustat de corupţie, preşedintele Theodore Roosevelt a susţinut deciziile politice ale lui Charles J. Bonaparte (p. 88)

BAALBEK – MINUNEA DEȘERTULUI

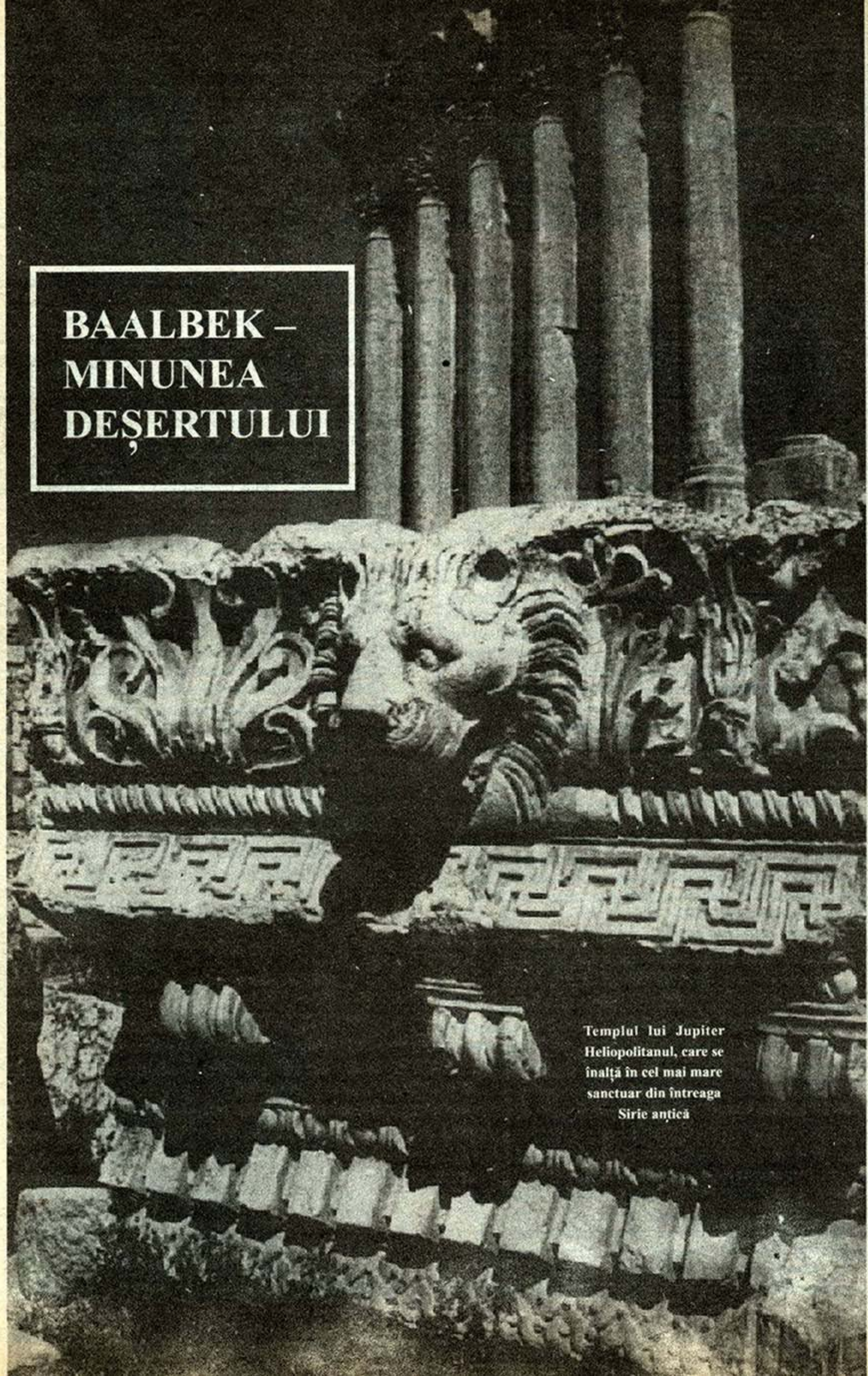

Templul lui Jupiter Heliopolitanul, care se înalță în cel mai mare sanctuar din întreaga Sirie antică

La aproape şase ani de la încheierea sângerosului război civil (1975-1990) Libanul, considerat până în 1975 o Elveţie a Orientului Mijlociu, revine treptat la viaţa normală. În august 1995, în inima Capitalei, Beirut, celebrul sculptor franco-american Arman a înălţat un gigant monument (30 m înălţime) intitulat „Speranţă pentru pace". Este o originală alegorie a păcii, simbolizând sfârşitul conflictului care a măcinat ţara mai bine de 15 ani. „Aveam în cap acest proiect încă din 1983 şi eram gata să stau la masă cu diavolul pentru a mi-l realiza", mărturisea la inaugurare celebrul sculptor, ale căror opere monumentale, 70 la număr, înfrumuseţează mari oraşe din întreaga lume.

Cea mai mare sculptură contemporană din lume şi cea mai încărcată de simboluri, „Speranţă pentru pace" a fost ridicată, paradoxal, cu sprijinul armatei, în numai 3 luni şi jumătate (faţă de un an cât fusese prevăzut) şi constă în 78 piese de artilerie (care de asalt, mitraliere, tancuri, jeepuri) montate în 5 000 tone de beton armat. Armele, reduse la tăcere, au fost pietrificate, sunt acum – „ca stafidele într-un cake", cum spune Arman – prizonierele betonului.

Ca şi restul Libanului, Baalbekul, oraşul de la nord-vest de Damasc, iese din infern. Încheierea conflictului libanez face vizibilă şi această cea mai frumoasă aşezare arheologică din Orientul Apropiat. În 1832, Alphonse de Lamartine a ajuns cu o caravană în estul Libanului, în câmpia Bekka. Deodată pe un promontoriu ce domina pământurile fertile, i-a apărut sub privire Baalbekul, oraş modest cu minaretele, zidurile de apărare, ruinele sale colosale de monumente antice, pe fondul culmilor înzăpezite ale munţilor Anti-Liban. În *Voyage en Orient*, poetul evocă prima sa impresie despre acest sanctuar antic: „Nici o pană, nici o pensulă, exclamă el, n-ar putea reda impresia pe care o lasă asupra ochiului şi sufletului această singură privire".

Cunoscute în Europa pentru prima oară încă de la mijlocul sec. XVI, graţie mărturiei unui alt călător francez, Pierre Belon du Mans, ruinele Baalbekului nu au fost săpate decât la începutul veacului XX de echipe de cercetători germani. Misiunile arheologice franceze, care le-au succedat, au permis progresul cunoştinţelor asupra aşezării, care acoperă o suprafaţă de zece ori mai mare decât cea a Acropole-lui Atenei.

Baalbekul a fost fondat, conform Bibliei, de Solomon. În mileniul I î.e.n. el servea ca popas pentru caravane. Locuitorii săi, arameenii, practicau aici culturile lui Hadad, zeu al furtunii şi al apelor-mamă, al lui Astarte, zeiţă a fecundităţii, cât şi probabil al lui Adonis. Chiar dacă nu a supravieţuit nici o urmă materială din acea epocă, caracterul religios al Baalbekului este atestat de denumirea sa, care semnifică „Zeul de la Bekka".

Către 330 î.e.n., după ce a fost cucerit de armatele greceşti ale lui Alexandru cel Mare, Baalbekul devine Heliopolis, adică oraşul lui Helios, zeul Soarelui. În 64 î.e.n., Pompei invadează Orientul. Baalbekul, de acum înainte sub stăpânire romană, vede edificându-se primul său templu, dedicat lui Jupiter Heliopolitanul. În sec. II, Antoninus Pius decide să îl includă într-un sanctuar, cel mai vast din întreaga Sirie antică, ale cărui vestigii s-au păstrat până astăzi. Templul lui Bachus ţâşneşte atunci din pământ. Succesorii lui Antoninus îi vor prelua sarcina. Caracalla ridică, între 211 şi 217, propileele, porticuri cu coloane care marchează intrarea în sanctuar, dar acest imens ansamblu arhitectural nu va fi terminat niciodată.

După ce depăşeşte propileele, vizitatorul pătrunde în curtea hexagonală, adâncă de circa 60 m. Ea iese într-o altă curte, mai întinsă şi mărginită de strane, care adăpostea în centrul ei un altar de patru etaje, înalt de 20 m, unde preoţii îndeplineau sacrificiile. Aici era interogat oracolul de la Heliopolis, celebru în toată lumea romană. Consultarea oracolului se putea face printr-o simplă scrisoare sigilată. Astfel, prin anul 110 e.n., înainte să plece în războiul contra parţilor, împăratul Traian a trimis o tăbliţă oracolului, întrebându-l dacă se va întoarce la Roma la sfârşitul luptei. El a primit, în chip de răspuns, o sabie de centurion, însemnul comandantului, ruptă în bucăţi şi învelită într-un giulgiu.

Oracolul nu s-a înşelat: Traian a făcut o campanie nefericită şi a murit pe drumul de întoarcere. Doar osemintele sale s-au întors la Roma.

Dincolo de curtea altarului, apar ruinele templului. Din cele 54 coloane corintice, care constituiau porticul, n-au rămas decât 6. De la înălţimea celor 20 m ai lor, ele veghează asupra unei grămezi de capiteluri sparte, de cornişe şi de frontoane.

Templul lui Bachus, situat în josul templului lui Jupiter, este conservat remarcabil. Mulţimi imense veneau din cele patru colţuri ale imperiului pentru a participa la festivităţi. Pe portalul templului sunt sculptate motive de viţă de vie şi iederă, mănunchiuri de spice şi de maci, bacante, fauni, culegători de viţă, care evocă cultul lui Dionisos. Peristilul prezintă firide adânci, unde se află divinităţile tutelare: Marte, Diana etc. Din micul templu al lui Venus au rămas în picioare doar patru coloane monolitice de calcar. În incintă sculpturile din nişă evocă zeiţa protectoare.

Sanctuarul are şi o biserică creştină din sec. IV şi a fost transformat în fortăreaţă, în perioada musulmană. El a suferit uzura timpului, a cutremurelor şi a jafurilor. În 1975, de la începutul conflictului libanez, s-a lăsat tăcerea asupra sanctuarelor păzite de tancurile siriene.

Deschis turiştilor de un an, Baalbek, care nu mai e azi decât un spectaculos câmp de ruine, rămâne totuşi, aşa cum scria Lamartine, „minunea deşertului". ■

Florentina DOLGHIN

PROFESORUL HURMUZESCU
deschide drumul radiologiei în România

În seara de 8 spre 9 noiembrie 1895, fizicianul W.E. Röntgen, de la Universitatea din Würzburg, descoperea razele X, ale căror proprietăţi le-a prezentat în două comunicări rămase celebre în istoria radiologiei, la 28 decembrie 1895 şi, respectiv, 23 ianuarie 1896.

La dezvoltarea radiologiei, ca nouă specialitate medicală, au contribuit şi savanţi din România.

Astfel, la 1 februarie 1896, fizicianul român Dragomir Hurmuzescu (1865-1954) prezenta la Academia de Ştiinţe din Paris descoperirea unei noi proprietăţi a razelor X – prima în ordine cronologică –, aceea de a descărca corpurile electrizate prin ionizarea aerului înconjurător, proprietate care stă la baza dozimetriei radiaţiilor ionizante. Descoperirea fusese făcută împreună cu colegul său Louis Benoist, din Laboratorul de fizică al prof. Gabriel Lippman de la Sorbona. În ianuarie 1896, cu un aparat inventat tot de Dragomir Hurmuzescu, în 1894, electroscopul, H. Bequerel a descoperit radioactivitatea naturală, iar soţii Curie – primele elemente radioactive, punând bazele medicinei nucleare.

Cu instalaţia improvizată de Hurmuzescu la Sorbona s-au făcut primele studii pe plan mondial, în ianuarie-aprilie 1896, de către viitorul profesor de neurologie dr. Gh. Marinescu asupra acromegaliei, spre a o deosebi de eritromegalie, apoi asupra siniromegaliei, leprei, bolii Parkinson (împreună cu V. Kalinderu). De asemenea, medicul militar Ioan Şerbănescu, aflat la studii în clinica prof. Potain, a studiat, în ianuarie-mai 1897, modificările radiologice ale extremităţilor în gută şi reumatismul cronic, precum şi în tulburările de creştere.

De altfel, prof. Gh. Marinescu a dovedit un adevărat cult pentru noile descoperiri tehnice, fiind un deschizător de drumuri nu numai în radiologie, ci şi în cinematografia medicală, realizând primul film cinematografic medical din lume în scopuri ştiinţifice, în 1898, la numai trei ani de la inventarea cinematografului, de către fraţii Lumiére, în 1895.

Aplicarea razelor X în România s-a făcut încă din primele luni ale anului 1896, mai întâi ca experimentări de laborator în Bucureşti, Iaşi, Sibiu, Oradea şi Braşov, şi apoi cu aplicaţii medicale. Prima instalaţie de radiologie spitalicească a fost în Clinica de chirurgie de la Spitalul Colţea din Capitală, iar cea dintâi manifestare ştiinţifică a radiologiei româneşti a reprezentat-o comunicarea prof. dr. C. Severeanu, la Congresul internaţional de medicină de la Moscova, din august 1897. Prima teză de doctorat cu subiect de radiologie, printre primele din lume, s-a ţinut la Bucureşti în 1897 de Dumitru Minculescu.

Iniţiatorul învăţământului medical radiologic din România a fost dr. Dimitrie Gerota, renumit chirurg şi profesor de anatomie topografică la Bucureşti. Cele dintâi cursuri de iniţiere în radiologie s-au ţinut în 1899 la Spitalul Militar Central din Bucureşti.

Din 1910 încep să se predea cursuri de radiologie în Capitală (obligatorii din 1913), de către prof. agreg. dr. Gh. C. Severeanu. La Iaşi, primele cursuri oficiale de radiologie, în 1919-1923, au fost predate de medicul radiolog dr. E.V.W. Vignal, din Misiunea militară franceză. La Cluj, se înfiinţează catedra de radiologie în 1919, fiind condusă până în 1947 de prof. dr. D. Negru, iar la Iaşi din 1932, cu prof. dr. Emil Radu. Astăzi există 9 centre universitare cu mai multe catedre de radiologie, care pregătesc studenţii şi medicii din ţară şi străinătate.

În cadrul Societăţii de Radiologie înfiinţată în anul 1928 s-au ţinut până în prezent 7 congrese naţionale şi numeroase conferinţe şi simpozioane de specialitate.

Societatea de Radiologie editează din 1932 un organ oficial, sub forma de *Revista de radiologie*.

Radiologia din ţara noastră îşi are şi ea nu numai pionierii ei, ci şi martirii ei, care au practicat medicina pe propriul lor sânge şi care şi-au sacrificat viaţa în beneficiul bolnavilor.

Lista martirilor radiologiei româneşti este destul de lungă, începând cu iluştri profesori universitari şi până la cadre medii sanitare sau tehnicieni. Voi menţiona câteva nume: prof. dr. Dimitrie Gerota (1939), prof. dr. Gh. C. Severeanu (1939), prof. dr. Emil Radu (1950), prof. dr. Dimitri Negru (1954), prof. dr. Gh. Schmitzer (1970), dr. Cornelia Moga (1962), dr. Ana Maria Tănăsescu (1935), dr. Eugen Steiner – Arad (1961), dr. Zincă Niculescu – Ploieşti (1935), dr. Radu Zamfir – Ploieşti, dr. Eugen Weissenberg – Ploieşti (1941); dr. Vlad Dinulescu (1944), dr. Virgil Rădulet – Braşov (1945), dr. Alexandrescu – Călăraşi (1945), dr. Eugen Suciu – Timişoara (1946), dr. Timu Mihai – Fălticeni (1982), dr. Ştefan Jianu (1969), tehnician Ion Rădulescu – Suceava (1946), laboranta Rafira Brăteanu – Spitalul Brâncovenesc din Bucureşti şi mulţi, mulţi alţii. Tehnicianul radiolog Samuel Stein, din Târgu Mureş, fost asistent al dr. Grigore Ursace, a fost ars în cuptoarele de la Auschwitz, în timpul celui de-al doilea război mondial.

Dr. Tudor DIACONESCU,
Paşcani

RARITATE FOTOGRAFICĂ

În vara anului 1987, la sala Dalles, vizitatorii celui de al 16-lea Salon internațional de artă fotografică al României au putut vedea într-o vitrină, o construcție ciudată. Într-o valiză purtând inscripția: „Photographie de Salon, Apareil Dubroni, brevete en France & a l'etranger", se afla un aparat de fotografiat cu corpul din lemn și obiectivul în montură de alamă, împreună cu o serie de flacoane, pipete și o pâlnie. Cum s-ar zice, un aparat cu „laboratorul încorporat".

Ideea acestui gen de aparat a avut-o încă din 1839 (anul nașterii oficiale a fotografiei) baronul A. Séguier, dar nu a pus-o în practică. Principial însă el a anticipat cu un secol procedeul „Polaroid" al dr. Land.

Denumirea de Dubroni este anagramarea numelui inginerului parizian Bourdin, constructorul acestor aparate. Printre altele, el este și primul care a propus sensibilizarea plăcilor cu colodiu umed, chiar în interiorul aparatului, obținând în 1864 un brevet pentru această invenție.

Timp de mai mulți ani aparatele Dubroni s-au realizat în 4 tipodimensiuni, cu imaginea circulară, având diametrele de: 40 mm (Model 1), 55 mm (Model 2), 90 mm (Model 3) și 100 mm (Model 4).

Utilizarea aparatelor presupunea: punerea la punct pe geamul mat; înlocuirea acestuia cu o placă acoperită cu colodiu umed; sensibilizarea plăcii cu nitrat de argint în interiorul aparatului (după circa 1 minut și jumătate); expunerea, prin ridicarea buşonului obiectivului; developarea în interiorul aparatului cu ajutorul soluției de pirogalol, introdusă cu pipeta; fixarea și spălarea în aceeași manieră.

Îmbinarea etanșă a corpului interior din sticlă sau ceramică al aparatului cu partea posterioară (geamul mat sau placa) era asigurată de suprafețe polizate fin, presate de arcuri lamelare.

Având în vedere că aparatul existent în România are pe cutie mențiunea brevetării, probabil că a fost produs după anul 1864.

Aparatul a fost achiziționat pentru Asociația artiștilor fotografi din România de către ing. Leonida Tănăsescu și conf. univ. Sylviu Comănescu, cu speranța că, odată și odată, el va fi un exponat de marcă al unui viitor muzeu al fotografiei din România. Suma plătită a fost de... 125 lei (echivalentul atunci a circa 10 dolari S.U.A. la cursul zilei, plus prima de schimb).

În 1988, *Phot-Argus,* publicație de specialitate, considerată ca indice de referință pentru vama franceză și companiile de asigurare, menționa următoarele cote:

„*1860* – Aparat Dubroni, primul gen Polaroid din lemn, interior de sticlă, o fotografie luată, preparată, developată și trasă în 3 ore, format 4 × 4, într-o cutie mică, cu flacoane și accesorii, 55 000 franci francezi.

1860 – Același Dubroni de Salon 9 × 12, valiză mare, conținând trepiedul și toate flacoanele, 85 000 franci francezi".

Cotele sunt în continuă creștere, deoarece în literatura de specialitate – până în prezent – în întreaga lume sunt semnalate doar... 13 aparate Dubroni: 6 modele la International Museum of Photography din Rochester (S.U.A.), 4 în Germania (Foto-Historama-Leverkusen, Deutsches Museum și Münchner Stadtmuseum ambele din München, Colecția Uwe Breker din Köln) și câte unul la Science Museum din Londra, Colecția Het Sterckhof din Anvers (Belgia) și Fotomuseum Leif Preus din Horten (Norvegia).

Cel din România – nesemnalat până acum în literatura de specialitate – ar fi deci al 14-lea...

Dan FONOSCH – E.G.G. Ph, București

Soluția integramei **Anii unor mari bătălii ale neamului nostru:** MP – R – G – A – CALUGARENI – REA – PILON – CAV – ROVINE – SNOP – IBI – NEAM – STEMA – IS – INTARIT – TM – EI – A – A – VIATA – M – CC – I – RU – BAIA – ASA – POSADA – OSTASI – ER – OITUZ – VARF – MILITARIE

Soluția jocurilor:
– p. 81 – SIRACUSA (ȘIR-A/CU-S-A)
– p. 83 – BĂRĂȚIE (BARAT-I-E)

MARI ISTORICI

ISTORIC FRANCEZ / ISTORIC ROMAN

MORALĂ / ÎN VEST!

CINSTE / CÂNDVA

NEGAȚIE / PERSIA, AZI

SCRITOR ȘI ISTORIC FRANCEZ

CRONICAR SPANIOL / INIMA LUI CUZA!

IMPERIUL ȚARIST

POTECI / REGINĂ A SCOȚIEI (STUART)

ZĂPADĂ

NAȘ / CRONICAR MOLDOVEAN

DOCUMENT / FIR

INCLUSE ÎN PACT! / BLUZĂ POPULARĂ

MARGINILE STATULUI!

ÎN ARIE / ISTORIC GREC

LISTA CU ACTE / MAGAZIN ISTORIC

ÎN BAIE! / APE FĂRĂ PEȘTE

ISTORIC FRANCEZ / DÂNSA / ÎN ȚARĂ!

LITERA DIN ...METAL! / POEZIE EROICĂ

A SE ÎNDOI

ISTORIC SPANIOL

PORUNCĂ / PLIN DE APĂ

ÎNTR-O LUNĂ / PRIMA ARMĂ A OMULUI

CAMPION / ÎN CASETĂ!

ÎN CARABINĂ!

ÎN CERC!

NEAM (Gg.) / BLAZON

ISTORIC RUS

VEHICUL ...DE LUPTĂ

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

CLARIFICARE

Primim din partea domnului ISTRATE IS. MICESCU, din București, **următoarea scrisoare, pe care o reproducem în întregime:**

Stimate domnule Director,

Cititor de mai mulți ani ai revistei **Magazin istoric** și recunoscător al spiritului științific riguros pe care l-ați imprimat revistei, spirit de rar întâlnită azi obiectivitate, îmi permit a vă alătura următoarea **Clarificare.**

În nr. 10, octombrie 1995 al revistei **Magazin istoric,** la pag. 80, sub semnătura Paul Quinlan, apare articolul intitulat **Elena Lupescu – eminență cenușie a României interbelice.** În cadrul articolului și în continuarea subtitlului „Din culisele domniei lui Carol al II-lea", la pag. 80, autorul scrie – citez: „...dar foarte apropiat îi era și un antisemit convins ca Istrate Micescu".

Sunt dator a face anume precizări în calitatea ce am de a fi supraviețuitor al unei epoci, de fiu și de student al său, asupra personalității unui om ce – mort fiind – nu-și poate apăra atitudinea de ieri în perspectiva de astăzi.

Istrate N. Micescu a fost un luptător al rostirii pe scena avocaturii, de la înălțimea catedrei, sub cupola parlamentului și în fața națiunilor, la Liga Națiunilor în ianuarie 1938 ca ministru de externe și avocat al suveranității naționale.

Cărturar, a fost creator al doctrinei potrivit căreia „Dreptul este știința drepturilor, iar drepturile sunt libertăți". A plasat drepturile mai presus de lege, negând acesteia faptul de a fi izvor de drept. În consecința credinței sale, a fost un aprig apărător al dreptului de proprietate ca materializare a libertății, chiar împotrivindu-se făuritorilor de legi nedrepte. Tratând suveranitatea națională ca un drept de proprietate, a apărat-o când a considerat-o amenințată. În acest sens și la acea epocă, a fost naționalist ca Iorga, Vaida și alții, fiind filo-român înainte de a fi anti-oricine.

Luptător în arenă deschisă, nu era un om de culise. Metafizician al Dreptului, spunea: „Nu mă ocup de oameni, ci numai de idei".

Despre d-na Lupescu n-am auzit vorbindu-se în casă. Ulterior, mult mai târziu, am aflat despre existența acestui misterios personaj, a cărei fotografie am văzut-o prima oară în recentul număr al revistei. Departe de cancanuri, consecvent în idei, intransigent în atitudini, nu putea s-o cunoască – trăiau în lumi diferite.

Conștient de valoarea sa, independent ca fire și sigur pe produsul muncii lui, necăutând în trebile publice prilej de îmbogățire, nu-l văd intrând pe ușa din dos în intimitatea încăperilor unei amante regale. N-avea nevoie.

Adversar al demagogiilor de tot soiul – de stânga și de dreapta – încrezător în principiile monarhiei constituționale și considerând că regele trebuie să fie, citez: „Primul cetățean al țării și garant al libertăților individuale", văzând în rege principiul, prin memorii înaintate și consultații cerute, adesea a certat persoana.

Fiind vânător pasionat, era permanent invitat la vânătorile Casei Regale, vânând cu prințul Nicolae în timpul Regenței, dar și cu regele Carol al II-lea în timpul domniei sale, vânători la care participau Dinu Brătianu, doctorul Costinescu și alții. După cum se știe, d-na Lupescu nu lua niciodată parte la vânători, deci nici măcar aici nu ar fi avut ocazia s-o întâlnească.

Oricum și în concluzie, ca să mă exprim în limbajul tatălui meu, „Onus probandi incumbit ei qui dicit", cer autorului să-și dezvăluie sursele și făcând dovadă de onestitate... să le și verifice.

În speranța că veți însera în spațiul revistei rândurile de mai sus, vă rog să primiți, odată cu îndreptățitele mulțumiri, expresia deosebitei mele considerații.

București, 22.11.1995

EFIGII DIN MĂCIN

În zilele de 28 și 29 octombrie 1995 s-a desfășurat, sub egida Primăriei și Casei de cultură a orașului Măcin, jud. Tulcea, a treia ediție a manifestării „Efigii măcinene".

În cadrul ei au avut loc dezbateri privind Integrarea europeană – percepții românești **și** Privatizarea între modele teoretice și realitate, **s-au prezentat contribuții la istoria orașului, s-au acordat premii elevilor laureați la concursuri de creație plastică și literară.**

Din partea redacției noastre a participat dl. Ioan Lăcustă.

VETERAN

Dl. IOAN I. SIMON, din Baia Mare, **veteran de război, care a luptat în cadrul Batalionului „Avram Iancu" din cadrul Diviziei 3 Munte și, apoi, în Divizia Horea, Cloșca și Crișan", a adunat, cu osârdie, felurite mărturii privind participarea armatei române la războiul din 1941–1945, precum și cinstirea eroilor-veterani, întocmind un album-documentar, din care o copie a trimis-o și redacției noastre.**

Mulțumim, felicitându-l totodată pentru frumoasa inițiativă.

SOLICITĂ COLECȚIE COMPLETĂ
MAGAZIN ISTORIC

Dl. PETRU TAMAȘ, din Vulcan, str. Pinului, nr. 2, bl. N, sc. IV, ap. 80, jud. Hunedoara, cod 2692, **dorește să cumpere colecția** Magazin istoric **de la apariție (aprilie 1967) și până la numărul din aprilie 1995, inclusiv.**

INDIA – O DEMOCRAȚIE ÎN MIȘCARE

Acesta este titlul suplimentului special al ziarului România liberă **editat de către Societatea „R" S.A. – România liberă, în cooperare cu Ambasada Indiei la București. A fost difuzat la 15 august 1995, de Ziua Independenței Indiei, proclamată la 15 august 1947.**

CERERI ȘI OFERTE

ALEXANDRU-IOAN BURLACU, Brașov, aleea Petuniei, nr. 6, bl. 24, sc. C, ap. 58, **solicită: nr. 2/1993.**

MIHAI LAZĂR, Oradea, str. Moldovei, nr. 54, bl. QR 49, sc. A, ap. 6, **oferă numere disparate din 1970-1990.**

BORIS CHELARU, Craiova, Calea București, bl. A8, ap. 22: **oferă colecția completă.**

GHEORGHE P. GOGU, com. Bărcănești, jud. Ialomița, **oferă colecția 1967-1992.**

CONSTANȚA MUNTEANU, București, aleea Pădurea Craiului, nr. 2, bl. H2, ap. 7, **oferă colecția 1967-1989.**

CONSTANTIN NOSIEVICI, București, str. Pajurei, nr. 18, bl. G5, ap. 59, **solicită: nr. 2,8/1993.**

ILIE IONEL, Râmnicu Vâlcea, str. Știrbei Vodă, nr. 6, **oferă numere disparate din 1967-1985.**

DUMITRU DRUGĂ, București, str. Pașcani, nr. 9, **solicită nr. 1/1990.**

OCTAVIAN PETRIȘOR, com. Adunați-Copăceni, jud. Giurgiu, **solicită: nr. 3/1990; 6/1986; 10/1991; oferă: numere disparate din 1970-1994.**

ILIE MOȘNEAGU, Botoșani, str. Octav Onicescu, nr. 69, sc. C, ap. 20: **oferă colecția completă.**

IOAN I. SIMON, Baia Mare, bd. Unirii, bl. 8, sc. A, ap. 6: **oferă nr. 6,7/1967; 11/1968; 11/1969; 4/1976; 5/1977; 3/1978; 12/1984; 9-12/1985; 5,8/1989; 1/1990; 2/1991; 1,2/1994.**

CONTENTS (Romanian History) **S. Mehedinți** The Foundation of Civilisation – The Work ● **E. Lamy** – The Abdication of Prince Al. I. Cuza – A New Interpretation ● **P. Țugui** 1956. Three Members of the Academy denounce the Mystification of Romanian History ● **C. Aioanei, C. Troncotă Securitatea** against the Romanian Orthodox Church (II) ● **V.I. Rusu** From the Hell of Communist Prisons ● In Bucharest, 50 Years Ago ● A Military Priest on the Eastern Front ● **Șt. S. Gorovei** How Old are Our Towns (II) ● **D.A. Lăzărescu** British Diplomacy and the Romanian Principalities ● **I.C. Dumitrescu** 1828-1829. Romanians versus Calamities ● **C. Păunescu, M. Ștefan** Glimpses from the National Bank History (VII)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **S. Mehedinți** Le fondement de la civilisation – le travail ● **E. Lamy** l'Abdication du prince Al. I. Cuza – une nouvelle version ● **P. Țugui** 1956. Trois académiciens dénonçent la mystification de l'histoire roumaine ● **C. Aioanei, C. Troncotă** La **Securitate** contre l'Eglise orthodoxe roumaine (II) ● **V.I. Rusu** Dans l'enfer des prisons communistes ● A Bucarest il y a 50 ans ● Un prêtre militaire sur le front de l'Est ● **Șt. S. Gorovei** L'ancienneté des villes (II) ● **D.A. Lăzărescu** La diplomatie britannique et les Principautés Roumaines ● **I.C. Dumitrescu** 1828-1829. Les Roumains face aux désastres ● **C. Păunescu, M. Ștefan** Pages de l'histoire de la Banque Nationale de Roumanie (VII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **С. Мехединц** Основа цивилизации – труд ● **Е. Лами** Отречение от престола князя Ал. И. Кузы – новая версия ● **П. Цугуй** 1956. Три академика разоблачают мистификацию румынской истории ● **К. Аноаней, К. Тронкотэ** Секуритате против православной церкви (II) ● **В. И. Русу** В аде коммунистических тюрем ● В. Бухарасте 50 лет назад ● Военный священник на восточном фронте ● **Шт. С. Горовей** Древность городов (II) ● **Д. А. Лэзэреску** Английская дипломатия и румынские княжества ● **И. К. Думитреску** 1828—1829. Румыны лицом к ливу с бедствиями ● **К. Пэунеску, М. Штефэн** Из истории Национального Банка Румынии(VII)

INHALT (Rumänische Geschichte) **S. Mehedinți** Die Arbeit – Grundlage der Zivilisation ● **E. Lamy** Die Abdankung des Fürsten Al. I. Cuza – eine neue Ansicht ● **P. Țugui** 1956. Drei Akademiker brandmarken das Fälschung der rumänischen Geschichte ● **C. Aioanei, C. Troncotă** Die **Securitate** gegen die rumänische Orthodoxe Kirche (II) ● **V.I. Rusu** Aus der Hölle der kommunistischen Kerker ● In Bukarest vor 50 Jahre ● Ein Beichtvater an der Ostfront ● **Șt. S. Gorovei** Das Alter der Städte (II) ● **D.A. Lăzărescu** Die britische Diplomatie und die rumänische Fürstentümer ● **I.C. Dumitrescu** 1828-1829. Die Rumänen gegenüber des widrigen Geschick ● **C. Păunescu, M. Ștefan** Aus der Geschichte der Rumänischen National-Bank (VII)

SUMARIO (Historia rumana) **S. Mehedinți** La base de la civilisacíon – el trabajo ● **E. Lamy** La abdicación del príncipe Al. I. Cuza – una nueva visióon ● **P. Țugui** 1956. Tres académicos denuncian la mistificacion de la historia rumana ● **C. Aioanei, C. Troncotă** El servicio de seguridad contra la Iglesias ortodoxa rumana (II) ● **V.I. Rusu** Del infierno de las cárceles comunistas ● En Bucarest hace 50 años ● Un cura militar en el frente del Este ● **Șt. S. Gorovei** La antigüedad de las ciudades (II) ● **D.A. Lăzărescu** La Diplomacia Británica y los Principados Rumanos ● **I.C. Dumitrescu** 1828-1829. Los rumanos de cara a las desgracias ● **C. Păunescu, M. Ștefan** Páginas de la historia del Banco Nacional de Rumania (VII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/406, 917.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39,
telex: 11965 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX **Lei 950**

96

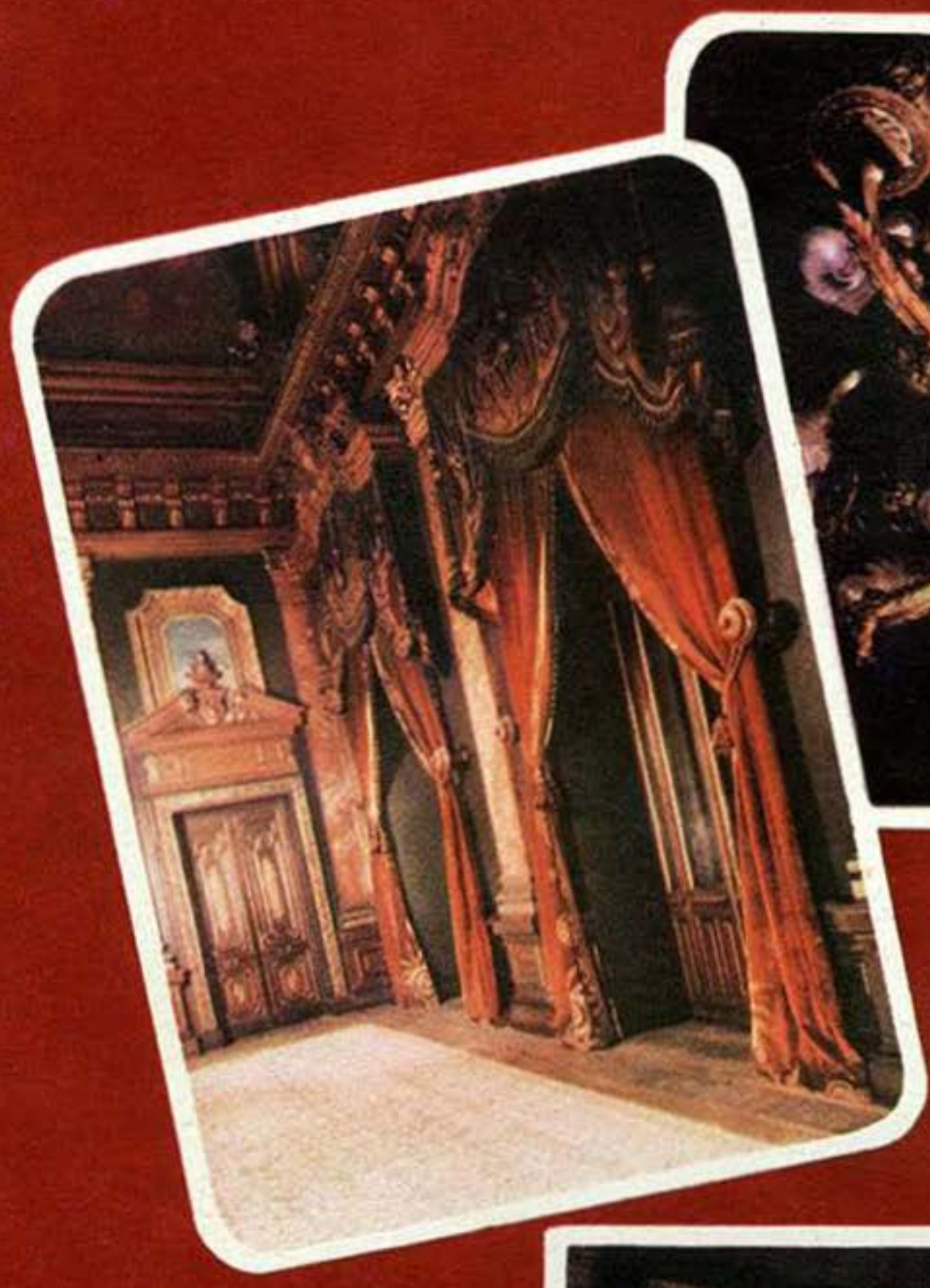

1956:
Trei academicieni denunță mistificarea istoriei românești

magazin istoric